

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

კლასიკური ფილოლოგია და სიკვლემთმცოდნეობა

თეა ღულაჩიძე

ელჩობის უნოგენი ჰოგეროსის ეპოსში

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ფილოლოგიის დოქტორის (Ph.D.) აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი

დ ი ს ე რ ტ ა ც ი ა

უნივერსიტეტის
გამოცემლობა

თბილისი
2014

თემის ხელმძღვანელი:
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი **ნანა ტონია**

შინაარსი

შესავალი.....4

I ნაწილი

ელჩობა ჰომეროსამდე ზმელთაშუაზღვისპირეთში

დიპლომატიის ასპექტები ძველ აღმოსავლურ ტრადიციაში.....8	
1.1 შუმერულ-აქადური დიპლომატიის სათავეებთან.....8	
1.2 ბაბილონის საგარეო ურთიერთობები.....19	
1.3 დიპლომატია ძველ ეგვიპტეში.....21	
1.4 ხეთური დიპლომატია.....28	
1.5 რამსეს II-ისა და ხათუსილი III-ის სამშვიდობო ხელშეკრულება....33	
დიპლომატია აქქიდავასა და ხეთების იმპერიის ურთიერთობებში.....37	
ელჩობასთან დაკავშირებული ტერმინები მიკენურ B-ხაზოვან დოკუმენტებში.....49	

II ნაწილი

ჰომეროსის ეპოქა

ჰომეროსისა და გეომეტრიული ეპოქის პანორამისათვის.....59	
ელჩობის აღმნიშვნელი ტერმინები ჰომეროსთან და ჰომეროსის შემდგომ ტრადიციაში.....66	
უკვდავი და მოკვდავი ელჩები ჰომეროსის ეპოსში.....91	
ელჩობის სცენა „ილიადის“ IX სიმღერაში.....126	
დიპლომატიური სიტყვების აგებულებისათვის „ილიადასა“ და „ოდისეაში“140	

დასკვნა.....182

გამოყენებული ლიტერატურა.....187

შესავალი

XXI საუკუნეში ხალხებისა და ქვეყნების ურთიერთობებში მნიშვნელოვან როლს პროფესიული დიპლომატია ასრულებს. მრავალი ისეთი საკითხი, რომლებიც წარსულში უკომპრომისო დაპირისპირებით ან ომით უნდა გადაწყვეტილიყო, ჩვენს თანამედროვეობაში მოლაპარაკებებითა და შეთანხმებით სრულდება. კაცობრიობამ ამ მხრივ საკმაოდ საინტერესო გზა განვლო უხსოვარი დროიდან დღემდე. მეცნიერები აქადელთა ერთ-ერთ ყველაზე თვალსაჩინო მიღწევად იმას მიიჩნევენ, რომ ძვ. წ. II ათასწლეულში სწორედ აქადური ენა გახდა მაშინდელი ე.წ. საერთაშორისო ენა, რომელსაც დიდხანს გამოიყენებდნენ ძველ აღმოსავლეთში. ამას არაერთი ჩვენამდე მოღწეული წერილობითი დოკუმენტი მოწმობს. საკმარისია, მაგალითად მოვიყვანოთ ეგვიპტესა და ხეთების სამეფოს შორის, კერძოდ, რამსეს II-სა და ხათუსილი III-ს შორის დადებული სამშვიდობო ხელშეკრულება, რომელიც საერთაშორისო სამართლის ერთ-ერთ საუკეთესო ნიმუშს წარმოადგენს. ამ დიპლომატიურმა შეთანხმებამ ძვ. წ. XIII საუკუნეში რადიკალურად შეცვალა კონფრონტაციული პოლიტიკა და 17 წლიანი უშედეგო ომი საბოლოოდ ქვეყნების ლიდერთა სამშვიდობო მოლაპარაკებით დასრულდა (სტუჩევესკი 1984, 49-56). თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ელჩობის ინსტიტუტი მთელი თავისი ნიუანსებით ძველ სამყაროში ყველაზე უფრო რელიეფურად საბერძნეთში ჩამოყალიბდა. სწორედ ანტიკურ საბერძნეთში განვითარებული ელჩობის ფორმები და ტრადიციები ჯერ რომმა, შემდეგ კი ევროპამ იმეპევიდრა. ამდენად, დღესაც აქტუალურია იმ საკითხების კვლევა, თუ რა გზა გაიარა საუკუნეების განმავლობაში ევროპულმა დიპლომატიამ, რომლის მთავარ ამოცანას და, რა თქმა უნდა, ღირებულებას კონფლიქტების მშვიდობიანი გზით მოგვარება, დემოკრატიის ხარისხის ამაღლება და ადამიანის უფლებების დაცვა წარმოადგენს. მიუხედავად იმისა, რომ ძველ ბერძნებს არ ჰქონდათ ენაში თანამედროვე ტერმინის – დიპლომატიის ეკვივალენტი, მათ მაშინ შეძლეს განვეითარებინათ ის საქმიანობა, რომელიც დღეს შეიძლება პროფესიულ დიპლომატიად მივიჩნიოთ. მასში ვგულისხმობთ კონფლიქტების მშვიდობიანი გზით მოგვარების ხერხებს, მოლაპარაკების წარმოების ხელოვნებას, მხარეთა შეთანხმების მიღწევის ძიების გზებს, ელჩების გაცვლას, მათ ხელშეუხებლობას, ეტიკეტს, მჭევრმეტყველების ხელოვნებას და ზოგადად ამ საქმიანობასთან დაკავშირებულ ტერმინთა

ერთობლიობას. ტერმინი დიპლომატია გვიანანტიკურობაში დადასტურებული ელჩის სიგელის (diplwma) სახელწოდებიდან მომდინარეობს, რომელიც დაახლოებით სამოგზაურო „პასპორტის“ ფუნქციას ასრულებდა და საზღვრის გადაკვეთისა და უცხოეთში გადასვლის უფლებას აძლევდა მფლობელს (evectio - Cod. Ius. 12, 50; DNP, 1991, Bd. 8, 683). თუკი ევროპული დიპლომატიის ფორმირებასა და განვითარების საქმეში გადამწყვეტი როლი ანტიკურმა სამყარომ შეასრულა, თავად ანტიკურობისათვის ამ მიმართულებითაც, როგორც მრავალ სხვა სფეროში, მთავარ ინსპირატორად ჰომეროსი მიიჩნევა. მის პოემებში როგორც ტერმინოლოგიურ, ასევე სამოქმედო ეპიზოდების დონეზე უხვად გვხვდება ის ინფორმაცია, რომელსაც დიპლომატიის ტრადიციების ჩამოყალიბებისათვის ძალზე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. მაგრამ, როგორც ცნობილია, ჰომეროსის ეპოსში აკუმულირებული იყო ის ცოდნა, რომელიც ძველი მედიტერანული ცივილიზაციების წიაღში დაგროვდა. ამდენად, როდესაც ჩვენ ვლაპარაკობთ ჰომეროსის ტრადიციაზე, მასში იგულისხმება საკმაოდ დიდი მემკვიდრეობა, რომელიც გეომეტრიული ეპოქის პოეტმა ალბათ სრულიად სხვადასხვა გზით მიიღო: ეპიკური თუ წერილობითი წყაროებიდან, სახელმწიფო გაერთიანებებსა თუ ხალხებს შორის ურთიერთობების პრაქტიკიდან, ზეპირი თუ დაწერილი კანონებიდან და რაც მთავარია, უმდიდრესი მითოლოგიური ტრადიციიდან. ამ მემკვიდრეობაში გარკვეულწილად იგულისხმება როგორც ეგეოსური ბრინჯაოს ხანის ტრადიცია, ასევე ძველი აღმოსავლური ცივილიზაციები. ჩვენ არ ვისახავთ მიზნად ჩავუღრმავდეთ დიპლომატიის ტენდენციებს ძველი აღმოსავლეთის ცალკეულ ქვეყნებში და დეტალურად მოვიძიოთ ინფორმაცია B-ხაზოვანი დოკუმენტებიდან, რაც, ვფიქრობთ, ცალკე კვლევის საგანია. ამ ნაშრომის მიზანია, გამოვიკვლიოთ, თუ როგორ აისახა ელჩობის ფენომენი მთელი თავისი მრავალფეროვნებით ჰომეროსის ეპოსში. მიუხედავად იმისა, რომ თავისთავად ელჩობა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ჰომეროსამდელ ხმელთაშუაზღვისპირეთში საკმაოდ გავრცელებული მოვლენა იყო, შეიძლება სავსებით დაბეჯითებით ითქვას, რომ ელჩთა მხატვრული სახეები პირველად სწორედ ჰომეროსის პოემებში შეიქმნა. უფრო გვიან კი ჰომეროსის გავლენით ბერძნული დრამისთვის ეს პერსონაჟები ერთობ ტიპურ მოვლენად იქცა. თუკი გავითვალისწინებთ იმას, რომ ელინური ეპოქის შემდგომ მხატვრულ

ლიტერატურაში ამ ფენომენის როლი აშკარად და რადიკალურადაც კი შემცირდა, შეიძლება ითქვას, რომ ეს გარკვეულწილად საზოგადოებაში დემოკრატიულობის ხარისხის საოცარ კლებასთან იყო დაკავშირებული. თუ არ ჩავთვლით ღვთაებრივ მაცნეებს, რომლებიც ნებისმიერი ხალხის მითოლოგიაში არიან წარმოდგენილნი, მანამდე „დიპლომატიის“ ფაქტორის მხატვრულ განზოგადებას არსად არ მიუღია ისეთი მასშტაბები, როგორც ეს ჰომეროსის ეპოსში აისახა.

როდესაც ჩვენ ელჩობაზე ვლაპარაკობთ, ამ შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს მხატვრული ნაწარმოებების იმ პერსონაჟთა მთელი სპექტრი, რომლებიც ასრულებენ ცალკეულ სახელმწიფოთა, მოკვდავებსა თუ უკვდავებს შორის ინფორმაციის გადამცემთა და მომლაპარაკებელთა ფუნქციას. შესაბამისად, ბერძნულ ეპოსში გვაინტერესებს ყველა ის სცენა და ფიგურა, რომელსაც ჩვენ მიერ განსახილველ ნაწარმოებთა კონფლიქტების სტრუქტურებში სხვადასხვა როლი აკისრიათ – დაწყებული უბრალო შიკრიკიდან უმაღლესი დიპლომატიური მისიის მქონე პირებით დამთავრებული.

როგორც აღვნიშნეთ, ამ ნაშრომში ყურადღებას შევაჩერებთ ჰომეროსამდელი ტრადიციის მხოლოდ იმ საკითხებზე, რომლებიც ჰომეროსის ეპოსში მრავალმხრივი დიპლომატიური ასპექტების კვლევისას დაგვეხმარება. მართალია, ამ პრობლემატიკას ეძღვნება გარკვეული თვალსაზრისით არაერთი სამეცნიერო ნაშრომი, მაგრამ ჯერჯერობით კლასიკურ ფილოლოგიაში არ არსებობს მონოგრაფიული გამოკვლევა, რომელიც ერთიანად შეისწავლის ელჩობის ფენომენს ჰომეროსის ეპოსში აღმოსავლური და მიკენური ტრადიციის გათვალისწინებით. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ დიპლომატიის ისტორიის თითქმის ყველა კურსში ადამიანთა საქმიანობის ამ სფეროს ჰომეროსისეულ ინტერპრეტაციაზე მიუთითებენ. მეცნიერები ერთხმად აღიარებენ, რომ ჰომეროსთან ერთობ მრავალმხრივად არის წარმოდგენილი თითქოსდა ეპოსისაგან საკმაოდ დაშორებული ფენომენი – „დიპლომატია“. მათ სტატიებს ჩვენს ნაშრომში არაერთგზის ვიმოწმებთ. განსაკუთრებულ ყურადღებას მკვლევარები „ილიადის“ IX სიმღერის – აქილევსთან ელჩობის ეპიზოდს უთმობენ. მათ შორის აღსანიშნავია, ო. ცაგარაკისის ჟურნალ „ჰერმესში“ გამოქვეყნებული ნაშრომი – „აქაველთა ელჩობა და აქილევსის რისხვა“ (1971), ასევე ტ. ტარკოვის სტატია – „აქილევსის პასუხი ელჩობას“ (1982) და დ. ლომანის საყურადღებო კვლევა „ილიადის“ IX სიმღერის შესახებ (1970). რაც

შეეხება გამოქვეყნებულ მონოგრაფიებს, საკმაოდ ინფორმაციულია ფ. ადკოკისა და დ. მოსლის წიგნი „დიპლომატია ანტიკურ საბერძნეთში“ (1975), რომლის მცირე ნაწილიც ჰომეროსთან ასახულ დიპლომატიურ ასპექტებსაც ეხება. მიმოხილულია ეპოსში ექსპონირებული ელჩობის ის მეთოდები, რომელთა საფუძველმაც ხელი შეუწყო უფრო გვიან პროფესიული დიპლომატიის ჩამოყალიბებას. აგრეთვე საინტერესოა კ. ჯონსის ფუნდამენტური ნაშრომი „სახალხო დიპლომატია ანტიკურ სამყაროში“ (1999), სადაც ავტორი ელჩობის ინსტიტუტის განვითარების საწყისებს სწორედ ჰომეროსთან მიმართებაში განიხილავს. ანტიკურ ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით დ. მოსლის უფრო სიღრმისეულად აქვს გამოკვლეული ელჩობის პროცედურები და დეფინიციები მონოგრაფიაში „ელჩები და დიპლომატია ანტიკურ საბერძნეთში“ (1973), რომელშიც იგი ცდილობს იმდროინდელი საერთაშორისო სამართლის კონტექსტში მოაქციოს არსებული წყაროები. კლასიკურ ათენში კი უმაღლესი სოციალური და რელიგიური მდგომარეობის შიკრიკებს მოსლი ჰომეროსთან მოხსნიებულ ამავე ფუნქციის მატარებელ პერსონაჟებს ადარებს.

ჩვენს ნაშრომს ორ ძირითად ნაწილად ვყოფთ. პირველში განვიხილავთ ჰომეროსამდელ ხმელთაშუაზღვისპირეთსა და მიკენურ აქქიდავას, ანუ იმ ძირითად ბაზისს, სადაც ჩამოყალიბებულ ტრადიციას ჰომეროსის ეპოქამდე შეეძლო მოეტანა მეტ-ნაკლებად ინფორმაცია გმირთა ეპოქაში ელჩობის ფორმებისა და მნიშვნელობის შესახებ. ნაშრომის მეორე ნაწილი კი მთლიანად დაეთმობა ჰომეროსის ეპოსს, სადაც შევეცდებით, ეს ფენომენი გამოვიკვლიოთ სულ სხვადასხვა ასპექტით – დაწყებული ტერმინოლოგიიდან ე.წ. დიპლომატიური სიტყვებისა და სცენების სტრუქტურის ანალიზით დასრულებული. ამ სცენების ანალიზი ერთობ საინტერესოა თავად დიპლომატიის კულტურის ჩამოყალიბებისა და ამ ფუნქციის მატარებელი პერსონაჟების სტატუსისა და დანიშნულების გააზრების თვალსაზრისით. ჩვენი გამოკვლევის შედეგებს დასკვნით თავში განვაზოგადებთ.

I ნაწილი

ელჩობა კომეროსამდე ხმელთაშუაზღვისპირეთში

დიპლომატიის ასპექტები ძველ აღმოსავლურ ტრადიციაში

შუმერულ-აქადური დიპლომატიის სათავეებთან. ძვ. წ. III-II ათასწლეულებში შუამდინარეთში ჩვენთვის ცნობილი პირველი სახელმწიფოები ყალიბდებოდა. მათ შორის ურთიერთობებს კი, უპირველეს ყოვლისა, სავაჭრო გზებისა და საირიგაციო არხების ზედამხედველობა განსაზღვრავდა. სავაჭრო გზებზე კონტროლს ძლიერი ქვეყანა ინარჩუნებდა. თუმცა ვარაუდობენ, რომ დაპყრობითი ომების გარდა, მხარეებს შორის არსებობდა მოლაპარაკების პრაქტიკა, რითაც გათვალისწინებული უნდა ყოფილიყო ქარავანთა თავისუფალი მოძრაობის შეთანხმებული გარანტიები. როგორც ცნობილია, საგარეო ვაჭრობამ შუმერული ცივილიზაციის განვითარება დააჩქარა, რომლის გავლენაც გასცდა სამხრეთ შუამდინარეთის საზღვრებს. ვაჭრების საშუალებით გაფართოვდა შუმერული ლურსმული დამწერლობა, რელიგია და ანგარიშის სისტემა (ბელიცკი 1980, 327). მიუხედავად იმისა, რომ ამის შესახებ არაფერია ცნობილი დოკუმენტურ წყაროებში, აღნიშნულ ფაქტორებზე ჩვენამდე მოღწეული ეპიკური ტექსტები მიგვანიშნებს. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ენმერქარის პიროვნების ირგვლივ შექმნილი მითების ციკლი, რომელშიც ასახულია შუმერის ადრეული ისტორიის ზოგიერთი რეალური ეპიზოდი. შუმერული „სამეფო სიის“ თანახმად, ენმერქარი იყო მზის ღმერთის, უთუს შვილიშვილი, ურუქის დამაარსებელი და ამავე დროს გილგამეშის ერთ-ერთი წინაპარი. ასევე მის სახელთანაა დაკავშირებული დამწერლობის წარმოშობაც შუმერში. ენმერქარს „ნათქვამი სიტყვა სოლებად უქცევია, თიხის ზედაპირზე აღუბეჭდავს“ (კიკნაძე 1979, 16). პოემაში „ენმერქარი და არათას ქურუმი“ აღწერილია ის სავაჭრო ურთიერთობა, რომელიც არსებობდა შუმერის ქალაქებსა და მის აღმოსავლეთით მდებარე არათას ქვეყანას შორის ძვ. წ. III ათასწლეულის I ნახევარში. ურუქს, რომელიც სამხრეთ შუამდინარეთში, ტიგროსსა და ეფრატს შორის მდებარეობდა, მართავდა სახელოვანი შუმერი გმირი ენმერქარი. შუმერულ ლიტერატურაში ეს პოემა უძველესია. მის პოპულარობაზე ისიც მიგვითითებს, რომ ტექსტის 20 ფირფიტა და ფრაგმენტებია აღმოჩენილი. ძველი აღმოსავლეთის

დიპლომატიური ურთიერთობების კვლევისას განსაკუთრებით საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ მხარეებს შორის კავშირი მაცნის საშუალებით მყარდებოდა და რაც მთავარია, მისი ჩარევის აუცილებლობა სწორედ უკვდავის ნებით ხდებოდა. საინტერესოა, რომ იგივე ასპექტები ჰომეროსის სიუჟეტისთვისაცაა დამახასიათებელი, რაზეც უფრო დაწვრილებით მისი პოემების კვლევისას ვიმსჯელებთ.

არათას სამეფო, რომელსაც უხსოვარ დროში შუმერთან გაუთავებელი მტრობა ჰქონდა, განთქმული იყო ლითონისა და სამშენებლო ქვების სიმდიდრით, რაც ძალიან აკლდა ურუქს. ენმერქარმა არათელების დამორჩილება გადაწყვიტა. „ერთხელ, დიდი ხნის წინათ“ ენმერქარი შეევედრა თავის დას, სიყვარულისა და ომის ღვთაებას, ქაღმერთ ინანას, რომ არათელებს მისთვის მიეტანათ ოქრო, ვერცხლი და ძვირფასი ქვები, აეგოთ სალოცავი წყლის ღმერთის, ენქის სახელზე და აგრეთვე ძვირფასი ტაძარი აბზუ ქალაქ ერიდუში. პოემაში ხაზგასმულია, რომ ქაღმერთ ინანას მფარველობა ურუქს უპირატესობას ანიჭებდა. ენმერქარის განზრახვა და სურვილები მისაღები აღმოჩნდა ღმერთებისათვის – „არათამ ურუქის წინაშე ქედი მოიხაროს!“ საყურადღებოა, რომ მიზნის მისაღწევად ინანამ თავად დაარიგა გმირი. მას, უპირველეს ყოვლისა, „სიტყვის მცოდნე მაცნე“ უნდა შეერჩია, რომელიც მაღალი მთების გადალახვას შეძლებდა. ცხადია, რომ სხვა განსაკუთრებულ ნიშან-თვისებებთან ერთად, შუამავალი ორატორული ნიჭით უნდა ყოფილიყო დაჯილდოებული. უძველესი დროიდან მჭევრმეტყველების ასპექტი მნიშვნელოვნად განსაზღვრავდა წარგზავნილის წარმატების ხარისხს.¹ ჰომეროსის ეპოსში ეს ასპექტი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია წარმომადგენლობითი ელჩობის შერჩევისას. გარდა იმისა, რომ შუმერი მაცნე ორ ქვეყანას შორის მედიატორს წარმოადგენდა და ინფორმაციის გადაცემის მოვალეობა ეკისრებოდა, იგი ამავე დროს ღვთიური ნების განმცხადებლად გვევლინება. მაცნე ქაღმერთ ინანასგანაა

¹ „ენმერქარ, მოდი, დაგარიგებ, ჩემი დარიგება მიიღე!

სიტყვას გეტყვი, სიტყვა გაიგონე!

სიტყვის მცოდნე მაცნე გამოძებნე,

ბრძენსიტყვა ინანას დიდი სიტყვები ბრძნად მიუტანოს!..

არათამ ურუქს ქედი მოუხაროს!“ – პოეტური თარგმანი ეკუთვნის ზურაბ კიკნაძეს.

ხელდასხმული, თუმცა კონკრეტულად ვის დაეკისრება ამ მისიის აღსრულება – ეს ენმერქარის პრეროგატივაა. შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ შუმერებისათვის უძველესი დროიდან არსებობდა ის კრიტერიუმები, რომელთა მიხედვითაც არჩევდნენ ე. წ. ელჩს სხვა ქვეყანაში. რასაკვირველია, მაცნე დაკისრებულ მოვალეობას დიდი პასუხისმგებლობით მოეკიდა. ენმერქარის მოთხოვნით მაცნის მისია მხოლოდ შედეგზე უნდა ყოფილიყო ორიენტირებული, მიზანს კი არათას დამორჩილება წარმოადგენდა. „ბრძენსიტყვა ინანას დიდი სიტყვები ბრძანებად მიუტანე“, ავალებს მაცნეს გმირი. საინტერესოა, როგორ აღასრულა ენმერქარის ელჩმა დაკისრებული მოვალეობა?

მას შემდეგ, რაც მაცნე გადალახავს შვიდ მთას და არათაში „მხიარულად“ შეაბიჯებს, იგი თავის მეფეს „შობითგანვე გვირგვინოსან“ და „შუმერის ძლიერ გველეშაპს“ განადიდებს. ენმერქარის დანაბარების გადაცემისას მაცნე არ ცდილობს თავის სიტყვაში იყოს უფრო დიპლომატიური ან შეეცადოს მისი კეთილგანწყობის მოპოვებას. წარგზავნილი სიტყვა-სიტყვით იმეორებს ურუქის მმართველის მუქარას. ამ შემთხვევაში მაცნე არ იღებს თავის თავზე მოლაპარაკების წარმართვის მისიას. იგი იმ მაცნის ფუნქციას ასრულებს, რომელიც მხოლოდ ინფორმაციას გადასცემს ზუსტად. ურუქის მხარემ ოქრო, ვერცხლი და მასალა მოსთხოვა ტაძრების მშენებლობისათვის არათელებს, დაუმორჩილებლობის შემთხვევაში კი ქვეყნის დანგრევითა და მოსახლეობის ამოწყვეტით დაემუქრა. არათას მმართველი თავს ინანას რჩეულად თვლიდა, რაც არ აძლევდა პოზიციების ადვილად დათმობის საფუძველს. თუმცა აქ უკვე მაცნე დარწმუნების ხერხს მიმართავს და ინანას ნებას განუცხადებს მას – „არათას ქურუმი ქედს მიწად დახრისო“. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ უძველეს შუმერულ პოემაში გვხვდება ე. წ. ელჩი, რომელიც გარკვეული არგუმენტით არწმუნებს მოწინააღმდეგე მხარეს და საკმაოდ წარმატებითაც. ვინაიდან ძველ სამყაროში თვლიდნენ, რომ უკვდავის ნებას ვერავინ შეეწინააღმდეგებოდა, მაცნემ მოლაპარაკება სწორედ ამ მიმართულებით წარმართა. მის ერთადერთ დასარწმუნებელ და ამავე დროს, ვფიქრობთ, სწორად შერჩეულ არგუმენტს – ქალღმერთის ნება წარმოადგენდა.²

² „არათას ქურუმს გული შეუდრკა, სული დაუფრთხა,

აღმოსავლურ მითოლოგიაში ღვთაებრივი ნება უზენაესია და მის წინააღმდეგ წასვლა არავის ძალუძს. იგივე პრინციპია დამახასიათებელი ბერძნულ მითოლოგიაში და შესაბამისად, ჰომეროსის პოემების კონცეფციისათვისაც: ყოველივე, რაც ხდება „ზევის ნების აღსრულებასთან“ არის დაკავშირებული (გორდუზიანი 2014, 61). არათას ქურუმი იძულებული გახდა ქალღმერთის ნებას დამორჩილებოდა. საინტერესოა ისიც, რომ არათას მმართველს მაცნის სიტყვებში ეჭვი არ შეაქვს. მისთვის ერთადერთ საინფორმაციო წყაროს სწორედ ეს წარგზავნილი წარმოადგენს და რაც მთავარია, ამის შემდეგ ძალაუფლებას თმობს. ფირფიტაზე დაზიანებული ტექსტი ართულებს რამდენიმე ადგილის ამოკითხვას. თუმცა ვიგებთ, რომ დამორჩილებულმა არათას მმართველმა სანაცვლოდ დიდი რაოდენობით ხორბალი მოითხოვა ენმერქარის ქვეყნისაგან და ორმხრივი შეთანხმება შესთავაზა. მაცნე, რა თქმა უნდა, ამ შეთავაზებისთვის მოუმზადებელი აღმოჩნდა და პასუხის მისაღებად სამშობლოში დაბრუნდა. მან არათას ქურუმის პირობები შეატყობინა თავის მეფეს. საყურადღებოა, რომ ენმერქარს გადაწყვეტილება – შეესრულებინა თუ არა მეორე მხარის წამოყენებული პირობები – ერთპიროვნულად არ მიუღია და სიბრძნის ქალღმერთ ნიდაბას მიმართა, რომლის რჩევითაც ხორბლით დატვირთული ქარავნები იმავე მაცნის წინამძღოლობით არათაში გაგზავნა. ამ ეპიზოდში ნათლად ჩანს, რომ ღმერთები ენმერქარის მხარდაჭერის მიუხედავად, ყურადღების მიღმა არც მოწინააღმდეგე მმართველის სურვილებს ტოვებენ, რითაც ეპოსში კომპრომისების პრეცედენტი იქმნება. მიუხედავად იმისა, რომ თითქოს ორივე მმართველის მოთხოვნები დაკმაყოფილდა და მკითხველს შთბეჭდილება რჩება, რომ შეთანხმება საბოლოოდ შედგა, კონფლიქტი აქ არ სრულდება. პოემიდან ვიგებთ, რომ მაცნეს რამდენჯერმე ისევ უწევს არათას ქვეყანაში ჩასვლა „დიპლომატის“ მისიით, რაც შეთანხმების მისაღწევად მის ხანგრძლივ მოლაპარაკებებზე მიუთითებს. პოემაში რამდენიმე საინტერესო ასპექტი გვხვდება, რომელთა პარალელის დაძებნა ძველ ბერძნულ მითოლოგიასა თუ რიტუალშიც არის შესაძლებელი. მთავარი გმირი, ენმერქარი რჩევით არაერთხელ მიმართავს ღმერთებს, რაც ასევე დამახასიათებელია ჰომეროსის გმირებისთვისაც. ეპიკური ჟანრის გმირები ხშირად გარკვეულ

პასუხი არ ეპოვება, პასუხს ეძებს“.

რიტუალში იღებენ მონაწილეობას, რითაც, უპირველეს ყოვლისა, პატივს მიაგებენ ღმერთებს, და აგრეთვე, გარკვეულ გარანტიას იღებენ საქმით წარმატებით დასაგვირგვინებლად. ენმერქარმა რჩევისთვის ღმერთებს მიმართა და რამდენიმე რიტუალი შეასრულა, რომელთაგანაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ლერწამ „სუშიმასთან“ დაკავშირებული წეს-ჩვეულება (ბელიცკი 1980, 84). ურუქის მმართველმა ლერწამი „სუშიმა“ ჯერ „სინათლიდან სიბნელეში გადაიტანა, შემდეგ სიბნელიდან სინათლეში“. „როცა ხუთი წელი გავიდა, როცა ათი წელი გავიდა“ ენმერქარმა მოჭრა ეს ლერწამი და ხელახლა გაგზავნა მაცნე არათაში, რომელსაც თავისი სამეფო კვერთხი გაატანა. მაცნე უკვე არა მარტო ინფორმაციის გადამცემი პირია ამ ეპიზოდში, არამედ სამეფო კვერთხის მფლობელიცაა, რაც უფრო მეტ პრივილეგიასა და ხელშეუხებლობას მატებს. ამ სამეფო ისიგნაციას უძველეს ცივილიზაციებში, მათ შორის, ანტიკურ სამყაროში უდიდესი სიმბოლური დატვირთვა ჰქონდა. კვერთხის, როგორც მნიშვნელოვანი ატრიბუტის ჩანასახი ძვ. წ. III ათასწლეულში აღმოსავლურ ტრადიციაში უკვე ჩანს. ენმერქარის გათვლა ეფექტური აღმოჩნდა, ვინაიდან კვერთხის დანახვამ არათას მმართველს შიში მოჰგვარა. საშინელი თრთოლვით შეპყრობილმა რჩევით „იშთამუს“ (მრჩეველს) მიმართა. იგი დასტიროდა ხალხს და თავის მძიმე მდგომარეობას, რომელშიც ინანამ ჩააყენა. ამის პასუხად ენმერქარმა მეოთხედ გააგზავნა თავისი მაცნე არათაში. მისი რამდენჯერმე გაგზავნა მეორე მხარესთან მეტყველებს ე. წ. ელჩის საგანგებო და სრულუფლებიან მისიაზე. მიუხედავად იმისა, რომ ძველ სამყაროში არ არსებობდა მუდმივი წარმომადგენლობა სხვა ქვეყანაში და ხშირად ელჩები ვითარებიდან გამომდინარე მხოლოდ მოკლევადიანი მისიით მიემგზავრებოდნენ, რაც ფაქტობრივად, არსებითად განასხვავებს თანამედროვე დიპლომატიისაგან, ამ პოემაში ვხვდებით საკმაოდ ხანგრძლივ დიპლომატიურ ურთიერთობას არათასა და ურუქს შორის. სწორედ ეს ფაქტორი გამოარჩევს მას სხვა ელჩობებისაგან, რომელთა არაერთმა ამბავმაც ჩვენამდე მოაღწია. კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელიც ამ პოემას განსაკუთრებულობას სძენს, წერილობითი გზავნილის დადასტურებაა. მოქმედება ისე ვითარდება, რომ მმართველები ერთმანეთს არა ორთაბრძოლაში, არამედ სიბრძნეში უწყობენ ერთმანეთს გამოცდას. ისინი ერთმანეთს ელჩების საშუალებით უსვამენ თავსატეხებს, რომლის დროსაც ერთ-ერთმა მხარემ წერილობითი გზავნილის შედგენა მოიფიქრა. ეს ფაქტი

კი შეიძლება საგარეო მიმოწერის ერთ-ერთ პირველ მცდელობადაც მივიჩნიოთ. პოემის სხვა ფრაგმენტებიდანაც ვიგებთ, რომ როდესაც მაცნე მეოთხედ ჩავიდა არათას მმართველთან, მან თავისი მეფის განკარგულება სიტყვიერად კი აღარ გადასცა დაპირისპირებულ მხარეს, არამედ მისცა ფირფიტა, რომელშიც ენმერქარის მოთხოვნები იყო ჩაწერილი. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ძველ სამყაროში თავდაპირველად ელჩები სიტყვიერად გადასცემდნენ დანაბარებს, ხოლო დროთა განმავლობაში ამ საქმიანობამ წერილობითი სახე მიიღო. ენმერქარი იყო ერთ-ერთი პირველთაგანი ეპიკური ნაწარმოებების მიხედვით, ვინც თიხის ფირფიტაზე წერა დაიწყო. კრამერის აზრით, ეს იმიტომ, რომ „ენაბლუ“ მოციქულს იმის შნო არა ჰქონდა, დანაბარები გაემეორებინა ან შესაძლოა სიდიდის გამოც (კრამერი 1988, 31). მაგრამ ზოგადად წერილობითი გზავნილის გადაცემა მეორე მხარესთან მაშინდელი საგარეო-პოლიტიკური მიმოწერის ერთგვარი მითოლოგიზირებული გამოხატულებაა (სტუჩევესკი 1987, 9). ფაქტობრივად, ენმერქარმა თავისი სათქმელი თიხის ფირფიტაზე გადაიტანა, რითაც მმართველის სიტყვა ზუსტად აისახა. არათას მმართველმა წაიკითხა გაგზავნილი ფირფიტა და შემდეგ თავად შეადგინა წერილობითი პასუხი, რომელიც ისევ უკან გაატანა ელჩს. მაცნემ ფირფიტა გადასცა არათას მმართველს და პასუხს დაელოდა. როგორც პოემიდან ჩანს, დიპლომატიური მიმოწერის ისტორიის წარმოშობაც შუმერებს უკავშირდება. ტექსტის მომდევნო ფრაგმენტებიდან ვიგებთ, რომ არათას ხალხს მაინც მიუტანია ურუქში ოქრო, ვერცხლი, ლილაქვა და მასალა ტაძრების მშენებლობისათვის. თუმცა ამავე დროს შუმერების წვიმისა და ჭექა-ქუხილის ღმერთმა, იშქურმა, არათაში ხორბალი და ლობიო დაახვავა. გამხნეებულმა არათას ქურუმმა სიხარულით აუწყა ენმერქარის შუამავალს, რომ ინანას სრულიადაც არ მიუტოვებია არც მისი ქვეყანა და არც თავად ქურუმი. შუმერში აღმოჩენილ ყველაზე ვრცელ პოემაში საკმაოდ მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობას, რომელთა კავშირიც მაცნის საშუალებით მყარდება. ძველ აღმოსავლეთში ჩანს ურთიერთობათა ხელოვნების დახვეწისა და განვითარების მცდელობა.

მიუხედავად იმისა, რომ ადრედინასტიურ ხანაში არ ადგენდნენ ანალებს, არქეოლოგიური გათხრების საფუძველზე შეიძლება ვარაუდი იმ პერიოდის დიდ

საომარ კონფლიქტებზე. ელამი დიდხანს რჩებოდა ყველაზე საშიშ მტრად შუამდინარეთის ქალაქ-სახელმწიფოებისათვის (შდრ. სოლბერგერი... 1971, 55-62; კუპერი 1983, 45-48). თუმცა მრავალრიცხოვანი ომის დეტალებზე ბევრი არაფერია ცნობილი. ადრედინასტიური ხანის მეორე ნახევრიდან ქალაქის კედლების მშენებლობა იწყება, რაც იმას ნიშნავს, რომ შუამდინარეთი ამ პერიოდიდან თითქმის განუწყვეტელი საომარი კონფლიქტების ეპოქაში შედის.

ერთ-ერთი ასეთი კონფლიქტის შესახებ ინფორმაციას გვაწვდის პოემა „გილგამეში და აგა“, რომელშიც მხოლოდ ადამიანები იღებენ მონაწილეობას და საერთოდ არ გვხვდება მოქმედების განვითარებაში მითოლოგიური ან ზეადამიანური ძალები. გილგამეში შუმერების ყველაზე ცნობილი ეპიკური გმირია, რომლის შესახებაც შეიქმნა მითების მთელი ციკლი. შუმერული ტრადიცია ურუქის მეფეს მრავალ საგმირო საქმეს მიაწერდა. ბერძენი ჰერაკლეს მსაგავსად, იგი ხალხის წარმოდგენებმა გააღმერთა. გილგამეშიც ძღვევამოსილ ბრძოლებში იღებდა მონაწილეობას, ამარცხებდა ურჩხულს, ცეცხლისმფრქვეველ ზეციურ ხარს ერკინებოდა და ა. შ. შუმერული კულტურის მემკვიდრე აქადელებმა გააერთიანეს ეს ლეგენდები და შექმნეს დიდი ეპოსი. თავდაპირველად იგი დაიწერა აქადური ენის ბაბილონურ დიალექტზე, შემდგომ გავრცელდა და გადამუშავდა ასურელთა შორის (კიკნაძე 1963, 5). ქიშის I დინასტიის უკანასკნელმა მეფემ, აგამ შუამავალთა საშუალებით მოსთხოვა ურუქის I დინასტიის მეხუთე მეფეს, გილგამეშს ურუქის მოსახლეობა ქიშის მორწყვით საქმიანობაში ჩაერთო. ამ შემთხვევაშიც ორ მმართველს შორის კავშირი მაცნეთა შუამავლობით მყარდება.³ მართალია, წერილობით გზავნილზე მინიშნება არ გვხვდება პოემაში, მაგრამ გილგამეშს შუამავალთა სიტყვების უტყუარობაში ეჭვი არ შეაქვს. ჩანს, რომ წარგზავნილთა მიმართ ნდობის ფაქტორი საკმაოდ მაღალია. ისიც აღსანიშნავია, რომ მეფის პირადი ელჩი სწორედ მეფემ მიიღო. შუმერულ წყაროებში არ დასტურდება ის ფაქტი, როდესაც მაცნეს ან ინფორმაციის გადამცემ კურიერს პირადად იღებდეს მეფე. ვფიქრობთ, ელჩები თავიანთი სტატუსისა და მოვალეობის მიხედვით შესაბამისი პატივით სარგებლობდნენ. ამ მოსაზრებას ის არგუმენტიც ამყარებს,

³ აგას მაცნენი, ენმებარაკის ძისანი, ქიშიდან ურუქში გილგამეშს მოადგნენ.

რომ შუმერულში ტერმინოლოგიურ დონეზე რამდენიმე განსხვავებული ფუნქციის მატარებელი მაცნე-კურიერი გვხვდება.⁴ შეგვიძლია აგრეთვე ვივარაუდოთ, რომ იმ დროს უკვე განსაზღვრული იყო ელჩის მიღების გარკვეული წესიც, რაც დღეს პროტოკოლით დადგენილი წესებით განისაზღვრება. ელჩობის ფენომენის კვლევისას ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორს ამ პოემაში ის წარმოადგენს, რომ კრიტიკულ მომენტში გმირი გილგამეში თავის თავზე იღებს კონფლიქტის მშვიდობიანი გზით მოგვარების მისიას და პროფესიონალ „დიპლომატად“ გვევლინება. მიუხედავად იმისა, რომ გილგამეში გადაწყვეტილების მიღებამდე რჩევით მიმართავს ჯერ უხუცესთა საბჭოს, შემდეგ კი – „ქალაქის მოყმეთა კრებულს“⁵ და თითქოს მომხრეა იარაღით წინააღმდეგობა გაუწიოს მტერს. ომის პათოსი სულ სხვა რეგისტრში გადაინაცვლებს, როდესაც აგა მოულოდნელად ალყას შემოარტყამს ურუქს. გილგამეშის გაგზავნილ მებრძოლს, ბირხურთურს, რომელიც არც კი იყო გასული ქალაქის კარიბჭესთან, აგას ჯარისკაცები შეიპყრობენ და აწამებენ. რადგან იგი აგას წინაშე გილგამეშის კეთილშობილებაზე სიტყვას იტყობდა: „ბრბო მიწასთან არ გაუსწორებია, უცხო ქვეყნები არ დაუქცევია“... ჩნდება მოლოდინი, რომ გმირმა უნდა იხსნას ქვეყანა. მაგრამ რა გზას აირჩევს, ეს უკვე მისი პრეროგატივაა. ქალაქის კედელთან გილგამეში თავად ჩნდება და სიტყვით მიმართავს მტერს. სწორედ ამ ეპიზოდში ყველაზე უკეთ ვლინდება გილგამეშის სიბრძნე. გილგამეში ურუქის ხოტბის შესხმასთან ერთად პატივისცემას უდასტურებს სამტროდ მოსულ აგას:

„აგა ჩემი ზედამხედველია,
 აგა ჩემი მოურავია,
 აგა ჩემი ღაშქრის წინამძღოლია,
 აგა გაფრენილ ჩიტებს საკენკით კვებავს!

⁴ შუმერულში ელჩის აღსანიშნად შემდეგი ტერმინები გვხვდება: lu²-kin-gi₄-a (სიტყვასიტყვით ნიშნავს – „კაცი, (რომელიც) პასუხს უკან აბრუნებს“), lu₂-kin-gi₄-a-lugal („მეფის მაცნე“), lu₂-kin-gi₄-a-ensi₂ („ენის მაცნე“), lu₂-kas₄ („მალემსრბოლი“), lu₂-kas₄-dingir („ღვთაების მალემსრბოლი“), sukkal-me („სუქალები“)... (შარაშენიძე 2008, 39-42).

⁵ ურუქის ქალაქ-სახელმწიფოში უხუცესთა კრებულის გვერდით მოქმედებდა „მოყმეთა კრებული“, რომელიც სამხედრო გაერთიანებას წარმოადგენდა (კიკნაძე 1984, 127).

აგამ სუნთქვა მომცა, აგამ სიცოცხლე მომცა
აგას ლტოლვილი დედასთან მოჰყავს!“

(გილგამეშიანი, 1984, 123)

გილგამეში პარიტეტულ პრინციპებზე დაყრდნობით ცდილობს კონფლიქტის მოგვარებას, რასაც საბოლოოდ აღწევს კიდევ წარმატებით. გმირი თავისი ჰუმანური და დიპლომატიური ნაბიჯით აგას კეთილგანწყობას მოიპოვებს და რაც მთავარია, ქვეყანას მშვიდობას მოუტანს. „გილგამეშ, ქულაბას ბატონო, ქება შენი კეთილმცა არს!“ ასე სრულდება ამბავი, რომელიც დაახლოებით ძვ. წ. XXVII საუკუნეში უნდა მომხდარიყო. „გილგამეში და აგა“ ერთ-ერთი ყველაზე პატარა პოემაა შუმერულ ეპიკურ თქმულებათა შორის. გარკვეული ადგილების ამოკითხვა მეცნიერთათვის რთულდება და არც ჩვენი მიზანი იყო პოემის ზუსტი შინაარსის გადმოცემა, ვინაიდან გვსურდა ყურადღება ჩვენთვის საინტერესო ასპექტებზე გაგვემახვილებინა. როგორც მეცნიერები ვარაუდობენ, გილგამეშის დიპლომატიურმა გადაწყვეტილებამ კიდევ უფრო შეუწყო ხელი მისი ძალაუფლების გაფართოებას, რის შემდეგაც ჰეგემონია სწორედ ამ დროს უნდა გადასულიყო ქიშიდან ურუქში (დიაკონოვი 1982, 169).

ყველაზე მეტ ინფორმაციას ქვეყნის ისტორიის შესახებ სამხრეთ შუმერში აღმოჩენილი სხვადასხვა სახის დოკუმენტი გვაწვდის, რომლებსაც სასახლის ან ტაძრის მწერლები ადგენდნენ. ენთემენას არქივის მწერლის ერთ-ერთი ფირფიტა უხვ მასალას გვაწვდის ლაგაშსა და უმას შორის არსებულ კონფლიქტზე. მწერალი ისტორიულ მოვლენებს თავისი თეოკრატიული მსოფლმხედველობის ტრადიციულ სქემას უსადაგებს და მოქმედება უკვდავთა დონეზე ვითარდება. ქალაქებს შორის კონფლიქტი წარმოდგენილია, როგორც ამ ქალაქთა ღმერთებს შორის კონფლიქტი, რომელიც საბოლოოდ მათივე შეთანხმებით სრულდება. ეს დოკუმენტი საინტერესოა იმ თვალსაზრისით, რომ ჩვენთვის ცნობილ უძველეს საერთაშორისო შეთანხმებებში თანამედროვე დიპლომატიური სამართლის ბევრ ელემენტს ვხვდებით. კერძოდ, ტერიტორიულ კონფლიქტს, სამედიატორო სასამართლოს, სადავო ტერიტორიაზე სუვერენიტეტის აღიარებას, მხარეებს შორის შეთანხმებას, დემილიტაციას, დემარკაციას და ა. შ. ამ პროცესებში აქტიურ მონაწილეობას დებულობდნენ წარგზავნილი შუამავლები. უმასა და ლაგაშს შორის საომარი მდგომარეობის დროს ლაგაშის მხარემ უმას მმართველს ელჩები

მიუგზავნა მოსალაპარაკებლად. აგრეთვე საინტერესოა, რომ ბრძოლის დასრულების შემდეგ შუამავლები საზავო პირობების მომზადებას აწესრიგებდნენ. დამარცხებულებს დაეკისრათ იმ ზარალის ანაზღაურება, რომელიც მათ გუედენას ველის მიტაცებით მიაყენეს ლაგაშელებს. მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ ძველ შუამდინარეთში შეთანხმების უხეში დარღვევა ღმერთების მიერ ისჯებოდა, ადამიანები კი მოლაპარაკების უარყოფელთ სასტიკად გმობდნენ. „ეანათუმი არ მიდიოდა უფრო შორს იმ ადგილიდან, რომელიც მესილიმმა დაადგინა სტელაზე“ (კუპერი 1983, 48). ამ ტრადიციის არაერთი მაგალითი გვხვდება ანტიკურ სამყაროში, როცა შეთანხმებას ფიცით ამყარებდნენ. შედარებით გვიანდელი იურიდიული ტექსტებიდან ჩანს, რომ სასამართლო პროცესის დროსაც ხდებოდა ფიცის დადება, რაც ხელშეკრულების დარღვევის აღბათობას, ფაქტობრივად, თითქმის გამორიცხავდა (კოროშეცი 1976, 21).

აქადის იმპერიამ თავისი ძლიერების ზენიტს სარგონის შვილიშვილის, ნარამ-სინის მეფობის დროს მიაღწია. სუსაში ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილია ჩვენთვის ცნობილი პირველი საერთაშორისო ხელშეკრულება ნარამ-სინსა და ელამის მეფეს შორის, რომლის ვინაობაც დოკუმენტში არ ჩანს, თუმცა ვარაუდობენ, რომ ეს მეფე იყო ხიტა. ხელშეკრულება ძველ ელამურ ენაზეა შესრულებული (ჰინცი 1967, 24). ამ დოკუმენტის ტექსტი ძალიან რთულად იკითხება, თუმცა ერთადერთი ფრაზა, რომელზედაც მეცნიერები არ დაობენ შემდეგია: „ნარამ-სინის მტერი ჩემი მტერია, ნარამ-სინის მეგობარი – ჩემი მეგობარი“. ხელშეკრულება დაწერილია პირველი პირის მიერ და ელამის მეფის ცალმხრივ ვაღდებულებებს აღწერს, ხოლო აქადის მმართველის მოვალეობებზე კი არაფერია ნათქვამი. სწორედ ამ ფაქტმა გამოიწვია დავა მეცნიერთა შორის, იყო თუ არა ეს დოკუმენტი შედგენილი პარიტეტულ პრინციპებზე.⁶ ნარამ-სინის ხელშეკრულება მკვეთრად განსხვავდება ჩვენამდე მოღწეული ამ ტიპის საერთაშორისო წერილების სტილისაგან. განსაკუთრებით საყურადღებოა ტექსტის სტრუქტურა. განმეორებათა სიმრავლე, რასაც ეპიკურ ფორმულებს უწოდებენ,

⁶ ჰინცი აღნიშნავდა, რომ ეს ხელშეკრულება აქადისა და ელამის თანასწორუფლებიანი მეფეების შეთანხმებას წარმოადგენდა (ჰინცი 1967, 95), თუმცა კოროშეცი თვლიდა, რომ ელამი აქადს ემორჩილებოდა და მათი „მეგობრობა“ არ გულისხმობდა ამ სახელმწიფოთა თანაბარუფლებიანობას (კოროშეცი 1976, 122).

ახლოებს ტექსტს ლიტერატურულ და ლიტურგიკულ ჟანროს, კერძოდ, შუმერულ „ჰიმნებთან მეფისადმი“, ლოცვებთან, დატირებებთან... (სტუჩევსკი 1987, 18). ჩვენამდე მოღწეული საერთაშორისო ხელშეკრულებები, ამ დოკუმენტისაგან განსხვავებით, უფრო საქმიანი და ინფორმაციული მანერით ხასიათდება. ტექსტი ღმერთებისადმი მიმართვით იწყება, რაც ერთობ დამახასიათებელია ძველი აღმოსავლური წერილობითი დოკუმენტებისათვის. ელამის მეფის შეთანხმება კი ნარამ-სინთან შემდეგს გულისხმობდა: 1) ელამის მეფე კეთილგანწყობასა და მშვიდობიან დამოკიდებულებას ინარჩუნებდა აქადის მმართველთან; 2) ელამი საომარ დახმარებას ჰპირდებოდა აქადს მოწინააღმდეგესთან ბრძოლაში; 3) ელამის მეფე არ აგზავნიდა თავის მაცნეებს იმ ქვეყანაში, რომელიც მტრულად იყო განწყობილი აქადის მხარესთან; 4) ელამს თავშესაფარი არ უნდა მიეცა ნარამ-სინის მტრისათვის. ეს იყო ფიცი ერთგულებისა, რომელიც ელამის მეფემ გაუგზავნა ნარამ-სინს. აქვე ნათქვამია, რომ მეფეები ფიცს დებდნენ ღმერთების წინაშე, რომ მათი მხრიდან შეთანხმება არ დაირღვეოდა. ხელშეკრულებაში ელამის მეფე დიდ პატივისცემას უდასტურებს ნარამ-სინს და ამასთანავე ჰპირდება, რომ გააკეთებს მის ქანდაკებას, რომელსაც ღმერთებს შესწირავს. ტრადიციის თანახმად, ძველ შუამდინარეთში შეთანხმება საჩუქრების გაცვლით გვირგვინდებოდა.

ბაბილონის საგარეო ურთიერთობები. ბაბილონის საგარეო ურთიერთობების მიმოხილვისას, სამწუხაროდ, არც ლიტერატურული ძეგლების მიხედვით შეგვიძლია მსჯელობა და არც ჩვენამდე მოღწეული წყაროები გვაწვდის მდიდარ ინფორმაციას საგარეო ურთიერთობათა შესახებ. თუმცა აღიარებულია, რომ ბაბილონში ელჩობის ინსტიტუტი საკმაოდ კარგად იყო ჩამოყალიბებული. ბაბილონის დიპლომატიურ პოლიტიკაზე, უპირველეს ყოვლისა, დინასტიურ ქორწინებათა სიმრავლე მეტყველებს.⁷

მართალია, დინასტიური ქორწინებები ხშირად მეფის შვილების ნება სულაც არ იყო, მაგრამ ძველ სამყაროში მოკავშირეობის განმტკიცებისათვის ეს ფორმა გადამწყვეტ როლს თამაშობდა. დინასტიურ ქორწინებებს უკეთ შეეძლოთ

⁷ პირველი ცნობა მეფის მემკვიდრის ქორწინებისა უცხოელი მეფის ასულზე ეკუთვნის შამში-ადადა I-ის მეფობის პერიოდს. მან თავისი შვილიშვილი (იშმე-დაგანის ვაჟი) დააქორწინა საომარი ტომის ბელადის ქალიშვილზე, რომელსაც დიდი რაოდენობით ოქროსა და ვერცხლის საფასური გადაუხადა ქალის მითხოვებისათვის (სტუჩევსკი 1987, 21).

მშვიდობის მოპოვება, ვიდრე ეს შესაძლებელი იყო მოლაპარაკების გზით (როლიგი 1974, 16). ვარაუდობენ, რომ დინასტიურ ქორწინებებს წინ უძღოდა ელჩების შუამავლობით მოლაპარაკება და შეთანხმება. როგორც დინასტიური ქორწინების, ასევე სავაჭრო საკითხებსაც მმართველთა ნდობით აღჭურვილი პირები აწესრიგებდნენ. მოლაპარაკებათა არსებობა დოკუმენტურად არ დასტურდება ძველბაბილონურ ხანაში, თუმცა ცნობილია ამ პერიოდის სახელმწიფოთა მოკავშირეობა (ლიმეტი 1985, 43).

მეცნიერები ხამურაბის დიდ მიღწევებსა და წარმატებას გააქტიურებულ საგარეო პოლიტიკას მიაწერენ. ელჩები და შუამავლები მთელ შუამდინიარეთში მოგზაურობდნენ. ზოგიერთ მათგანს მუდმივი რეზიდენციაც კი ჰქონდა სამეფო სასახლეში. ეს ფაქტი ადასტურებს საგარეო პოლიტიკის დინამიურობას, რამაც მოკლესნიანი თანამშრომლობა თანდათან გრძელვადიან ფაზაში გადაიყვანა. ამის საფუძველზე გაჩნდა მოთხოვნა ელჩების სამსახური გარკვეულ სტრუქტურულ უწყებად ჩამოყალიბებულიყო, რასაც სხვა ქვეყანაში საელჩოების გახსნაც კი მოჰყვა. კავშირები მყარდებოდა როგორც თანაბარუფლებიან, ასევე არათანაბარუფლებიან ქვეყნებს შორისაც, მაგრამ ხშირად მათი „მშვიდობა“ არ იყო ხანგრძლივი.⁸ ბაბილონის სამეფო ყოველთვის ცდილობდა კარგი ურთიერთობა შეენარჩუნებინა ეგვიპტის ფარაონთან, რის გამოც, სხვა ქვეყნებისგან განსხვავებით, მშვიდობიან პოლიტიკას ატარებდა. სწორედ მშვიდობიანი პოლიტიკის გატარების ნებამ ბაბილონში კიდევ უფრო მაღალ საფეხურზე აიყვანა დიპლომატიური მიმოწერის სკოლა. აქედან გამომდინარე, ბაბილონის სამეფო კარზე განსაკუთრებული პატივისცემით სარგებლობდნენ გადამწერები. უშუალოდ მეფის ან დედოფლის გადამწერს კი დიდი გავლენა ჰქონდა სამეფოში, რადგან მისი ხელით იწერებოდა და დგებოდა ქვეყნის მთელი პოლიტიკური კორესპონდენცია. გადამწერის პროფესიისათვის აუცილებელი იყო შუმერული ენის ცოდნაც, რასაც

⁸ თუ კავშირი არათანაბარუფლებიანთან მყარდებოდა მეფე ჰეგემონი უზაენიდა დამორჩილებულ მხარეს თავის „მრჩევლებს“ მუდმივი თვალყურისათვის. წერილებში დამორჩილებული ქვეყნის მმართველები მეფეს „მამას“ ან „ბატონს“ უწოდებდნენ. დამორჩილებული ქვეყნის მოვალეობები, როგორც ჩანს, მოლაპარაკებების დროს განისაზღვრებოდა, თუმცა მათ შორის ერთ-ერთი უცილობელი პირობა სამხედრო დახმარება იყო. კავშირი ღმერთებისადმი ფიცით და მსხვერპლშეწირვის რიტუალით მყარდებოდა (ლიმეტი 1985, 6-7).

ბაბილონის სკოლებში ასწავლიდნენ. ხშირად სხვა ქვეყნიდან მიღებულ წერილებს მმართველს გადამწერები უკითხავდნენ. ამიტომ წერილი, უმეტესწილად, ასეთი სიტყვებით იწყებოდა: „უთხარი მას, რომ...“ (კლენგელ-ბრანდტი 1979, 215). ეს იყო თხოვნა გადამწერის მიმართ, რომელიც წერილს წაიკითხავდა და რომ მას გადაეცა მეფისათვის შინაარსი. თუმცა წერილის პასუხს გადამწერს მეფე კარნახობდა ან თავად გადამწერი წერდა მეფის ბრძანებით.

ვინაიდან მეფის ელჩებს მნიშვნელოვანი დოკუმენტები, წერილები და საჩუქრებით დატვირთული ამანათები გადაჰქონდათ ერთი ქვეყნიდან მეორეში, რა თქმა უნდა, მმართველის ინტერესებში შედიოდა წარგზავნილთა უსაფრთხო გადაადგილების გარანტიებისა და მათთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა. ცნობილია, რომ ბაბილონში ელჩებისათვის გარკვეული მანძილის გამოტოვებით აგებული იყო მცირე საგუშაგოები, რომლებიც, უმეტესწილად, წყაროსთან ახლოს იყო განთავსებული (კლენგელ-ბრანდტი 1979, 98).

ძველი აღმოსავლეთის დიპლომატიურ ურთიერთობებში უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს საჩუქართა გაცვლა წარმოადგენდა. ბაბილონის, ასურეთისა და მითანის მეფეები დიპლომატიურ წერილებში ფარაონისაგან ოქროს მოითხოვდნენ, რადგან ეგვიპტეში ის „მტვერივით“ უხვად იყო. თავად კი უშურველად უგზავნიდნენ მას ცხენებს, იარაღს, ეტლებს, ძვირფასი ქვის ნაკეთობებს. ბაბილონის მეფე, კადაშმან-ელილი წერდა ერთ-ერთ გზავნილში ამენჰოტეპ III-ს, რაც შეიძლება დიდი რაოდენობით ოქრო გაეგზავნა მასთან ფარაონის ელჩს.⁹ საყურადღებოა, ამენჰოტეპ III-ის პასუხი, რომელიც მას პასუხობდა: „მე გამოგიგზავნი ყველაფერს, რაც შენი ელჩის თვალში ღირებულია...“ (№ 5). აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ ელჩები ისეთი დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდნენ სამეფო კარზე, რომ მათ საჩუქრების არჩევის პრეროგატივაც კი ენიჭებოდათ. ძღვენის გარეშე ელჩის დაბრუნება სამშობლოში ძველ სამყაროში ცუდ ტონად ითვლებოდა და გარკვეულწილად, ომის ილუზიასაც კი ქმნიდა. ამიტომ შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ ელჩის დასაჩუქრება და მის მმართველთან პატივისცემის ნიშნად ძღვენის გაგზავნა

⁹ „...მამაჩემი და მამაშენი იმისთვის, რომ მომავალშიც გვემეგობრა, ძვირფას საჩუქრებს უგზავნიდნენ და თხოვნაზე უარს არ ეუბნებოდნენ ერთმანეთს... შენ ბევრი ოქრო გაქვს და გამომიგზავნე ის დიდი რაოდენობით, როგორც მამაშენი გვიგზავნიდა!.. თუ შენ რაიმე გსურს ჩემს ქვეყანაში, მომწერე, რომ შენთან გამოვატანო!“ (შდრ. კნუდზონი 1915).

მაშინდელი დიპლომატიის გარკვეულ ეტიკეტს თუ ნორმას წარმოადგენდა. ამასთანავე, ძველ აღმოსავლეთში რაც უფრო მრავალფეროვანი იყო საჩუქრების ნუსხა, ტრადიციის თანახმად, მით უფრო კარგ ტონად ითვლებოდა. ბაბილონელი ელჩები, როგორც ადმინისტრაციული თანამდებობის პირები, ამყარებდნენ დიპლომატიურ ურთიერთობებს მაშინდელ სამეფოებს შორის და მათი შუამავლობით არაერთი მნიშვნელოვანი პოლიტიკური საკითხი წყდებოდა.

დიპლომატია ძველ ეგვიპტეში. ეგვიპტე ძლიერ და წამყვან სახელმწიფოს წარმოადგენდა ძველი აღმოსავლეთის ისტორიაში. ჩვენამდე მოღწეული მრავალი ძველი მოწმობს, რომ ეგვიპტელებს სავაჭრო, კულტურული და პოლიტიკური კავშირები ჰქონდათ მათთვის ცნობილ სახელმწიფოებთან. შუამავლის ფუნქციას აზიის ქვეყნებში სამეფო კარის ელჩები ასრულებდნენ. დიპლომატიური წერილები, ხელშეკრულებები, საერთაშორისო აქტები და დოკუმენტები, რომლებსაც ეგვიპტის სამეფო კანცელარია აწარმოებდა, ძველი აღმოსავლეთის აქტიურ საგარეო ურთიერთობებზე მიგვითითებს (პოტიომკინი 1941, 18). ისტორიულ წყაროებში დასტურდება მინიშნება იმის თაობაზე, რომ ძვ. წ. II ათასწლეულის დასაწყისში აზიაში სახელმწიფოთა შორის გარკვეული დიპლომატიური ურთიერთობები უკვე არსებობდა. ამას მოწმობს აზიელი სინუსეტის სიტყვები (სტუჩევსკი 1987, 56): „მაცნე, რომელიც მიემგზავრებოდა ჩრდილოეთში და სამხრეთისაკენ – დედაქალაქში, ჩემთან გაჩერდა: მე ნებას ვრთავდი თითოეულს [მაცნეს] ჩემთან დარჩენილიყო“ (ლივშიცი 1979, 15).

თებეს გადამწერთა სკოლაში ჩაწერილი პაპირუსი სალიე I (Sallier I), რომელიც დღეს ბრიტანეთის მუზეუმში ინახება, დიდ ინტერესს იწვევს დიპლომატიური საკითხების კვლევის თვალსაზრისით (შდრ. გარდინერი 1932, 85-89). ზღაპრული ელემენტების მიუხედავად, საკმაოდ კარგად არის გამოკვეთილი ელჩის ადგილი მაშინდელ საზოგადოებაში. მეფის ბრძანებით მას დიდი პატივით იღებენ და უმასპინძლებიან. ჯერჯერობით დაუზუსტებელია, იცავდა თუ არა ელჩს იმუნიტეტი და ჰქონდა თუ არა მას ხელშეუხებლობის გარანტია თავისი ქვეყნის საზღვრებს გარეთ. თუმცა, ვარაუდობენ, რომ ამ პერიოდის ეგვიპტეში არსებობდა შეთანხმება, შესაძლოა სიტყვიერი, მეფის ელჩის ხელშეუხებლობის შესახებ. უკვე ახალი სამეფოს ხანის დოკუმენტებში კარგად ჩანს მოლაპარაკება

და ინტერესი ამ საკითხთან დაკავშირებით, მაგრამ ჰიქსოსების ბატონობის დროს შუამავლის იმუნიტეტზე მსჯელობა წერილობით არ დასტურდება.

ძველი ეგვიპტის საგარეო პოლიტიკის შესახებ მნიშვნელოვან და მდიდარ ინფორმაციას გვაწვდის თელ ელ-ამარნას დიპლომატიური არქივი, რომელიც ძვ. წ. XIV საუკუნის დიპლომატიური ტექსტების უნიკალურ კრებულს წარმოადგენს.¹⁰ თელ ელ-ამარნას დიპლომატიურ არქივში დაცულია ბაბილონის, ასურეთის, მითანის, ხეთების სამეფოს, არცავას ქვეყნის, კუნძულ კვიპროსისა და აგრეთვე დამორჩილებული ქვეყნების – პალესტინის, სირიის, ფინიკიის ქალაქ სახელმწიფოთა მმართველთა მიერ ეგვიპტის ფარაონების, ამენჰოტეპ III-ისა და ამენჰოტეპ IV-ის (ეხნატონის) სახელზე გამოგზავნილი წერილები. ეს ოფიციალური გზავნილები იმ ურთიერთობას ასახავს, რომელიც ეგვიპტესა და წინა აზიის სახელმწიფოებს შორის არსებობდა. აგრეთვე, როგორ წყდებოდა დინასტიური ქორწინების საკითხები იმ ხანაში და ზოგადად როგორ ატარებდნენ საგარეო პოლიტიკას მმართველები. შემორჩენილია მხოლოდ ფარაონის სახელით აზიაში გასაგზავნი რამდენიმე ფირფიტა. ისინი, როგორც ვარაუდობენ, გარკვეული მიზეზების გამო ვერ მოხვდა დანიშნულების ადგილზე და სასახლის არქივში დარჩა. წერილები აქადურ ენაზეა შესრულებული. აქადური ისევ ინარჩუნებდა საერთაშორისო დიპლომატიური ენის სტატუსს იმ პერიოდის ახლო აღმოსავლეთში. თელ ელ-ამარნას წყაროებში ასახულ ისტორიულ ნაწილს ჩვენ დაწვრილებით არ განვიხილავთ, თუმცა შევეცდებით წარმოვაჩინოთ ფარაონის ელჩის დიპლომატიური ფუნქციები და მათი უფლებამოსილების საზღვრები. შეძლებისდაგვარად

¹⁰ თელ ელ-ამარნა მდინარე ნილოსის მარჯვენა სანაპიროზე, კაიროს სამხრეთით მდებარეობს, სადაც ძველად ახალი სამეფოს დედაქალაქი, ამენჰოტეპ IV-ის ქალაქი ახეტატონი („ატონის ჰორიზონტი“) იყო. დღევანდელ თელ ელ-ამარნაში 1887 წელს ეგვიპტელმა ქალმა მიწის დამუშავებისას აღმოაჩინა თიხის ფირფიტა ლურსმული დამწერლობით, რის შემდეგაც ამ ტერიტორიაზე არქეოლოგიური გათხრები და წარწერების შესწავლა დაიწყო. დღესდღეობით დაახლოებით 382 ფირფიტაა აღმოჩენილი, მათგან 300 დიპლომატიური წერილია, დანარჩენი კი ლიტერატურულ და საგანმანათლებლო მასალას წარმოადგენს. წერილები შესრულებულია მზეზე გამომშრალ თიხის ფირფიტებზე. ისინი ოთხკუთხედი ფორმისაა და ზომის მიხედვით განსხვავებული (შდრ. მორანი 1992). ფირფიტებზე წერილების ხასიათი და ხელწერის სტილი ახალბაბილოზურ წარწერებს მოგვაგონებს (სტუჩევსკი 1987, 41).

გაგარკვიოთ, რა ევალუბოდათ ეგვიპტელ ელჩებს უცხო ქვეყანაში და რა მისიით სტუმრობდნენ ეგვიპტეს სხვა ქვეყნის შუამავლები?

უპირველეს ყოვლისა, ელჩი ფარაონის ან მმართველის ნდობით აღჭურვილი პირი იყო, რომელსაც ევალუბოდა მნიშვნელოვანი ინფორმაციის ან განკარგულების გადაცემა ძლიერი თუ დამორჩილებული ქვეყნის მმართველებთან. მას ზედმიწევნით უნდა სცოდნოდა იმ ქვეყნის ზნე-ჩვეულება, კულტურა, გზები თუ გეოგრაფია, სადაც მას აგზავნიდნენ (სტუჩევსკი 1987, 57). იგი უნდა ყოფილიყო გამოცდილი დიპლომატი და კარგი მეომარი. თუ ელჩი ვერ ფლობდა იმ ქვეყნის ენას კარგად, მას თარჯიმანი ახლდა. ანასტასი I-ის პაპირუსზე, სატირული ხასიათის ლიტერატურულ ტექსტში განმარტებულია, თუ რისი ცოდნა მოეთხოვებოდა ელჩს. ერთ-ერთი ეგვიპტელი უვიც და მკვებარა მაცნედ მოიხსენიება (ჰელკი 1962, 328-332). ელჩებს ყველაფრის საქმის კურსში უნდა ჩაეყენებინათ ფარაონი, თუ რაიმე მნიშვნელოვანი ხდებოდა ქალაქებში და განსაკუთრებით უნდა ეკონტროლებინათ მტრული წამოწყება ან ინტრიგა ეგვიპტის წინააღმდეგ.¹¹

თელ ელ-ამარნას წერილებში მოხსენიებული შუამავლები შეიძლება ორ კატეგორიად დავეყოთ: 1) საგანგებო ნდობით აღჭურვილი პირები, რომლებიც ელჩის ფუნქციას ასრულებდნენ დამეგობრებულ სახელმწიფოებში. მათი საშუალებით ფარაონები ამყარებდნენ კონტაქტებს და კეთილგანწყობილ ურთიერთობას ინარჩუნებდნენ ძლიერ ქვეყნებთან (შუამდინარეთი, მცირე აზია, კუნძული კვიპროსი); 2) ფარაონის ადმინისტრაციის ის სახელმწიფო მოხელეები, რომლებსაც შუამავლის ფუნქცია ეკისრებოდათ ფარაონსა და ეგვიპტის მიერ დაპყრობილ ქალაქ-სახელმწიფოთა მმართველებს შორის (პალესინა, სირია, ფინიკია). ფარაონი

¹¹ ფარაონის წარგზავნილები, რომლებიც მიემართებოდნენ ეგვიპტიდან აზიაში და მეფისნაცვლის ფუნქციას ასრულებდნენ, თელ ელ-ამარნას არქივის წერილებში, უმეტესწილად, მოიხსენებიან აქადური სიტყვით „რაბიცუ“. ეგვიპტურ ენაზე შედგენილ ტექსტებში ისინი „მეფის წარგზავნილებად“ სახელდებიან, იშვიათად კი – ქანაანური სიტყვით „მახარ“ (მაცნე, შიკრიკი) (სტუჩევსკი 1987, 57). „რაბიცუდ“ იწოდებოდა არა მარტო ფარაონის ნაცვალი, არამედ საგანგებო ელჩიც, რომელიც დიპლომატიურ მისიას ასრულებდა სხვა ქვეყანაში. ერთ-ერთ წერილში (№ 40) კვიპროსისა და ეგვიპტის მეფის კარის წარჩინებულებიც ამ ტერმინით იხსენიებიან. მეფისნაცვლები და ელჩებიც ეგვიპტის ინტერესებს იცავდნენ დაპყრობილ ტერიტორიებზე.

ელჩს ანდობდა ინფორმაციას, ავალებდა განკარგულების გადაცემას სხვა ქვეყანაში და მათი შუამავლობის საშუალებით წარმართავდა საგარეო პოლიტიკას. ელჩების წარგზავნის პრაქტიკა ეგვიპტის სამეფო კარზე უძველესი დროიდან არსებობდა. ამიტომ ახალი სამეფოს ხანაში შუამავლებით ურთიერთობა მმართველებს შორის უკვე საკმაოდ მოწესრიგებული იყო. აზიელ ელჩთა სტატუსი და ფუნქცია განისაზღვრებოდა იმისდა მიხედვით, რომელ ქვეყანასაც იგი წარმოადგენდა – დამოუკიდებელს თუ დაპყრობილს. ფარაონის ძალაუფლებას დამორჩილებული მმართველები აღნიშნავდნენ თავიანთ მონურ ერთგულებას ეგვიპტისადმი და საერთო მტრის წინააღმდეგ სამხედრო დახმარებას სთხოვდნენ ფარაონს.

წარმომადგენლობითი ელჩობა ეგვიპტეში აზიის ძლიერი სახელმწიფოებიდანაც იგზავნებოდა. ელჩები საპასუხისმგებლო მისიით ჩამოდიოდნენ. ისინი თავიანთი ქვეყნის წარჩინებული ფენის წარმომადგენლები იყვნენ. მათ უნდა ეწარმოებინათ მოლაპარაკება ფარაონთან, გაეცილებინათ საჩუქრებით დატვირთული ქარავნები სასახლემდე და გადაეცათ მისასალმებელი სიტყვა მმართველისათვის სახეიმო ვითარებაში. ელჩებისადმი დამოკიდებულება მაინც კონკრეტულ ისტორიულ მომენტზე იყო დამოკიდებული. თუმცა ისინი ყოველთვის აცხადებდნენ პრეტენზიას იმაზე, რომ პატივისცემითა და ყურადღებით მოპყრობოდნენ მათ. ელჩებს კეთილგანწყობის ნიშნად სამეფო კარის ნადიმებზეც იწვევდნენ. თელ ელ-ამარნას ერთ-ერთ წერილში დასტურდება მათი დასაჩუქრების ტრადიციაც. გარდა ამისა, ვიგებთ, რომ ზოგჯერ ელჩები არაკეთილსინდისიერად ასრულებდნენ მოვალეობას და ცილისწამებასა და გამოძალვის ბრალდებაშიც კი იყვნენ მხილებულნი.¹²

¹² ამენჰოტეპ III-ი განაწყენებული იყო ბაბილონის მეფის, კადაშმან-ელილის მაცნეებზე და აღნიშნავდა: „დამყარდეს ჩვენ შორის კარგი მეგობრობა“, – ეს ის სიტყვებია, რომლებსაც შენ მწერდი. ჰემმარიტად ძმები ვართ შენ და მე, ჩვენ ორივე, მაგრამ მე განრისხებული ვარ შენს მაცნეებზე, რადგან შენთან ისინი ამბობენ: „არაფერს გვაძლევს ის (ამენჰოტეპ III – თ. დ.) ჩვენ, ვინც ჩავვლით ეგვიპტეში...“ მათგან ერთ-ერთი მოდის ჩემთან და მიაქვს ვერცხლი, ოქრო, ზეთი, ჩასაცმელი. რაც კი საუკეთესო ნივთები არსებობს, მიაქვს სხვა ქვეყანაში და ის არ ამცნობს სიმართლეს მას, ვინც ჩემთან გამოგზავნა... ასე რომ, მივიღე გადაწყვეტილება, არ მივცე მათ არაფერი“ (№ 1) (კნუდზონი 1907-1915; შდრ. მერსერი 1939 – კნუდზონისა და მერსერის გამოცემებში

როგორც თელ ელ-ამარნას წყაროები გვიდასტურებენ, წარგზავნილთა ხელშეუხებლობა უცხო ქვეყანაში არ იყო გარანტირებული და არც მათი მდგომარეობა იყო მყარი. ისინი ხმამაღლა აცხადებდნენ პრეტენზიას დიპლომატიური იმუნიტეტის შესახებ, თუმცა საერთაშორისო სამართლის საყოველთაო ნორმად ჯერ კიდევ არ იყო აღიარებული. ამიტომ მეფის კარზე წარგზავნილი ელჩი მმართველის ძალაუფლების ქვეშ ხვდებოდა. ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობის გართულების შემთხვევაში, იქნებოდა ეს პოლიტიკური უთანხმოება თუ განაწყენება უმნიშვნელო საჩუქრის გამო, მეფეს შეეძლო დაეკავებინა ელჩი, როგორც ტყვე განუსაზღვრელი დროით ან მოეკლა კიდევ. ერთ-ერთ წერილში ასურეთის მეფე აღშფოთებას ვერ ფარავს ეგვიპტეში მისი ელჩების დაკავების გამო: „ჩემი მაცნეები ნუ იქნებიან დაკავებულნი... მაცნეებმა, რომლებსაც ჩვენ ვგზავნი, რატომ უნდა დაასრულონ სიცოცხლე უცხო მიწაზე?“ (№ 16)

თელ ელ-ამარნას წყაროებში ხშირად გვხვდება ელჩის უფლების დასაცავი თხოვნის წერილები. ეგვიპტის ფარაონს ხშირად მიმართავდნენ დაკავებული ელჩების გათავისუფლებისათვის. აზიის სახელმწიფოთა მმართველები ცდილობდნენ, დაეცვათ თავიანთ წარგზავნილთა უფლებები და მიეღოთ მათი უსაფრთხო გადაადგილების გარანტია. გზავრობის დროს ელჩებს ხშირად ჩამოკიდებული ჰქონდათ გულზე თიხის ფირფიტები, რომლებიც ერთგვარ საშვს წარმოადგენდა უცხო ქვეყანაში შესასვლელად და სავარაუდოდ, გარკვეულწილად მის ხელშეუხებლობასაც გულისხმობდა.

როგორც თელ ელ-ამარნას არქივი მოწმობს, წერილებში ადრესატისადმი მიმართვისას მმართველები განსაზღვრულ წესებს იცავდნენ. დიპლომატიური მიმოწერისას დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა მეფეებისა და დამორჩილებული ქვეყნის მოხელეთა მიმართვის ფორმა და დოკუმენტის შინაარსი საკმაოდ განსხვავებული იყო. თანაბარუფლებიანი მეფეები ერთმანეთს „მმას“ უწოდებდნენ და მეგობრული სიტყვით მიმართავდნენ. თუ ფარაონი ასაკით უფროსი იყო, მეფე, როგორც „მამას“ ისე მიმართავდა, ხოლო თავის თავს „შვილად“ მოიხსენიებდა. მეგობარი მეფის გზავნილში თანაბარი ღირსებისა და ძალაუფლების ხაზგასმა

თელ ელ-ამარნას არქივის თითოეული წერილი დანომრილია და თარგმნილია გერმანულ და ინგლისურ ენებზე, რომელთა ნუმერაციასა და თარგმანსაც ვიყენებთ ჩვენს ნაშრომში).

აშკარად იგრძნობოდა. იმ ხანად არსებობდა მიმართვისა და მისაღმების დადგენილი ფორმები.¹³ საკმაოდ გულთბილი წერილები იგზავნებოდა სხვა ძლიერი ქვეყნის მეფეებთან ეგვიპტიდან.

მეგობარი ქვეყნის მეფეთაგან განსხვავებით, დაპყრობილ სახელმწიფოთა მიმართველები ფარაონს „ბატონს“ უწოდებდნენ, ხოლო თავად კი „მონებად“ და „მსახურებად“ სახელდებოდნენ. ყოველი წერილი ეგვიპტის მეფის ერთგულების დასტურით იწყებოდა და ამის შემდეგ ქვეყნის მდგომარეობას ამცნობდნენ მას. ზოგჯერ უკიდურესი თვითდამცირებით გამოხატავდნენ ეგვიპტის მეფის პატივისცემასა და მოწიწებას. ერთ-ერთ წერილში ვკითხულობთ: „ჩემი ბატონის ფეხქვეშ შეიდეჯერ და ისევ შეიდეჯერ ვიჩოქები. მე ვარ მეფის სანდლების მტვერი. ჩემი ბატონი კი მზეა, რომელიც ქვეყნების თავზე ამოდის ყოველ დღე მთავარ მზესთან ერთად...“ (№ 147). თელ ელ-ამარნას წერილებში მრავლადაა მონური ერთგულების გამოხატვის სტანდარტული ფორმულები. სამწუხაროდ, ის დამოკიდებულება, რასაც აღწერდნენ წერილებში, რეალურ მდგომარეობას ასახავდა. ადგილობრივი მიმართველები, რომელთა ტერიტორიებიც ეგვიპტის სამეფოში შემოდიოდა, ვაღდებულნი იყვნენ დროდადრო გაეგზავნათ ძვენი ფარაონისათვის. ძვირფასეულობა ეგვიპტიდანაც გადიოდა. მეგობარ ქვეყნებს, უმეტესწილად, ოქროსა და შავი ხის ნაკეთობებით ასაჩუქრებდნენ.

ბაბილონის მეფე ბურნაბურიაში ინტერესით უსმენდა ეგვიპტელ ელჩს ზაღბუს, რომელიც ეხნატონის საჩუქრების ჩამონათვალს უკითხავდა. მონებმა სასახლის დარბაზში დააღაგეს საწოლი, ბალიში, ოქროთი და სპილოს ძვლით მოპირკეთებული ძვირფასი ხის ორი სკამი, ოქროს დანა, ტყავი და წითელი აბრეშუმი, ერთი წყვილი ვერცხლის სანდლები, ქვისა და სპილოს ძვლის სხვადასხვა ზომის თასები, ზეთი, ხარის თავიანი სასმისები. ყველაზე მეტად მეფე

¹³ მეგობარი მეფე ისე ესაღმებოდა წერილის დასაწყისში ძალაუფლებით თავის სწორს, როგორც ამენჰოტეპ III თავის გზავნილში მიმართავს ბაბილონის მეფეს, კადაშმან-ენლილს: „გესაუბრება ნიმბურია, დიდებული მეფე, მეფე ეგვიპტისა, შენი ძმა. მე კარგად ვარ. კარგად უნდა იყო შენს სახლთან, შენს ცოლებთან, შენს შვილებთან, შენს დიდებულებთან, შენს ცხენებთან, შენს ეტლთან ერთად. მე კარგად ვარ ჩემს სახლთან, ჩემს ცოლებთან, ჩემს შვილებთან, ჩემს დიდებულებთან, ჩემს ცხენებთან, ჩემს ეტლებთან, ჩემს მეთრებთან ერთად, ძალიან კარგად ვარ ჩემი ქვეყნების შუაგულ ცენტრში“ (№ 1).

მოხიბლა ბოლო საჩუქარმა, ოქრომ, რომელიც 40 მინენს (=20 კგ.) იწონდა. ბურნაბურიაშმა აღნიშნა, რომ ოქრო მას სჭირდებოდა ბაბილონის ტაძრის რესტავრაციისათვის. თანაც დაამატა, რომ ეგვიპტეში ოქრო ისევე ბევრი იყო, როგორც მტვერი. მხოლოდ ამის შემდეგ მისწერა მან პასუხი დიდი სიხარულით (შტრეკი 2000, 28-29).

თუკი დაპყრობილი ქვეყნის მმართველები ეგვიპტის ფარაონის ძალაუფლებას აღიარებდნენ, წინა აზიის დიდი ქვეყნები ფარაონის გავლენისაგან გათავისუფლებას ლამობდნენ. ამიტომ ფარაონები ძვირფასი საჩუქრებითა და ოქროთი ცდილობდნენ მოესყიდათ მეფეებთან მეგობრობა და ძლიერ სახელმწიფოებთან კეთილგანწყობილი ურთიერთობები შეენარჩუნებინათ. ამენჰოტეპ III-მ ასურეთის მეფეს 20 ტალანტი ოქრო გაუგზავნა (ავდიევი 1948, 213-214), რის სანაცვლოდაც მისგან მხარდაჭერისა და მეგობრობის გარანტია მიიღო. ასე რომ, საჩუქრების გაგზავნა, იქნებოდა ეს დამოუკიდებელ ქვეყნებს შორის, თუ დამორჩილებული მმართველებისგან ხარკის გადახდა, საბოლოოდ მაინც მჭიდროდ უკავშირდებოდა საგარეო პოლიტიკას. ეს ფაქტორი კი ერთ-ერთ გადამწყვეტ როლს თამაშობდა ურთიერთობების დარეგულირების საქმეში.

თელ ელ-ამარნას არქივში წყაროები მოწმობს, რომ მეგობრობის განმტკიცების მიზნით არაერთი დინასტიური ქორწინება შედგა მმართველების ოჯახის წევრებს შორის.¹⁴ ასეთ ქორწინებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა ახალი სამეფოს ხანაშიც.

ამგვარად, თელ ელ-ამარნას ისტორიული დოკუმენტები ნათლად ასახავს დიპლომატიის განვითარების მაღალ დონეს ძველ ეგვიპტეში. ელჩები, როგორც სრულუფლებიანი შეამავლები, სახელმწიფოთა შორის გარკვეული

¹⁴ ამენჰოტეპ III-ისა და მითანის ქალიშვილის, თადუხეფეს ქორწინების შესახებ ხანგრძლივ მოლაპარაკებებზე მიგვითითებს რამდენიმე წერილი. დინასტიური საქორწინო კავშირები ეგვიპტესა და მითანის სამეფოს შორის საკმაოდ ხანგრძლივი და მყარი იყო, თუტმოს IV დაქორწინდა მითანის მეფის არტადამის ქალიშვილზე (№ 29) (შულმანი 1979, 183). ამენჰოტეპ III-მ თავისი მეფობის მე-10 წელს ცოლად შეირთო გილუხეპუ – მითანის მეფის შუტარნას ქალიშვილი, ხოლო ტადუხეპუ – თუშრატას ქალიშვილი – მეფობის 36-ე წელს. ამ ქორწინების შემდეგ ეგვიპტისა და მითანის სამეფოებს შორის აქტიური მიმოწერა გაიმართა, რომლის ერთ-ერთი ძირითადი თემა საჩუქრების გაცვლა იყო.

პრივილეგიებითაც სარგებლობდნენ. ამენჰოტეპ III-ისა და ეხნატონის მეფობის დროს უკვე არსებობდა ელჩებთან ურთიერთობის დადგენილი წესები. მათ, ვითარცა საგანგებო პირებს, გარკვეული დიპლომატიური ნორმების დაცვა და გათვალისწინება მოეთხოვებოდათ. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ წარგზავნილთა უსაფრთხოების გარანტიებით დაინტერესება უკვე დიდი იყო და მმართველები ამ საკითხზე აქტიურად ზრუნავდნენ.

ხეთური დიპლომატია. დიპლომატიის ისტორიის შესახებ ძირითად ინფორმაციას ხათის ქვეყნის დედაქალაქ ხათუსაში აღმოჩენილი თიხის ფირფიტები გვაწვდის. ხელშეკრულებები, უმეტესწილად, ერთდროულად ორ ენაზე, აქადურად და ხეთურად არის შედგენილი. ხეთები ტექსტს ორივე ენაზე წერდნენ იმ შემთხვევაში, როცა შეთანხმება ხდებოდა ისეთ ქვეყანასთან, რომელიც შუამდინარეთის კულტურის გავლენის ქვეშ იყო; ხოლო ანატოლიის მხარესთან მოლაპარაკებები მხოლოდ ხეთურ ენაზე ფორმდებოდა (ფრეიდანკი 1960, 358).

არაერთი გამარჯვების წყალობით ხეთების სამეფო ახლო აღმოსავლეთის უძლიერეს სახელმწიფოთა შორის დაწინაურდა და უკვე მთავარ სავაჭრო გზებს, სირიასა და შუამდინარეთთან დაკავშირებულ გზებს აკონტროლებდა (ოთენი 1964, 121). სამეფო კარი ცდილობდა, მოპოვებული ძალაუფლება დიპლომატიური აქტებით გაემყარებინა. უნდა აღინიშნოს, რომ ხელშეკრულების დადების ინიციატივა ძირითადად ხეთების მხრიდან მოდიოდა. ხათის ქვეყანაში მეფეები ხელშეკრულების ტერმინს ზოგჯერ სიტყვა „ფიცსაც“ უხამებდნენ (სტუჩევესკი 1987, 96), ვინაიდან ორ მმართველს შორის ხელმოწერილი დოკუმენტი მათ შორის ფიცის დადებასაც გულისხმობდა.

როგორც ეგვიპტეში, ასევე ხეთების სამეფოში, მეგობარი და დამორჩილებული ქვეყნების ხელშეკრულებათა შინაარსი მკვეთრად განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან. პარიტეტულ პრინციპებზე შედგენილი ტექსტი უფრო მეგობრული ხასიათის იყო და ურთიერთ პატივისცემას გამოხატავდა. დამორჩილებულ ქვეყანასთან დადებული ხელშეკრულებები კი სტანდარტული ფრაზით – „ასე ამბობს“ – იწყებოდა, რასაც მეფის ტიტული მოსდევდა. წერილში მკაცრად იყო განსაზღვრული ის მოვალეობები, რომლებიც დამორჩილებულ მხარეს უნდა შეესრულებინა. მას ასევე ეკრძალებოდა კავშირების დამყარება მასთან, ვინც „მზის“ მტერი იყო. როგორც ცნობილია, ხეთების სამეფო დამორჩილებულ ქვეყნებს

ყოველწლიურად ბეგრავდა. ხეთებს კვიპროსიც უხდიდა ხარკს ოქროს, ვერცხლის, სპილენძის, მარცვლეულისა და ავეჯის სახით (გოეტცე 1928, 32). ერთ-ერთი წერილის ფრაგმენტში მითითებულია, რომ ხეთების სამეფო უფრო მეტ ოქროს მოითხოვდა კვიპროსის მმართველისაგან, ვიდრე მას უგზავნიდნენ (ნეპი 1980, 43). ყოველწლიური გადასახადების გარდა, დაპყრობილი თუ მეგობარი ქვეყნები ელჩების საშუალებით საჩუქრებს აგზავნიდნენ ხათის სამეფო კარზე. უმეტესწილად, მეფის ძღვენით დასაჩუქრება განსაკუთრებულ დღესასწაულს უკავშირდებოდა.

განსაკუთრებით საინტერესოა, რომ სუნასურასის ხელშეკრულებაში სტუმრის მიღების ცერემონიის ზოგიერთი დეტალი წინასწარ არის განსაზღვრული. „დაე, სუნასურასი წარსდგეს მზის წინაშე, ჩახედოს მან მზეს თვალებში. როცა იგი წარსდგება მზის წინაშე, მზის დიდებულები [წამოდგნენ] სკამიდან, მის მოპირდაპირედ ნურავინ დაჯდება. უფრო გვიან, როგორც კი [ის მოისურვებს], დაბრუნდეს იგი ქიცუვათნას ქვეყანაში“ (სტუჩევსკი 1987, 100; ვაიდნერი 1923, 92-95). სხვადასხვა დოკუმენტში ელჩის მიღების შესახებ გაბნეული მცირე ინფორმაციები გვაფიქრებინებს, რომ ელჩს გარკვეული წესების დაცვით იღებდნენ. ეს კი მაშინდელი, შეიძლება ითქვას, ეტიკეტის მიღებულ ნორმად უნდა ჩაითვალოს.

ძალზე საინტერესოა, რას ემსახურებოდა სახელმწიფოთა შორის დადებული ხელშეკრულება, რომლის შესრულებაც მმართველთა მემკვიდრეებსაც მოეთხოვებოდათ. შეთანხმების მიზანს „სამუდამო მშვიდობის“ დამყარება წარმოადგენდა. მეცნიერები ვარაუდობენ, რომ სამეფო ტახტზე ყოველი ახალი მმართველის მოსვლის შემდეგ დოკუმენტი ხელახლა დგებოდა და დასმული ბეჭდით მტკიცდებოდა. ყოველი ახალი ხელშეკრულების შედგენა ადასტურებდა წარსულში მხარეებს შორის აღებული ვალდებულებების განმტკიცებას. პოლიტიკური სიტუაციის შეცვლის შემდეგ მასში შესაძლებელია შესწორებებიც კი შესულიყო (სტუჩევსკი 1987, 109).

ძველი წარმოდგენით, მხარეთა უფლება-მოვალეობების შესრულებას „ქვეყნის ათასი ღვთაება“ ადევნებდა თვალყურს, რომლებიც ხელშეკრულების დამრღვევს მკაცრად სჯიდნენ. ამ ღვთაებრივ პანთეონში ხეთური და მათთვის ცნობილი სხვა ღმერთებიც მოიაზრებოდნენ. ასევე იკვალებოდა შეთანხმების ფირფიტის დაზიანება

ან ტექსტის შეცვლა. დოკუმენტის ასლი, სავარაუდოდ, მთავარი ღმერთების ტაძრებსა და მათი ქანდაკებების წინ ინახებოდა.

ხათის ისტორიაში დადასტურებულია საყურადღებო შემთხვევა, როცა დედოფალი აქტიურად იყო ჩართული როგორც საშინაო, ასევე საგარეო პოლიტიკის საქმეში. ხათუსილი III და მისი ცოლი ფუდუხევა გამოკვეთილად გამოირჩეოდნენ იმ თვალსაზრისით, რომ ისინი ერთობლივად მართავდნენ ქვეყანას, როგორც მეფე და დედოფალი. ამ ფაქტს ისიც მოწმობს, რომ სამეფო კარის მნიშვნელოვან დოკუმენტებს ხელს ორივე მათგანი აწერდა. მათ ბევრი შვილი შეეძინათ და ბედნიერად ცხოვრობდნენ. წყაროებიდან ირკვევა, რომ ფუდუხევას დიდი მონღომებისა და დამსახურების შედეგი იყო ეგვიპტესთან მეგობრული ურთიერთობების დამყარება. მას პირადი მიმოწერა ჰქონდა ფარაონ რამსეს II-თან. შესაბამისად, ხეთების სამეფოშიც წერილი ორ ეგვიპტელად იგზავნებოდა: ერთი მეფის, ხათუსილი III-ის, ხოლო მეორე თითქმის იდენტური – დედოფალ ფუდუხევას სახელზე. ფაქტობრივად, დედოფალი ერთ-ერთი წამყვანი ფიგურა იყო სამეფოში, რომელიც საერთაშორისო და დიპლომატიურ საქმეს აქტიურად წარმართავდა. უგარითში აღმოჩენილია თიხის ფირფიტაზე შესრულებული წერილი, რომელიც ფუდუხევას საბეჭდავითაა დამოწმებული. ტექსტში ნათქვამია, რომ დედოფალი ამ შემთხვევაში მეფის ნებართვით უფლებამოსილი იყო, ეტვირთა მისი ფუნქციები და მიეღო გადაწყვეტილება სასამართლოს ერთ-ერთ საქმეზე. საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ ისტორიულად ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი დოკუმენტი – რამსეს II-ისა და ხათუსილი III-ის სამშვიდობო ხელშეკრულება – ფუდუხევას ხელმოწერითაცაა გამყარებული: „საბეჭდავი ფუდუხევასი, ხათის დედოფლისა, ქიცუვათნის ქვეყნის ქალიშვილისა, ქალაქ არინას მზის ღვთაების მოსიყვარულესი, დედამიწის ქალბატონისა, ღვთაების მსახურისა“ (გიორგაძე 1988, 108-109; სტუჩევესკი 1984, 49-54). ასევე ცნობილია, რომ ფუდუხევა პირად წერილებში რამსეს II-ს თავის ქალიშვილზე დაქორწინებასაც სთავაზობდა. ხათის დედოფალი ამ დინასტიური ქორწინებით ცდილობდა განემტკიცებინა კავშირი ეგვიპტესთან და საერთაშორისო ასპარეზზე მისი მხარდაჭერით სამშვიდობო გარანტიები საბოლოოდ მიეღო. ცნობილია, რომ დედოფლის ვიზიტიც იგეგმებოდა ეგვიპტეში, რათა პირადად შეხვედროდა რამსეს II-ს (ოტენი 1975, 26-27). ფუდუხევა ასევე სათავეში ჩაუდგა ხათუსილის მიერ დაწყებულ საქმეს – სამეფო არქივების

მოწესრიგებას. მწერლებმა გადაწერეს უძველეს ტექსტთა ასლები და დედოფალთან ერთად გამოსცეს ახალი რელიგიური თუ ადმინისტრაციული დადგენილებები.

ძველ აღმოსავლეთში ჯერჯერობით უცნობია სხვა დედოფალი, რომელიც ასეთ აქტიურ მონაწილეობას იღებდა ქვეყნის მართვასა და დიპლომატიურ საქმიანობაში. იგი შეიძლება შევადაროთ ამენჰოტეპ III-ის ქვრივს, დედოფალ თეიას, რომელიც ასევე უფლებამოსილი იყო მნიშვნელოვანი პოლიტიკური გადაწყვეტილებები მიეღო სამეფოში. ხშირად მას თხოვნით მიმართავდნენ, რათა შუამავლობა გაეწია თავის შვილთან, ამენჰოტეპ IV-თან სხვადასხვა საკითხის გადასაჭრელად.

სახელმწიფოთა შორის ელჩების რეგულარული გაცვლა კარგად ჩამოყალიბებული დიპლომატიური ურთიერთობების არსებობას ადასტურებს ხეთების სამეფოში. ქვეყნის მეთაურის ნდობით აღჭურვილი პირის მისია სახელმწიფოთა კეთილგანწყობილი კავშირების გამყარებას ემსახურებოდა. მუვათაღისის ხელშეკრულებაში აღნიშნულია, რომ ვილუსას¹⁵ ქვეყანა მეგობრულად იყო განწყობილი ხათის მეფეების მიმართ და მათ რეგულარულად უგზავნიდა ელჩებს (ფრიდრიხი 1930, 50-52).

ხეთების სამეფოში დიპლომატიურ წარმომადგენელთა შორის იყვნენ ოფიციალური პირები, ე. წ. ჰეროლდები ანუ „კვერთხის მფლობელები“, რომლებიც მეფის სახელით ინფორმაციას ავრცელებდნენ. ამ პრივილეგიას მათ კვერთხის ტარება ანიჭებდა. ჰეროლდები ძირითადად ხეთების სახალხო დღესასწაულებზე აღასრულებდნენ თავიანთ მოვალეობებს, თუმცა ისინი უცხო ქვეყანაში მეფის ე. წ. დიპლომატიურ წარმომადგენელთა შორისაც ფიგურირებდნენ (გოეტცე 1928, 32). დიპლომატიურ იერარქიაში ჰეროლდი რანგით არც ისე მაღალი თანამდებობის პირი იყო, როგორც ელჩი თუ წარგზავნილი (mār šipri lù TEMU). „კვერთხის მფლობელის“ ტიტულს ატარებდნენ მეფის შთამომავლები და კარის დიდებულებიც. წყაროებში ასევე გვხვდება სპეციალური შიკრიკები (luizzil), თუმცა მათი მოვალეობებისა და უფლებების არეალის შესახებ თითქმის არაფერი ვიცით. უძველესი ხათის სახელმწიფოში სხვადასხვა რანგის ე. წ. დიპლომატი მსახურობდა, რომლებსაც განსხვავებული ფუნქცია და მოვალეობა ეკისრებოდათ.

¹⁵ მეცნიერებაში მიღებულია, რომ ვილუსა და ილიონი შეესაბამება ერთმანეთს.

ხოლო თითოეულის მისია კი მათ თანამდებობასა და შესაბამისად, ტიტულს განსაზღვრავდა. თიხის ფირფიტებზე აღბეჭდილ წარწერებში შუამავლის სხვადასხვა ტერმინით მოხსენიება მიგვითითებს ძველ სამყაროში საერთაშორისო ურთიერთობებისა და პროფესიული დიპლომატიის მაღალ განვითარებაზე.¹⁶

მმართველთა დიპლომატიურ ურთიერთობაში მნიშვნელოვან როლს მწერლები, ე. წ. გადამწერები ასულებდნენ. როგორც სხვა ქვეყნებში, ხეთების სამეფო კარზეც სწორედ ისინი ადგენდნენ შეთანხმებებისა და ხელშეკრულებების ტექსტებს მაშინდელი საერთაშორისო ნორმების გათვალისწინებით. მოლაპარაკების შინაარსი გადამწერებს თიხის ფირფიტაზე გადაჰქონდათ. დოკუმენტის ერთი ეგზემპლარი მეორე მხარეს გადაეცემოდა. „ეს ფირფიტა დაწერა... გადამწერმა... ხათის ქალაქში...“ (სტუჩევსკი 1987, 96; ვაიდნერი 1923, 86-89).

მართალია, გადამწერები მეფის რეკომენდაციებით ხელმძღვანელობდნენ, მაგრამ სტანდარტულ სახეს წერილის შინაარსს სწორედ ისინი აძლევდნენ. ისიც აღსანიშნავია, რომ ხეთი მწერლები აქადური სკოლის გავლენას განიცდიდნენ. ეს განსაკუთრებით თვალში საცემია მიმართვის ტიპური ფორმულების გამოყენებისას (ოტენი 1956, 180). მაგალითად, „ასე ამბობს მზე“, „ძვირფასი ძმა ჩემი“, „მამა“ და ა. შ. ასეთი სიტყვებით ხათის ქვეყნის მეფე დამეგობრებული ქვეყნის მმართველს მიმართავდა. მსგავსი სიტყვებით მოიხსენიებდნენ შუამდინარეთის მმართველები თანაბარუფლებიან მეფეებს. თავად წერილის ტექსტიც თითქმის შუამდინარული

¹⁶ ხათის სამეფო ხშირად მიმართავდა თხოვნით ეგვიპტისა და ბაბილონის მმართველებს, გაეგზავნათ მათთან პროფესიონალი ექიმები. ეგვიპტიდან და ბაბილონიდან ჩასულ ექიმებს ელჩები აცილებდნენ. ხათუსილი III სთხოვდა რამსეს II-ს შეერჩია ექიმი, რომელიც დაუმზადებდა წამალს მის დას, მასანუცისს და განკურნავდა უშილობისაგან (ედელი 1976, 35). ეგვიპტის ფარაონი საპასუხო წერილში აღნიშნავდა, რომ სამედიცინო დასკვნის თანახმად, მათ არ შეეძლოთ აღმოეჩინათ დახმარება, რადგან მეფის და 60 წლის იყო და მისი განკურნების წამალი ჯერჯერობით მათ პრაქტიკაში არ არსებობდა (ედელი 1976, 70). ეგვიპტელმა ექიმებმა თავად ხათუსილი III-საც აღმოუჩინეს დახმარება. ის ექიმები, რომლებსაც რეკომენდაციას თავად ფარაონი უწევდა, ჩავიდნენ ხათის ქვეყანაში და განკურნეს იგი თვალის დაავადებისაგან. ცნობილია, რომ ისინი გამოგზავილი იყვნენ მეფის ელჩთან, პირიხნავასთან ერთად. დაბრუნებისას კი მათ ხათუსილის ნდობით აღჭურვილი შუამავლები მიაცილებდნენ. ერთ-ერთ წყაროში ჩამოთვლილია ის ძღვენი, რომლითაც ხათუსილი III-მ დაასაჩუქრა ბაბილონის ექიმი: ეტლი, ოთხთვალა, ცხენები და ა. შ. (სტუჩევსკი 1987, 121).

წყაროების მსგავსად იყო აგებული და თანმიმდევრულობაც მათ მიერ შედგენილი დოკუმენტის მიბაძვით იყო შედგენილი. აქადებმა გარკვეულწილად დაადგინეს და შემდეგ დაამკვიდრეს საერთაშორისო მიმოწერის ნორმები, რომლებსაც აქტიურად იყენებდნენ სხვა ქვეყნებში. ამ მოსახრებას ამყარებს ისიც, რომ მათი ენა დიდხანს ინარჩუნებდა საერთაშორისო ენის სტატუსს.

გადამწერებს რამდენიმე ენის ზედმიწევნით ცოდნა მოეთხოვებოდათ და საგარაუდოდ ყველაზე განათლებულ პირებად ითვლებოდნენ იმ პერიოდის აღმოსავლეთში. მათ, უპირველეს ყოვლისა, უნდა სცოდნოდათ შუმერული, აქადური და ხეთური ენები. დასტურდება აგრეთვე თარგმანები ხეთურ ენაზე ხურიტულიდან, უგარიტულიდან ა. შ. გადამწერები სპეციალურ სკოლებში სწავლობდნენ. განსაკუთრებული გამოცდილება უნდა ჰქონოდათ მეფის კარზე მყოფ მწერლებს, რომლებსაც ენებისა და თარგმანის ხელოვნების გარდა, უნდა შესძლებოდათ დიპლომატიური ტექსტების შედგენა. შეიძლება ითქვას, რომ საგარეო პოლიტიკის წარმოებაში ისინი აქტიურ და მნიშვნელოვან ფუნქციას ადასრულებდნენ. რა თქმა უნდა, მათ არ ჰქონდათ ტექსტის შინაარსის შეცვლის უფლება, მაგრამ გადამწერები მაშინდელი წერილობითი დიპლომატიური ენის განსაზღვრულ ნორმებს მკაცრად იცავდნენ.

რამსეს II-ისა და ხათუსილი III-ის სამშვიდობო ხელშეკრულება ძველი აღმოსავლეთის დიპლომატიური ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტია, რომელიც ეგვიპტესა და ხეთების სამეფოს შორის დაიდო. სამშვიდობო ინიციატივა ხეთების მეფისაგან მოდიოდა. ხათუსილი III-მ ხათის საგარეო პოლიტიკის უმთავრესი საკითხი, ეგვიპტე-ხათის კონფლიქტი, მშვიდობიანი გზით მოაწესრიგა. მან რადიკალურად შეცვალა კონფრონტაციული პოლიტიკა და კეთილგანწყობილი დიპლომატიური ურთიერთობები გაამტკიცა. ვარაუდობენ, რომ ეს პროცესი კიდევ უფრო დააჩქარა ასურელთა სახელმწიფოს გაძლიერებამ, რომელიც ახლო მომავალში აუცილებლად ხეთების ქვეყანას დაემუქრებოდა (დარსანია 2007, 77). ხათის ქვეყნის მეფემ ვერცხლის ფირფიტაზე დაწერილი შეთანხმების საბოლოო ვერსია სრულუფლებიანი ელჩების – ტერეტსებისა და რამესის და ეგვიპტელი ოფიციალური წარმომადგენლის ხელით გაუგზავნა ფარაონს. ხათუსილის მხრიდან შეთავაზებული ზავი ძვ. წ. 1270 წელს რამსეს II-მ უყოყმანოდ მიიღო. დოკუმენტის ფირფიტის უტყუარობას ამტკიცებდა ხეთების მეფის გამოსახულება ჭექა-ქუხილის

ღმერთის, თეშუბის გვერდით, ხოლო მეორე მხარეს დედოფლის ფუღუხევის ფიგურა ამშვენებდა მზის ქაღალდით არინასთან ერთად. თანხმობის ნიშნად, რამსეს II-მ ხათუსილის სხვა ვერცხლის ფირფიტა გაუგზავნა, რომელზედაც სამშვიდობო შეთანხმების იგივე ტექსტი იყო ამოტივზრული.¹⁷ ორივე ქვეყნის ოფიციალურ წარმომადგენელთა წინასწარი მოლაპარაკებების საფუძველზე მხარეები დოკუმენტის ტექსტზე შეთანხმდნენ და პარიტეტულ პრინციპზე შედგენილი ხელშეკრულება ეგვიპტურ და აქადურ ენებზე შეადგინეს. ორივე ეგვიპტური განმტკიცებული იყო სახელმწიფო ბეჭდებითა და ხელმოწერებით. ეგვიპტის მხრიდან რამსეს II აწერდა ხელს. ისტორიულ მეცნიერებაში ერთ-ერთი ყველაზე უძველესი სამშვიდობო დოკუმენტი ძვ. წ. XIII-ის ძეგლია, რომელიც ორ დიდ მეფეს – რამსეს II-სა და ხათუსილი III-ს შორის გაფორმდა ჩვიდმეტწლიანი უშედეგო ომის შემდეგ (შდრ. სტუჩევსკი 1984, 49-56). ჩვენამდე მოღწეულია როგორც ხელშეკრულების ერთი ხეთური და ორი ეგვიპტური ვერსია, აგრეთვე წინასწარი მოლაპარაკებების ტექსტის დეტალებიც. ხელშეკრულება სამი ნაწილისაგან შედგება: 1) შესავალი; 2) შეთანხმების პირობები; 3) დასასრული – ღმერთებისადმი მიმართვა, ფიცი და წყევლა ხელშეკრულების დამრღვევის მიმართ. მხარეებს განსაზღვრული ჰქონდათ თანამშრომლობის სფეროები. ეს სამშვიდობო მოლაპარაკება საუკუნო მეგობრობას, მოკავშირეობას აგრესიის წინააღმდეგ, საომარ თანამშრომლობას, საშინაო კონფლიქტების მოგვარებასა და დევნილთა უსაფრთხოების გარანტიებს ითვალისწინებდა. „ეს იქნება საუკუნო მშვიდობა და ძმობა, რაც კი არსებულა ოდესმე დედამიწაზე... დაე, იყოს შესანიშნავი მშვიდობა და მეგობრობა ხეთების დიდი მეფისა და რამსესის, ეგვიპტის დიდი მმართველის შვილთაშვილებს შორის“ (პოტიომკინი 1941, 21).¹⁸ საზგასმულია ის ფაქტიც, რომ მიუხედავად ომებისა, უხსოვარი დროიდან ხეთები და ეგვიპტელები კეთილგანწყობილნი იყვნენ ერთმანეთის მიმართ და მათ მეფეებს შორის ადრეც ხშირად იღებოდა ხელშეკრულებები. ხათი და ეგვიპტე მოგერიებით და თავდასხმით თანამშრომლობაზეც თანხმდებოდა. სპეციალური მუხლი ეხებოდა პოლიტიკურ დევნილებს იმის გათვალისწინებით, რომ ეგვიპტიდან ხათის ქვეყანაში გაქცეული

¹⁷ დღეს ეს ფირფიტა თურქეთში, ქ. ანკარაში *ანატოლიური ცივილიზაციების მუზეუმში* ინახება.

¹⁸ დოკუმენტის გადმოცემისას ვისარგებლეთ ტექსტის რუსული თარგმანით.

პირი ფარაონისათვის უნდა დაებრუნებინა ხეთების მეფეს, ხოლო ხათიდან ეგვიპტეში დევნილი ხეთების მეფისთვის უნდა გადაეცა ფარაონს. ორივე შემთხვევაში შეთანხმება იყო იმის თაობაზე, რომ ლტოლვილი და მისი ოჯახის წევრები ამ შეცდომისთვის არ უნდა დასჯილიყვნენ. მათთვის არ უნდა დაეთხარათ თვალეები, არ უნდა მოეჭრათ ყურები, ბაგეები, ფეხები და ა. შ.

ტექსტში აშკარად იგრძნობა მოკრძალებული დამოკიდებულება ეგვიპტის მმართველის მიმართ. ძლიერი ქვეყნის სამეფო ძალაუფლების აღიარება და ხოტბის შესხმა განსაზღვრულ წესს წარმოადგენდა ძველი აღმოსავლეთის დიპლომატიაში. დოკუმენტი ღმერთებისადმი მიმართვითა და ფიცით სრულდება. „ამიერიდან და მარადის, ეგვიპტის დიდი მბრძანებლის, ისევე როგორც ხეთების ქვეყნის დიდი მეფის ჩანაფიქრთა შესაბამისად, ამ ხელშეკრულების სამარადისო ძალითა და წყალობით ღმერთი არ დაუშვებს მტრობას ჩვენ შორის“ (დარსანია 2007, 83).

აღსანიშნავია, რომ მხარეებმა დადებული სამშვიდობო ხელშეკრულების პირობები პირნათლად შეასრულეს. ძლიერი ქვეყნის მმართველები საკმაოდ მკაცრად იცავდნენ დადებულ ფიცს და არ არღვევდნენ თავიანთ ვალდებულებებს. ეს ფაქტი დიპლომატიური შეთანხმების უნიკალურ შედეგზე მიგვითითებს.

დიპლომატიური წერილებითა და ელჩებით გაცვლა ამ ხელშეკრულების დადების შემდეგაც გაგრძელდა ორ ქვეყანას შორის. წერილებს დედოფლებიც წერდნენ ერთმანეთს. ისინი უზიარებდნენ იმ სიხარულს, რომელიც სამშვიდობო ხელშეკრულებამ მათ მოუტანა.

ეგვიპტელებსა და ხეთებს შორის ხანგრძლივი მშიდობა დამყარდა. ეგვიპტის დედოფლის გარდაცვალების შემდეგ ეგვიპტე-ხათის მეგობრობა დინასტიური ქორწინებით განმტკიცდა. რამსეს II-მ ცოლად შეირთო ხათუსილი III-ის ქალიშვილი, რომელიც ფარაონს პირველ ცოლად მიუჩნევია. ამ დინასტიურ ქორწინებას წინ ხანგრძლივი მოლაპარაკებები და მიმოწერა უძღვოდა. აბუსიმბელის ტაძრის ერთ სტელაზე უკვდავყოფილია ლამაზი ხეთი პრინცესას მოსვლა ეგვიპტეში: სტელაზე ერთად არიან გამოსახულნი ფარაონი, ხათის მეფის ასული და ხათუსილი. ხათუსილი III დიდი ამალითა და ძვირფასი საჩუქრებით აცილებდა თავის ქალიშვილს ეგვიპტეში. იგი პირადად ჩავიდა რამსეს II-ის სამეფო კარზე. ეს იყო ორი ძლიერი ქვეყნის მმართველების პირველი დიპლომატიური შეხვედრა, რომელიც ძველი აღმოსავლეთის ისტორიაშია დადასტურებული

(სტუჩევსკი 1987, 89). სტუმრების საპატივცემულოდ გამართულ დიდ ნადიმზე ეგვიპტელ და ხეთ მეომრებს მეფეები ერთობლივად გაუმასპინძლდნენ. კარნაკისა და ამარის წყაროები გვამცნობენ, რომ რამსეს II აღფრთოვანებას ვერ ფარავდა ხათის მეფის ქალიშვილის სილამაზის გამო, მას ფარაონის დედოფლის სახელი, მათნეფრურა, მიენიჭა. დიპლომატიის ისტორიისათვის რამსეს II-ისა და ხათუსილი III-ის სამშვიდობო ხელშეკრულებას საგულისხმო მნიშვნელობა აქვს. ერთი მხრივ, ეს არის საერთაშორისო სამართლის ჩვენამდე მოღწეული უძველესი ძეგლი. მეორე მხრივ კი, იგი გახდა ყველა შემდგომი ხელშეკრულების ნიმუში როგორც ძველ აღმოსავლეთში, ისე საბერძნეთსა და რომშიც (პოტიომკინი 1941, 22).

დიპლომატია აქქიაფასა და ხეთების იმპერიის ურთიერთობებში

მეცნიერებაში არაერთხელ დასმულა საკითხი იმის თაობაზე, ჩანდა თუ არა აქეური საბერძნეთი საერთაშორისო ასპარეზზე იმ დროს, როდესაც ძველ აღმოსავლეთში განვითარების მაღალ საფეხურზე იდგა დიპლომატია. თუკი ხეთურ წყაროებს გავეითვალისწინებთ, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ აქეური საბერძნეთი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა მედიტერანულ ურთიერთობებში. როგორც ცნობილია, ხეთურ წერილობით წყაროებში მოხსენიებული აქქიაფა, რომლის იდენტიფიკაციაზე უკვე დიდი ხანია დავა მიმდინარეობს, მკვლევართა უმეტესობის აზრით, სწორედ ჰომეროსის აქაველების სახელმწიფო უნდა იგულისხმობდეს.¹⁹ ამ მოსაზრების თანახმად, აქქიაფა შეესაბამებოდა ძვ. წ. XIV-XIII საუკუნეებში კონტინენტურ საბერძნეთში რეალურად არსებულ აქაველთა სახელმწიფოს, თუმცა მეცნიერთა ნაწილი არ იზიარებდა ამ თვალსაზრისს. უახლესი გამოკვლევების თანახმად, ხეთურ დოკუმენტებში დადასტურებულ აქქიაფას არა მარტო ფონეტიკურ დონეზე აიგივებენ აქაველთა ქვეყანასთან, არამედ გეოგრაფიულად და პოლიტიკურადაც (ლატანი 2001, 151-152).²⁰ ჩვენს მიზანს არ წარმოადგენს იდენტიფიკაციასთან დაკავშირებით გამოთქმული ვერსიების მიმოხილვა და მათი შეჯერება. თუმცა აღვნიშნავთ, რომ ჩვენ მხარს ვუჭერთ ლატანის აზრს, რომელიც დღეს დომინანტურია. საგარეო ურთიერთობათა კვლევისათვის საინტერესოა, როგორ არის წარმოჩენილი აქქიაფა ხეთურ წერილობით ძეგლებში და რა ადგილი უჭირავს მას მაშინდელ საგარეო პოლიტიკაში, რაც მეტ ნათელს მოჰფენს იმას, რაც არ ჩანს მიკენურში.

ხეთურ დოკუმენტებში აქქიაფა მოიხსენიება მცირე აზიის ისეთ კავშირში, როგორცაა არცავა, მდ. სეხას ქვეყანა, ლუკა, ციფასლა, ასუვა და მილავანდა. მცირე აზიის გარეთ აქქიაფას ურთიერთობა ჰქონდა კუნძულ კვიპროსთან. ცნობილია, რომ ხათის ქვეყანას აქქიაფა უშუალოდ არ ესაზღვრებოდა, მაგრამ მის

¹⁹ თავდაპირველად ე. ფორერმა 1924 წელს გამოაქვეყნა ნაშრომი, რომელშიც მსჯელობდა აქქიაფასა და აქაველების იდენტიფიკაციაზე. იგი შეეცადა ხეთურ დოკუმენტებში ბერძნული მითოლოგიიდან ცნობილი სახელებიც აღმოეჩინა.

²⁰ ლატანი აღნიშნავს, რომ როგორც Wilios – ილიონის შემთხვევაში w არის გამქრალი, ასევე უნდა ყოფილიყო ტერმინ აქქიაფას ფორმაშიც w დაკარგული (ლატანი 2001, 152).

ლოკალიზებას სხვადასხვა ადგილზე ახდენდნენ.²¹ ძვ. წ. XIV საუკუნის წერილობითი წყაროების მიხედვით, ხეთებსა და აქქიდავას შორის არავითარი უთანხმოება არ შეინიშნება. ამ ურთიერთგაგებას, რ. გორდეზიანის აზრით, ხელს ისიც უწყობდა, რომ ამ დროისათვის აქქიდავა ჯერ კიდევ არ წარმოადგენდა მძლავრ გაერთიანებას, რომელსაც შეეძლო იმპერიისათვის მეტოქეობა გაეწია დასავლეთ მცირე აზიაში (გორდეზიანი 1970, 130).

აქქიდავასა და ხათის ქვეყანას შორის ურთიერთობები ხეთურ დოკუმენტებში „შუა სამეფოს“ დროიდან დასტურდება. პირველად ამ სახელწოდებას სუფილულიუმას I-ის (1380–1346) წყაროში ვხვდებით, რომელშიც აღნიშნულია, რომ მეფემ გადასახლებაში გაგზავნა ვიღაც, შესაძლოა თავისი ცოლი, აქქიდავაში. ეს ფაქტი გვიჩვენებს, რომ ამ დროს ხეთებსა და აქქიდავას შორის კეთილგანწყობილი ურთიერთობა იყო. სხვა შემთხვევაში გაუგებარია, როგორ გადასახლებდა სუფილულიუმასი თავის ცოლს უცხო ქვეყანაში (გორდეზიანი 1970, 130).

მურსილისის გამეფების შემდეგ ხათის საგარეო პოლიტიკა შეიცვალა. მის წინააღმდეგ გაერთიანებულნი იყვნენ ხაფალა, მირა-ქუვალია, მდ. სეხას ქვეყანა და სხვები. როგორც ჩანს, ეს კოალიცია გარკვეულ მხარდაჭერას აქქიდავას მხრიდანაც იღებდა (გიორგაძე 1988, 70). ფურანდაში ლაშქრობის წინ ამ ქალაქის მცხოვრებლებს მურსილისმა აცნობა: „თქვენ მამაჩემის მორჩილნი იყავით. მამაჩემმა აგიყვანათ და უხა-ცითვის (არცავას მმართველი – თ. დ.) მორჩილებაში გადაგცათ. იგი კი [ახი]უვას (= ახიავას) ქვეყნის მეფეს მიემხრო და ამბოხდა. მაგრამ თქვენ კვლავ ჩემს მხარეს გადმოდით და უხა-ცითვის აღარ მიემხროთ! ჩემი მონები, რომლებიც არიან – ხურსანასას ნამრა, სურუთას ნამრა და ათარიმას ნამრა – და თქვენთან გადმოვიდნენ, ისინი მე უკან დამიბრუნეთ!“ (გიორგაძე 1988, 70-71). მალე

²¹ მეცნიერთა ნაწილი აქქიდავას მცირე აზიაში ათავსებდა, თუმცა უახლესი გამოკვლევების თანახმად, მისი ადგილმდებარეობა ანატოლიურ კონტინენტზე გამოირიცხა. 1997 წელს ორი ხეთოლოგი – ფრანკ შტარკე და დევიდ ჰავკინსი – სხვადასხვა მასალაზე დაყრდნობით დამოუკიდებლად მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ აქქიდავა არ მდებარეობდა მცირე აზიაში, მაგრამ მის პლაცდარმს მიღავანდა წარმოადგენდა (შტარკე 1997; ჰავკინსი 1999). დევიდ ჰავკინსი ამავე ნაშრომში მიღავანდა-მილეტის იდენტიფიცირების საკითხებზეც მსჯელობს. ელინოლოგები ვარაუდობენ, რომ აქქიდავა მოიცავდა საბერძნეთის კონტინენტის აღმოსავლეთ ზოლს და აღმოსავლეთით მდებარე კუნძულთა ტერიტორიის ერთ ნაწილს როდოსამდე (ლატაჩი 2001, 156).

არცავეც ხეთებს დაემორჩილა. ამის შემდეგ ხალაფის, მირა-ქუვალიასა და მდ. სეხას ქვეყნების მეფეებთან ხელშეკრულებები დაიდო. შესაძლოა, მსგავსი დოკუმენტი არცავეც მმართველთანაც გაფორმდა, მაგრამ ჩვენამდე მას არ მოუღწევია. ამ დამორჩილებულ ქვეყნებს ისეთივე პირობები უნდა შეესრულებინათ, როგორსაც ყოველთვის მოითხოვდნენ ძლიერი მმართველები. შეთანხმებების თანახმად, მათ ხათისათვის დამხმარე მეომარი რაზმები საომარ ეტლებთან ერთად უნდა გაეგზავნათ, გადაეხადათ ხარკი, დროულად უნდა ეცნობებინათ მტრის შემოსევის ან ამბოხების ამბავი, დაებრუნებინათ ლტოლვილები და ა. შ. მხარეები ხელშეკრულებათა პირობებს თითქმის არ არღვევდნენ. მურსილის II-ის (1345-1315) დოკუმენტებში ჩანს, რომ ხეთებსა და აქქიდავას შორის ჯერ კიდევ მეგობრული ურთიერთობა არსებობდა. აქ პირველად არის მითითებული აქქიდავასა და მილავანდას შორის არსებულ კავშირზე. აქქიდავასა და ხათის ინტერესები ძირითადად ქალაქ მილავანდაში ხვდებოდა.²² ხეთების მეფე აშკარად ანგარიშს უწევდა მილავანდას. იგი ცდილობდა, თავისი გეგმები განეხორციელებინა მასთან ურთიერთობის გამწვავების გარეშე. მილავანდა კი მცირე აზიაში აქქიდავას სერიოზულ სამხედრო საყრდენს წარმოადგენდა საომარი მოქმედებებისათვის. მილავანდა იყო ის ქვეყანა, სადაც აქქიდავას გავლენა ვრცელდებოდა. ამასთან ნახსენებია ხომალდიც, რაც იმაზე უნდა მიგვანიშნებდეს, რომ მილავანდას აქქიდავა ზღვით უკავშირდებოდა (გორდეზიანი 1970, 130-134).

განსაკუთრებით საყურადღებოა 1984 წელს გაშიფრული ხეთური წერილობითი დოკუმენტი, რომელშიც სეჰას ვასალი მეფე მანაბატარჰუნტა მიმართავს მუვათალი II-ს სავარაუდოდ ძვ. წ. 1300 წლის შემდგომ პერიოდში. მანაბატარჰუნტა უამბობს ხეთების მეფეს, თუ როგორ შეიჭრა პიამარადუსი ჯერ ვილუსაში და შემდეგ ლაცბაში, საიდანაც მან ხელოსნები მილავანდაში იძულებით გადაიყვანა. სეჰას მეფე აგრეთვე ატყობინებს, რომ ეს ხელოსნები პიამარადუმ მილავანდაში თავის სიძეს, ვინმე ატპას გადასცა, რომელიც იმ დროისათვის მეფის წარმომადგენელი იყო აქქიდავაში. ატპამ ხელოსნების დაბრუნებაზე უარი

²² „ახლა, როდესაც მე (დავარბიე) იალანდის ქვეყანა, თუმცა მე მთელი ქვეყანა (დავანგრიე), მაინც დავტოვე ერთადერთი სიმაგრე ატრია (მილავანდისადმი) კეთილგანწყობის ნიშნად და დავბრუნდი (იალანდაში).“

განაცხადა. თუმცა მირას მეფის ძალადობრივი ჩარევის შემდეგ ატპამ მუკათალის მეფის ხელოსნები დააბრუნა, მაგრამ სეჰას მეფის, მანაბატარჰუნტას მძევალი ხელოსნები კი – არა. სწორედ ეს აწუხებდა წერილის ავტორს და ხეთების მეფისგან მოითხოვდა, ჩარეულიყო ხელოსნების დასახსნელად. ამ დოკუმენტიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ აქქიდავა ერთ-ერთ ძლიერ ქვეყანას წარმოადგენდა, თუმცა ხეთების მეფესთან ჯერ კიდევ დაპირისპირებას ერიდებოდა, რაც ხელოსნების დაბრუნების ფაქტით შეიძლება აიხსნას. მაგრამ ისიც აშკარაა, რომ ხეთების დამორჩილებულ ვასალ მმართველს აქქიდავა ანგარიშს აღარ უწევდა.

ამასთანავე საინტერესოა პიამარადუსი, რომელიც აქტიურად ჩანს ხეთურ წერილობით წყაროებში და დიდხანს მცირე აზიის მთელ დასავლეთ სანაპიროზე – ლუკადან ვილუსას ჩათვლით არასტაბილურობის მიზეზად გვევლინება. მისი ფიგურა გვაძლევს იმის საშუალებას, რომ მეტი ინფორმაცია მოვიპოვოთ აქქიდავას შესახებ.²³

განსაკუთრებით საინტერესოა ძვ. წ. XIII საუკუნის დასაწყისით დათარიღებული „ტავაგალავას ტექსტი“, რომელშიც ნათლად ჩანს, რომ აქქიდავა იმ დროისათვის უკვე ძლიერ სახელმწიფოს წარმოადგენდა. ხათის მეფე თავად სწერს წერილს აქქიდავას მმართველს, რაც საგარეო პოლიტიკაში ამ ქვეყნის მნიშვნელოვან გავლენაზე მიუთითებს. სამწუხაროდ, წერილი ბევრ ადგილზე დაზიანებულია და ხეთების მეფის სახელი ჩვენამდე მოღწეულ ტექსტში არ იკითხება. ლატაჩი ვარაუდობს, რომ მეფე ხათუსილი III უნდა იყოს (ლატაჩი 2001, 153-155). როგორც ჩანს, მისი მეფობის ხანაში აქქიდავა სერიოზულ პოლიტიკურ სამხედრო ძალას წარმოადგენდა, რომელსაც აშკარად ანგარიშს უწევდა ხეთების მმართველი და მოლაპარაკებების გზით ცდილობდა მასთან უთანხმოების მოგვარებას. „დე, ისეთი სიტყვები (განკითხულ იქნეს წინაშე) მზისა, ცის ღმერთისა, (ან ეს სიტყვები) შემობრუნდეს (ჩემს) მიმართ, თუკი მე მტრულად ვმოქმედებდი (შენ წინააღმდეგ). მაგრამ ახლა (ჩემი ძმის) პირით იქნა

²³ ფრანკ შტარკე თავის გამოკვლევაში პიამარადუსის წარჩინებულობაზე მიუთითებს და ვარაუდობს, რომ იგი იყო შვილიშვილი მურსილის II-ის მიერ განდევნილი არცავა ოჰაზიდისა (Arzawa Uḫhazidi), რომელმაც აქქიდავას შეაფარა თავი.

წარმოთქმული ბოროტი სიტყვები, და დიად მეფემდე (ხათის ქვეყნის მეფემდე) მოაღწიეს მათ. (მოდი ერთად) მოვაგვართ ეს საქმე“²⁴ (გორდეზიანი 1970, 131-134).

დიპლომატიური თვალსაზრისით ამ დოკუმენტში არაერთი ნიუანსი იპყრობს ყურადღებას. „ტავაგალავას ტექსტში“ აშკარაა, რომ აქქიდავას მეფეს ხეთების იმპერიის მმართველი თავისი რანგის მეფედ მიიჩნევდა და მას „ძმას“ უწოდებდა. როგორც ძველი აღმოსავლეთის დიპლომატიის ისტორიიდან არის ცნობილი, მიმოწერისას მმართველები განსაზღვრულ წესებს იცავდნენ. მხოლოდ თანაბარუფლებიან მეფეს შეეძლო მიემართა ასეთი მეგობრული სიტყვით აქქიდავას მმართველისათვის, რაც შეუძლებელი იქნებოდა დამორჩილებულ სახელმწიფოსთან ურთიერთობის შემთხვევაში. ცხადია, რომ იმ დროს აქქიდავას მეფე ძალაუფლებით თანაბარ საფეხურზე იდგა ეგვიპტისა და ხეთების მეფეებთან ერთად. ხეთების მეფე ამ ვრცელ წერილში დაწვრილებით აღწერს როგორც საკუთრივ მისდამი, ასევე ვასალ მეფეთა წინააღმდეგ პიამარადუსს ქმედებებს. იგი წუხს, რომ პიამარადუსს თავისი სიძე, ატკა მფარველობს მილაგანდაში და როცა იქ ჩავიდა მეფე თავისი „სიტყვების“ სათქმელად, პიამარადუსი ხომალდით გაიქცა. პიამარადუსს აქქიდავაში ხელშეუხებლობის გარანტიები ჰქონდა, რაც საკმაოდ სერიოზულ წინაღობებს უქმნიდა ხათის სამეფოს მის შესაჩერებლად. სწორედ ამ პრობლემის მოგვარებას ემსახურებოდა ხათის მმართველის დიპლომატიური გზავნილი, რომელიც მოლაპარაკების დაწყებისა და შეთანხმების მიღწევის მცდელობას წარმოადგენდა.²⁵ საყვედურის მიუხედავად, ტექსტში ხეთების მეფის მორიდებული ტონი იგრძნობა აქქიდავას მმართველის მიმართ. იგი ცდილობს, მისი გაღიზიანების გარეშე მოიპოვოს მეფის თანადგომა. წერილი შედეგზეა ორიენტირებული და შესაბამისად საკმაოდ დიპლომატიურია. ხეთების მეფე მოკრძალებით ურჩევს „თავის ძმას“, რომ მან მოსთხოვოს პიამარადუსს, შეწყვიტოს მტრული მოქმედებები ხათის წინააღმდეგ

²⁴ „ტავაგალავას ტექსტის“ ნაწყვეტები მოგვყავს რ. გორდეზიანის თარგმანიდან. მიმოხილვისათვის იხ. Garstang J. and Gurney O. R., *The Geography of the Hittite Empire*, London, 1959, 111 შმდ.; Борухович В. Г., *Ахейцы в Малой Азии*, ВДИ, 3, 1964, 99 შმდ.

²⁵ „შენი ქვეყანა მას იცავს. მაგრამ ის განუწყვეტლივ შემოიჭრება ხოლმე ჩემს ქვეყანაში: და სადაც კი არ შევეგებები მე მას, ის ისევ შენს მიწაზე ბრუნდება. ნუთუ შენ, ჩემო ძმაო, კარგი თვალით უყურებ ამგვარ მოქმედებას?“

აქქიდავას ქვეყნიდან, სადაც იგი თავს აფარებდა. იგი, ფაქტობრივად, სთხოვს, არ მისცეს თავშესაფარი აქქიდავამ პიამარადუსს.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ეს წერილი ხათუსასა და აქქიდავას შორის საკმაოდ ხანგრძლივ კორესპონდენციაზე მიგვითითებს. წერილში ხათის მეფე თავს იმართლებს ახალგაზრდობაში დაშვებული შეცდომების გამო. წარსულის წყენასაც კი არ ტოვებს უყურადღებოდ, რათა აქქიდავას მეფემ უარი არ უთხრას თხოვნაზე.²⁶ აქედან გამომდინარე, ნათელია, რომ ხათუსასა და აქქიდავას შორის ურთიერთობები პიამარადუსის გააქტიურებამდე ბევრად ადრე არსებობდა. ხათუსას მმართველი უკვე კეთილგანწყობილი სიტყვებით აგვარებს მასთან საქმეს და არა მუქარით, როგორც ახალგაზრდობაში წლების წინ; ხოლო აქქიდავა აძლევს თავის თავს იმის უფლებას „ბოროტი სიტყვები“ წარმოთქვას ძლიერი ხათის მიმართ და ამას მისი მმართველი თავად აღიარებს. ასევე ვიგებთ, რომ აქქიდავასა და ხეთების მეფეებს შორის გარკვეული უთანხმოება უნდა მომხდარიყო ვილუსას გამო. „ხათის მეფე და მე – ვილუსას საკითხში, რის გამოც ჩვენ ვმტრობდით ერთმანეთს, – მან დამარწმუნა მე, და ჩვენ მეგობრები გავხდით...“ დამტკიცებულია, რომ „ილიადაში“ მოხსენიებული ქალაქი ტროა არის ვილუსა და იგი ისტორიულია (ლატაჩი 2001, 150). ლატაჩის აზრით, აქედან გამომდინარე, ჰომეროსის პოემებში არც ტროაზე თავდამსხმელი ბერძნების ანუ აქაველების სახელი უნდა ყოფილიყო გამოგონილი. ჩვენთვის უცნობია, თუ კონკრეტულად რომელ დაპირისპირებას გულისხმობდა ხეთების მეფე თავის გზავნილში. თუმცა აშკარაა, რომ მას ომი არ სურს აქქიდავასთან და მისი დიპლომატიური წერილის მისია შედეგზეა ორიენტირებული. „ომი ჩვენ შორის არ უნდა მოხდეს.“ – ხეთების მეფის ეს სიტყვები მიგვანიშნებს, რომ ხათის სამეფო თავს არიდებს უთანხმოებას აქქიდავას სამეფოსთან, რაც მისი სამხედრო პოლიტიკის გაძლიერებას უნდა ნიშნავდეს. საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ ხათის მეფე განუმარტავს აქქიდავას მმართველს,

²⁶ „მაგრამ ჩემმა ძმამ ერთხელ (მომწერა) მე (შემდეგი): შენ მტრულად მოქმედებდი ჩემს წინააღმდეგ“. (მაგრამ იმ დროს, ჩემო ძმაო), მე ახალგაზრდა ვიყავი. თუ (იმ დროს) მე გწერდი (რაიმე მტრულს, ეს იყო) არა (ბოროტი ზრახვის შედეგი). ასეთი (შესაძლოა) წამოსცდეს ჯარის მეთაურს, და (ასეთ ადამიანს შეუძლია) გაუწყრეს თავის ხალხს...“

თუ ვინ არის მასთან მივლენილი ე. წ. ელჩი.²⁷ ძველი სამყაროს დიპლომატიის ისტორიაში ცნობილია, რომ საგანგებოდ შერჩეულ შუამავლებს აგზავნიდნენ დამეგობრებული და თანაბარუფლებიანი ქვეყნების მმართველებთან, დამორჩილებულთათვის კი „მზის“ ნებისმიერი შუამავალი ყოველთვის მისაღები უნდა ყოფილიყო.

წერილის თანახმად, ხეთების მეფე მტრობის მიუხედავად, შერბილებულ დამოკიდებულებას გამოხატავს თვით პიამარადუსის მიმართაც. იგი აქქიდავას მეფის მედიატორობით გარანტიებს სთავაზობს მას და შეთანხმებას ცდილობს დაპირისპირებულ მხარესთან.²⁸ ვფიქრობთ, ხათის მეფე შეგნებულად ატყობინებს აქქიდავას მმართველს თავის პირობას, რათა ნდობა მოიპოვოს მისი და ამით შედეგს მიაღწიოს. როგორც ჩანს, იმდენად დიდი იყო აქქიდავას გავლენა, რომ ხათის მმართველს მისი გვერდის ავლით უჭირდა პიამარადუსის შეჩერება. კონფლიქტის მოსაგვარებლად ხათი დიპლომატიურ ნაბიჯს დგამს და მოლაპარაკებას იწყებს იმ მხარესთან, რომელსაც შეუძლია შუამავლის ფუნქცია იტვირთოს ორ დაპირისპირებულ მხარეს შორის. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი კი ის არის, რომ ამ მისიის შესრულება აქქიდავას ხელეწიფება. პიამარადუსს არჩევანის საშუალებას აძლევს. ამ ტექსტის მიხედვით, აქქიდავა ძლიერ, დამოუკიდებელ და გავლენიან მხარედ გვევლინება, რომელსაც ძლიერი ქვეყანა ხათი თანაბარუფლებიან მხარედ მიიჩნევდა. მასთან ურთიერთობაში კი მაშინდელი საგარეო პოლიტიკით აღიარებულ ყველა დიპლომატიურ წესს თუ ეტიკეტს იცავდა.

²⁷ „ნახე, გამოვგზავნე დაბალა–დატასი, მეეტლე. დაბალა–დატასი არ წარმოადგენს დაბალი რანგის ადამიანს: ჩემი ყმაწვილობიდანვე იგი ჩემი ეტლის მეეტლეა, ასევე შენს ძმასთან და ტავაგალავასთან ერთად იგი, ჩვეულებრივ, ეტლით დადიოდა.. რადგან მას [მეეტლეს – თ. დ.] ჰყავს (ცოლი) დედოფლის ოჯახიდან, – ხათის ქვეყანაში კი დედოფლის ოჯახი დიდი პატივისცემით სარგებლობს – ნუთუ ის მე ცოლისძმად არ მეკუთვნის? და ის დარჩება ადგილზევე, ვიდრე ის უკან არ დაბრუნდება. იყავ მისადმი ღმობიერი, ჩემო ძმაო.“

²⁸ „პიამარადუსს (მე უკვე მივეცი) გარანტიები: ახლა ხეთების ქვეყანაში შემდეგი გარანტიებია: თუკი ვინმემ ვინმეს მისცა პური და მარილი, ეს ნიშნავს, რომ იგი მის მიმართ მტრულად არ არის განწყობილი. მაგრამ გარანტიასთან ერთად მე მას ასეთი (წერილი) გავუგზავნე: „მოდი, მომმართე მე და მე შენ გზაზე დაგაყენებ, თუ როგორ გავაკეთებ ამას, ჩემს ძმას მივწერ. თუ შენ ასე გაკმაყოფილებს, იყოს ასე, თუ ეს შენ არ გაკმაყოფილებს, მაშინ ერთ-ერთი ჩემი კაცთაგანი წაგიყვანს შენ ისევე, აქქიდავას ქვეყანაში.“

იმხანად ეგეოსის ზღვის აუზში ამგვარ გაერთიანებას მხოლოდ მიკენური საბერძნეთი ქმნიდა. მას ჰქონდა ხელში ჩაგდებული ეგეოსის ზღვის კუნძულები, მასვე შეიძლება მივაწეროთ ჯერ მილეტში და შემდეგ მცირე აზიის სანაპიროს სხვა რაიონებში თავისი პოლიტიკური ძალაუფლების გავრცელება (გორდეზიანი 1970, 140). ელინოლოგები ვარაუდობენ, რომ აქქიდავა მოიცავდა საბერძნეთის კონტინენტის აღმოსავლეთ ზოლს და აღმოსავლეთით მდებარე კუნძულთა ტერიტორიის ერთ ნაწილს როდოსამდე (ლატაჩი 2001, 157).

წერილიდან ვიგებთ, რომ მილავანდაში თავისი წარმომადგენლები ჰყავდა აქქიდავას, ხოლო ხათის სამეფოსთან ელჩები ამყარებდნენ კავშირს.²⁹ „ტავაგალავას წერილი“, რომელიც დოკუმენტური მასალაა და აბსოლუტურად დამოუკიდებელია ჰომეროსის „ილიადისაგან“, მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვაწვდის აქქიდავას შესახებ. აქქიდავას ხათის ქვეყანასთან საკმაოდ დიდი ხნის ურთიერთობა ჰქონდა – ზოგჯერ კონფლიქტის გამწვავების ან მისი განმუხტვის პერიოდებით. ხეთების მეფე იმდენად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა აქქიდავასთან კეთილგანწყობის შენარჩუნებას, რომ იგი ბოდიშსაც კი უხდის მას „სამართლიანად“. „შენ საყვედურს გამოთქვამ ადრინდელი არაკეთილგანწყობის შესახებ სამართლიანად, მე ბოდიშს გიხდი...“

ამ დროისათვის უკვე აქქიდავას მეფე სხვა დიდ მმართველთა შორის მოიხსენიება. ტუდჰალიას IV ამურუს მმართველისადმი წერილში აღნიშნავდა: „მეფეები, რომელნიც ჩემი ტოლნი არიან: მეფე ეგვიპტისა, მეფე ბაბილონისა, მეფე ასურეთისა და მეფე აქქიდავისა“. აქქიდავა ასევე მოხსენიებულია ტუდჰალიას IV-ის ქრონიკაში.³⁰

აქქიდავამ, როგორც ხათის მოწინააღმდეგემ, თავისი ძლიერების მწვერვალს ძვ. წ. 1200 წელს ანუ გვიანმიკენურ ხანაში მიაღწია (ლემანი 1991, 114). ხეთურ ისტორიულ დოკუმენტებში მოხსენიებული აქქიდავა სრულ შესაბამისობაში მოდის

²⁹ „გამოგზავნე, ჩემო ძმაო, ერთი შენი ქვეშევრდომთაგანი: და (კაცს, რომელმაც) მოგიტანა (შენ ეს უსტარი)...“; „მაგრამ როდესაც (ჩემი ძმის ელჩი) ჩემთან მოვიდა, მას ჩემთვის არ გადმოუცია (მოკითხვა) და არ (გადმოუცია) საჩუქარი...“

³⁰ „5) (ასე სუჰას მდინარის ქვეყანამ...) გაახალა ომი. და აქქიდავას მეფემ დაიხია (გაეცალა), 6) (ახლა, როდესაც... მან) დაიხია, მე დიადმა მეფემ, შეეუტე“ (გორდეზიანი 1970, 135).

ჰომეროსის აქაველებთან. აღსანიშნავია, რომ „ილიადაში“ თავდამსხმელები სამი სხვადასხვა სახელით მოიხსენიებიან: აქაველები, დანაელები და არგიველები. ეპოსში ეს სამი სახელი ერთმანეთს ენაცვლება და მთლიანობაში მათ აღსანიშნად გამოიყენება. ინტერესს იწვევს ის ფაქტი, რომ თუ „აქაველების“ შესახებ ხეთური დოკუმენტები გვაწვდის ინფორმაციას, ეგვიპტურ წყაროებში „დანაელები“ მოიხსენიებიან. მითოლოგიური ტრადიციის გათვალისწინებით ეს შეიძლება არც იყოს გასაკვირი (მითი ეგვიპტოსისა და დანაოსის შესახებ. შდრ. ჯუდელი 1998, 28, 122). ფარაონ ამენჰოტეპ III-ის აკლდამაში აღმოჩენილი ქანდაკების წარწერაზე ჩამოთვლილია ეგვიპტის მხარეები და რეგიონები, აგრეთვე ეგვიპტისათვის მნიშვნელოვანი და ცნობილი მსოფლიოს რეგიონები. მათ შორის ერთმანეთს გვერდით მოცემულია ქვეყნები კაფტა (kftw) და დანაია/ტანაია (tnjw), რომლებიც წარმოდგენილნი არიან თანაბარი რანგის „სამეფოებად“. კაფტა შეიძლება კრეტას გულისხმობდეს, რადგან ამ ნაწილში კრეტული ტოპონიმებია ჩამოთვლილი (ლატაჩი 2001, 162), ხოლო ლემანის აზრით, ეგვიპტური ტანაია/დანაია არ უნდა განცალკევდეს ეთნიკური „დანაელებისაგან“ (ლემანი 1985, 10). ლატაჩი ვარაუდობს, რომ „დანაია“ უნდა ყოფილიყო ბერძნული ნახევარკუნძული, რომელსაც მისი მცხოვრებლები პელოპონესოსს უწოდებდნენ. ამ ქვეყნის შესახებ ცნობა დაახლოებით ძვ. წ. 1400-1350 წლებში ეგვიპტელი ელჩის საშუალებით უნდა გავრცელებულიყო (ჰაიდერი 1988, 13-15). თუმცა დანაიასა და ეგვიპტეს დინასტიებს შორის ურთიერთობები უფრო ადრინდელია. ძვ. წ. XV საუკუნის ფარაონის თუტმოს III-ის ანალებში შეტანილია ცნობა დანაიას წარჩინებული დიდგვაროვანი კაცის შესახებ, რომელმაც ფარაონს ლევანტეს სანაპიროსთან ძვირფასი სასმელი ჭურჭელი გაუგზავნა აღიარების ნიშნად (ლატაჩი 2001, 164). საინტერესოა, რომ ვერცხლის ჩაიდანი კაფტას ანუ კრეტულ-მინოსური სტილისაა და ოთხი ვერცხლის თასთან ერთად 5 კგ. იწონის. საეჭვო არ უნდა იყოს, ამ პერიოდისათვის ეგვიპტის სამეფოსა და პელოპონესოსის მცხოვრებლებს შორის კავშირი. ამასთანავე აშკარაა მმართველების ზრუნვა ურთიერთობების განვითარებასა და ჩამოყალიბებაზე. მით უმეტეს, თუ გავითვალისწინებთ ძველ აღმოსავლურ ტრადიციას, რომლის მიხედვითაც, ძღვენს ქვეყნების ურთიერთობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა. ლემანი ასკვნის, რომ ამ ძვირფასი საჩუქრით, რომელსაც დანაიას დიდგვაროვანი უძღვნის ფარაონს, ცდილობს დიპლომატიური ურთიერთობების

განმტკიცებას მმართველთან, რომელიც ჩრდილოეთ სირიას მდინარე ევფრატამდე აკონტროლებდა (ლემანი 1991, 109).

ასე რომ, ეგვიპტესა და კრეტას შორის ურთიერთობებს საკმაოდ დიდი ხნის ისტორია აქვს. ეგვიპტესა და დანაიას შორის კავშირები კი უფრო ინტენსიურ ხასიათს იძენს, რამდენადაც დანაელები ანუ მიკენელები კნოსოსის ოკუპაციას ახდენდნენ კრეტაზე (ლატაჩი 2001, 165). როგორც ეგვიპტური წყაროები მოწმობენ, ძვ. წ. 1500 წლისათვის ტომი ან წარჩინებულთა გვარი სახელით „დანაელები“, რომლებსაც ცენტრი არგოსში ჰქონდათ (ციხე-სიმაგრე კი – მიკენში) პოლიტიკურ წამყვან ძალად იქცა პელოპონესოსში. საყურადღებოა, რომ აღმოსავლურ წყაროებში იმავე სახელწოდებით მოიხსენიებიან ტროელთა მოწინააღმდეგენი, როგორც პომეროსის ეპოსში. აღმოსავლურ დოკუმენტებში მათი მოხსენიება გვაძლევს საშუალებას, ვივარაუდოთ აქაველთა, როგორც თანაბარუფლებიანი ქვეყნის ე. წ. „დიპლომატიური ურთიერთობა“ ეგვიპტესა და ხათის სახელმწიფოებთან. ეს კიდევ უფრო ამყარებს იმ მოსაზრებას, რომ „ილიადაში“ აღწერილი ამბები ისტორიულ ფაქტებს ეყრდნობა. მეცნიერებაში თითქმის აღარაინ დაობს იმასთან დაკავშირებით, რომ „ზღვის ხალხთა“ რიცხვში, რომელიც საკმაოდ აგრესიულ ძალას წარმოადგენდა, ბერძნებიც ერთიანდებოდნენ.³¹ ხეთურ წყაროებში მოხსენიებულ აქქიდავას მეცნიერები უკავშირებენ ფარაონ მერნეპტაჰის დროინდელ (1220 წ. დაახლ.) „ზღვის ხალხში“ დასახელებულ ეთნიკურ სახელს „აკა(ი)ვაშას“ (მელიქიშვილი 1988, 228).

ამრიგად, ხეთური და ეგვიპტური წყაროების მიხედვით, აქქიდავა და დანაია ძვ. წ. XV-XIV საუკუნეებიდან ჩნდება მაშინდელ საერთაშორისო ასპარეზზე. უფრო გვიან კი იგი, როგორც ხათისა და ეგვიპტის ძლიერებით თანასწორი ქვეყანა

³¹ ცნება „ზღვის ხალხები“ თანამედროვე მეცნიერებაში ეგვიპტური წყაროების გათვალისწინებით დამკვიდრდა (შდრ. გორდეზიანი 2007, 431-437). ძვ. წ. XII საუკუნის დასაწყისში „ზღვის ხალხები“ მოულოდნელად შემოიჭრნენ მცირე აზიის დასავლეთიდან და გაანადგურეს დასავლეთ და ცენტრალური ანატოლია. მათ ეგვიპტესაც მიადწიეს, სადაც დამარცხდნენ. როგორც ვარაუდობენ, ისინი წარმოსდგებოდნენ ხმელთაშუა ზღვისპირეთის, ეგეოსის კუნძულებიდან და მატერიკული საბერძნეთის სამხრეთიდან. მათ შორის მცირე აზიის დასავლეთ სანაპიროს მცხოვრებნიც შედიოდნენ (გიორგაძე 1988, 82).

მნიშვნელოვან როლს თამაშობს საგარეო პოლიტიკაში. მისი დაწინაურების შესახებ ისიც მეტყველებს, რომ ხათი დიპლომატიურ ნაბიჯებს დგამს აქქიდავასთან ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად.

ხეთებმა, ფაქტობრივად, პირველად მოახდინეს ქვეყნების კლასიფიკაცია მათი პოლიტიკური წონისა და სამხედრო პოტენციალის მიხედვით და გამოყვეს ოთხი – ეგვიპტე, ბაბილონი, ასურეთი და აქქიდავა – ყველაზე მძლავრი სახელმწიფო გაერთიანება ხმელთაშუა ზღვისპირეთში. როგორც ვხედავთ, ცნობილ მძლავრ ქვეყნებს შორის აქქიდავაც სახელდებოდა. სწორედ იმ აქაველთა ქვეყანა, რომლებმაც საფუძველი შეუქმნეს ელინური ცივილიზაციის განვითარებას ეგვიდაში. ჩვენთვის ამჟამად ძნელია იმის თქმა, თუ რა ადგილი ეჭირა ამ ურთიერთობებში ტროასა და მის გაერთიანებას. თუმცა ყველაფერი მიუთითებს იმაზე, რომ ჰომეროსთან აღწერილი ტროელთა და მათ მოკავშირეთა ერთიანობა დასავლეთ ანატოლიაში არსებობდა. ხეთურ დოკუმენტებში მოხსენიებული აქქიდავა გვარწმუნებს, რომ „ხომალდთა კატალოგში“ აღწერილი აქაველთა ლაშქრის არსებობა რეალურია. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მართალია, პოეტური ფანტაზიით გაჯერებული სახით, მაგრამ ინფორმაცია ძველ სამყაროში არსებული ე. წ. დიპლომატიური ურთიერთობების შესახებ, გარკვეულწილად შემონახულია ჰომეროსამდელ ეპიკურ ტრადიციაშიც. თუ ხეთურ და ეგვიპტურ წყაროებს გავითვალისწინებთ და იმ მეცნიერთა აზრს გავიზიარებთ, რომლებიც ზემოაღნიშნულ დოკუმენტებში მოხსენიებულ აქქიდავასა და დანაიას ჰომეროსის აქაველებთან/დანაელებთან აიგივებენ, მაშინ შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ ბერძნები აქტიურად იყვნენ ჩართულნი მაშინდელი ძველი აღმოსავლეთის საერთაშორისო პოლიტიკაში. ამასთან შესაბამისობაში მოდის ბერძნული ტრადიციის ცნობები და არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მოპოვებული მასალა, რომლის მიხედვითაც, ძვ. წ. XIV საუკუნიდან იწყება ელინურ ტომთა აღმავლობა კონტინენტურ საბერძნეთში. ეგეოსის ზღვის აუზში გავრცელებას იწყებს ე. წ. მიკენური კულტურა. მიკენელებმა არა მარტო მცირე აზიის სანაპიროებზე სცადეს შესვლა, არამედ თქმულებათა თანახმად, მათ კოლხეთამდეც შეაღწიეს „არგოთი“. უდავოა, რომ მიკენური საბერძნეთის მკვიდრნი თავიანთი გავლენის გაფართოებას ცდილობდნენ და უმეტეს შემთხვევაში ახერხებდნენ კიდევ ამას. ჰომეროსი და ტრადიცია სწორედ ამ დროისათვის მიგვითითებს ატრევსისა და

მის შთამომავალთა ძალაუფლების ზრდაზე მიკენში. ჰომეროსი აშკარად გვიჩვენებს, რომ აგამემნონმა ერთიანი აქეური ლაშქარი წამოიყვანა მცირე აზიის სანაპიროებისაკენ (გორდეზიანი 1970, 137).

სამწუხაროდ, B-საზოვანი წარწერების თემატიკა საკმაოდ შეზღუდულია, თუმცა ელჩის აღმნიშვნელი ტერმინების არსებობა გვაძლევს საშუალებას ვიფიქროთ, რომ ელჩობა, როგორც ფუნქცია და მოვალეობა, იმდროისათვის საკმაოდ განვითარებული იყო.

ელჩობასთან დაკავშირებული ტერმინები მიკენურ
B -ხაზოვან დოკუმენტებში

მიკენური კულტურის შესწავლა გვარწმუნებს, რომ ძვ. წ. XIV საუკუნიდან მიკენი სათავეში ედგა აქეურ სამყაროს, როგორც ეს „ილიადაშია“ აღწერილი. ამას ხეთური და ეგვიპტური წყაროებიც გვიდასტურებს, რომელთა მიხედვითაც, აქქიდავას მეფე აღმოსავლეთის ძლიერი ქვეყნების მმართველთა შორის მოიხსენიებოდა. ამდენად, შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ „ილიადაში“ გადმოცემული აქაველთა კატალოგი მიკენური ხანის ვითარებასა და რეალურ მონაცემებს უნდა შეესაბამებოდეს (შდრ. გორდეზიანი 1970, 129-144). ჰომეროსი მიკენური სამყაროს მოვლენებს აღწერდა თავის პოემებში. მის ცნობებს ნდობით ეკიდებოდნენ ჰეროდოტოსი, თუკიდიდესი და სხვა ისტორიკოსები, ხოლო სტრაბონი ჰომეროსს ამავედროულად გეოგრაფიული მეცნიერების ფუძემდებლად მიიჩნევდა. საინტერესოა, ელჩობის რა ტრადიციები არსებობდა ჰომეროსამდელ საბერძნეთში და მოაქცია თუ არა ჰომეროსმა თავის პოეტურ კონტექსტში ურთიერთობათა ის სისტემა, რომელიც მიკენური ხანისთვის იყო დამახასიათებელი.

უპირველეს ყოვლისა, გვინდა აღვნიშნოთ, რომ მიკენური კულტურა ერთდროულად წარმოადგენს მინოსურის ადაპტირებას, ძველი აღმოსავლურის მიბაძვას და, ამავე დროს, მათ შეზავებას საკუთარ ჰელადურ ბუნებასა და ხასიათთან (გორდეზიანი 1970, 118). შეუძლებელია ამ პროცესის კვალი საგარეო ურთიერთობათა სფეროში არ ჩანდეს. როდესაც მიკენური ცივილიზაციის საკითხებს ვიკვლევთ, ყოველთვის გასათვალისწინებელია ის მულტიკულტურული ტრადიციები (აღმოსავლური, მინოსური და აქეური), რომელთა წიადშიც ჩამოყალიბდა მიკენური სამყარო. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ძველ აღმოსავლეთში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა უკვე პროფესიულ დიპლომატიას, რაც ქვეყნებს შორის ურთიერთობების დარეგულირებას უწყობდა ხელს, ზოგჯერ კი საფუძვლიანად ცვლიდა ქვეყანაში არსებულ საომარ სიტუაციას თავისი სამშვიდობო პოლიტიკით. უკვე გვქონდა იმაზე მსჯელობა, თუ რამდენად მრავალფეროვანი იყო დიპლომატიის აღმოსავლური ტრადიცია, რადგანაც ელჩობის ინსტიტუტი ძველი აღმოსავლეთის მრავალ ქვეყანაში მაღალ პროფესიულ დონეს აღწევდა. ერთი რამ შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ინფორმაცია საბერძნეთის

მეზობელ ქვეყნებში სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობების შესახებ გარკვეული მოცულობით ჰომეროსის ეპოქამდეც აღწევდა. თუმცა, ვფიქრობთ, რომ მინოსელები ყველაზე უკეთ ფლობდნენ ცოდნას ურთიერთობათა ხელოვნების შესახებ, ვინაიდან კუნძულ კრეტაზე ხუთი საუკუნის განმავლობაში მშვიდობა სუფევდა. არქეოლოგებმა ამ კუნძულზე საბრძოლო იარაღიც კი ვერ აღმოაჩინეს და არავითარი ნიშანი იმისა, რაც მინოსელების ბრძოლებსა და კონფლიქტებზე მიგვითითებდა, არ ჩანს. ამ განსაკუთრებული ვითარების აღსანიშნად მეცნიერებაში ტერმინიც კი დამკვიდრდა Pax Minoica – „მინოსური მშვიდობა“. მეცნიერები ცდილობენ, ახსნან, რას ეყრდნობოდა მინოსური საზოგადოების კეთილდღეობა ან თავდაცვის რა მექანიზმს იყენებდნენ კუნძულის მცხოვრებნი მშვიდობის შესანარჩუნებლად, მაგრამ ამ კითხვებზე ცალსახა და გამოკვეთილი პასუხი არ არსებობს (გორდეზიანი ლ. 1998, 32). ამასთანავე ზეპირი ეპიკური ტრადიციის თუ სხვა წყაროების საშუალებით, როგორც ჩანს, ჰომეროსის მხერა წვდებოდა ეგვიპტე-ხმელთაშუაზღვის იმ რეგიონებსაც, რომლებიც ძვ. წ. II ათასწლეულში ანუ გმირთა ეპოქაში ცივილიზაციის ჭეშმარიტად მნიშვნელოვან კერებს წარმოადგენდა. დღეს ჩვენ გვაქვს გარკვეული შესაძლებლობა ჰომეროსისა და ბერძნული წყაროების მონაცემები შევადაროთ ეგეოსური სამყაროს იმ რეალურ მასალას, რომელიც არქეოლოგიური აღმოჩენების წყალობით არის ცნობილი. ჰომეროსის პერსონაჟები საკმაოდ ბევრს მოგზაურობენ, განსაკუთრებით „ოდისეაში“ ჩვენ არაერთ ცნობას ვკითხულობთ იმის შესახებ, თუ რაოდენ სისტემატური ხასიათი ჰქონდა ვიზიტებს როგორც კონტინენტური საბერძნეთის ფარგლებში, ასევე მის გარეთაც, განსაკუთრებით გარშემო მდებარე კუნძულებზე და შორეულ ეგვიპტესა თუ ანატოლიის ცალკეულ რეგიონებში. შეიძლება ითქვას, რომ ჰომეროსის ამ ცნობებს სავსებით შეესაბამება არქეოლოგიური გათხრების მონაცემებიც. მეცნიერებაში დიდი ხანია შენიშნულია, რომ მინოსური კულტურა, რომელიც თვითმყოფადობითა და განვითარების მაღალი დონით გამოირჩევა, წარმოადგენს საკმაოდ გახსნილ ცივილიზაციას, რომელიც მუდამ მზად იყო მიეღო ეგვიპტიდან, მცირე აზიიდან, ჩრდილოეთიდან გარკვეულწილად არაერთი გავლენა და ამასთანავე, თავად გამხდარიყო ხმელთაშუაზღვისპირეთის სხვა ქვეყნებისათვის იმპულსების გაცემის წყარო. აგრეთვე საყურადღებოა, რომ მინოსური კრეტა ახერხებდა თავიდან აეცილებინა საომარი საფრთხეები. ის გარემოება, რომ საუკუნეების განმავლობაში

კრეტაზე ომის არავითარი ნიშანი არ გამოვლინდა, საგარაუდოდ, მინოსელების გარკვეულ შეთანხმებას გულისხმობდა. მინოსელებმა შეძლეს, დაემყარებინათ სხვა სახელმწიფოებთან ურთიერთობა ისე, რომ მაშინდელ საერთაშორისო კონფლიქტებში არ ჩაბმულიყვნენ. მეცნიერები ფიქრობენ, რომ მათ არც მოკავშირეობის ვალდებულება ეკისრებოდათ. იმ შეთანხმებამ, რომელიც, საგარაუდოდ, კუნძულის მცხოვრებლებს ჰქონდათ სხვა ქვეყნებთან დადებული, მათ ქვეყანას მშვიდობის ხანგრძლივი გარანტია მოუტანა. ძირითადი წყარო ამ შემთხვევაში ჩვენთვის კრეტული წერილობითი დოკუმენტები უნდა ყოფილიყო, თუმცა A-ხაზოვანით შესრულებული წარწერები ჯერჯერობით არ არის გაშიფრული (შდრ. ოუენსი 1996, 168-169). საბედნიეროდ, არქეოლოგიურმა გათხრებმა მინოსური კრეტის სასახლეები გამოავლინა, საიდანაც შუამდინარული ტაძრების მსგავსად, პოლიტიკური, კულტურული და სავაჭრო ცხოვრება იმართებოდა. სწორედ მათ ქვეყანაში არსებული მშვიდობა განაპირობებდა მინოსური ცივილიზაციის აღმავლობასაც. ძველი აღმოსავლეთის ხელოვნებისაგან მინოსური თავისი დინამიკით, განახლებისაკენ სწრაფვითა და სამყაროსთან ჰარმონიული თანაარსებობით გამოირჩეოდა. მინოსური კრეტა არ იყო კულტურულ ვაკუუმში, თუმცა საკმაოდ განსხვავდებოდა თავისი ინდივიდუალურობით.³²

რასაკვირველია, ამ ვითარებას მნიშვნელოვანწილად განაპირობებდა ალბათ კრეტელთა გეოგრაფიული მდებარეობა და საკმაოდ საიმედო თავდაცვის სისტემა, რომლის უმნიშვნელოვანეს საყრდენსაც განთქმული კრეტული ფლოტი წარმოადგენდა. თუმცა ამის გვერდით უნდა ვივარაუდოთ, რომ მინოსელებს

³² მინოსელები ცხოვრობდნენ ღია სასახლეებში, ბუნებრივ დაცვას მოკლებულ ადგილებში, სადაც მუდმივი განვითარებისა და აყვავების ნიშნები შესამჩნევია. ეგვიპტური სასახლის მხატვრები ყოველდღიურ სცენებსაც რელიგიურ თემას უსადაგებდნენ. მინოსური მხატვრობა კი სრულიად გასაგები და ნაცნობი იყო დამთვალიერებლისათვის. შეიძლება ითქვას, რომ ხელოვნება და კერძოდ, მხატვრობა საზოგადოების ერთ-ერთ უმთავრეს ღირებულებას წარმოადგენდა, რისი წევრიც თავად დამთვალიერებელი იყო (მარინატოსი 1984, 31-33). იგი ადამიანებისთვის მყუდრო და სასიამოვნო ატმოსფეროს შექმნისაკენ იყო ორიენტირებული. როგორც ჩანს, პოლიტიკურ პირთა გამოსახულება იმ ხანად კრეტაზე აუცილებლობას არ წარმოადგენდა, რასაც ვერ ვიტყვით ძველი აღმოსავლეთის ხელოვნებაზე.

ჰქონდათ მეზობლებთან ურთიერთობის საკმაოდ დახვეწილი ფორმები, სადაც არ არის გამორიცხული, რომ თავისი ადგილი ეჭირა „მინოსურ დიპლომატიასაც“.³³

ეს ვითარება, როგორც ჩანს, გარკვეულწილად ასახულია მინოსსა და მის საქმეებთან დაკავშირებულ ბერძნულ მითებშიც.

მინოსური კულტურის არეში შემავალი რეგიონებიდან კრეტის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი დასაყრდენი იყო კუნძული თერა, სადაც კრეტის სასახლეთა მხატვრების ნამუშევართა მსგავსად, შესანიშნავი ფრესკებია აღმოჩენილი. თერას გემების გამოსახულება ძალიან ჰგავს კრეტაზე დახატულ ხომალდებს (შდრ. დუმასი 1983).³⁴ მინოსური ფრესკები კრეტასა და თერაზე იმდენად მეტყველია, რომ, მორისის აზრით, მინოსურ პერიოდში მათ შეიძლება მიგვითითოს ეპიკური ტრადიციის არსებობაზე. იგი აღნიშნავს, რომ ვიზუალური გამოსახულება მნიშვნელოვანი დოკუმენტია, რომლის მიხედვითაც შეიძლება ვიფიქროთ, რომ წინაისტორიული ბერძნული ეპიკური ტრადიცია და ნარატივის ხელოვნება მხატვრობასთან თანადროულად ვითარდებოდა (შდრ. მორისი 1989, 511-535). თერას რამდენიმე მრავალკომპოზიციური ფრესკებიდან განსაკუთრებით გვინდა შევაჩეროთ

³³ ძვ. წ. XVI საუკუნიდან მათი გაგლეხა კონტინენტურ საბერძნეთშიც მკაფიოდ გამოიხატა. მკვლევართა უმრავლესობა ფიქრობს, რომ კონტინენტური საბერძნეთის ტერიტორიაზე ცივილიზაცია სწორედ კრეტიდან უნდა შესულიყო (ჩედვიკი 1989, 37). მინოსური კრეტა მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ხმელთაშუა ზღვის აუზის მრავალ სხვა ქვეყანათან – ეგვიპტესთან, უგარიტთან და, რასაკვირველია, ეგეოსის ზღვის აუზის ქვეყნებთან, საიდანაც აღწევდა სხვადასხვა ინფორმაცია და მათ შორის ხდებოდა კულტურული ინფორმაციის გაცვლაც. თავად კრეტელები კი ასეთივე წარმატებით ავრცელებდნენ თავიანთ შექმნილ კულტურას არა მარტო კონტინენტურ საბერძნეთში, არამედ ეგვიპტეში, კვიპროსზე, სირიაში, ანატოლიაში და ა. შ. ამ ფაქტს ზემოთ დასახელებული ის ეგვიპტური წყაროც მოწმობს, რომლის მიხედვითაც, დიდგვაროვანმა კაცმა კაფტას ანუ კრეტულ-მინოსურ სტილში შესრულებული ძვირფასი სასმელი ჭურჭელი გაუგზავნა ფარაონ თუტმოს III-ს აღიარების ნიშნად.

³⁴ აქაც საკმაოდ ფართოდ არის წარმოდგენილი ყვავილებისა და ცხოველების სამყარო. კუნძულის მცხოვრებთა ცხოვრებისეული სცენები გართობისა და ფუფუნებისკენ ლტოლვას აღწერენ. მინოსური კულტურა ამქვეყნიურ ცხოვრებაზეა ორიენტირებული. ამ ეპოქის მხატვართათვის დამახასიათებელია დადებითი განწყობის შექმნის ტენდენცია. თუ გვსურს, ჩავწვდეთ მინოსური საზოგადოების მსოფლმხედველობას, როგორც ანტიკური ორიენტაციის მნიშვნელოვან ნაწილს, უნდა დავეყრდნოთ კრეტისა და თერას არქეოლოგიურ მასალას, რადგან კვლევისათვის წერილობით წყაროებს ვერ ვიყენებთ.

ყურადღება ერთ-ერთ გამოსახულებაზე, რომელიც სავარაუდოდ გადმოგვცემს რომელიღაც ისტორიულ ან ამ კუნძულის მცხოვრებთათვის ცნობილი ფაქტის სიუჟეტს. სურათი წარმოადგენს სცენას ლიბიის ან რომელიღაც აფრიკული ქვეყნის ცხოვრებიდან, როგორც ამას მასზე გამოსახული ადამიანების თმის ვარცხნილობა და ლომისაგან დევნილი ანტილოპების დეტალი მიუთითებს (გორდუზიანი 1988, 42). ამ საკმაოდ რთული კომპოზიციის სურათზე გამოსახულია ერთ-ერთ ქალაქში თეთრად გამოწყობილ ადამიანთა მისვლა ხომალდებით გარკვეული მისიით. აქ აშკარად გადმოცემულია ვრცელი ამბავი და არა ერთხელ ნახვის შთაბეჭდილებით აღქმული სურათის აღწერა. ამასთან დაკავშირებით გადაჭრით ვერაფერს ვიტყვით, თუმცა შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ფრესკაზე გამოსახული ადამიანები სპეციალური დავალებით იყვნენ წარგზავნილნი სხვა ქვეყანაში და შესაძლოა ეს მისია გარკვეულწილად დიპლომატიურიც კი ყოფილიყო. ფაქტია, რომ ამ ფრესკაზე მეორე მხარესთან გარკვეული მიზნით კავშირის დამყარების ეპიზოდია დახატული. თუმცა არც ის არის გამორიცხული, რომ თერას მრავალკომპოზიციური ფრესკები მინოსური ლიტერატურის ცნობილ სიუჟეტებსაც აღწერდეს. ვრცელი ამბების მხატვრულად გადმოცემის ინტერესი აშკარად არსებობდა მინოსურ კულტურაში. ეს როგორც ფერწერაში, ასევე მინოსურ სავარაუდო ლიტერატურაშიც უნდა ასახულიყო. სამწუხაროდ, იმის გამო, რომ A ხაზოვანი წარწერები ჯერ კიდევ არ არის გაშიფრული, მხოლოდ არქეოლოგიური მასალითა და ფრესკებით ძალზე ძნელია იმაზე უფრო მეტად დეტალურად მსჯელობა, რასაც, სავარაუდოდ, იმ ხანად ელჩობის ფენომენი მოიცავდა. კუნძულ სანტორინის (თერას) გეოლოგიურმა კატასტროფებმა დაარღვია მინოსელთა ჰარმონია და, ფაქტობრივად, იმსხვერპლა მინოსური ცივილიზაცია.³⁵

ბერძენთა შორის პირველნი, რომლებიც უშუალოდ ეზიარნენ მინოსურ კულტურას, აქაველები ანუ მიკენელები იყვნენ. სავარაუდოდ, აქაველებმა ამ კატასტროფის შემდეგ აიღეს მართვის სადავეები კრეტაზე და კუნძული მთლიანად მიკენური

³⁵ ვულკანურმა ამოფრქვევამ (ძვ. წ. 1500) მნიშვნელოვნად შეასუსტა კუნძულ კრეტას განვითარება. ამას არაერთი დასახლებული პუნქტის და, სავარაუდოდ, ფლოტის განადგურება მოჰყვა, რაც მინოსელთა კავშირების დამყარების ძირითადი საყრდენი იყო. შესაბამისად, მათი ცხოვრების ბევრი დეტალის შესახებ ინფორმაცია მიუწვდომელია. თუმცა კულტურის ეგეოსურ-ბერძნულ მოდელს მნიშვნელოვნად განაპირობებს მინოსური კულტურის სპეციფიკა.

ცივილიზაციის გაგენის ქვეშ მოექცა. მიკენურმა სამყარომ არ მიიღო დიპლომატიურ და საკომუნიკაციო ენად არც მინოსური და არც სხვა წინაბერძნული დიალექტი, რომლებიც იმხანად განვითარების მაღალ საფეხურზე იდგნენ, მაგრამ გადმოიღო და განავითარა მინოსური დამწერლობის სისტემა და შეისისხლხორცა მრავალი ათასი ტერმინი და სიტყვა (გორდუზიანი 1988, 58). მიკენური ხანის წერილობითი წყაროთაგან ჩვენთვის საინტერესო საკითხების გარკვევაში B-ხაზოვანი დოკუმენტები დაგვეხმარება, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ინვენტარული ხასიათის ჩანაწერებს წარმოადგენს. აღრიცხვის ასეთი მაღალი ხარისხი კი სასახლის კანცელარიის მუშაობის საკმაოდ მაღალ დონეზე მიუთითებს. ამ შემთხვევაში ჩვენ შეგვიძლია გამოვიკვლიოთ, დასტურდება თუ არა B-ხაზოვან წარწერებში ჩვენთვის საინტერესო ფენომენთან დაკავშირებული ტერმინები, რომლებსაც ჰომეროსი გამოიყენებს და რა ადგილი უჭირავს მათ მიკენურ საბერძნეთში. როგორც ცნობილია, ჰომეროსი მაცნის აღსანიშნად ძირითადად ორ ტერმინს – *aggelō*--სა და *kh̄rux*-ს გამოიყენებს. B-ხაზოვან წარწერათა მონაცემები გვარწმუნებს, რომ „ილიადასა“ და „ოდისეაში“ დამოწმებული სიტყვები, რომლებიც ზოგადად მაცნეს აღნიშნავს, მიკენურ დოკუმენტებშიც გვხვდება. ტერმინი *a-ke-ro*, მეცნიერთა აზრით, ბერძნული *aggelō*--ის შესატყვისია. ამ ტერმინის ეტიმოლოგიის შესახებ ქვემოთ უფრო დეტალურად გვექნება მსჯელობა, აქ კი მხოლოდ იმას აღვნიშნავთ, რომ ეს ტერმინი მიკენურში შესული უნდა იყოს და იგი ბეეკესის მიხედვით ნასესხობაა (ბეეკესი 2010, 9). მიუხედავად იმისა, რომ არ გვეძლევა საშუალება უფრო ღრმად შევისწავლოთ მისი ადგილი მიკენელ ბერძენთა ცხოვრებაში B-ხაზოვანის მიხედვით, შევეცდებით წარმოვაჩინოთ, რა კონტექსტებში გვხვდება ეს სიტყვები. პილოსის არქივის ტექსტებში *a-ke-ro* (Jo 438) სამეფოს მნიშვნელოვან მოხელეებთან ერთად მოიხსენიება (გორდუზიანი ლ. 1998, 110). ამ ტექსტში წარმოდგენილია ადამიანთა სია, რომელთა გასწვრივაც მითითებულია ოქროს სხვადასხვა რაოდენობა, რაც მათ სტატუსთან შესაბამისობაშია (შდრ. პალმერი 1969, 298). *a-ke-ro* იღებს ანაზღაურების გარკვეული ოდენობით (შესაძლოა, რომ ოქროც იყოს), რომელიც მას *po-ro-ko-re-te*-ს ანუ ოლქის მმართველის მოადგილის დონეზე აყენებს და ამით მის ადგილს განსაზღვრავს მაშინდელ საზოგადოებაში. სავარაუდოდ, მისი სტატუსი სასახლის სამსახურთან

უნდა იყოს დაკავშირებული. საყურადღებოა B-ხაზოვანი ერთ-ერთი წარწერა, რომლის მიხედვითაც, შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ მაცნის პროფესია საკმაოდ ტრადიციულია ამ ეპოქისათვის. Cn 1287 ტექსტში ჩამოთვლილია ათი პირი, რომელთაგან ოთხს თან ახლავს პროფესიის აღნიშვნა (მაცნე, მეთუნე, ფეიქარი, მაუდის მთელავი), ორიც „მონად“ იხსენიება (გორდეზიანი ლ. 1998, 84). მიკენური საზოგადოება სოციალურად საკმაოდ დიფერენცირებული იყო. უნდა აღინიშნოს, რომ მათ შორის a-ke-ro-ც მოიხსენიება. მართალია, სრულ წარმოდგენას არ გვიქმნის ზემოაღნიშნული დოკუმენტები მისი მოვალეობების შესახებ, მაგრამ შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ a-ke-ro-ს თავისი გარკვეული ადგილი ეჭირა მიკენური საზოგადოების მოხელეებს შორის და ვაღიარებთ ალბათ მეტნაკლებად განსაზღვრული იყო. ის ფაქტი, რომ a-ke-ro გარკვეულ ანაზღაურებას იღებს, მის ფუნქციაზე უნდა მიგვითითებდეს. თუმცა ეს მოვალეობა რამდენად ხანგრძლივი იყო, ან ასრულებდა თუ არა ნებისმიერი პირი სიტუაციიდან გამომდინარე ამ მოვალეობას, ეს ჩვენთვის უცნობია.

შედარებით განსხვავებულ კონტექსტში მოიხსენიება ტერმინ kh̄rux-ის შესატყვისი ka-ru-ke. როგორც ცნობილია, მიკენური a ხშირად ბერძნული h-ს საშუალებით გადმოიცემა (გრინბაუმი 2001, 202), თუმცა ხშირ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია დიალექტების თავისებურებაც. B-ხაზოვანი წარწერები, რომლებშიც ka-ru-ke გვხვდება რელიგიური ხასიათისაა. პალმერის აზრით, საგარაუდოდ იგი წარმოადგენდა ოფიციალურ პირს ტაძარში (პალმერი 1969, 231). ამ მოსაზრებას ადასტურებს ის, რომ შრომის ანაზღაურების უწყისში რელიგიური ცენტრების (po-si-da-i-jo-de „პოსეიდონისადმი“ და pa-ki-ja-nade) შემდეგ ჩამონათვალში გასამრჯელოს მიმღები პირი არის ka-ru-ke. თუმცა ტექსტებიდან არ ჩანს, რა სამუშაოსთვის იღებენ ეს პირები ანაზღაურებას და რა პირობით ასრულებენ ისინი მოცემულ სამუშაოს – სახელმწიფო ვაღიარებულების მოსახდელად, თუ კერძო გარიგებით (გორდეზიანი ლ. 1998, 91). საინტერესოა, რომ მეორე B-ხაზოვანი წარწერა, რომელშიც გვხვდება ka-ru-ke, სხვადასხვა ღვთაებების, ქურუმებისა და მოხელეებისათვის გაღებულ ნელსაცხებლებს აღრიცხავს (გორდეზიანი ლ. 1998, 54). ტექსტში Un 219 ჩამოთვლილი სახელები, რომლებზეც გაცემულია სხვადასხვა სახის საქონელი, დატივუსის ბრუნვაშია მოცემული. მიმდებნი როგორც ღმერთები,

ისე მოხელეებიც არიან. სწორედ მოხელეთა შორისაა დასახელებული ka-ru-ke, რაც მის კავშირს ადასტურებს რელიგიურ სამსახურთან. ჩვენთვის უცნობია, ka-ru-ke-ს მოვალეობათა საზღვრები მიკენურ საზოგადოებაში, თუმცა მისი ფუნქციები რელიგიურ სფეროში აშკარად ვლინდება.

ამ ტერმინის ეტიმოლოგიაზეც დეტალურად ქვემოთ შევჩერდებით. აქ კი მხოლოდ იმას დაგვჩენთ, რომ ტერმინი აშკარად წინაბერძნული წარმოშობისაა. ის ფაქტი, რომ მაცნის, შიკრიკის აღმნიშვნელი ორი ტერმინი მიკენურმა სხვა ენობრივი სამყაროდან შეითვისა იმაზე მიგვითითებს, რომ მიკენელებამდე ჩვენთვის საინტერესო ფენომენი უკვე საკმაოდ ფესმოკიდებული იყო ეგვიპტეში და გარკვეულწილად აქაველებმა არა მარტო ტერმინები გადმოიღეს წინაბერძნული მოსახლეობიდან, არამედ შესაძლოა მათი შესაბამისი ინსტიტუტებიც.

ამგვარად, უკვე მიკენურ ეპოქაში გამოიყენებოდა მაცნის აღმნიშვნელი ტერმინები a-ke-ro (aggelo-) და ka-ru-ke (khrux), რომლებიც ჰომეროსიდან მოყოლებული ბერძნულ ენაში საკმაოდ გავრცელებულია და მათ, როგორც ჩანს, მიკენურ საბერძნეთში სრულიად კონკრეტული მნიშვნელობა ჰქონდა. თუმცა, რასაკვირველია, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ იმ დროს ელჩობის აღმნიშვნელი სხვა ტერმინები არ არსებობდა ენაში.³⁶

B-ხაზოვანი წარწერების საფუძველზე შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ ის ტერმინები, რომლებსაც ჰომეროსი მაცნისა თუ შიკრიკის მნიშვნელობით გამოიყენებს და რომელნიც შემდგომ ბერძნულში ამ მნიშვნელობის მქონე ძირითად ფორმატივებად დამკვიდრდნენ, „ბნელი წლების“ განმავლობაში ტრადიციით გადაეცემოდა. შესაბამისად, ელჩობის ფენომენტან დაკავშირებულმა ტერმინებმაც შესაძლოა ტრანსფორმირებული სახით, მაგრამ თავისი ადგილი დაიმკვიდრა უფრო გვიან ბერძნულ ენაში.

როგორც აღვნიშნეთ, მიკენურ დოკუმენტებში მოხსენიებული ka-ru-ke-ს ფუნქციები რელიგიურ სფეროსთანაც არის დაკავშირებული. თუმცა არ არის

³⁶ მეცნიერები ვარაუდობენ, რომ მიკენელი ბერძნები დამწერლობას არა მარტო კანცელარული, არამედ მითოლოგიური და მხატვრული იმფორმაციის ჩასაწერადაც იყენებდნენ. ამ ფაქტს ბერძნული ლექსდარული ტრადიციაც ადასტურებს, რომელსაც უძველესი პოეტების მოღვაწეობა სწორედ მიკენურ ეპოქამდე აჰყავს. ჩვენ მხოლოდ შეგვიძლია ვივარაუდოდ, რომ მიკენური ხანის ლიტერატურულ ძეგლებში მაცნის ფუნქციები უფრო ფართოდ იქნებოდა წარმოჩენილი.

გამიჯნული რელიგიური და საერო. როგორც ცნობილია, ჰომეროსის „ილიადაში“ kh̄rux-ი, ინფორმაციის გავრცელების გარდა, სხვადასხვა რიტუალში იღებს მონაწილეობას, კერძოდ, განწმენდისა და მსხვერპლშეწირვის რიტუალში. ეს კი იმაზე მიგვითითებს, რომ მის რელიგიურ ფუნქციას საკმაოდ დრმა ფესვები აქვს მიკენური ეპოქიდან მოყოლებული. საყურადღებოა, რომ მიუხედავად თავისი მრავალმხრივი ფუნქციებისა, ტერმინ *aggeloi*--ით მოხსენიებული მაცნე ჰომეროსის ეპოსში რელიგიურ რიტუალში არ გვხვდება და საყურადღებოა, რომ არც B-ხაზოვანით შესრულებულ დოკუმენტებში ჩანს მასში მონაწილეობა. მიუხედავად იმისა, რომ არქაული პერიოდის შემდეგ ბევრი რამ შეიცვალა შუამავალთა პროფესიაში, შიკრიკი (kh̄rux) თავის ტიტულსა და რელიგიურ დაცულობას მაინც ინარჩუნებდა (ადკოკი, მოსლი 1975, 153).

ამრიგად, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ჰომეროსამდელ საბერძნეთში ე. წ. დიპლომატიის საკმაოდ დიდი ტრადიციები არსებობდა. უპირველეს ყოვლისა, ამას მოწმობს მინოსური კრეტის მშვიდობიანი ცხოვრება და ურთიერთობები მაშინდელ სახელმწიფოებთან. რაც შეეხება მიკენურ საბერძნეთს, ყურადღებას იპყრობს B-ხაზოვან წარწერებში დადასტურებული ტერმინები, რომლებიც ელჩობის, როგორც ფუნქციის არსებობას ადასტურებს ამ ეპოქაში. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ენობრივ დონეზე მტკიცდება. ვინაიდან საბერძნეთი შედგებოდა შესანიშნავად ორგანიზებული სამეფოებისაგან, რომლებიც გაერთიანებული სამხედრო მოქმედებებით გამოირჩეოდნენ, ვფიქრობთ, კომუნიკაციისა და ინფორმაციის გაცვლის საშუალებები საკმაოდ განვითარებული უნდა ყოფილიყო. შესაბამისად, ამ ფუნქციის აღმსრულებელი მაცნეები, შიკრიკები თუ ელჩები მნიშვნელოვან მონაწილეობას იღებდნენ როგორც საშინაო, ასევე საგარეო ურთიერთობათა საქმეში. იმისათვის, რომ უფრო მეტი შევიტყოთ მიკენის ხანაში დიპლომატიის შესახებ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, განვიხილოთ ჰომეროსის პოემები, რომლებშიც მიკენური ეპოქის ამბებია გადმოცემული. მეცნიერებაში ხშირად დასმულა შეკითხვა იმის თაობაზე, შეეძლო თუ არა ჰომეროსს, რომელიც ძვ. წ. VIII საუკუნეში ცხოვრობდა, ზედმიწევნით სრული ინფორმაცია გადმოეცა ძვ. წ. XIII საუკუნეში განვითარებული მოვლენების შესახებ. მკვლევართა უმრავლესობას მიაჩნია, რომ „ილიადასა“ და „ოდისეაში“ აღწერილი ამბები გარკვეულწილად

ისტორიულ ფაქტებს შეიძლება ეყრდნობოდეს. ჩვენ მცირე ინფორმაცია მოგვეპოვება ძვ. წ. XI-VIII საუკუნეების პერიოდის შესახებ, რომელიც საბერძნეთის „ბნელ წლებად“ ითვლება. ცნობილია, რომ ზეპირსიტყვიერებას საუკუნეების განმავლობაში შეუძლია შემოინახოს ისტორიული ფაქტები, თუმცა ხშირად შეცვლილი სახითაც. მიუხედავად ამისა, საზოგადოებაში ზეპირი გადმოცემის პროცესი თავისებურ კვალს ტოვებს პოემაზე. ჰომეროსი კი იმ ეპოქაში მოღვაწეობდა როდესაც, უმეტესწილად, ინფორმაციის გადაცემის ზეპირ გზას გამოიყენებდნენ. ამდენად, ჩვენთვის საინტერესო საკითხების გამოსაკვლევად ჰომეროსის ეპიკური თხზულებები მაინც ერთადერთი წყაროა, რომელსაც შეუძლია გარკვეული ინფორმაცია მოგვაწოდოს მიკენური ეპოქის ელჩობის ფენომენის შესახებ.

ამდენად, ჰომეროსი მემკვიდრეა საკმაოდ დიდი კულტურული ტრადიციებისა. სწორედ ამიტომ განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ის, თუ როგორ შეძლო ჰომეროსმა სავსებით სპეციფიკური სფეროს, ე. წ. დიპლომატიის მოქცევა თავისი ეპოსის პოეტური სამყაროს კონტექსტში. თუ რამდენად ადეკვატურად ასახა მან ურთიერთობათა ფორმები, ეტიკეტი და რაც მთავარია, მისი ადგილი ელინური საზოგადოების ფუნქციონირების პროცესში. სწორედ ამ საკითხებს ეძღვნება ჩვენი ნაშრომის შემდეგი ნაწილი.

II ნაწილი

ჰომეროსის ეპოქა

ჰომეროსის ანუ გეომეტრიული ეპოქის პანორამისათვის

მიკენური საბერძნეთის დაქვეითების პრობლემა მეცნიერებაში დღემდე დისკუსიას იწვევს. თუმცა არავინ დაობს იმაზე, რომ ამ დაქვეითებას შედეგად მოჰყვა ბერძნული კულტურის მკვეთრი სვლა გაპრიმიტიულებისაკენ. მიკენური ეპოქის მომდევნო რამდენიმე საუკუნის, კერძოდ, ძვ. წ. XI-X სს-ის აღსანიშნად სპეციალური ფორმულა – „ბნელი წლებიც“ კი მოიძებნა. ამ პერიოდს ხელოვნების ისტორიკოსები პროტოგეომეტრიულს უწოდებენ, როდესაც საკმაოდ საინტერესო ეგეოსური კერამიკული ფერწერა თანდათან პრიმიტიულმა გეომეტრიული ფიგურების უსისტემო გამოყენებამ შეცვალა. მაგრამ ძვ. წ. IX საუკუნის დასაწყისიდან ბერძნულ კულტურაში იგრძნობა ერთგვარი შემობრუნება ანუ „ბნელი წლებიდან“ გამოსვლის ტენდენცია, რაც საბოლოოდ დასრულდა ახალი აღმავლობის ხანით, რომელსაც დღეს გეომეტრიული რენესანსის ეპოქა ეწოდება. აღორძინება, რომელიც ბერძნული კულტურის განვითარების ამ ეტაპზე ხდება საბერძნეთში ძვ. წ. 770-700 წლებით შემოიფარგლება (შდრ. კოლდსტრიმ 1977). რატომ უწოდებენ ამ პერიოდს გეომეტრიული რენესანსის ხანას? უპირველეს ყოვლისა, იმიტომ, რომ სწორედ ამ წლებში საბოლოოდ დასრულდა დიდი მიკენური წარსულის დაქვეითებით გამოწვეული დიდი კულტურული პაუზის პერიოდი და დაიწყო ახალი აღმავლობა, რამაც მიგვიყვანა კლასიკური ბერძნული კულტურის შექმნის სიმაღლეებამდე. ეს აღმავლობა კულტურის განვითარების სხვადასხვა დონეზე მკაფიოდ გამოიხატა: ა) ხელოვნების დონეზე ამ აღმავლობისათვის დამახასიათებელი იყო გეომეტრიზმის პრინციპის უსისტემო გამოყენებიდან საოცრად სისტემურ ეტაპზე გადასვლა, როდესაც გეომეტრიული პრინციპი გამოიყენება კოორდინაციისა და სუბორდინაციის კანონთა დაცვით (გორდუზიანი 1988, 80). კერამიკაში ეს გამოიხატა დიდებული ე.წ. ატიკური დიპილონის ჭურჭლის კონსტრუირებასა და მის მკაცრად ორგანიზებულ დაცვაში გეომეტრიული ფიგურების შემცველი სარტყელებით. ეს კი მიგვანიშნებს, რომ ბერძნულ კულტურაში შემოდის წესრიგისაკენ ლტოლვის ახალი ეგეოსური ფერწერული სტილისაგან განსხვავებული, სიმეტრიის კანონებზე დაფუძნებული

ტენდენციები. თუკი კრეტული კერამიკული ნიმუშები თავისი დინამიურობით გამოირჩევა, გეომეტრიული ჭურჭელი უფრო ცალკეული ნაწილებისაგან შემდგარ უძრავ კონსტრუქციას მოგვაგონებს. გეომეტრიული სტილისთვის დამახასიათებელი განსხვავებული შტრიხების აღქმა განსაკუთრებით თვალსაჩინოა, როცა მას კრეტულ კერამიკას ვადარებთ, რომელიც თითქოს თავის თავში დინამიურ ენერჯიას ფარავს (ვიპერი 1972, 68). ამ პერიოდში გეომეტრიული ორნამენტების გარდა, ჭურჭლის მოხატულობაში ვხვდებით ადამიანთა და ცხოველთა გამოსახულებებსაც, რომელთა განაწილებაც ასევე სიმეტრიის პრინციპების შესაბამისად ხდება; ბ) რაც შეეხება სიტყვიერი შემოქმედების დონეს, აქ უდიდესი რევოლუციური მნიშვნელობა ჰქონდა ახალი ფონეტიკური ანბანის დამკვიდრებას, რომელმაც გზა გაუხსნა დამწერლობის ფართოდ გავრცელებას საზოგადოებაში და ზეპირი პოეტური შემოქმედების ეტაპიდან თანდათანობით წერილობითზე გადასვლას. ბერძნული ფონეტიკური დამწერლობა, რომელიც ფინიკიური ანბანის საფუძველზე შეიქმნა, სხვა არაერთი დამწერლობის შექმნის საფუძველი გახდა. ბერძნული წარწერები, უპირველეს ყოვლისა, კერამიკულ ჭურჭელზე აისახა, რაც ელინურენოვან სამყაროში დამწერლობის მასშტაბურ გავრცელებაზე მიგვითითებს. პოეზიისა და ხელოვნებისათვის ამ დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა. ინფორმაცია, რომელიც მიკენურ წარსულთან იყო დაკავშირებული და რომელმაც „ბნელი წლების“ გავლით მითებისა და ლეგენდების ფორმით გეომეტრიულ ეპოქამდე მოაღწია, შესაძლებელი გახდა წერილობითი გზით გავრცელებულიყო. შესაბამისად, მხატვრულ კულტურულ დონეზე ასახვისას დომინანტურ თემას სწორედ მიკენური წარსულის შესახებ მითები და ლეგენდარულ გმირთა ამბები წარმოადგენს. შეიძლება ითქვას, რომ ხდება ამ წარსულის იდეალიზაცია, რაც, ფაქტობრივად, სქემატური ტრადიციული ამბების სფეროდან მაღალ ლიტერატურასა და ხელოვნებაში გადადის. სწორედ ამ ტენდენციის ყველაზე თვალსაჩინო გამოვლინება არის ჰომეროსის ეპოსი, რომელმაც მთელი თავისი ძალით წარმოგვიჩინა სიმეტრიულობისა და მაღალი პოეტური ტექნიკის ურთიერთშეხვედრის შედეგები; გ) გარდა ამისა, ამ პერიოდში ხდება, ერთი მხრივ, მთელი ბერძნული სამყაროს დიფერენციაცია პოლისებად ანუ ქალაქ სახელმწიფოებად, ხოლო მეორე მხრივ, ელინურ ტომთა თანდათანობით გავრცელება ხმელთაშუაზღვისპირეთში, რაც აფართოებდა ზოგადად ბერძნულ

ჰორიზონტს. პოლისის წარმოქმნა კი სახელმწიფოსა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ახალი პროცესების დაწყებას გულისხმობდა; დ) გეომეტრიული ეპოქიდან იწყება რელიგიური და მითოლოგიური წარმოდგენების ფორმირება, რომელიც ჯერ ჰომეროსის და შემდეგ ჰესიოდეს პოემებში აისახა. ამ თვალსაზრისითაც მათი შემოქმედება საკმაოდ წარმატებულ ცდას წარმოადგენს. მაშინ, როდესაც ბერძნული ღვთაებების მრავალფეროვანი და დაქსაქსული სიმრავლიდან ჩამოყალიბდა იერარქიულად მოწესრიგებული ოლიმპიური ღმერთების რელიგია. სწორედ ამიტომ თვლიდა ჰეროდოტოსი, რომ ჰომეროსმა და ჰესიოდემ „შეუქმნეს ელინებს ღმერთების წარმოშობის ისტორია, დაარქვეს ღმერთებს სახელები, გაუნაწილეს მათ პატივი და ხელოვნება და აღწერეს მათი გარეგნობა“ (II, 53); ე) ელინური ერთიანობის კიდევ ერთ გამოხატულებად იქცა საერთო ოლიმპიური თამაშობები. პოლისებად დაყოფილ ბერძნულენოვან სამყაროს სპორტული შეჯიბრებები აერთიანებდა. მიდრეკილება შეჯიბრებებისაკენ გამოვლინდა ბერძნული ცივილიზაციის თითქმის ყველა სფეროში – ზოგან სიტყვიერი პაექრობის, ზოგან ადრე გამოთქმული მოსაზრების გაბათილებისა და ახლის წამოწყების, ზოგან კი უშუალო ფიზიკური შერკინების სახით (გორდუზიანი 1988, 73). ის ფაქტიც, რომ ოლიმპიადა ანუ ოთხწლიანი ციკლი ბერძენთა ქრონოლოგიურ საზომად იქცა, სისტემატიზაციისაკენ სწრაფვად უნდა მივიჩნიოთ; ვ) გარდა ამისა, გეომეტრიული რენესანსის ეპოქაში მოხდა საერთოელინური რელიგიური ცენტრების დაარსება, რაც არქაული და კლასიკური ხანის სატაძრო არქიტექტურაშიც აისახა (შდრ. ვიპერი 1972, 74-76). თითქოს ბერძნული სამყარო წესრიგისა და სისტემურობის საოცარმა სულმა მოიცვა, იწყება მთელი ელინური სოციალური, კულტურული ცხოვრების ორგანიზება სრულიად განსაზღვრულ კანონზომიერებათა შესაბამისად (გორდუზიანი 1988, 70); ზ) ამ ეპოქის სულის უმთავრესი გამავრცელებელი იყვნენ გეომეტრიული ეპოქის აედები. მათი როლი განსაკუთრებით მაშინ გამოიკვეთა, როცა ბერძნული ლიტერატურა ყალიბდებოდა. არ არის შემთხვევითი, რომ ელინურენოვან სამყაროში აედების ადგილს არაერთგზის წარმოგვიჩენს თავად ჰომეროსი. ისინი მიკენური წარსულის გმირებს, მოვლენებს თუ მითიურ ღმერთებს უმდეროდნენ, რაც საბოლოოდ ვრცელი თუ მცირე ზომის პოეტურ ნაწარმოებად გარდაიქმნებოდა. აედი სრულფასოვნად ფლობდა ინფორმაციას ბერძნების დიდებული წარსულის შესახებ, იყო

არაჩვეულებრივი იმპროვიზატორი და ჰყავდა მსმენელთა საკმაოდ დიდი აუდიტორია. ის, რომ აედი საზოგადოებაში დიდი პატივით სარგებლობდა, ამას ეპოსში გამოყენებული ეპითეტებიც გვიდასტურებს: *erihro-* („ძვირფასი“), *qeio-* („ღვთაებრივი“), *qespi-* („ღვთაებრივი“), *perikluto-* („ყველგან დიდებული“), *hfw-* („გმირი“), *laosisi tetimeno-* („ხალხისგან პატივცემული“); აედები თავიანთი წარმოშობით ადამიანებსა და ღმერთებს შორის შუამავლებად ითვლებოდნენ (III 1978, 340). ჰომეროსის პოემებში სულ სხვადასხვა კონტექსტში მოიხსენიება თვითნასწავლი თუ პროფესიონალი აედი. მათ შორის, თამირის თრაკიელი (ოდ. II, 594...), რომელიც მუზებმა მათთან მეტოქეობის გამო დასაჯეს დაბრმავებით და წაართვეს „ღვთაებრივი სიმღერა“, ფემიოსი, რომელიც აქაველთა დაბრუნებაზე მღერის (ოდ. I, 326...), ართობს სასიძოვებს და დემოდოკოსი, რომელიც ფეაკთა კუნძულზე ანიჭებს სიამოვნებას თავისი სიმღერით ადამიანებს (ოდ. VIII, 74...). ოდისევსი მას უმაღლეს შეფასებას აძლევს. მისი აზრით, აედებს ყველა მოკვდავი უნდა ეთაყვანებოდეს, რადგან მათ ან მუზამ ასწავლა, ან აპოლონმა ჩააგონა სიმღერები (ოდ. VIII, 487-99).³⁷

ო, დემოდოკოს, მოკვდავთა შორის ყველაზე მეტად შენ გადიდებ...
ოდ. VIII, 487.

მე ვფიქრობ, ყველა ადამიანმა
პატივი უნდა სცეს და მოწიწება გამოხატოს ღვთაებრივი აედისადმი.
ოდ. VIII, 497-98.

აედს ყველა დიდი ინტერესით უსმენდა, რადგან მას შეეძლო უამრავი ამბავი გაეხსენებინა ადამიანებისათვის, თაობიდან თაობისთვის გადაეცა გმირთა ლეგენდარული სახელები და კიდევ უფრო გაელრმავებინა მოკვდავებისათვის გამარჯვების მოპოვებით გამოწვეული სიხარულის ჟინი. ეს კი ადამიანებში დიდ ემოციასა და თანაგრძნობას იწვევდა. მათი სიმღერით გადმოცემული ამბავი იყო კონკრეტული, რომელიც გარკვეული სიუჟეტით შემოიფარგლებოდა. ამით განსხვავდებოდნენ აედები ეპიკოსი პოეტებისაგან. თუმცა შეიძლება ითქვას, რომ ამ

³⁷ Dhmodok j eḱoca dhīse brotwn aijnizom j apantwn.
aujtik j eḱw pašin muḱsōmai aḱqrwpoisin
w- afa toi profwrwn qeo- wpase qespin apidhn.

აედთა მოღვაწეობამ მკვიდრი საფუძველი შეუქმნა ჩვენამდე მოღწეული ეპიკური პოეზიის განვითარებას და ნიშანდობლივია, რომ თავად ელინთა შეფასებით მათი უდიდესი პოეტი, ჰომეროსი სწორედ ეპიკოსი იყო.

ამდენად, მიუხედავად არაერთი მიღწევისა, რომელიც გეომეტრიული რენესანსის ეპოქასთან არის დაკავშირებული, უმაღლესი განვითარების საფეხურად მეცნიერები ერთხმად მაინც ჰომეროსის შემოქმედებას მიიჩნევენ. რასაკვირველია, ჰომეროსის ეპოსის კვლევა გვიჩვენებს, რომ პოეტი შეგნებულად ცდილობდა თავის პოემებში მოექცია სამყაროს მრავალმხრივი რელაციები და ყოველივე პოეტურ კონტექსტში სისტემურად წარმოეჩინა. სწორედ ამის წყალობით თვლიდნენ ანტიკურ სამყაროშივე ჰომეროსს ბერძნული კულტურის წინამორბედად. მისი უნივერსალიზმი სხვა სფეროებთან ერთად ელჩობის ფენომენის ასახვაშიც გამოიხატა როგორც ტერმინოლოგიურ, ასევე ნარატიულ დონეზე. შეიძლება აღინიშნოს, რომ სწორედ ჰომეროსის ეპოსში შეიქმნა ელჩების პირველი მხატვრული სახეები, ელჩობის აღმნიშვნელი მაღალმხატვრული სცენები და ამ მისიის აღმსრულებელთა პირველი წარმატებული თუ წარუმატებელი „დიპლომატიური“ შედეგები. ის, თუ რამდენად შორს წავიდა ელჩობა ჰომეროსის პოემებში, შევეცდებით, შემდეგ თავებში ვაჩვენოთ.

თუმცა აქვე გვსურს, ყურადღება შევაჩეროთ ერთ მნიშვნელოვან მომენტზე, რაც აშკარად მიგვანიშნებს ელჩობის ფუნქციის შემსრულებელ პერსონაჟთა განსაკუთრებულობაზე. „ილიადაში“, ევროპული ლიტერატურის პირველ ძეგლში პირველსავე სიმღერაში ჩნდებიან მაცნეები, რომელთა ფუნქცია საკმაოდ საპასუხისმგებლოა კონფლიქტის განვითარებაში. აგამემნონი მიუხედავად თავისი მუქარისა აქილევსისადმი, რომ თავად მივა მის ბანაკში და წამოიღებს როგორც მის ნადავლს, ისე წამოიყვანს პელევსის ძის მხევალს ბრისეისს, გადამწყვეტ მომენტში თავს იკავებს აქილევსთან მისვლაზე. იგი ბრისეისის წამოყვანის ფუნქციას აკისრებს შიკრიკებს – ტალთიბიოსსა და ევრიბატესს. აქედან მოყოლებული, სანამ ისინი თავიანთ დავალებას აღასრულებდნენ, ჰომეროსი არაერთ საყურადღებო ინფორმაციას გვაწვდის ჩვენთვის საინტერესო პერსონაჟებზე. დავიწყოთ შიკრიკების სახელებით, რომლებიც აშკარად მეტყველ სახელთა ჯგუფს განეკუთვნებიან. ტალთიბიოსი, ფაქტობრივად, წარმოადგენს კომპოზიტს და მეცნიერთა ერთი ნაწილის აზრით წარმომდგარია Talqu- < Qalqu-, <

galero- – აყვავებული, bio- – ცხოვრება. ევრიბატეს სახელიც ასევე კომპოზიცია და წარმოდგარია 2 კომპონენტის შეერთებით – Eury- და bath- – ვინც ფართოდ მიაბიჯებს (ლატაჩი 2002, 120). შესაბამისად, თუკი პირველ შემთხვევაში ჩვენ შეიძლება საქმე გვქონდეს საგვარეულო სახელთან, მეორე შემთხვევაში სახელი უკვე აშკარად შიკრიკის პროფესიიდან გამომდინარეობს. ჰომეროსი ქმნის ელჩების მსვლელობის სცენის ტიპურ სტრუქტურას, რომელიც მოქმედების რამდენიმე საფეხურისაგან შედგება: 1) დავალების მიღება; 2) დავალების შესასრულებლად წასვლა; 3) დანიშნულების ადგილზე მისვლა; 4) ადრესატის მოძებნა და მასთან შეხვედრის სიტუაციის აღწერა; 5) მეორე მხარის წინაშე წარდგომა; და 6) დავალების გადაცემა (ლატაჩი 2002, 120). რასაკვირველია, მე-5 და მე-6 პუნქტები სიტუაციის მიხედვით სხვადასხვა მომენტებით შეიძლება განივრცოს. ჰომეროსი თავის პოემაში აშკარად მიგვანიშნებს, რომ საბრძოლო ვითარებაში შიკრიკები – ტალთიბიოსი და ევრიბატესი, ერთი მხრივ, არიან აგამემნონის პირადი ელჩები, ხოლო მეორე მხრივ, ეკუთვნიან აქაველთა მთელ ჯარს. ამავე სიმღერაში ნაჩვენებია, რომ ელჩების მოქმედება ზოგჯერ შეიძლება მათი ნების საწინააღმდეგოდც დაიგეგმოს (ილ. I, 331-32). ჰომეროსი მაღალი მხატვრული ოსტატობით გადმოგვცემს, თუ როგორი ძრწოლვით მიდიან ელჩები აქილევსთან, დაბნეულები ვერც ვერაფერს ეუბნებიან, თუმცა თვით განრისხებული აქილევსიც კი ხვდება, რომ წარგზავნილებს არავითარი პასუხისმგებლობა არ ეკისრებათ. ელჩები არაფერს არ ამბობენ და არ სვამენ არავითარ კითხვას. და რაც მთავარია, მინიშნებულია, რომ შუამავლები წარმოადგენენ ოფიციალური სამსახურის შემსრულებელ პირებს, რამდენადაც ისინი არიან „ზევისა და კაცთა მაცნეები“ (Cairete, khruke~, Dio~ aggel oi hje; kai; ajdrwn. I, 334). ამდენად, ამ ერთ პატარა სცენაშიც კი ჰომეროსისათვის დამახასიათებელი ამომწურავობით აქცენტირებულია ელჩებთან დაკავშირებული რამდენიმე ძირითადი მომენტი. თუმცა მათგან უმთავრესია შემდეგი – ვინაიდან ელჩები ასრულებენ ოფიციალურ სამსახურს (მიუხედავად იმისა, რა დავალებით მიდიან ისინი ადრესატთან), მათ არ შეიძლება დაეკისროთ რაიმე პასუხისმგებლობა და მოხდეს მათზე თუნდაც უმნიშვნელო ძალადობა.

რასაკვირველია, გადაჭრით ძნელია დღეს იმის თქმა, მოკვდავთა შორის გავრცელებული „დიპლომატიის“ ფორმირების პროცირება მოხდა ღმერთების

სამყაროში, თუ მითოლოგიაში ჩამოყალიბებულმა მიმართულებებმა მოახდინა გარკვეულწილად გავლენა მოკვდავთა დიპლომატიურ აზროვნებაზე. თუმცა აღსანიშნავია, რომ როგორც მითოლოგიურ სივრცეში, ასევე ეპიკურ თხზულებებში ელჩობის ფენომენი საკმაოდ მრავალმხრივადაა წარმოჩენილი.

ამ მხრივ ყურადღებას შევაჩერებთ ტერმინებზე, რომლებიც დიპლომატიური ფუნქციით აღჭურვილი პირების მიმართ გამოიყენებოდა. ამ ტერმინთა წარმომავლობა გვიჩვენებს როგორც მიკენური ტრადიციის აღორძინებას, ასევე იმ ინოვაციებს, რაც თავად გეომეტრიულ ეპოქას შეეძლო შეეტანა ტერმინთა ფორმირებაში.

ელჩობის აღმნიშვნელი ტერმინები ჰომეროსთან და

ჰომეროსის შემდგომ ტრადიციაში

ელჩობის ეპოქაში საგარეო პოლიტიკის მართვა დოკუმენტაციის გარეშე ხდებოდა, იმდროინდელი საერთაშორისო საკითხები კი საბჭოებისა და სახალხო კრებების მუდმივად განსახილველი თემა იყო. შესაბამისად, ურთიერთობათა სისტემაში ინფორმაციის გადაცემა ერთ მხარეს მეორესთვის როგორც მშვიდობიანობის, ასევე ომის დროსაც მხოლოდ მაცნის საშუალებით შეეძლო. აღსანიშნავია, რომ ჯერ კიდევ იმ ეპოქაში, როდესაც ჰომეროსის პოემათა სიუჟეტი ვითარდება, ელჩობას საკმაოდ მრავალმხრივი დანიშნულება ჰქონდა, ხოლო ელჩების ფუნქციები და მათი მისია ელჩურ საზოგადოებაში საკმაოდ დიფერენცირებული იყო. აქედან გამომდინარე, ამ მრავალსიმომცველი საქმიანობის აღსანიშნად ენაში შეიქმნა ისეთი ტერმინოლოგია, რომელიც ელჩობის ფენომენს უკავშირდება. ძველ ბერძნულში გამოიყენებოდა სპეციალური ლექსიკური ფორმატივები იმ პირების მიმართ, რომელთა დანიშნულებაც ეს მისია იყო, აგრეთვე მათ მიმართაც, ვინც სიტუაციიდან გამომდინარე ასრულებდა შუამავლის ფუნქციას. საყურადღებოა, ეცვლებოდა თუ არა მის აღმნიშვნელ ტერმინს დატვირთვა ეპოქების მიხედვით, იქნდა თუ არა სხვა სემანტიკას, თუ პირიქით, შინაარსობრივად კარგავდა რაღაცას და სცილდებოდა მის თავდაპირველ მნიშვნელობას. ჩვენ შევეცდებით განვსაზღვროთ, თუ რა ტერმინები გამოიყენებოდა ძველ ბერძნულ ენაში ამ ფენომენის აღსანიშნად და რა ნიუანსური თავისებურებანი გააჩნდა მათ სხვადასხვა კონტექსტში; აგრეთვე საინტერესოა, ამა თუ იმ ფუძისაგან მიღებული რა კომპოზიტები და დერივატები დამკვიდრდა ენაში, რომლებიც დღესაც გამოიყენება თანამედროვე ბერძნულში. ეს კი, შეიძლება ითქვას, რომ იმ დიპლომატიური ენის საფუძველია, რომელსაც გამოიყენებენ დღეს არა მარტო ბერძნები, არამედ რიგ შემთხვევაში სხვა ევროპელი ხალხებიც, თუმცა ზოგჯერ მეტნაკლებად შეცვლილი სემანტიკით.

ძველ ბერძნულ ენაში ელჩის აღმნიშვნელი ათამდე ტერმინი დასტურდება. მათი მნიშვნელობები ერთმანეთს უახლოვდება. ერთი შეხედვით, შეიძლება ითქვას, რომ ისინი სინონიმურიცაა, მაგრამ შინაარსის თვალსაზრისით, საკმაოდ განსხვავდება ერთმანეთისგან. რა თქმა უნდა, დღეს ძნელია დაბეჯითებით იმის

მტკიცება, თუ როგორი იყო თითოეული ლექსემის ზუსტი მნიშვნელობა ან როდის უნდა წარმოშობილიყო ესა თუ ის ტერმინი ენაში. მაგრამ ერთი რამ ცხადია, უკვე ჰომეროსთან ასეთი ლექსიკური ფორმატივების გამოყენების სიხშირე საკმაოდ დიდია. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი მათგანი შედარებით გვიანდელ ავტორებთან იძენს ჩვენთვის საინტერესო სპეციფიკურ მნიშვნელობას, უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს ტერმინები მანამდეც გამოიყენებოდა ზოგჯერ ზეპირ მეტყველებაში. ჩვენ შევეცდებით, გაგიაზროთ ტერმინთა ის თავდაპირველი მნიშვნელობები, რომლებიც გარკვეულწილად უკავშირდება ელჩობის ფენომენს და რომელსაც ჰომეროსის ეპოსში ვხვდებით.

ძველ ბერძნულ ენაში ელჩის ფუნქციის აღმსრულებელ პირთა მიმართ შემდეგი ტერმინები გამოიყენება: *ol aggel o*", *ol aggaro*", *ol khru x*, *ol presbeuthi*", *ol aggel iaforo*", *ol pemf qeii*", *ol qewroi*", *ol diaktoro*", *ol apostolo*", *ol hmerodromo*". დროთა განმავლობაში მათი სემანტიკა ისეთ შინაარსობრივ ცვლილებებს განიცდიდა, რომლებიც შეიძლება დღეს უმნიშვნელოდაც კი მოგვეჩვენოს. ძნელია იმის განსაზღვრაც, თუ რა პრინციპით განასხვავებდნენ ძველი ბერძნები ელჩებს ერთმანეთისაგან. ზემოაღნიშნულ ტერმინთაგან ჰომეროსი ძირითადად ორ ტერმინს გამოიყენებს – *aggelo*"-სა და *khru x*-ს, ხოლო *diaktoro*" გაარსებითებული ზედსართავია, რაზეც ჰერმესის მიმართ გამოყენებული ფორმულა *diaktoro- jArgeifonth-* მიგვითითებს. მართალია, ეს ეპითეტი ღმერთების შიკრიკის, ჰერმესის მიმართ გამოიყენება, მაგრამ როგორც ჩანს, მას აქვს გზის მკვლევის, გზის მაჩვენებლის მნიშვნელობა (კევი 1999, 64). ასევე ჰომეროსთან დასტურდება უძველესი ფორმა *presbu-*, რომლისგანაც *presbeuthi*- მომდინარეობს და რომელსაც თავდაპირველი მნიშვნელობით ვხვდებით პოემებში. მიუხედავად იმისა, რომ დღესდღეობით ელჩის აღმნიშვნელ სიტყვებს გამოყოფენ როგორც სინონიმურ ფორმებს, ფუნქციური თვალსაზრისით ამ ტერმინების საკმაოდ საინტერესო დიფერენციაციას გვთავაზობს პოეტი.

aggelo-. უძველესი დროიდან ბერძნულში გამოიყენება ტერმინი *aggelo*", რაც „მაცნეს“, „წარგზავნილს“, „ელჩს“ ნიშნავს. ჯერჯერობით დაუზუსტებელია დრო, როცა აღნიშნული სიტყვა გაჩნდა ენაში. უძველესი ბერძნულენოვანი წყაროები, სადაც იგი აქტიურად გამოიყენება „ილიადა“ და „ოდისეა“. ჰომეროსისთვის კარგად ნაცნობ სიტყვას უკვე გავლილი ჰქონდა ევოლუციის გზის გარკვეული

ნაწილი. ჩნდება კითხვა: ტერმინ *abgelio*"-ს პოეტი მისი თავდაპირველი მნიშვნელობით გამოიყენებს, თუ სემანტიკური თვალსაზრისით სახეშეცვლილი გვხვდება პოემებში. გასულ საუკუნეში მეცნიერები ამ ტერმინის ეტიმოლოგიის შესახებ სხვადასხვა აზრს გამოთქვამდნენ. ვ. ბენფს ამ ტერმინის წარმომავლობა სანსკრიტულ *gri* ძირამდე აჰყავდა. კუნი კი ფიქრობდა, რომ ეს კომპოზიტი *gar-rio* - დან წარმოიშვა და ლათინურ მარტივ სიტყვას *gallus* უკავშირებდა. ამავე აზრს იზიარებდა ლ. მეიერი, რომელიც ამტკიცებდა, რომ ძირი *gar* უდერს როგორც *gal*. განსხვავებულ მოსაზრებას გამოთქვამდა ნ. ჯეკელი. იგი *abgelio*--ს ბერძნული წარმომავლობის სიტყვად მიიჩნევდა და თვლიდა, რომ ეს ტერმინი უკავშირდება *kalein*-ს, რაც „მოხმობას“, „დაძახებას“, „მოწოდებას“ ნიშნავს. ზოგიერთი მკვლევარი კი *ahwga*-სთან აიგივებდა და აქედან გამომდინარე *agw*-მდე აჰყავდა ამ სიტყვის ეტიმოლოგია (ებელინგი 1885, 9). თუმცა თანამედროვე მეცნიერებაში ზემოხსენებულ მკვლევართა მოსაზრებები გაზიარებული არ არის. ასევე საყოველთაოდ უარყოფილია ამ ტერმინის დაახლოება სანსკრიტულ ანგირასთან (შანტრენი 1970, 8). მითიური არსების, ანგირასის სახელი ამყარებდა ამ თვალსაზრისს. ვედურ და ინდუსურ მითოლოგიაში ანგირასი იყო შუამავალი ღმერთებსა და ადამიანებს შორის. თუმცა ეს ვერსიაც არაზუსტადაა დღესდღეობით მიჩნეული.

მიკენურში დადასტურებულია *akero*, თუმცა *akera?te* არ არის უეჭველად *aggeilante*- (შანტრენი 1970, 8).

ფრისკი, შანტრენი და ბეეკესი ვარაუდობდნენ, რომ სიტყვა *abgelio*" შესაძლოა შემოსული იყოს აღმოსავლეთიდან და გვთავაზობდნენ თავიანთ ვერსიას (ფრისკი 1960, 8; ბეეკესი 2010, 9). მის წარმომავლობას ისინი ტერმინ *abgaro*"-თან აახლოებდნენ. ფიქრობდნენ, რომ ნასესხებია ერთ-ერთი აღმოსავლური ენიდან, კერძოდ, ირანულიდან, რაც დამაჯერებლად მიაჩნია დღესაც მეცნიერთა უმრავლესობას. თუმცა ზუსტი ნიმუში რომელი სიტყვიდანაა წარმომდგარი უცნობია (შანტრენი 1970, 8). ფრისკი გამოთქვამდა მოსაზრებას, რომ *abgaro*-, უპირველეს ყოვლისა, მომდინარეობს სპარსული წყაროდან, ან უკიდურეს შემთხვევაში იგი ბაბილონური წარმომავლობისაა. მას ეს ტერმინი აჰყავდა *agru*-მდე, რაც „შუამავალს“ ნიშნავს. სიტყვა *abgaro*--ს ცხენზე ამხედრებული მაცნის

მნიშვნელობა ჰქონდა, რომელსაც სამეფო გზავნილების ტარება ევალებოდა სპარსეთში (ჰეროდოტოსი, ისტორია, 3, 126). ძვ. წ. V საუკუნიდან ბერძნულ ლიტერატურაში უკვე გვხვდება აღნიშნული ტერმინი და მისგან ნაწარმოები კომპოზიციები და დერივატები, თუმცა ჰომეროსთან *aggaro*- არ დასტურდება. ამ სიტყვის იონიური ფორმაა *aggarhio*". მისგან ნაწარმოები სუბსტანტივის – *aggarhion*-ის განმარტებას ჰეროდოტოსი გვაწვდის: „... *touto to; dramhma twh ipwn kaleusi Persai aggarhion* – ამ ცხენოსან მალემსროლთა შეტყობინებას სპარსელები უწოდებენ „ანგარეიონს“ (ისტორია, 8, 98). მნიშვნელოვანია ის, რომ ამ პერიოდისთვის გამოკვეთილია მათი ფუნქცია, თუმცა მოგვიანებით ამ სიტყვამ სხვა დატვირთვა შეიძინა და „საფოსტო საქმის“ მნიშვნელობით დამკვიდრდა ბერძნულ ენაში. დერივატი *hi aggareia* ეპიგრაფიკულ ძეგლებში დასტურდება და საზოგადოებრივი სამსახურისთვის იძულებას აღნიშნავს, ხოლო ვინც ამ სამსახურშია მას *aggareuthi*-ს უწოდებენ. ამ ტერმინს ჰესიქიოსი განმარტავს თავის ლექსიკონში, თუმცა არ შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ იგი მანამდე არ გამოიყენებოდა ზეპირ მეტყველებაში. ნასახელარი ზმნა *aggareuw* „იძულებით შიკრიკად ყოფნას“, „იძულებით მსახურებას“ ნიშნავს. მას აგრეთვე პასიური ფორმა გააჩნია. *ei-* წინდებულის დართვით მიღებულია ზმნა *eggareuw*, რომელიც ქრისტიანულ ეპოქამდეც დასტურდება.

ამდენად, მეცნიერებაში ჯერჯერობით დაუზუსტებელია ტერმინ *aggelo*" -ის ეტიმოლოგია. გამოთქმულ მოსაზრებათაგან უფრო დამაჯერებლად მიგვაჩნია ვერსია ამ ძირის აღმოსავლურიდან ნასესხობის თაობაზე, რომლის მიხედვითაც, იგი უკავშირდება ტერმინ *aggaro*"-ს. ჰეროდოტოსის ცნობით, სპარსელი მაცნეები ყველაზე სწრაფი მალემსროლნი იყვნენ მოკვდავთა შორის.

ტერმინი *aggelo*" ჰომეროსთან გამოყენებულია 34-ჯერ. პოეტი ამ ტერმინში მოიაზრებს როგორც მაცნე ღვთაებებს, ასევე ჩვეულებრივ მოკვდავებსაც. საინტერესოა იმის გარკვევა, თუ ვინ ითვლება ამ ფუნქციის რეგულარულ შემსრულებლებად. „ილიადაში“ ღვთაებათაგან ყველაზე ხშირად ირისი მოიაზრება ანგელოსად, „ოდისეასა“ და ჰიმნებში კი მაცნის მისიას ჰერმესი ადასრულებს. თუმცა ამ ტერმინით შესაძლოა მოხსენიებულნი იყვნენ აგრეთვე სხვა ღმერთებიც, რაც შეეხება მოკვდავებს, ჩვეულებრივ, ანგელოსის ტერმინით სპეციალური

მაცნეები აღინიშნებიან, რითაც მათი მისიის გარკვეული კავშირი გადმოიცემა ღვთაებრივთან.

სთხოვე [ზევსს] ჩიტი, სწრაფი მაცნე, რომელიც მისთვის ყველაზე საყვარელია ფრთოსანთა შორის...

ილ. XXIV, 292.

თუ კი არ მოგვივლენს შორს მოქუხარი ზევსი თავის მაცნეს...

ილ. XXIV, 296.

გამოგზავნე ჩიტი, სწრაფი მაცნე, რომელიც შენთვისაც და მისთვისაც [აქილევსისთვის] ყველაზე საყვარელია ფრთოსანთა შორის...³⁸

ილ. XXIV, 310.

აქედან გამომდინარე, დაბეჯითებით შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ ამ სტრიქონებში უკვდავი მაცნე მოიაზრება, ვინაიდან უზენაესი ღმერთის მაცნეები მხოლოდ ღვთაებრივი წარმომავლობისანი არიან და ამ მისიის შესრულება მხოლოდ მათ ძალუძთ. თუმცა შესაძლებელია გამოვყოთ სამი შემთხვევა, როცა ტერმინ *aggel o*"-ით აღინიშნება ზოგადად ამბის შემტყობინებელი, რომელსაც რეალურად ეს მისია არ შეუსრულებია, მიუხედავად იმისა, რომ შეიძლებოდა ეტვირთა უწყების ფუნქცია. ის ფაქტი, რომ მაცნის ვინაობა არაა დასახელებული, ერთგვარ გაურკვეველობას ქმნის იმის დასადგენად – მაცნე ღვთაებრივი წარმოშობისაა თუ ადამიანური.

ხომ არ გავგზავნოთ მაცნე [პენელოპესთან].

ილ. XXIV, 405.

უკვე აღარ მგონია, რომ მაცნე დაბრუნდება [აქაველთაგან].

ილ. XII, 73.

მაგრამ არ მისულა ერთგული მაცნე მასთან [ანდრომაქესთან].³⁹

³⁸ *ai[te]i d joiwnon, tacun aggel on, o[ti] te oi[au]t[er]w[os]*

fil tato" oi[j]w[os]wh...

eijdevtoi oujdw[os]dei ebn aggel on eujruopa Zeul'...

pemyon d joiwnon, tacun aggel on, o[ti] te soi; aujt[er]w[os]

fil tato" oi[j]w[os]wh...

³⁹ ... *h[et] aggel on o[ti]trunwmen...*

ouk[et] joiw ouj j[et] aggel on aponeesqai.

... oujgar oi[ti] " ejthitumo" aggel o" ej[et] qwn.

წარმოდგენილი კონტექსტებიდან გამომდინარე, ძნელია იმის თქმა, თუ ვინ მოიაზრება ამ სტრიქონებში. შესაძლებელია, თავდაპირველად *abgelio* მხოლოდ უკვდავთა სამყაროს უკავშირდებოდა, მაგრამ ჰომეროსთან ამ სიტყვით მოკვდავის სახელდებაც ხდება, თუ ის შუამავლის მისიას შეასრულებს. მართალია, პოეტი *abgelio* –ს მოკვდავთა დონეზეც მოიაზრებს, მაგრამ ყველა შემთხვევაში მასში ღვთაებრივი ნების განხორციელების მნიშვნელობას უნდა გულისხმობდეს. ვინაიდან პოემებში ზევსის ნება უზენაესია და მას ვერავინ შეეწინააღმდეგება. აგრეთვე აღსანიშნავია, რომ ჰომეროსის ეპოსში მოიხსენიება უბრალოდ ზევსის მაცნე (*Dio- abgelio-*) ყოველგვარი იდენტიფიკაციის გარეშე (ილ. II, 94), რომლის გააზრებასთან დაკავშირებითაც მეცნიერებაში არ არის აზრთა ერთიანობა (ლატაჩი 2003, 36).

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მაცნე-*abgelio* რეალურად თავის მოვალეობას 28-ჯერ აღასრულებს. ყველაზე ხშირად ამ ტერმინის გამოყენება ირისის მისიასთან არის დაკავშირებული. „ილიადაში“ 7-ჯერ (II, 786; III, 121; XV, 207; XVIII, 167, 182; XXIV, 169, 173) მოიხსენიება ე. წ. „ფუნქციონერი ელჩი“ *abgelio* –ით, თუმცა საინტერესოა, რომ ეს ქალღმერთი საერთოდ აღარ მონაწილეობს „ოდისეაში“ და შესაბამისად, არც ამ ტერმინით სახელდება. ირისი თავად აღვნიშნავს, რომ იგი ზევსის მაცნეა.

...ზევსის მაცნე ვარ.⁴⁰

ილ. XVIII, 173.

ზევსის კიდევ ერთი მაცნე, ჰერმესი სარგებლობს „ანგელოსის“ ფუნქციის პრეროგატივით.

[ჰერმეს] შენ, ხომ მაცნე ხარ.⁴¹

ილ. V, 29.

დანარჩენ შემთხვევებში ის ღმერთები იწოდებიან *abgelio-*ით, რომლებიც სიტუაციიდან გამომდინარე იღებენ საკუთარ თავზე შუამავლის ან ინფორმაციის გადამცემის მისიას. მხოლოდ ხუთჯერ აღვნიშნავთ იგი მოკვდავი მაცნის მიმართ (ილ. V, 804; X, 286; XI, 652; XVIII, 2; ილ. XVI, 138). ჰომეროსი ორჯერ არ გვისახელებს

⁴⁰ ... Dio- deivtoi abgelio- eifni.

⁴¹ Su- aute tait jallaper abgelio- ejssi.

იმ პირთა ვინაობას, რომლებმაც მაცნის ფუნქცია აღასრულეს. მათ ზოგადად *aggeloi*-ით მოიხსენიებს. თუმცა კონტექსტიდან გამომდინარე შესაძლებელია ამ ტერმინში მოკვდავი მაცნე იგულისხმებოდეს (ოდ. XV, 458; XVI, 468). გარდა ამისა, ჰომეროსი მეფის რჩეულ შიკრიკებს – ტალთიბოსსა და ევრიბატესს (ილ. I, 334), ტალთიბოსსა და იდაიოსს (ილ. VII, 274) და ევრიბატესსა და ოდიოსს (ილ. IX, 170) „ღმერთთა და კაცთა მაცნეებს“ (*Dio; aggeloi hje; kai; ajdrwn*) უწოდებს. ამ მონაცემების მიხედვით, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ *aggeloi*~, უმეტესწილად, ჰომეროსთან უკვდავი მაცნეების აღსანიშნად გამოიყენება, თუმცა პოემებში გვხვდება ამ ტერმინით მოხსენიებული მოკვდავი წარგზავნილებიც. ისინი ყოველთვის მეფის ან უზენაესი ღმერთის ნებით მოქმედებენ. ერთი და იმავე ტერმინით მათი სახელდება კი ამ პერსონაჟების ხელშეუხებლობასა და ზევსის მფარველობაზე უნდა მიგვანიშნებდეს.

ყურადღებას იქცევს ელჩობა, როგორც ერთგვარი მისია, რომელიც ჯერ კიდევ ჰომეროსის პოემებში დასტურდება და გამოიხატება ტერმინ *aggeloih*"-სა და მოძრაობის აღმნიშვნელ ზმნებთან ერთად, რაც ელჩის რანგში წასვლას ნიშნავს (ლიდელ.-სკოტი 1996, 7; პასოვი 1841, 11). „ილიადაში“ ხუთჯერ (III, 206, IV, 384, XI, 140, XIII, 252, XV, 640) გვხვდება აღნიშნული ტერმინი ამ მნიშვნელობით (გერინგი 1970, 4).

როცა აქ ღვთაებრივი ოდისევსი მოვიდა

შენ გამო ელჩად მამაც მენელაოსთან ერთად.

ილ. III, 206.

იქ კიდევ ელჩად გაგზავნეს აქაველებმა ტიდევსი.

ილ. IV, 384.

ელჩად მოვიდა ღვთისსადარ ოდისევსთან ერთად.

ილ. XI, 140.

თუ ელჩად მეწვიე? [ეკითხება მერიონესს იდომენევსი].

ილ. XIII, 252.

ელჩად წავიდა [პერიფეტესი] ძლევაშობილ ჰერაკლესთან.⁴²

⁴² *hje gar kai; deutroipot jh|uqe diō" jDusseu;" seu" ehek jajgel ih" sun ajrhifilw/Menelaw/ ehq jaut jajgel ihn epi; Tudh" steilan jAcaioiv*

საინტერესოა, რომ ჰომეროსთან ელჩობა, როგორც მოვალეობა უკვე გამოკვეთილია. აქ შინაარსობრივად მოიაზრებიან არა როგორც ამბის შემტყობინებელი მაცნეები, არამედ ელჩის რანგში მყოფი წარჩინებული პირები, რომლებიც სპეციალური დავალებით არიან წარგზავნილნი გარკვეული მისიის შესასრულებლად. ისინი ყოველთვის მოკვდავნი არიან და შესაბამისად, ელჩობა მოკვდავთა დონეზე აღესრულება. *aggel o*" და *aggel ih*" *ej qeih* – ჰომეროსთან უკვე გამოიყენებულია გარკვეული ნიშნის მისეღვით. ეს ორი ტერმინი სემანტიკური თვალსაზრისით ნიუანსურ სხვაობებს წარმოაჩენს. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ტერმინ *aggel o*"-ით, უმეტესწილად, ღმერთის უკვდავი მაცნეები იწოდებიან, ხოლო *aggel ih*" „ილიადაში“ ყოველთვის მოკვდავის ელჩობას გულისხმობს (ლიდელ.-სკოტი 1996, 7; პასოვი 1841, 11). ვ. კრაუზეს „ჰომეროსის ლექსიკონში“ *aggel ih* *steilan* თარგმნილია „ელჩად შეარჩიეს“ (კრაუზე 1896, 408). ელჩობა, რომლის შინაარსს *aggel ih*" *ej qeih* (ელჩად წასვლა ანუ ელჩობა) გამოხატავს, მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ბერძენთა პრაქტიკაში უკვე დიდი ხნით ადრე არსებობდა ეს მოვალეობა. ხოლო ტერმინოლოგიური თვალსაზრისით, ვფიქრობთ, თუ მიკენურში არა, რომლის აღდგენასაც ცდილობს ჰომეროსი, გეომეტრიულ ეპოქაში ისინი (*aggel o*" და *aggel ih*" *ej qeih*) გარკვეულწილად გამოიყენებული იყო.

ელჩად წასვლა თუ ელჩობა გამოიყენება აგრეთვე *exesih*-თან. ჰომეროსთან მხოლოდ 2-ჯერ გვხვდება ამ კომბინაციით – *exesih* *ej qonti* (ლიდელ.-სკოტი 1996, 592).

თრაკიელთაგან საჩუქრად მიიღო
ელჩობისათვის დიდი ქონება.⁴³

ილ. XXIV, 234-35.

მორფოლოგიურად *aggel o*" მამრობითი სქესის სიტყვაა, მაგრამ პოემებში

aggel ih *ej qonta* *sun ajtiqew/Odush*›

h›*teu* *aggel ih*" *met jeh* *jhl* *uq*";

aggel ih" *oi*›*neske* *bih*›*Hrakl* *heih*!

⁴³ *o*›*(oi)* *Qrhke*~ *poron* *ajdre*~

exesih *ej qonti*, *mega* *ktera*~.

იგი იხმარება როგორც მდებრი, ასევე მამრი მაცნეების მიმართ. ჰომეროსი თუ ირისს *aggel o*"-ს უწოდებს, ჰესიოდე უკვე მის აღსანიშნად *aggel ih*" გამოიყენებს.

ზოგჯერ თევმასის ასული, ფესმარდი ირისი
მაცნედ ჩნდებოდა ზღვის ფართო ზედაპირზე.⁴⁴
(ჰესიოდე, „თეოგონია“, 781)

აქ არ შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ *aggel ih*" არის Hapax legomenon ანუ ჰესიოდეს ნოვაცია, რადგან ეს ტერმინი „ილიადაშიც“ გვხვდება. რა მნიშვნელობაც ენიჭება ჰომეროსთან *aggel ih*"-ს მოძრაობის აღმნიშვნელ ზმნასთან, დასაშვებია, ამ შემთვევაშიც იმავეს – მაცნედ წასვლას გულისხმობდეს. ყურადღებას იქცევს ის ფაქტიც, რომ ამის შემდეგ სხვა წყაროებში ეს ტერმინი აღარ დასტურდება. პ. შანტრენი ფიქრობდა, რომ სწორედ აქედან იყო წარმომდგარი *aggel o*"-ის მდებრობითი სქესის ფორმა *aggel ih*, რაც ნიშნავს „მაცნე ქალს“ (შანტრენი 1970, 8). მითოლოგიაში ანგელია პერსონიფიცირებულია. იგი ჰერმესის ქალიშვილია (როშერი 1884-1937, 348). ბერძნულენოვან წყაროებში უფრო გვიან ორივე სქესის ფორმა გვხვდება – *aggel o*" და *aggel ih*, თუმცა ენაში არტიკლების მეშვეობითაც ხდება სქესის განსხვავება – *aggel o*" დაირთავს მდებრობითის არტიკლს *hi* ამდენად, ეს ტერმინი ამბიგენდერულია, რომელშიც სქესი არ არის დიფერენცირებული. იგი თავის თავში მამრობითსაც და მდებრობითსაც მოიაზრებს (შანტრენი 1953, 19). ჰომეროსთან არ ხდება ამ ტერმინის გამიჯვნა სქესის მიხედვით. თუმცა დროთა განმავლობაში ბერძნულ ენაში ფორმალურად იცვლებოდა მისი გამოხატვის ხერხები.

ტერმინი *aggel o*"-იდან ბევრი ლექსიკური ფორმატივი წარმოიშვა, რომელიც ზოგადად ელჩობის ფენომენტანაა დაკავშირებული. ამ სიტყვის ფუძე აწარმოებს როგორც სახელურ, ისე ზმნურ ფორმატივსაც. ძველ ბერძნულ ენაში ხშირად გამოიყენება ამ ტერმინის ფუძისაგან მიღებული კომპოზიტები და დერივატები. ზოგიერთი მათგანი დასტურდება მხოლოდ ძველ ბერძნულ წყაროებში, ზოგი – ბიზანტიურ ეპოქაში გვხვდება, ბევრი მათგანი კი თანამედროვე ბერძნულმაც შეითვისა.

⁴⁴ *paura de; Oeumanto" qugathr poda" wkea Iri"*
aggel ihn pwle'itai ep jeurea nwta qal assh".

ტერმინ *abgelo*"-დან შემდეგი კომპოზიციები ნაწარმოები: *ajabgelo*" („მაცნე“), *aujtaggelo*" („მაცნე“), *diaggelo*" („ამბის გადამცემი“), *ejsaggel eu'*" („ამბის მიმტანი“), *ejtaggelo*" („ამბის განმცხადებელი“, „მაცნე“), *euabgelo*" („მახარობელი“), *kakaggelo*" („ცუდი ამბის მაცნე“), *metaggelo*" („მაცნე“), *proaggelo*" („შემტყობინებელი“), *upaggelo*" („მაცნის მიერ მოწვეული“), *yeudaggelo*" („ცრუ ამბის მაცნე“). მათგან მხოლოდ სამი კომპოზიტი დასტურდება ჰომეროსის პოემებში: *metaggelo*", *yeudaggelo*", *euabgelo* ion.

კომპოზიტი *metaggelo*- ყოველთვის ირისის მიმართ გამოიყენება (ებელინგი 1885, 1076). მიუხედავად იმისა, რომ *abgelo*- ძირს ემატება წინდებული *meta* შედგენილი სახელი არ იცვლის მნიშვნელობას. „ილიადაში“ ორჯერ მოიხსენიება ირისი ამ ტერმინით.

ირისი, რომელიც იყო უკვდავი ღმერთებისათვის მაცნე.

ილ. XV, 144.

როცა მოესმა მისი ლოცვა, მაცნე გაიჭრა ქარივით.⁴⁵

ილ. XXIII, 199.

როცა პოეტი გამოიყენებს *metaggelo*- და სურს იგი ამბის გადამცემის ფუნქციით წარმოაჩინოს, ზმნა *ei qein*-ს წინდებული *meta*ს გარეშე გვთავაზობს, ანუ *metel qein*-ის ნაცვლად მხოლოდ *ei qein*-ს ტოვებს. ჰომეროსს თმესისის აზრით, *abgelo*-ს, რომელსაც *meta* წინდებული დაერთვის აუცილებლად დატივუსში მდგომი სახელი მოსდევს. ზოგადად წინდებულ *meta*ს დატივუსთან მხოლოდ პოეზიაში, უმეტესწილად, ეპოსში ვხვდებით „შორის“, „შუას“ მნიშვნელობით (ლიდელ-სკოტი 1996, 1109). ძირითადად გამოიყენება რაღაცის გადაცემის, გადატანის აღსანიშნად. „ილიადაში“ ორივე შემთხვევაში აღნიშნულ კომპოზიტთან დატივუსის ბრუნვაა გამოყენებული: (*metaggelo*- *hl q j ajemoisin* (XXIII, 199), *hl te qeosis metaggelo-ajpanatoisi* (XV, 144). ვოლფი კი ასე ულიდა ამ სტრიქონებს: *qeosis met j abgelo-ajpanatoisi* და მიაჩნდა, რომ *meta* წინდებული ეკუთვნის *qeosis*-ს (პასოვი 1841, 11). შესაძლებელია, მის მოსაზრებას ისიც ამყარებდა, რომ *metaggelo*-, ჰომეროსის გარდა, სხვა წერილობით წყაროებში აღარ დასტურდება. ჩვენი აზრით, აღნიშნული კომპოზიტი *meta* წინდებულისა და ტერმინ *abgelo*-ის შერწყმის შედეგადაა

⁴⁵ *Irin q j hl te qeosis metaggelo-ajpanatoisi*

ajrawn ajbusa metaggelo" hl q j ajemoisin.

მიღებული, რომელიც ამბის გადამცემი, ინფორმაციის გადამტანი მაცნის აღსანიშნად გამოიყენება. ამიტომ ამ შემთხვევაში ვოლფის მოსაზრებას ვერ დავეთანხმებით.

შედგენილი სახელი yeudaggel o- ნიშნავს „ცრუ მაცნეს“. „ილიადაში“ მხოლოდ ერთხელ გამოიყენებს პოეტი ამ ტერმინს.

გასწიე, სწრაფო ირისო, მბრძანებელ პოსეიდონთან
და ამცნე ყოველი, ნუ იქნები ცრუ მაცნე.⁴⁶

ილ. XV, 158-59.

ჰომეროსი ამ კომპოზიციას ეპითეტის სახით არ გვთავაზობს. ვფიქრობთ, ამ შემთხვევაში პოეტს სურს ხაზი გაუსვას ზოგადად ცრუ ინფორმაციის გამავრცელებელი მაცნის არსებობასაც იმდროისათვის. ტერმინ yeudaggel o--ს ხშირად ვხვდებით არისტოფანეს კომედიებში. ქსენოფონი „ცრუ ამბავს“ ტერმინ yeudaggel ia-თი გადმოგვცემს. გვიანდელ ავტორებთან ნასახელარი ზმნა, yeudaggel ew „ცრუ მაცნედ, ან ცრუ ანგელოზად ყოფნას“ აღნიშნავს, თუმცა პოემებში ამ კომპოზიციის ზმნური ფორმა არ დასტურდება.

„ოდისეაში“ გამოყენებულია დერივაციული კომპოზიტი euaggel ion (ილ. XIV, 152), რომელიც ნიშნავს მაცნისათვის გაღებულ სამადლობელ ძღვენს სასიხარულო ამბის ცნობისათვის. ჰომეროსთან სწორედ ამ მნიშვნელობით გვხვდება აღნიშნული ტერმინი. ევმეოსს არწმუნებდა ძონძებში გადაცემული ოდისეესი, რომ მისი ბატონი ითაკაში აუცილებლად დაბრუნდებოდა და მაშინ, როგორც მახარობელი სამადლობელ ძღვენს მიიღებდა მწყემსისაგან.

თუმცა მე უკვე ყველაფრის გარეშე გეტყვი, ფიცით,
რომ დაბრუნდება ოდისეესი; სამახარობლო ჩემთვის იყოს
მაშინვე, როცა იგი დაბრუნებული სახლში ჩამოაღწევს.⁴⁷

ილ. XIV, 151-153.

ატეკურ დიალექტში ეს ტერმინი ყოველთვის მრავლობით რიცხვში გამოიყენება (ლიდელ.-სკოტი 1996, 705) – euaggel ia, რომელმაც თანდათანობით თავდაპირველი

⁴⁶ bask jiji, Iri taceia, Poseidawni ahakti
panta tad jaggeilai, mhde yeudaggel o- einai.

⁴⁷ aji j egwouk aufw- muqhsomai, aji la; sun ofkw/
w- neitai Iduseur-: euaggel ion dermoi estw
aujtik j epeirken keino- ijn ta; adwmaq jikhtai:

მნიშვნელობა შეიცვალა და ენაში დამკვიდრდა „კარგი ამბის“, „სასიხარულო ცნობის“ გაგებით. უფრო გვიან, ქრისტიანულ მწერლობაში აღნიშნული კომპოზიტი განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს. ქრისტიანული წმინდა წიგნები (ოთხთავი, მოციქულთა საქმეები, ეპისტოლეები და გამოცხადება ანუ აპოკალიფსისი) იწოდება **Euaggelion**-დ ანუ სახარებად. აღსანიშნავია, რომ ამ ტერმინის ძველი ქართული თარგმანი ზუსტად მოიცავს მის შინაარსს. სულხან-საბა ორბელიანი ხარებას, რომლისგანაც სიტყვა სახარება მომდინარეობს, ასე განმარტავს: „სასიხარულოს თქმა“ (სულხან-საბა 1993, 417). მნიშვნელოვანია, რომ ჰომეროსი ამ კომპოზიტს თავდაპირველი მნიშვნელობით გამოიყენებს. ამას ემატება ისიც, რომ euaggelion-დან ნაწარმოები დერივატები პოემებში არ დაიძებნება, რომელთა დამკვიდრებაც ბერძნულში მოგვიანებით მოხდა. აღნიშნული შედგენილი სახელიდან მომდინარეობს არსებითი სახელები: euaggelion-, euaggeliston-, რაც „კარგი ამბის მაცნეს“, „კეთილი ცნობის მაუწყებელს“, „მახარობელს“ ნიშნავს. გვიანდელ ტექსტებში გვხვდება ნასახელარი ზმნები – euaggelion-, euaggelionomai – „კეთილი ამბის უწყების“, „სასიხარულო ცნობის გამოცხადების“ მნიშვნელობით. ბიზანტიურ ხანაში euaggelion- ფუძიანი სიტყვების გამოყენების საზღვრები საკმაოდ გაფართოვდა.

რაც შეეხება ტერმინ **aggelion**-ის დერივატს **aggelion**, ებ.-იონ. **aggelion** ნიშნავს „ცნობას“, „ამბავს“, „შეტყობინებას“. პოეტი 32-ჯერ გამოიყენებს მას პოემებში.

მაცნე [ირისი] მოვიდა სამწუხარო ცნობით.⁴⁸

ილ. II, 787.

აღნიშნული დერივატი მხოლოდ ღვთაების უწყებას არ გულისხმობს. ადამიანთა მიერ გაცხადებული ინფორმაციაც პოემებში **aggelion**-დ გადმოიცემა. ამ შემთხვევაში უკვდავთა და მოკვდავთა შეტყობინება ტერმინებით არ იმიჯნება. სავარაუდოდ, ამ სიტყვას გარკვეულწილად გავლილი უნდა ჰქონოდა განვითარების ეტაპები გეომეტრიულ ეპოქამდე. შესაძლებელია, თავდაპირველად ის მხოლოდ ღმერთის უწყებას აღნიშნავდა, რადგანაც ტერმინ **aggelion**-ის – „ღვთაებრივი მაცნის“ დერივატი იყო. თუმცა დროთა განმავლობაში ზოგადად ახალი ამბის, შეტყობინების მნიშვნელობით დამკვიდრდა ენაში.

უთხრა [ანტილოქოსმა] საშინელი ამბავი [აქილეუსს].⁴⁹

⁴⁸ **aggelion** h1qe sun **aggelion**/aj **egeinh**'.

ტერმინ **aggel ih-**ს ჰომეროსთან აქვს ასევე ისეთი ამბის მნიშვნელობაც, რომელსაც არა მარტო გადასცემ, არამედ ანდობ კიდევ. ეს კი მიუთითებს იმაზე, რომ ამ ცნობას დანაბარების დატვირთვა და განსაკუთრებული ინფორმაციის მნიშვნელობა ენიჭება.

წადით და გადაეცით დანაბარები...⁵⁰

ილ. IX, 649.

„ოდისეაში“ **aggel ih-**ს „მინიშნების“, „დავალების“, „მითითების“ მნიშვნელობითაც ვხვდებით.

მაშინ როცა მოისმინა ზევსის დავალებანი.⁵¹

ოდ. V, 150.

ჰომეროსის ჰიმნებში **aggel iai Dio!** – ღმერთის მინიშნებას აღნიშნავს, რასაც შემდგომ პინდაროსი იმეორებს.

როცა ის [ჰერაკლეს] მოემზადა

ევრისტევსის მინიშნებებითა და მამის განგებით.⁵²

ოლიმპ., III, 28.

ძველ ბერძნულ ენაში „შეტყობინების“, „ახალი ამბის“ შინაარსით კიდევ ერთი ტერმინი – **aggel ma** – გამოიყენება, თუმცა ჰომეროსის ეპოსში იგი არ დასტურდება. სიტყვა **aggel ma** თავდაპირველად ევრიპიდესთან გვხვდება. იგი ახალ ბერძნულ ენაშიც გადავიდა და თავისი ძირითადი მნიშვნელობა შეინარჩუნა.

aggel ia-დან წარმოიშვა კომპოზიტი **aggel iaforo**" და დერივატი **aggel iwth**". **aggel iaforo**", იონ. **aggel ihf-**, **on** ნიშნავს „მაცნეს“, „ინფორმაციის მიმწოდებელს“. იგი იყო აგრეთვე მომხსენებელი და მდივანი სპარსეთის მეფის კარზე (ებელინგი 1885, 8; დიმიტრაკოსი 1964, 20). კომპოზიტი **aggel iaforo**" ჰომეროსის პოემებში არ გვხვდება. პირველად დასტურდება ჰეროდოტოსთან (I, 120; IV, 71). ზმნური ფორმა

⁴⁹ ...fatto d jaggel ihn ajl egeihn.

⁵⁰ ajl jumei" eřcesqe kai;aggel ihn ajporfasqe:

⁵¹ epei; dh; Zhno;" epekl uen aggel iawn.

⁵² eutternin aggel iai-

Eurusqen~ eřtu jahagka patroqen

ajggeliaforew შედარებით გვიანდელია, რომელსაც „ცნობის ან ამბის გადატანის“ მნიშვნელობა აქვს. აღნიშნული კომპოზიტი თანამედროვე ბერძნულშიც იმავე შინაარსის მატარებელია.

დერივატი ajggeliwth", -w"ti" პოეტური ფორმაა და იშვიათად იხმარება ბერძნულენოვან ლიტერატურაში. მას ჰომეროსის ერთ-ერთი ჰიმნში ვხვდებით ერთხელ და ისიც გამოიყენება ჰერმესის მიმართ (ებელინგი 1885, 8; ჰომეროსი, ჰიმნები, 296).

ტერმინ ajggel o"-დან ნაწარმოები ზედსართავი სახელი ajggel ikol' – „ანგელოზური“ ქრისტიანულ მწერლობამდე არ დასტურდება.

ტერმინ ajggel o"-ის ფუძე ზმნურ ფორმატივსაც აწარმოებს. ajggel lw (< -ljw) არსებითი სახელისგან ნაწარმოები, იოტიზაციით მიღებული ზმნაა, რომელიც ნიშნავს „ვამცნობ“, „ვაცხადებ“, „ვატყობინებ“ (გორდეზიანი, დარჩია, შამანიდი 2001, 203). მას 27-ჯერ გამოიყენებს ჰომეროსი. აღნიშნული ნასახელარი ზმნით როგორც უკვდავთა, ასევე მოკვდავთა მიერ ამბის შეტყობინება გადმოიცემა.

წამოიჭრა ქარივით სწრაფფეხება ირისი, რათა ემცნო.⁵³

ილ. VIII, 409; XXIV, 77, 159.

გაგზავნეს მაცნე, რომელიც ქალს ამცნობდა.⁵⁴

ოდ. XV, 458.

პასიური ფორმა ajggel hn თავდაპირველად ბერძნულ წარწერებში (შდრ. კირხნერი 1893) დასტურდება, მაგრამ ნორმად უკვე ელინისტურ ბერძნულში დამკვიდრდა (ლიდელ.-სკოტი 1996, 7). ახალ ბერძნულ ენაში აღნიშნული ზმნა იმავე მნიშვნელობით დარჩა, თუმცა უფრო ხშირად ამ შინაარსის დატვირთვით ვხვდებით ajaggel lw-ს, რაც ოფიციალური ინფორმაციის შეტყობინებას, ამბის უწყებას აღნიშნავს.

მოქმედებითი გვარის აორისტი hggel on უფრო გვიან იშვიათად გამოიყენება ბერძნულენოვან ლიტერატურაში. მის ნაცვლად paraggel lw-ს აორისტის ფორმა იხმარება. ზოგჯერ გვხვდება ajggel ethn ფორმა საზომის გამო (ლიდელ.-სკოტი 1996, 7).

⁵³ wrto de; lri- ajel lopo~ ajggel ebusa.

⁵⁴ ajggel on hkan of ajggeileie gunaikiv

aggeilw ხშირად დაირთავს წინდებულებს: ap-, aj-, ajti-, dia-, eij-, ej-, ep-, kat-, para-, peri-, pro-, pros-, ორმაგი წინდებულების (proap-, proex-, proep-, prokat-, propar-, prosap-, sumpar-...) დართვა განსაკუთრებით გვიანი ბერძნულისთვისაა დამახასიათებელი (შანტრენი 1970, 8). მათგან ჰომეროსთან დასტურდება ap-, ej- და ep- წინდებულებიანი ზმნები. apaggeilw-ს გამოყენება ატიკურში უფრო ხშირია. იგი უპირატესად ორატორებთან გავრცელებული ფორმაა (ლიდელ-სკოტი 1996, 7). ჰომეროსთან აღნიშნული წინდებულებიანი ზმნა შვიდჯერ (ილ. IX, 626; XVII, 640; ოდ. IX, 95; XV, 210; XVI, 133, 153, 459) დასტურდება.

... სასწრაფოდ უნდა გადავცეთ
ეს ამბავი დანაელებს, მაგრამ არა სასიკეთო.⁵⁵

ილ. IX, 626-27.

ap- წინდებულის დართვით შინაარსობრივად ხდება ნიუანსური ცვლილება და ზმნა apaggeilw-ს ერთი ადგილიდან მეორეზე ინფორმაციის გადატანის, ვინმესთვის ამბის გადაცემის მნიშვნელობა ენიჭება. თანამედროვე ბერძნულში ეს ზმნა „ლიტერატურული ტექსტის გამოთქმით წაკითხვას“, „დეკლამირებას“ აღნიშნავს.

ejaggeilw ნიშნავს „საიდუმლოს გაცემას“, „ინფორმაციის გათქმას“, „ამბის გამოტანას“. იგი მხოლოდ ერთხელ გვხვდება „ილიადაში“.

დედინაცვალს, მშვენიერ ერიბოიას,
რომ არ გაენდო საიდუმლო ჰერმესისათვის.⁵⁶

ილ. V, 389-90.

ამ ზმნამ თანდათანობით იცვალა სემანტიკა და ახალ ბერძნულში „რაიმეს ოფიციალურად გამოცხადების“ მნიშვნელობით დამკვიდრდა.

მესამე წინდებულებიანი ზმნა, რომელიც ჰომეროსის ეპოსში დასტურდება არის ზმნა epaggeilw, რომელიც „ამბის გახმაურებას“, „ხმის გავრცელებას“ აღნიშნავს. იგი ejaggeilw-ს მსგავსად მხოლოდ ერთხელ გვხვდება „ოდისეაში“:

⁵⁵ ... apaggeilai de; tacista
crh; muqon Danaoi'si kai; ouk ajgaqon per epnta.

⁵⁶ eijmh; mhtruih; perikalih;" Heriboia,
Hrmea/ejhggeilen:...

...რომ არ გახმაურდეს [ეს ამბები] შიგნით.⁵⁷

ოდ. IV, 775.

ამრიგად, ძნელია ზუსტად იმის დადგენა, თუ რა იყო ტერმინ *abgelio*-ის ფუძის თავდაპირველი მნიშვნელობა, როდის გაჩნდა ენაში და ევოლუციის როგორი გზა გაიარა. მხოლოდ იმის თქმა შეგვიძლია, რომ უკვე ჰომეროსის ეპოქისათვის აღნიშნულ სიტყვას გარკვეული ჰქონდა მნიშვნელობა და შინაარსობრივი დატვირთვა, რომელიც უშუალოდ ელჩობის, კერძოდ კი, მაცნის ინსტიტუტს უკავშირდებოდა. თუმცა ანგელოსის სახე შორეული წარსულიდან მოდის და ამ თვალსაზრისით ანტიკური წყაროები მრავალ საინტერესო ინფორმაციას გვთავაზობს. ანგელოსი ბერძნულ მითოლოგიაში ზევსისა და ჰერას ქალიშვილია. იგი ნიმფების მეთვალყურეობის ქვეშ იზრდებოდა (როშერი 1884-1937, 348). მან დედას მოჰპარა მალამო და მისცა ფონიქსის ქალიშვილს, ევროპეს. ანგელოსი დედის რისხვას გაექცა და დასაფლავების ცერემონიას შეაფარა თავი. ბოლოს აქერუსას ტბასთან კარიბების მიერ განიწმინდა. ამის შემდეგ დაუკავშირდა ეს ღვთაება ჰადესის სამყაროს. სხვა წყაროების მიხედვით კი, იგი გზებზე მოგზაური ქაღალდმერთია. მაგრამ საინტერესოა, რომ ანგელოსი, როგორც მითოლოგიური პერსონაჟი, ჰომეროსის პოემებში არ გვხვდება. მიუხედავად იმისა, რომ ტერმინ *abgelio*-ით მოხსენიებული ზევსის მაცნეები თავიანთ მისიას უზენაესი ღმერთის სამსახურში აღასრულებენ, მათი წარმოჩენა, როგორც პერსონიფიცირებული ღვთაების – ანგელოსისა, არსად დასტურდება პოემებში. ამ ფუნქციის შემსრულებლებს ზოგადად მაცნის მნიშვნელობა ენიჭებათ და ყველაფერ იმას უკავშირდება, რასაც სიახლე და ინფორმაცია მოაქვს. აღნიშნული ტერმინი ჰომეროსთან საკუთარ სახელს არ წარმოადგენს. მნიშვნელოვანია, რომ ანგელოსი მითოლოგიური ტრადიციიდანაც ამგვარი ფუნქციების მატარებელია. როშერის მიხედვით, ანგელოსი მომსახურე სულია, თუმცა დაუზუსტებელია, იგი ჰერმესის იდენტურია თუ არა (როშერი 1884-1937, 348). დროთა განმავლობაში ეს ტერმინი იცვლიდა სემანტიკას. ჯერ კიდევ ანტიკურ ხანაში ემატებოდა მას დატვირთვა და იძენდა რაღაც კონკრეტულ შინაარსობრივ ნიუანსებს. ბერძენი ფილოსოფოსები თვლიდნენ, რომ ანგელოზები მართავდნენ ვარსკვლავებს, რომლებიც წარმოიშვნენ

⁵⁷ ... mh pourti" epaggeil hsi kai; eišw.

რომელიდაც ეთერული სუბსტანციიდან (ჯეკ-ტრისიდერი 1999, 13). სვიდას განმარტებით, „ანგელოზებს მხოლოდ გონების მეშვეობით შეუძლიათ დამორჩილება. ვინაიდან არც სივრცეში, არც სხეულში და არც დროში ისინი არ არსებობენ. იგულისხმება, რომ ისინი წარმოშობილნი არიან უწინარეს მზის ღვთაებისა. ბოროტ ანგელოზებს მემატთანე უწოდებს სასჯელის მსახურებს“ („Angeli tantum mentis apprehensione circumscribere possunt. Neque enim in loco, neque in corpore, neque in tempore existunt; ante Solem quipped creati. Angelos malos, supplicii ministros, Scriptura vocat.“) (სვიდა 1705, 24-25). ქრისტიანულ მწერლობაში სიტყვამ აγγελო-განსაკუთრებული დატვირთვა შეიძინა. იგი მრავალ ენაში, მათ შორის, ქართულშიც უცვლელი ფორმით დამკვიდრდა. ანგელოზი ნიშნავს „ღვთის მაცნეს“, „ღვთის მსახურს“, რომელიც უხორცო შუამავალია ღმერთსა და ადამიანს შორის. სულხან-საბა ორბელიანი მას ასე განმარტავს: „... ესე არს არსება გონიერი, უნივთო, უსხეულო, დასაბამიერი და დაუსრულებადი, სული ნათელი და მსწრაფლ მიმდრეკი წინაშე ღვთისა მდგომელი“ (სულხან-საბა 1993, 55).

საინტერესოა, რატომ ისარგებლა ქრისტიანულმა მწერლობამ „ღვთის მაცნის“ გამოსახატად ამ სიტყვით და არა სხვა რომელიმე მისი სინონიმით? რატომ უწოდეს ქრისტიანებმა ღმერთსა და ადამიანებს შორის შუამავალს ანგელოზი, რომელსაც მიანიჭეს ძალა გამოეცხადებინა ქრისტეს შობიდან ღვთის ნება დედამიწაზე? ვინაიდან ანტიკურობიდან მოყოლებული ტერმინი აγγελო-გამოიყენებოდა უკვდავთა დონეზე აღმასრულებელ მაცნეთა მიმართ, კერძოდ, ჰომეროსთან ზევსის მაცნის (Dio- აγγελო-) მნიშვნელობით, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ქრისტიანულ მწერლობაში სწორედ ამ დატვირთვის მატარებელმა სიტყვამ შეიძინა „ღვთის მაცნის“ ანუ ანგელოზის შინაარსი. თუმცა ისიც აღსანიშნავია, რომ არა მარტო ქრისტიანულ, არამედ იუდაისტურ და მუსლიმანურ მითოლოგიებშიც ანგელოზები უზენაეს ღმერთს ემსახურებიან და პატივს მიაგებენ იმით, რომ მის ნებას ადასრულებენ. ისინი მოიაზრებიან შუამავლებად მატერიალურსა და სულიერს შორის. მიუხედავად რელიგიურ სისტემათა განსხვავებულობისა, ანგელოზებს ბევრი საერთო თვისება და ნიშანი ახასიათებთ. ისინი ყოველთვის წარმოდგენილნი არიან უსხეულო ღვთის მსახურ არსებებად, რომელთაც ადამიანის თვალი ვერ აღიქვამს, თუ განსაკუთრებულ შემთხვევაში ეს

მათ სურვილს არ წარმოადგენს (მელეტინსკი 1990, 47). ძველ აღთქმაში ღვთის მაცნე ანგელოზები ფრთების გარეშე გვევლინებიან (ანდრეევა 1999, 43). სახარებაში უფრო მკვეთრად დასტურდება მათი მნიშვნელოვანი და აქტიური როლი ამქვეყნიურ სამყაროში. ახალ აღთქმაში ხშირად მოიხსენიება *aggelo- kuriou* (ღვთის მაცნე, ანგელოზი უფლისა), რომელიც ღვთის ნებას აცხადებს დედამიწაზე. იოსებს ღვთის მაცნე აუწყებს, რომ იესო დაიბადება. „*idou; aggelo- kuriou kat j oħar ejfanħ ajtw legwn:*“ (აჰა, ანგელოზი უფლისა ძილში გამოუჩნდა და უთხრა; მათე, 1, 20). ანგელოზი ამცნობს მარია მაგდალინელს, რომ ქრისტე აღდგა. ანგელოზები ესწრებიან ქრისტეს ამაღლებას და სწორედ ისინი ადასტურებენ მის მეორედ მოსვლას (ანდრეევა 1999, 43).

უფრო გვიან ტერმინი *aggelo-* და მისგან ნაწარმოები კომპოზიტები და დერივატები ჯერ ბიზანტიური ეპოქის ენამ, ხოლო შემდგომ კი თანამედროვე ბერძნულმა შეითვისა და განავითარა.

kh̄rux. ჰომეროსის პოემებში ელჩობის აღმნიშვნელ სხვა ტერმინებთან შედარებით ტერმინ *kh̄rux-*ის გამოყენების სიხშირე ყველაზე დიდია და შესაბამისად, სემანტიკური ველიც საკმაოდ ფართო. სიტყვა *kh̄rux* „შიკრიკს“, „მაუწყებელს“, „მაღემსობოლს“ ნიშნავს. ამ ტერმინის ეტიმოლოგიის შესახებ მეცნიერებაში რამდენიმე მოსაზრება არსებობს. მეცნიერთა უმრავლესობა ფუძედ მიიჩნევდა ბერძნულ *kar-*ს. ზოგიერთი მათგანი ამ ფუძეს აიგივებდა *kal-*თან, საიდანაც ფიქრობდნენ, რომ მიღებული იყო ზმნა *kalein*, რაც „მოხმობას“, „დაძახებას“ ნიშნავს. ნ. ჯეკელი ტერმინ *aggelo-*-ს ბერძნული წარმომავლობის სიტყვად მიიჩნევდა და თვლიდა, რომ ეს ტერმინი უკავშირდებოდა ზმნა *kalein-*ს. საინტერესოა ის, რომ ელჩობის აღმნიშვნელი ტერმინების – *aggelo-*-ისა და *kh̄rux-*ის წარმომავლობა დამოუკიდებლად სხვადასხვა მეცნიერმა ზმნა *kalein-*ს დაუკავშირა. თუმცა მათგან არც ერთი მოსაზრება დღეს მეცნიერებაში გაზიარებული არ არის. ჰ. ვებერი გამოთქვამდა მოსაზრებას, რომ *kar* დერივატია *karuẓein-*ისა, რომელიც ენათესავება *kraẓein-*ს. თავისთავად ზმნა *kraẓw* ნიშნავს „ყვირილს“, „ყვირილით მოხმობას“ (ებელინგი 1885, 787). ე. ბუაზაკმა ტერმინ *kh̄rux-*ის ეტიმოლოგია ზმნა *karkairw-*ს („ზუზუნი“, „გუგუნი“) დაუკავშირა (ბუაზაკი 1916, 451). მისი აზრით, ეს ზმნა ინტენსიური რედუპლიკაციის

შედგებაა მიღებული ფუძე kar -იდან, რომელიც ონომატოპური (ხმაბაძვითი) წარმომავლობისაა (ფრისკი 1960, 789). სანსკრიტში car-kar-ti ნიშნავს „ქებით მოხსენიებას“. ფრისკი თვლიდა, რომ სანსკრიტული kārū – („მომღერალი“, „პოეტი“) იდენტურია ბერძნული karkairw –სი (ფრისკი 1960, 845). ტერმინ khřux-ის წარმომავლობას პ. შანტრენიც სანსკრიტულ kārū-ს უკავშირებდა და ვარაუდობდა, რომ აქ -k- შეიძლება ექსპრესიული ყოფილიყო (შანტრენი 1970, 527). ბეეკესი კი არ მიიჩნევს დამაჯერებლად khřux-ის სანსკრიტულ kārū-სთან დაკავშირებას და თვლის, რომ ეს ტერმინი წინაბერძნულ ენობრივ სამყაროს უნდა უკავშირდებოდეს (ბეეკესი 2010, 690). მიკენურში დადასტურებულია dat. sing. karuke (PY Fn 187, Un 219) (კაზანსკენე, კაზანსკი 1986, 126). დორიულსა და ეოლიურში გვხვდება karux. მიკენურ ბერძნულში ეს სიტყვა მიმართულია მთქმელის ხმის სიცხადეზე და ხაზგასმულია წარმოთქმის (პროკლამაციის) ფიზიკური აქტი (ჯოუნსი 1999, 18).

სამეცნიერო ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ტერმინ khřux-ის ფუძე არის kar. აღნიშნული ტერმინი მკვლევართა უმრავლესობის აზრით, ზმნა karkairw-დან მომდინარეობს. ჩვენ ვიზიარებთ ბეეკესის მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ ეს ტერმინი წინაბერძნული წარმომავლობისაა.

ტერმინი khřux „ილიადასა“ და „ოდისეაში“ გამოყენებულია 90-ჯერ („ილიადაში“ 44-ჯერ, „ოდისეაში“ 46-ჯერ), ხოლო ნასახელარი ზმნა khřussw – 8-ჯერ. ეს თავისთავად, იმ ხანად შიკრიკის ფუნქციის მრავალმხრივობასა და მულტიფუნქციურობაზე მიგვითითებს. საინტერესოა, როგორ მოიაზრებს ჰომეროსი ტერმინ khřux-ს და ვინ არიან ამ მისიის აღმსრულებელნი ღმერთებისა თუ გმირების დონეზე? ჰომეროსის პოემებში შიკრიკები, უმეტესწილად, კეთილშობილი მოკვდავები არიან, რომლებიც მეფეებს ან წარჩინებულ პირებს ემსახურებიან.

მაშინ მან [აგამემნონმა] მოუხმო მაღალხმიან შიკრიკებს,

რათა ემცნოთ გრძელთმიანი აქაველებისთვის შეკრებილიყვნენ.⁵⁸

ილ. II, 50.

⁵⁸ Aujtar olkhrukessi ligufqoggoisi keleuse

Khrussein ajgorhnde karh komownta- jAcaiou+.

პოეტი ხშირად შიკრიკის ვინაობას არ ასახელებს და ზოგადად ტერმინ khṛux-ით მოიხსენიებს მას სხვადასხვა ფუნქციის აღსრულებისას. მიუხედავად ამისა, პოემებში არ ჩნდება კითხვა, თუ ვის გულისხმობს ჰომეროსი – მოკვდავს თუ უკვდავს.

... მას შემდეგ, რაც

შიკრიკებმა ტროელთა და აქაველთა რჩეულებს გაუნაწილეს.⁵⁹

ილ. III, 274.

კონტექსტების მიხედვით აშკარაა, რომ ტერმინ khṛux-ით წოდებული შიკრიკები მოკვდავნი არიან და ისინი წარჩინებულ პირთა სამსახურში ადავლენენ თავიანთ მოვალეობას. მხოლოდ სამჯერ (ილ. II, 280; XVII, 324; ოდ., VIII, 8) გვხვდება ღვთაება ამ ტერმინით მოხსენიებული, ისიც იმ შემთხვევაში, როცა რომელიმე შიკრიკის სახით ევლინებიან ისინი ადამიანებს.

თვალეზბრიალა ათენას კი

შიკრიკის სახე მიეღო, ხალხს აჩუმებდა...⁶⁰

ილ., II, 280.

თავად აპოლონმა...

პერიფასის სახე მიიღო, შიკრიკ ეპიტოსის ძისა...⁶¹

ილ., XVII, 323-324.

ათენამ შიკრიკ ალკინოეს სახე მიიღო.⁶²

ოდ., VIII, 8.

შიკრიკების მსახურების არეალი დროთა განმავლობაში ფართოვდებოდა. არისტოფანეს „აქარნელებში“ ეს ტერმინი აღნიშნავს მაცნეს, რომელიც ყვირილით ატყობინებს ახალ ამბავს საზოგადოებას და წესრიგს ინარჩუნებს შეკრებებზე.

მაცნე

გადმოდით წინ,

გადმოდით, განწმენდილ ადგილზე გადმოიწიეთ.⁶³

⁵⁹ ... aútar epeita

khruke~ Trwwn kai; ꞑacaiwn neiman aꞑristoi-.

⁶⁰ para; de; glaukwpi~ ꞑqnhh

eipdomenh khruki siwpan I aon aꞑwgei.

⁶¹ ... aꞑ I jauito~ ꞑapol I wn...

dema~ Perifanti epikw~, khruk ꞑꞑputidh/

⁶² ꞑqnhh eipdomenh khruki ꞑAl kinooio.

არისტოფანე, „აქარნელები“, 42 შმდ.

შიკრიკი, როგორც აუქციონერი გვხვდება თეოფრასტოსთან (απο; khruko-pwlein – შიკრიკის მიერ გაყიდვა, Fragmenta 97). აღსანიშნავია, რომ ბიზანტიურ ხანაში ტერმინ khrux-ის გამოყენება ანტიკურთან შედარებით შეიზღუდა, თუმცა ხმარებიდან არ ამოვარდნილა. უფრო მეტიც, მან თანამედროვე ბერძნულშიც იპოვა თავისი ადგილი თავდაპირველი მნიშვნელობით, თუმცა khruka- ფორმით დამკვიდრდა ენაში.

ტერმინ khrux-იდან ნაწარმოები დერივატები ჰომეროსთან არ დასტურდება. მდებარეობითი სქესის ფორმას khrukaina ოღონდ თავდაპირველად არისტოფანე გამოიყენებს. ამ სიტყვის ფუძე, khruk- აწარმოებს როგორც სახელურ, ისე ზმნურ ფორმატივებსაც. khrukeia, იონ. khrukhih ოღონდ ჰეროდოტოსთან და თუკიდიდესთან „შიკრიკის თანამდებობას“ აღნიშნავს, ესქინესთან კი ელჩის მოვალეობების, ზოგადად, ელჩობის მნიშვნელობით გამოიყენება.

თუმცა ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ყველა გვიანდელია. ამჯერად მათგან იმ ტერმინებზე შევჩერდებით, რომლებიც განსაკუთრებით საყურადღებოა ჩვენთვის საინტერესო საკითხის კვლევისას.

როგორც ცნობილია, შიკრიკის უმთავრესი ატრიბუტი კვერთხია, ეს გამოარჩევს მას უბრალო ადამიანებისაგან. ჰომეროსი ამ „სამეფო ინსიგნაციას“, რომლის გადაცემითაც შიკრიკები სიტყვის თქმის უფლებას ანიჭებენ ადამიანებს, skhptron-ს უწოდებს (ილ. XVIII, 505; XXIII, 568; ოდ. II, 38...), რაც „ჯოხს“, „კვერთხს“, „სკიპტრას“ ნიშნავს.

მუღერხმიან შიკრიკთა კვერთხი [შიკრიკებს] ხელთ ჰქონდათ.⁶⁴

ილ. XVIII, 505.

ხელთ მისცა კვერთხი შიკრიკმა პისენორმა...⁶⁵

ოდ., II, 37-38.

⁶³ KHRUX

parit jej- to; prosqen,

pariq j w- ah ejto- hite tou kaqarmato-.

⁶⁴ skhptron de; khrukwn ej cers jejton ibrofwnwn:

⁶⁵ skhptron deroilembale ceiri;

khruX Peishnwr...

საინტერესოა, რომ უფრო გვიან ძველ ბერძნულ მწერლობაში ჩნდება უშუალოდ „შიკრიკის კვერთხის“ აღმნიშვნელი ტერმინი. თავდაპირველად ეს სიტყვა – khrukeion ჰეროდოტოსთან გვხვდება. *ipusi devsfī fhmh te eḣseptato eḣ to; stratopedon pañ kai; khrukhion eḣfanh epi; th~ kumatwgh~ keimenon*: (ისინი რომ მოდიოდნენ, ხმა გაერცვლდა მთელ ბანაკში და შიკრიკის კვერთხი გამოჩნდა ზღვის ნაპირთან (ისტორია, 9, 100). ყურადღებას იპყრობს ისიც, რომ კომპოზიტი *kerukioforo~* იმ შიკრიკის აღსანიშნად გამოიყენება, რომელიც კვერთხს ატარებს (გაისფორდი 1848, 8). ეს კომპოზიტი, ფაქტობრივად, სინონიმია ტერმინ *khruux-*ისა, თუმცა მასში შიკრიკის კვერთხის სიმბოლური დატვირთვაც მოიაზრება. *khruk-* ფუძისაგან ნაწარმოებ ზედსართავ სახელს, *khrukiko-*ს პლატონი გამოიყენებს. *Oukoun kai; to; khrukikon fulon epitacqent j ajllotria nohmata paradecomēnon auito; deuterōn epitattēi palin eteroi-*. (ასე რომ, შიკრიკთა წოდება, რომელმაც შეიძინა განსხვავებული მნიშვნელობა, სხვაგვარად ითვლებოდა და იწერებოდა. პოლიტიკა, 260 d). ჰომეროსთან აღნიშნული ზედსართავი არ დასტურდება. შესაძლებელია, რომ იგი შედარებით გვიანდელი იყოს. იმ პერიოდისა, როცა მოხდა შიკრიკთა გვარის აშკარა კლასიფიკაცია.

ჰომეროსი თავის პოემებში ცალკე ტერმინით არ გამოყოფს იმ ახალ ამბავს თუ ინფორმაციას, რომელსაც შიკრიკები ავრცელებენ. თავდაპირველად სოფოკლესთან ვხვდებით ტერმინს *toḣ khrugma*, რომელიც შიკრიკის მიერ გაკეთებულ განაცხადს, შეტყობინებას აღნიშნავს. დროთა განმავლობაში გაიზარდა ამ ტერმინის გამოყენების სიხშირე და გაფართოვდა მისი შინაარსობრივი დატვირთვაც. თანამედროვე ბერძნულში ზოგადად საჯაროდ გამოცხადების, უწყების, ასევე ქადაგების მნიშვნელობით დამკვიდრდა (პაპაგეორგიუ 1888, ფრ. 314).

ნასახელარი ზმნა *khruḣsw* ჰომეროსიდან მოყოლებული დასტურდება ბერძნულ ენაში. შიკრიკად ყოფნის, კერუქსად მსახურების მნიშვნელობით მხოლოდ ერთხელ გამოიყენებს პოეტი მას.

შიკრიკი ეპიტიდესი შიკრიკად მოხუცდა.⁶⁶

ილ. XVII, 325.

⁶⁶ *khruk j ḣputidh!.. khruḣswn ghraske.*

დანარჩენ შემთხვევებში ეს ზმნა შიკრიკის მიერ განაცხადის გაკეთებას, მოწოდებას, (წინასწარ) შეტყობინებას აღნიშნავს (ილ. II, 51, 52, 438, 443, 444; ოდ. II, 7, 8).

მათ [შიკრიკებმა] მოუწოდეს [აქაველებს]

ძალიან სწრაფად შეკრებილიყვნენ.

ილ. II, 52, 444.

აი, შიკრიკებმა რკინისქიტონიან აქაველთა ხალხს

შეატყობინეს, რომ შეკრებილიყვნენ ნავებთან.

ილ. II, 437-38.

[ტელემაქოსმა] მოუწოდა შიკრიკებს, შეეკრიბათ

გრძელთმიანი აქაველები,

მათაც [შიკრიკებმა] უხმეს...⁶⁷

ოდ., II, 7-8.

ბერძნულ ენაში გამოიყენება წინდებულიანი ზმნა *kataggeilw*, რომელიც *khruṣṣw-* სინონიმია და „შეტყობინებას“, „გამოცხადებას“ ნიშნავს. მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ *khruṣṣw-*ს აკუზატივში მდგომი სახელი მოსდევს, ხოლო *kataggeilw* დატივუსის ბრუნვას მოითხოვს (სვიდა 1705, 252).

*khruṣṣw-*ს პასიურ ფორმას (*kekhruxai*) თავდაპირველად ევრიპიდესთან (Fragmenta 1) ვხვდებით. აღნიშნული ზმნა დაირთავს *apo-* და *epi-* წინდებულებს, თუმცა ჰომეროსთან ეს ზმნები არ დასტურდება. *apo-khruṣṣw*, ატიკ. *-uittw* შიკრიკის მიერ ამბის საჯაროდ უწყებას, აუქციონზე რაიმეს გამოცხადებას ნიშნავს. სწორედ ამ მნიშვნელობით გამოიყენებენ მას ჰეროდოტოსი, პლატონი, დემოსთენესი. ქსენოფონთან კი აღნიშნული წინდებულიანი ზმნა „საჯაროდ აკრძალვას“, „საქვეყნოდ რაიმეს უარყოფას“ აღნიშნავს. წინდებულიანმა ზმნამ *epi-khruṣṣw*, ატიკ. *-uittw* გარდა მისი ძირითადი მნიშვნელობისა, რომელიც აგრეთვე შიკრიკის მიერ

⁶⁷ oilmen ekhrusson, toi; d jhgeironto mal jwka.

jAll jaḡe, khruke- men jAcaiwn calkocitwnwn

Laon khruṣṣonte- aḡeirontwn kata; nha-.

khruṣṣein aḡorhnde karh komownta- jAcaiour-.

oilmen ekhrusson...

გაკეთებული განაცხადის შინაარსს გადმოგვცემს, სხვა ბევრად მნიშვნელოვანი შინაარსობრივი დატვირთვა შეიძინა. ძვ. წ. V საუკუნიდან თუკიდიდესთან *epi-khruxsw* ნიშნავს შიკრიკის გაგზავნას სამშვიდობო მოლაპარაკებებისათვის. ეს კი შიკრიკის ფუნქციების გაფართოებაზე მიგვითითებს. ჰომეროსთან მოლაპარაკების წარმოება *khrux*-ის ფუნქციებში არ შედის. იგი მხოლოდ ინფორმაციის გამავრცელებელი და გადამტანია. კლასიკური ეპოქიდან კიდევ ზმნა *khrukeuw* გამოიყენება, რომელსაც იგივე შინაარსობრივი დატვირთვა აქვს, თუმცა ახალ ბერძნულში იგი აღარ ჩანს.

უფრო გვიან, ბერძნულ ლიტერატურასა და წყაროებში ბერძენი ელჩები ხშირად მოიხსენიებოდნენ ტერმინით – *presbei-*. ეს სიტყვა მომდინარეობს *presbu--* დან (nom. pl. *presbei-*), რომელიც „უხუცესს“ აღნიშნავს. თუმცა ჰომეროსი მას არა ელჩის, არამედ მისი თავდაპირველი მნიშვნელობით გამოიყენებს. პოემებში *presbu-* ჯერ კიდევ ზედსართაული ფორმით იხმარება და პოეტი ამ ტერმინის შედარებითი და აღმატებითი ხარისხის ფორმებს – *presbutero-*, *presbutato-* – გვთავაზობს. *presbutero- de; suvejsi...* (შენ კი [აქილევსზე] უფროსი ხარ (იგულისხმება ასაკით) ილ. XI, 787. მიუხედავად იმისა, რომ *presbu--*-ის გამოყენება ეპოსში არ არის ინტენსიური და არც ჩვენთვის საინტერესო სემანტიკის შემცველია, შეიძლება ითქვას, რომ ინდოევროპული არქეტიპის მქონე ეს ფუძე საკმაოდ ძველი უნდა იყოს, რადგან დასტურდება მიკენურში *pe-re-ku-ta* (PY An 172.2) და *pe-re-ku-wa-na-ka* (PY Va 15.2) ფორმებით (ბეკესი 2010, 1231; კეგი 1999, 206). საყურადღებოა, რომ უკვე ანტიკურობაში „ილიადის“ IX სიმღერის ძირითადი თემა განსაზღვრული იყო – *Presbeia pro- jAcillea. Litaiiv* (ელჩობა აქილევსთან. თხოვნა), რაც ამ შემთხვევაში აქილევსთან ელჩობის მისიას საკმაოდ განზოგადებულად წარმოგიდგენს.

presbu---დან ნაწარმოებმა ტერმინებმა დროთა განმავლობაში იცვალა სემანტიკა და გარკვეულწილად გაიარა ევოლუციის გზა. გარდა „უხუცესისა“ და „ყველაზე უფროსის“ მნიშვნელობისა, *presbutero-* გამოიყენებოდა ყველაზე პატივსაცემის, უმთავრესისა და უმნიშვნელოვანესის აღსანიშნავად. ეს ტერმინი თავის თავში აერთიანებდა ყველაფერ იმას, რაც საპატიო წოდებასა და მისიას უკავშირდებოდა. უკვე სპარტაში *presbu-* პოლიტიკური წოდება იყო (ლიდელ-სკოტი 1996, 1462). სწორედ ამ ძირებიდან წარმოიშვა ელჩის აღმნიშვნელი უფრო

გვიანდელი ტერმინი *presbeuth-*, რომელიც მრავლობითში ისევე *presbei--*-ს (იშვიათად *presbeutai*) გვაძლევდა. *presbeuth-* თანდათან უცვლელი ფორმით მკვიდრდებოდა წყაროებში, ვიწროვდებოდა მისი სემანტიკა და ახალ ბერძნულ ენაში ელჩის მნიშვნელობით გადავიდა.

ენაში ჩნდება *presbu-* ძირიდან წარმომდგარი კომპოზიტები და დერივატები, რომლებიც ელჩობას და ზოგადად უკვე პროფესიულ დიპლომატიას უკავშირდება. ამ ტერმინების გამოყენების სიხშირე საკმაოდ დიდია ძველ და განსაკუთრებით ახალ ბერძნულში.

ამგვარად, ტერმინოლოგიური ანალიზი ცხადყოფს, რომ ელჩობა ჯერ კიდევ ჰომეროსთან ენობრივი ნიუანსირების დონეზე შორს არის წასული. სამწუხაროდ, ჩვენ არ შეგვიძლია დაზუსტებით განვსაზღვროთ დრო, როდის გაჩნდა თითოეული ტერმინი ენაში. უძველესი წყარო, რომელშიც აქტიურად გამოიყენება ეს ტერმინები, ჰომეროსის პოემებია. არადა, ამ ეპოქისათვის მაცნის აღმნიშვნელ ორ ძირითად ტერმინს – *aggeloi--*-სა და *khruux-*-ს – ევოლუციის საკმაოდ ვრცელი გზა ჰქონდა გავლილი. აღსანიშნავია ისიც, რომ მაცნისა და თანამედროვე გაგებით ელჩის გამიჯვნა რთულია ჰომეროსთან, ვინაიდან ელჩის ფუნქციებს, უმეტესწილად, მაცნეები (*aggeloi*), ზოგჯერ შიკრიკები (*khruke-*) და განსაკუთრებულ შემთხვევაში ავტორიტეტული ფიგურები ასრულებდნენ. ასე რომ, იმდროისათვის არ იყო ჩამოყალიბებული ტერმინი, რომელიც პროფესიონალ ელჩს აღნიშნავდა. მისი ფორმულირება შედარებით გვიანდელია. თუმცა საინტერესოა, რომ ელჩობა, როგორც ფუნქცია და მოვალეობა „ილიადასა“ და „ოდისეაში“ საკმაოდ მრავალმხრივია, რასაც, უპირველეს ყოვლისა, ტერმინოლოგიური კვლევა ცხადყოფს. რა თქმა უნდა, მხოლოდ ტერმინების განხილვა არ არის საკმარისი ელჩობის მისიის განსაზღვრისათვის. საყურადღებოა, თუ როგორ მოიაზრებს ამ ფენომენს პოეტი მისი მხატვრული აღქმის დონეზე.

უკვდავი და მოკვდავი ელჩები ჰომეროსის ეპოსში

ჰომეროსის პოემები უმაღლესი მხატვრული ხელოვნებით შექმნილი ნაციონალური ეპოსია. ჰომეროლოგები დღემდე ცდილობენ, აღმოაჩინონ მასში ერის ფსიქოლოგიისა და ხასიათის, იმ დროის საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ახალი ასპექტები. ამ მნიშვნელოვან ურთიერთობათა სისტემაში, რომელიც ჰომეროსთან მთელი მრავალფეროვნებითაა წარმოდგენილი, განსაკუთრებით საინტერესოა ელჩობის ფენომენი. ძველ სამყაროში ეს იყო კომუნიკაციის საშუალება, როცა ერთ მხარეს მეორესთვის შეეძლო ამბის გადაცემა ზეპირი გზით, რასაც ძირითადად სპეციალური მაცნეები ადასრულებდნენ. შუამავლებს ევალბოდათ არა მარტო ინფორმაციის მიტანა დასახელებულ პუნქტამდე ან უკვე მმართველის მიერ მიღებული გადაწყვეტილების აღსრულება, არამედ დიპლომატიური მისიის შესრულებაც, კერძოდ, მოწინააღმდეგე მხარის დარწმუნება და საბოლოოდ კონსენსუსის მიღწევა მშვიდობიანი გზით. ელინურ ხანაში საგარეო პოლიტიკის მართვა დოკუმენტაციის გარეშე ხდებოდა, ამგვარი საკითხები კი საბჭოებისა და სახალხო კრებების მუდმივად განსახილველი თემა იყო. ბერძნებმა თანდათან განავითარეს ის, რასაც დღეს შეიძლება დიპლომატია ვუწოდოთ. უძველეს წყაროებში თანამედროვე საგარეო ურთიერთობების მსგავს ბევრ ელემენტს ვხვდებით. სახელმწიფოთა შორის კავშირს როგორც მშვიდობიანობის, ასევე ომის დროსაც ელჩები ამყარებდნენ. სწორედ ქვეყნის მმართველი იყო უფლებამოსილი, აერჩია ის პირი, რომელიც ელჩობის მისიას ადასრულებდა. ძველი ბერძნები ელჩს რამდენიმე ტერმინით აღნიშნავდნენ, თუმცა თავდაპირველად მათგან არც ერთი არ იყო დაკავშირებული პროფესიულ დიპლომატიასთან.

ჰომეროსის პოემებში ელჩობა ვრცელდება როგორც ვერტიკალურად, ისე ჰორიზონტალურად, ანუ როგორც მოკვდავებს, ასევე ღმერთებს შორის და რა თქმა უნდა, ღმერთებსა და ადამიანებს შორისაც. უნდა აღინიშნოს, რომ ორივე დონეზე „დიპლომატიურ“ მისიას ასრულებენ ის პირები, რომელთაც ეს მოვალეობით

ეკისრებათ, ხოლო რომელთაც არ ევალებათ, ზოგჯერ სიტუაციიდან გამომდინარე იღებენ საკუთარ თავზე ამ ფუნქციას. როგორც ცნობილია, ღმერთები ერევთან ადამიანთა ცხოვრებაში, ხშირ შემთხვევაში წარმართავენ მათ ბედს და აქედან გამომდინარე, ისინი გარკვეულ მონაწილეობას ღებულობენ ადამიანთა თუ ქვეყნებს შორის ურთიერთობებში. ღმერთები მოკვდავებს თავიანთ ნებას ძირითადად შუამავლის საშუალებით ატყობინებენ, რადგან ისინი უხილავნი არიან ადამიანებისათვის. სწორედ ამ მნიშვნელოვან მისიას, რასაც ღმერთებსა და მოკვდავებს შორის შუამავლის ფუნქცია შეიძლება ვუწოდოთ, უმეტესწილად, ღვთაებრივი მაცნეები აღასრულებენ. ისინი თავად ზევსის ღვთაებრივი შტოდან არიან (ადკოკი, მოსლი 1975, 183) და მათ როლს განსაკუთრებული დატვირთვა ენიჭება მოქმედების განვითარებაში. საინტერესოა, როგორ ვითარდება მოვლენები პოემებში შუამავალთა ჩარევის შემთხვევაში? ვინ არიან ის მაცნეები, რომლებსაც ზევსი თავის ელჩებად მიიჩნევს და რა მოვალეობა ეკისრებათ მოკვდავ შიკრიკებს, როცა თავიანთ მმართველს ემსახურებიან? ყურადღებას იპყრობს ისიც, თუ რა ნიშნით მიჯნავს მათ (abgel-, khruх) პოეტი ნარატიულ დონეზე. რითი განსხვავდებიან ერთი შეხედვით თითქოს თანაბარი უფლებების ერთნაირი მოვალეობის შემსრულებელი პერსონაჟები, სად გადის მათი უფლება-მოვალეობების ზღვარი და ზოგადად რა ადგილი უჭირავთ მათ ღვთაებრივ თუ მოკვდავთა სამყაროში?

ჰომეროსთან საკმაოდ მკაცრადაა დაცული იერარქია და განსაზღვრულია ღმერთებს შორის ძალაუფლების ბალანსი. ღვთაებრივი სამყაროს ეს უმნიშვნელოვანესი მახასიათებელი შტრიხი თან გასდევს ზოგადად ორივე პოემას. არსებითი ის არის, რომ თითოეულ ღმერთს აქვს საკუთარი ინტერესი ტროას ომში (და ტროას ომის შემდგომ) და იმის შესაძლებლობა, სხვადასხვა გზით მიაღწიოს დასახულ მიზანს. თუმცა ყოველივე, რაც ხდება პოემაში, თავიდანვე „ზევსის ნების აღსრულებასთან“ არის დაკავშირებული (გორდუზიანი 2014, 61). ზევსი ინტერესითა და თანაგრძნობით ადევნებს თვალყურს მოვლენების განვითარებას. გმირების მიმართ სიბრალულსაც დაუფარავად გამოხატავს (ილ. XV, 12; XVI, 644; XVII, 198-208), მაგრამ შედარებით შორს დგას სამოქმედო ასპარეზიდან. უმთავრესი არსი, რომელიც ღმერთებს ადამიანებისაგან განასხვავებს არის ის, რომ უკვდავთ ძალუძთ, აარიდონ თავი ბრძოლას, მოკვდავი კი ვერასდროს გაექცევა მას (ილ.

XIII, 1-7) (რუთერფორდი 1996, 46). თითოეულ გმირს ჰყავს თავისი მფარველი ღმერთი, მაგრამ ზევსის ნება ნებისმიერ შემთხვევაში ყოვლისგანმსაზღვრელია. სხვა ღმერთებისაგან განსხვავებით ზევსი არასდროს მონაწილეობს ბრძოლაში (ტაპლინი 1992, 134). თავად უზენაესი ღმერთი, გარდა ბრძანებისა და სიტუაციათა მართვისა, სხვა მისიას თითქმის არ ასრულებს. მისი უპირველესი ფუნქციაა, შეინარჩუნოს მსოფლიო წესრიგი და სამართლიანობა (გორდეზიანი 2014, 105). შესაბამისად, არც ელჩის მოვალეობას იღებს იგი საკუთარ თავზე, თუმცა პოემებში ზევსი ხშირად გვხვდება, როგორც ელჩობის ინიციატორი და ორგანიზატორი. მის სამსახურში კი არაერთი მაცნე ასრულებს ამ ფუნქციას. მნიშვნელოვანია, ვინ არიან ეს მაცნეები და არის თუ არა ელჩობა მათი ფუნქციური არსის განმსაზღვრელი?

„ილიადისა“ და „ოდისეაში“ ტერმინ *aggeloi*--ით სხვადასხვა ფუნქციისა და სტატუსის მქონე მაცნეები მოიხსენიებიან. შევეცდებით პირობითად განვსაზღვროთ იმ პერსონაჟთა დანიშნულება, რომლებსაც პოეტი ტერმინ *aggeloi*--ით მოიხსენიებს:

- 1) ე. წ. „ფუნქციონერი ელჩები“ – ირისი და ჰერმესი;
- 2) „არაფუნქციონერი“ უკვდავი მაცნეები, რომლებიც მოცემულ მომენტში ასრულებენ შუამავლის მისიას;
- 3) „ზევისა და კაცთა მაცნეები“ – ტალთიბოსი, ევრიბატესი, იდაიოსი და ოდიოსი;
- 4) მოკვდავი მაცნეები – ტიდესი, პატროკლოსი, ანტილოქოსი, ევმაიოსი.

ჰომეროსის ეპოსში, უმეტესწილად, სწორედ იმ ღვთაებრივი მაცნის აღსანიშნად გამოიყენება ტერმინი *aggeloi*-, რომელიც ზევსის წინაშე აღასრულებს შუამავლის მისიას. ღმერთების დონეზე ე. წ. „ფუნქციონერი ელჩები“ არიან ირისი და ჰერმესი. ისინი უშუალოდ ზევსის მფარველობის ქვეშ იმყოფებიან და მის სამსახურში ახორციელებენ თავიანთ მოვალეობას.

„ილიადაში“ ყველაზე ხშირად ირისი იწოდება ზევსის მაცნედ:

კეთილის მსურველი ზევსის მაცნე ვარ.⁶⁸

ილ. XXIV, 173.

⁶⁸ αἴ | jağaqa; froneusa: Dio;" der toi aggeloi' eijni.

ირისი ზევსის (და არა მარტო ზევსის) მაცნეა (შდრ. ციმერმანი 1964, 140). მის ფუნქციაში შედის ბრძანებისა და შეტყობინების გადაცემა. თუმცა ჰომეროსის პოემებში უკვე იკვეთება ელჩის უმთავრესი მოვალეობაც. ქალღმერთს არა მარტო ინფორმაციის შეტყობინება, არამედ ღმერთის მიერ მიღებული გადაწყვეტილების აღსრულება და მეორე მხარის ამა თუ იმ საკითხში დარწმუნება ევალება. როცა ზევსი დაინახავს, რომ აქაველებმა პოსეიდონის დახმარებით ტროელები უკან დახიეს, ჰერას მეშვეობით იგი სასწრაფოდ უხმობს ირისსა და აპოლონს. უზენაესი ღმერთი ირისს უბრძანებს შეაჩეროს პოსეიდონი, რათა ჰექტორი ახალი ბრძოლებისათვის მოემზადოს (ილ. XV, 157-218), ხოლო აპოლონმა უნდა აღანთოს საბრძოლველად ჰექტორი. ამ ეპიზოდში ნათლად ჩანს ირისის მოვალეობა, რომელიც ზევსის წინაშე აკისრია. გარდა იმისა, რომ ქალღმერთი პოსეიდონს გადასცემს მის ბრძანებას, თან ურჩევს დაემორჩილოს უზენაესის ნება-სურვილს, ვინაიდან კრონოსის ძე ძალით ყველას აღემატება. საყურადღებოა, რომ ირისი, როგორც ზევსის მაცნე, არა მარტო ატყობინებს დანაბარებს, არამედ ცდილობს დაარწმუნოს პოსეიდონი, შეასრულოს მისი ბრძანება. ამ შემთხვევაში საინტერესოა, ირისს პოსეიდონის ბედი აწუხებს ზევსის განრისხების შემთხვევაში თუ მის მოვალეობაში შედის დარწმუნება? პოსეიდონთან ირისის გაგზავნას წინ უძღვოდა ზევსის მუქარით სავსე სიტყვა ჰერას მისამართით, რომელსაც აუკრძალა ბრძოლაში ჩარევა და განუცხადა ბრძოლის მიმდინარეობის მთელი თავისი გეგმა (ილ. XV, 15-78). ირისმა იცის, რომ ზევსის ნება გარდაუვალია. სავარაუდოდ, ამიტომაც მიმართავს ქალღმერთი „ელჩი“ რჩევის ხერხს. ვფიქრობთ, ირისის ფუნქციაა მოწინააღმდეგე მხარის დარწმუნება, ვინაიდან მისი მისია მხოლოდ შედეგზეა ორიენტირებული. ეს მოვალეობა კი სწორედ ელჩის პრეროგატივაა, რომელსაც ზევსისაგან უფლებამოსილი ქალღმერთი წარმატებით ართმევს თავს. გასათვალისწინებელია საკუთრივ ჰომეროსისეული პრინციპი: ყოველი კონფლიქტი, დაწყებული უზენაესი ღმერთის ნებით, მთავრდება მისი ნებითვე (გორდეზიანი 2014, 206). პოსეიდონი ირისის რჩევას აფასებს და შესაბამისად, ითვალისწინებს კიდევ.

ქალღმერთო ირის, სავსებით როგორც საჭიროა იმ სიტყვას ამბობ; ბედნიერებაა, როცა მაცნე ზუსტად ჰვრეტს.⁶⁹

⁶⁹ Ἴρι qeay mal a touto epo~ kata; moiran epeipe~:

ამ სიტყვებში ნათლად იკვეთება ელჩის ის თვისება, რომელიც ჰომეროსს განსაკუთრებით მნიშვნელოვნად მიაჩნია. კერძოდ, მოვლენათა „ზუსტად ჭერეტა“ და მოლაპარაკების შესაბამისად წარმართვა. ელჩის გონივრულობას კი მხარეთა ურთიერთობებში ყოველთვის მშვიდობა და კეთილგანწყობა მოსდევს. შეიძლება ითქვას, რომ ირისმა, როგორც ზევსის წარგზავნილმა, თავის მიზანს მიაღწია. პოსეიდონი იძულებულია, დამორჩილდეს უზენაესი ღმერთის ნებას. ამ ეპიზოდში კიდევ ერთხელ ხაზგასმულია სამყაროში განსაზღვრული იერარქიის დაცვა, რომლის დარღვევა თავად უკვდავსაც კი არ ძალუძს (ილ. XV, 208-211). „ილიადის“ VIII სიმღერაში პოსეიდონი უკვე თავად არწმუნებს ჰერას, რომ არ ღირს გაბედოს ვინმემ ზევსის ნების წინააღმდეგ წასვლა, რადგან იგი ძალით ყველას აღემატება (VIII, 209-211). ამით პოსეიდონი ღვთაებრივ ძალთა იერარქიაზე მიუთითებს.

„ილიადის“ VIII სიმღერის 412-424 სტრიქონებში კიდევ უფრო მკვეთრად ჩანს ირისის მონაწილეობა ზევსის ძალაუფლების დარწმუნების საქმეში. მართალია, ირისი ზევსის დანაბარებს გადასცემს ათენას, რომელიც სავსეა მუქარის სიტყვებით, მაგრამ ქალღმერთი აშკარად აჭარბებს და ამძაფრებს კრონოსის ძის სიტყვებს. ბოლოს კი, მისეული შეფასებით ამთავრებს სათქმელს ათენასთან.

მაგრამ შენ, საშინელო, უსირცხვილო ძუკნავ, ნუთუ ნამდვილად
ბედავ ზევსის წინააღმდეგ დიდი მახვილის აღმართვას.⁷⁰

ილ. VIII, 423-424.

ირისი, როგორც ზევსის „სრულუფლებიანი“ ელჩი სხვადასხვა ხერხს მიმართავს უზენაესი ღმერთის ნების განსახორციელებლად და ღმერთებს შორის ურთიერთობების დასარეგულირებლად. თუ პოსეიდონს რჩევის სიტყვებით მიმართავს „ზევსის მაცნე“, ათენასთან მიმართებაში თვალნათლივ იგრძნობა მკაცრი ტონი და განრისხება. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ ჰომეროსის ეპოქაში უკვე არსებობდა უფლება და სხვადასხვა ფორმა, რომელსაც ელჩი იყენებდა დარწმუნებისა თუ მიზნის მიღწევისათვის.

εἰς ἄνθρωπον καὶ τὸ τέτυκται, οὐτὲν ἄββηλο" αἰσίμα εἰπὴν/

⁷⁰ αἴψα ἰα: συρῆ ἰ αἰχνοταῖθ, κούνη ἀπδέετ-, εἰῖεῖτεον γε
τολμησεῖ- Dio- ἀἴτα πελῳριον εἰγο- ἀἰραῖ.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ირისი არა მარტო ზევსის, არამედ სხვა ღმერთების დავალებითაც მოქმედებს. იგი ხშირად ჰერას ნებით ადასრულებს თავის შუამავლის მოვალეობას. აქილევსის შეკითხვაზე, თუ ვინ გამოგზავნა მასთან, ირისი პასუხობს:

ჰერამ გამოგზავნა, ზევსის დიდებულმა მეუღლემ.⁷¹

ილ. XVIII, 184.

ირისის ფუნქციები მოკვდავთა დონეზეც ვრცელდება. ჰომეროსი აშკარად ცდილობს შეძლებისდაგვარად წარმოაჩინოს მისეული გააზრებით ურთიერთმიმართება მოკვდავებსა და ღმერთებს შორის. უმეტეს შემთხვევაში, ღმერთები მაცნის საშუალებით უკავშირდებიან ადამიანებს. თუმცა მოკვდავი ვერც ღვთაებრივი შუამავლის ნამდვილ სახეს ხედავს მასთან კონტაქტში შესვლისას. ღმერთი უხილავი რჩება სამუდამოდ ადამიანებისათვის ან უბრალო მოკვდავის სახით ევლინება მათ. მიუხედავად ამისა, ადამიანები თითქმის ყოველთვის ამოიცნობენ ამა თუ იმ სახეში ღვთაებრივს. ჰომეროსმა იცის, რომ ნებისმიერი მოკვდავი, თავად აქილევსიც კი, შეშინდება თავისი ნამდვილი სახით მოვლენილი ღმერთის წინაშე, რადგან „საშინელნი არიან ღმერთები მოვლენილნი თავიანთი სახით“ (ილ. XX, 131). ღმერთთა ანთროპომორფიზმი ჰომეროსის პოემებისთვის დამახასიათებელია. ვფიქრობთ, ამით პოეტი ცდილობს მხატვრული ხერხებით, ფიზიკური მონაცემების მიმსგავსებით კიდევ უფრო მეტად შესაძლებელი გახადოს ორი სამყაროს წარმომადგენელთა შორის დაკავშირება. ვინაიდან მოკვდავთათვის ღვთაებრივი ირაციონალური სფეროს აღქმა რთულია, ჰომეროსი ეძებს ადამიანებთან მიმართებაში ურთიერთობის ისეთ ფორმას, რომელიც ხელს შეუწყობს უკვდავთან კავშირის დამყარებას. სწორედ ამიტომ ღმერთები უბრალო ადამიანების სახეს იღებენ, როცა სურთ თავიანთი ღვთაებრიობის დაფარვა. თუმცა ზოგჯერ იმდენად აშკარაა მათი მინიშნება, რომ ადამიანები თავად ხვდებიან უკვდავთა გაფრთხილებას. როგორც სხვა ღმერთები, ირისიც მოკვდავს ემსგავსება ღვთაებრივი უწყების გაცხადებისას დედამიწაზე. მას როცა სურდა ეუწყებინა ელენესათვის, რომ ბრძოლა შეწყდა და მხოლოდ პარისი და მენელაოსი

⁷¹ Ἡρῆ με προήκε, Διοῦ- κудρῆ; παρακοίτι-.

შეებრძოლებოდნენ ერთმანეთს, ირისმა სახე იცვალა, პრიამოსის ასულს, ლაოდიკეს დაემსგავსა და ისე გამოეცხადა ელენეს.

მაცნე ირისი ქერათმიან ელენეს ეწვია.⁷²

ილ. III, 121.

ირისი გარკვეულ როლს თამაშობს ბრძოლაში მოწინააღმდეგეთა ბედის გადაწყვეტაში. მან შეატყობინა აქილეუსს, რომ ტროელები და აქაველები პატროკლოსის გვამის მოსაპოვებლად იბრძოდნენ. გმირის დახმარება აუცილებელი იყო, რათა მეგობრის ცხედარი მტრის საჯიჯგნად არ დარჩენილიყო. ამ ეპიზოდშიც გათვალისწინებულია ზევსის ნება.

ირისი ხშირად მიმართავს ხალხს და აფრთხილებს წინასწარ რაიმე საშიშროების მოახლოების შესახებ. მაცნე ქაღმერთმა პოლიტესის გარეგნობა მიიღო და მისი ხმით გააფრთხილა ჯარი, რომ „ქვიშასავით“ (yamaqoisi) ურიცხვი მხედრობა მიემართებოდა ქალაქისაკენ.

ტროელებს ქარისფეხება სწრაფი მაცნე ირისი ეწვია
ეგისისმპყრობელი ზევსის, სამწუხარო ცნობით;⁷³

ილ. II, 786-787.

ზოგჯერ პოემაში იგი ზევსის მითითების გარეშე ასრულებს თავის ფუნქციას, მაგრამ ეს ქმედება არასდროს არ არღვევს კოსმიურ წესრიგს და არც ზევსის წინააღმდეგაა მიმართული. ირისმა იცოდა, რომ ტროელთა გაფრთხილებითა და დახმარებით არ განარისხებდა კრონოსის ძეს. ზევსს განზრახული ჰქონდა აქაველთა დამარცხება, რითაც აქილეუსის პატივმოყვარეობას დააკმაყოფილებდა. ზევსმა თავად გაუგზავნა აგამემნონს მაცდური სიზმარი, რომლის შემდეგაც მეფემ ჯარი საბრძოლველად განაწყო. ამდენად, მოვლენების განვითარება და ზევსის მაცნეთა მისია შედეგზეა ორიენტირებული. ირისის ჩარევა ბრძოლაში უზენაესი ღმერთის ნების აღსრულებისკენ არის მიმართული და მისი მოქმედება მხოლოდ ზევსის გეგმის წარმატებით განხორციელებას ემსახურება. ირისი ზევსის მაცნედ (Dio- aggelo-) მოიხსენიება იმ შემთხვევაშიც კი, როცა ქაღმერთი საკუთარი ინიციატივით აძლევს სასარგებლო რჩევებს გმირებს.

⁷² Ἰρι" d j auq j E l en h / l e u k w l en w / a g g e l o " h l q en.

⁷³ Trwsin d j a g g e l o ~ h l q e p o d h n e m o ~ w k e a Ἰρι ~
Par Dio- a i g i o c c i o s u n a g g e l i h / a j e g e i n h i

სწორედ ეს „წოდება“ – Dio- abgelo- ხდის მას უფლებამოსილს, წარსდგეს როგორც შუამავალი ღმერთებისა და გმირების წინაშე. შეიძლება ითქვას, რომ ირისი სახალხო მაცნედაც გვევლინება. მის მისიაში თავისთავად მოიაზრება ზევსის წინაშე დაკისრებული ვალდებულების აღსრულება. მაცნე ქალღმერთის რჩევით, ჰექტორმა ტროელებსა და ტროელთა მრავალრიცხოვან მოკავშირეს რჩეული ვაჟკაცი მიუჩინა წინამძღოლად. ირისმა თავისი ინიციატივით სტრატეგიული რჩევაც კი მისცა გმირს, რათა საბოლოოდ ბრძოლა ტროელთა სასარგებლოდ წარმართულიყო. ეს გამარჯვება კი თავისთავად ზევსის სურვილს დააკმაყოფილებდა.

ჰექტორ, უფრო ამგვარ რჩევას გაძლევ შესასრულებლად.⁷⁴

ილ. II, 803.

„ილიადის“ VIII სიმღერაში კრონოსის ძე თითოეული ღმერთისაგან მოითხოვს, რომ არ შეუშალონ მას ხელი თავისი გეგმის განხორციელებაში. იგი იდას მთიდან აკვირდებოდა ბრძოლას. ზევსმა აუწყა ოლიმპოსის მკვიდრთ, რომ ჰექტორი მანამდე იბრძოლებდა, სანამ აქილევესი არ ამხედრდებოდა და ბრძოლა არ გაიმართებოდა პატროკლოსის ცხედრის გარშემო (ილ. VIII, 470-478). ვინც დაარღვევდა ზევსის მოთხოვნას და ბრძოლაში ჩაებმებოდა, მას სასტიკი სასჯელით გაუსწორდებოდა (ილ. VIII, 5-27).

და ნამდვილად [ჰექტორი] დაიპყრობდა და წარმოუდგენელ სახელს მოიხვეჭდა, რომ პელევსის ძესთან ქარისფეხება სწრაფი ირისი, ღმერთების მაცნე ოლიმპოსიდან არ მისულიყო და არ აღეჭურვა აბჯრით.⁷⁵

ილ. XVIII, 165-168.

ირისი ზევსის ნების გათვალისწინებით ცდილობს აამხედროს აქილევესი და ჩააბას პატროკლოსის გვამის დასაცავად გამართულ ბრძოლაში. ქალღმერთი მაცნე დრამატულ სურათს უხატავს, რა ელის მისი მეგობრის გვამს, თუ იგი ტროელთა ხელში ჩავარდება. ამავე დროს ნამუსზე აგდებს და ეუბნება, რომ გვამის წაბილწვა აქილევესის დიდი სირცხვილი იქნება. ირისი არწმუნებს პელევსის ძეს, თუნდაც

⁷⁴ Ektor, soi; de; mal ist jepitel lomai wperge rēkai:

⁷⁵ kaivnurken eiḡrussen te kai; aḡpeton hīrato kudo-,
eijmh; Phleiḡni podhnemo- wkeā ṽri-
abgel o- hl qe qeous jap ḡlumpou qwrhssesqai...

უიარაღოდ (ვინაიდან ტროელებს დარჩათ) ეჩვენოს მტერს და შეაძრწუნოს ისინი. საბოლოოდ მიზანს აღწევს კიდევ ქალღმერთი და, რაც მთავარია, პატროკლოსის გვამს აქილევსი გამოიხსნის. ვფიქრობთ, რომ არა ირისის შუამავლად გამოცხადება გმირთან, თავისი ნებით პელევსის ძე არ ჩაერთვებოდა ამ ბრძოლაში. ტროელებმა ვერ შეურაცხვეს პატროკლოსის გვამი, თუმცა ტროელთა გამარჯვების შემთხვევაში მოვლენები შესაძლოა სხვაგვარად განვითარებულიყო: ჰექტორს წარმოუდგენელი სახელი მოეხვეჭა და აქაველებს დიდი მარცხი ეგემათ. ირისის ჩარევის შემდეგ კი ბრძოლის ბედი შეიცვალა და აქაველთა სასარგებლოდ გადაწყდა. ასეთი მნიშვნელოვანი მისიის შესრულების დროს ქალღმერთი ირისი ტერმინ *αγγελιο*--ით მოიხსენიება.

ჰომეროსის „ილიადაში“ ირისი ყოველთვის დროულად, შესაფერის დროს და შესაფერის ადგილზე ჩნდება და წარმატებით ართმევს თავს მოვალეობას. საინტერესოა, რომ ქალღმერთის მისიის შესრულების მანერას თავად პოეტი გადმოგვცემს ეპითეტების საშუალებით. „ილიადაში“ ირისის მიმართ გამოყენებულია შემდეგი ეპითეტები: *αἰλιόπο*- („სწრაფი, როგორც გრიგალი), *ποδα-ῥῥα* („სწრაფფეხება“), *ποδῆνο*- („ქარისფეხება“), *ποδῆνο- ῥῥα Ἰρι-* („ქარივით სწრაფფეხება ირისი“), *ῥῥα* („სწრაფი“), *crusopteron* („ოქროსფრთებიანი“), *Ἰρι taceia* („სწრაფი ირისი“). პოემა აბსოლუტურ უმრავლესობათა შემთხვევაში იმეორებს იმ ეპითეტებს, რომლებითაც ჰომეროსი გვიხასიათებს მაცნე ქალღმერთს. იგი გვაძლევს მოკლე ინფორმაციას მის შესახებ ან მოცემული კონტექსტით აღწერს ირისის თვისებებს და უმთავრეს მანერას: ეს არის სწრაფად ინფორმაციის გაგრძელება და ადრესატამდე „ქარივით“ სწრაფად მიტანა.

ამდენად, ირისის მისია როგორც უკვდავ, ასევე მოკვდავ სფეროზეც ვრცელდება. იგი არა მარტო ზევსის, არამედ სხვა ღმერთების დავალებითაც აღასრულებს თავის მოვალეობას. მაცნე ქალღმერთი ადამიანებს ჩვეულებრივი მოკვდავის სახით ეცხადება (მაგ., ლაოდიკეს ან პოლიტესის გარეგნობით), რითაც არ არღვევს ჰომეროსისათვის დამახასიათებელ ერთ-ერთ პრინციპს – ღმერთები არასდროს ეცხადებიან თავიანთი ნამდვილი გარეგნობით ადამიანებს და მათ შორის, არც მაცნე ღმერთები. ირისი ხშირად საკუთარი ინიციატივით არიგებს გმირებს და ზევსის ნების აღსრულებისათვის დარწმუნების ხერხებსაც კი

მიმართავს მიზნის მისაღწევად. გარდა ამისა, არ ელოდება დავალების მიღებას, თუ თვლის, რომ ჩარევა აუცილებელია მოქმედების განვითარებისათვის.

როცა ზევსი აგზავნის ერთდროულად ორ მაცნეს, პოეტი აფერხებს მეორე მისიის აღსრულების აღწერას, სანამ პირველი მათგანი არ შეასრულებს კრონოსის ძის ბრძანებას (რიჩარდსონი 1990, 91). ასეთივე თანმიმდევრობაა დაცული „ილიადის“ XXIV სიმღერაში, როცა ზევსი თავდაპირველად აგზავნის თეტისს მოთხოვნით აქილეესთან, დააბრუნოს ჰექტორის გვამი, ხოლო ამის შემდეგ ირისს პრიამოსთან, შეატყობინოს ეს ყოველივე. თუმცა ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ თეტისთან ირისი გაფრინდა, რათა ზევსთან მოეხმო აქილეესის დედა, რომელიც შვილის ბედს დასტიროდა ღრმა მღვიმეში. ირისი ეუბნება თეტისს: ... *Qeti. kalei Zeu- alfqita mhdea eidw-* (თეტის, ზევსი მოგიხმობს მარადიულ აზრთა მცოდნე. ილ. XXIV, 88). ნიმფა მაშინვე მიჰყვება მაცნე ქალღმერთს ოლიმპოსზე ზევსთან შესახვედრად, რადგან იცის, რომ იგი უშედეგო (*al ion epo-*) სიტყვას არ ეტყვის. ირისი თავის მორიგ მოვალეობას დედა-შვილის შეხვედრის შემდეგ აღასრულებს (თეტისისა და აქილეესის შეხვედრას უფრო დაწვრილებით ქვემოთ განვიხილავთ). მიზნის მისაღწევად გარკვეული ნაბიჯები უკვე გადადგმული იყო. მომდევნო ეტაპი ტროას მეფეს უნდა შეესრულებინა. „ქარივით სწრაფფეხება“ ქალღმერთი ირისი პრიამოსის სასახლისაკენ გაიჭრა ილიონში, სადაც მწუხარება გამეფებულიყო.

ზევსის მაცნემ მიმართა პრიამოსს ძლივს გასაგონი (ჩუმი) ხმით,
და [პრიამოსის] სხეული კი კანკალმა შეიპყრო.⁷⁶

ილ. XXIV, 169-70.

პრიამოსის ასეთი რეაქცია ღვთაების შეცნობით იყო გამოწვეული. ირისი თავის წარმოთქმულ სიტყვაში საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ (*ajl | j aḡaqa; froneusa: Dio- dev toi aḡgel o- eijni* , ილ. XXIV, 173) „კეთილის მსურველი ზევსის მაცნე ვარ“ და მისი დავალებით ეახლა ჰექტორის მამას. მაცნემ მეფეს გადასცა კრონოსის ძის დანაბარები: პრიამოსს თავად უნდა მიერთმია აქილეესისთვის ძღვენი და სანაცვლოდ გმირი ჰექტორის გვამს დაუთმობდა მას. ზევსის გეგმის მიხედვით, მხოლოდ პრიამოსი უნდა ხლებოდა პელეუსის ძეს, ხოლო გამცილებლად და მისი

⁷⁶ *sth' de; para; Priamon Dio;" aḡgel o"* , *hjde; proshuda tutqon fqegxamenh: ton de; tromo" e|l |abe guida:*

უსაფრთხოების გარანტიად ჰერმესს მიუვლენდა. ზევსი იღებს თავის თავზე პასუხისმგებლობას, რომ იქნება მეფის დამცველი – არც გმირი აღმართავს მის წინააღმდეგ მახვილს და არც სხვას მიუშვებს მავედრებელთან სამტროდ. შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის კარგად მოფიქრებული და დაგეგმილი შეხვედრა ორ მტრულად განწყობილ მხარეს შორის, რომელიც შეთანხმების მიღწევით უნდა დასრულდეს. ამ შეხვედრის ინიციატორი კი თავად ზევსია, რომელიც ორივე მხარეს ელჩების საშუალებით წინასწარ ამზადებს. ზევსი ჰერმესს ავალებს პრიამოსის შეუმჩნეველად შესვლას აქაველთა ბანაკში, სადაც იგი წარმოგიდგება როგორც კეთილშობილი ახალგაზრდა, „რომელსაც წვერი ახალი ამოსული აქვს და ახალგაზრდობის გაფურჩქენის ასაკშია“ (ილ. XXIV, 347; შდრ. ოდ. X, 277). ამ ეპიზოდში ჩანს, რომ მიუხედავად ირისის დვთაებრიობისა, ჰერმესს ყველაზე უკეთ შეუძლია ჰექტორის მამის საიდუმლოდ გამგზავრება და გაცილება. ამით პოეტი კიდევ უფრო აკონკრეტებს ორ მაცნეს შორის ფუნქციათა იმ ნიუანსურ სხვაობას, რომლის მიხედვითაც ჰერმესსა და ირისს გამიჯნავს ერთმანეთისაგან. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ეპიზოდში ჰერმესს არა მარტო ელჩის, არამედ მეგზურის ფუნქციაც აკისრია. მან უნდა უზრუნველყოს ტროელთა მეფის უსაფრთხოდ მიცილება და მშვიდობიანი შეხვედრა აქილევსთან. თავად ჰერმესი კი ხელშეუხებელია, ვინაიდან ეს პრივილეგია ზევსისგან აქვს მინიჭებული.

[პრიამოსმა] არც სიკვდილზე იდარდოს გულში და არც შიშზე;

მას გავაყოლებთ გამცილებლად სწრაფ ჰერმესს.⁷⁷

ილ. XXIV, 153-154.

ჰერმესი ზევსის დავალებით გმირთა მფარველის და გამცილებლის ფუნქციებსაც ასრულებს, თუმცა ამ მისიის შესრულებისას ტერმინ *aggelo*-ის ნაცვლად ჰომეროსი ეპითეტებს *pompo*'-ს („გამცილებელი“, „დაცვით თანმხლები“, ილ. XXIV, 153, 182, 437, 461) ან *odoi poro*"-ს („თანამგზავრი“, „გამცილებელი“, ილ. XXIV, 375; ოდ. XI, 626) გამოიყენებს, რაც აღნიშნულ მოვალეობათა ზუსტ შინაარსს მოიცავს. ასევე აცილებს იგი ჰერაკლეს ჰადესში ჩასვლის და უკან ამოსვლის უამს (ოდ. XI, 625). აღსანიშნავია, რომ ჰომეროსთან ჰერმესის ეპითეტი *pompo* უფრო გვიან ძველ

⁷⁷ *mhdertivoilqanato~ meletw fresi; mhderti tarbo-*:

toion gar oilpompon opassomen |Argeifonthn.

ბერძნულში გაარსებებულია და „თანამგზავრის“, „წარგზავნილის“ მნიშვნელობით გვხვდება. ახალ ბერძნულში კი „გადამცემის“ მნიშვნელობით დამკვიდრდა. ჰომეროსიდან მოყოლებული დასტურდება ამ ტერმინის მდებარეობითი ფორმა *hlpompor*, რომელიც „გამცილებელ ქალს“ აღნიშნავს. *toih gar oilpompo~ afh efcetai,..* (შენთან გამცილებლად [ათენა] მოდის,..) (ოდ. IV, 826); *Ermeia~: soi; gar me pathr afna pompon opassen*. (ჰერმესი [ვარ]; შენთან მამამ მომავლინა გამცილებლად.) (ილ. XXIV, 461). ჰერმესი თავად არის დარწმუნებული იმაში, რომ თუ ტროელთა მეფეს მეგზურობას გაუწევს, მას ვერც ზღვაზე და ვერც ხმელეთზე ვერაფერი აღუდგება წინ.

ასეთ გამცილებელთან ვერაფერს შეგებრობლება და ვერც გისაყვედურებს.⁷⁸

ილ. XXIV, 439.

გარდა იმ ეპითეტებისა, რომლებზეც ზემოთ შევაჩერეთ ყურადღება, პოემებში ჰერმესი მოიხსენიება, როგორც *kratu~* (ძლიერი, შემძლე) *Argeifonth~*–თან ერთად (ილ. XVI, 181; XXIV, 345; ოდ. V, 49, 148) და ასევე *swko~* (ძლიერი, მძლავრი), რითაც ხაზგასმულია მისი ძლიერება.

ამ ეპიზოდშიც, რა თქმა უნდა, ყოველივე სრულდება ზევსის სურვილისამებრ. ჰერმესი წარმატებით არომევეს თავს დაკისრებულ მოვალეობას, პრიამოსი აქილევესის კარავში ყველასაგან შეუმჩნეველად შედის და შვილის მკვლელს ფერხთ უვარდება და ხელებს უკოცნის. მიუხედავად იმისა, რომ აქილევესი თითქოს მზად იყო პრიამოსთან შესახვედრად და მოულოდნელი არ ყოფილა მისი გამოჩენა, მოხუცი მამის სიტყვა დიდ შთაბეჭდილებას ახდენს მასზე. ტროას მეფე მწუხარებისა და მტრობის ნაცვლად, სიბრალულსა და თანაგრძნობას სთავაზობს გმირს, რაც მათ შორის შეუთანხმებლობას იმთავითვე გამორიცხავს.⁷⁹ ისინი ერთმანეთს დიდ ტკივილსა და ემოციას უზიარებენ, რაც კიდევ უფრო დრამატულს ხდის ამ სცენას. ღმერთებმა ხელი შეუწყვეს პრიამოსს, მისუღიყო აქილევესთან, და სასოწარკვეთილი ვედრებით მიემართა მისთვის, ხოლო პელევესის ძეს ეჩვენებინა, რომ მას შეუძლია მტრის მიმართაც კი თანაგრძნობა გამოხატოს (გორდეზიანი

⁷⁸ *ouk afh tir toi pompon ojossameno~ macesaito*.

⁷⁹ ილიადის XXIV სიმღერაში წარმოთქმულ პრიამოსის სიტყვას აქილევესისადმი სტრუქტურული თვალსაზრისით მომდევნო თავში – დიპლომატიური სიტყვების აგებულებისათვის „ილიადასა“ და „ოდისეაში“ განვიხილავთ.

2014, 108). ღამით ჰერმესი ცხენებს შეუკაზმავს მოხუცს და როდესაც ჰექტორის გვამს აქაველთა ბანაკიდან მშვიდად გამოაცილებს, მხოლოდ მაშინ ტოვებს მაცნე ჰერმესი მათ და ოლიმპოსისაკენ მიეშურება.

ჰომეროსის პოემებში მეორე ე. წ. „ფუნქციონერი ელჩი“ სწორედ ჰერმესია. მისი უმთავრესი მოვალეობა ზევსის მსახურებაა. ჰომეროსთან იგი წარმოჩენილია, როგორც ზევსის მაცნე და შესაბამისად, პოეტი ჰერმესის აღსანიშნადაც გამოიყენებს ტერმინ *aggelo-*-ს. თუმცა ჰერმესსა და ირისს შორის ზოგადი ფუნქციური თვალსაზრისით საკმაოდ დიდი სხვაობაა. იმ შემთხვევაშიც კი, როცა პოეტი ირისს ტერმინ *aggelo-*-ით არ მოიხსენიებს, მაცნე ქალღმერთის მისია ყოველთვის ინფორმაციის გადაცემას ან ელჩობას უკავშირდება. ჰერმესი კი ბევრი სხვა ფუნქციის მატარებელი ღმერთია. ბერძნულ ღვთაებათა პანთეონში ძნელია მოიძებნოს მისი მსგავსი მოვალეობათა მრავალფეროვნების თვალსაზრისით, მაგრამ ჩვენი კვლევის სფეროდან გამომდინარე მხოლოდ ჰერმესის ელჩობის მისიაზე შევჩერდებით.

ჰერმეს, შენ სხვა თუ არაფერი, მაცნე ხარ;⁸⁰

ოდ. V, 29.

ჰომეროსი დაწვრილებით აღწერს, თუ როგორ ჩამოდის ჰერმესი ოლიმპოსიდან, როცა წარგზავნა იგი ზევსმა ნიმფა კალიფსოსთან. მას ოქროს სანდლები ეცვა, რათა დაუბრკოლებლად გადაეღახა ზღვა და ხმელეთი. ჰომეროსთან ამ ეპიზოდით დასტურდება ჰერმესის კავშირი ქარის ღვთაებასთან და აქედან მომდინარეობს მისი მწყემსებისა და გზის მფარველობის ფუნქცია (როშერი 1884-1937, 2367). თავდაპირველად ჰერმესი ქარისა და ჰაერის ღმერთი იყო. ქარს კი უკვდავნი თავიანთი გზავნილებისათვის იყენებდნენ. როგორც ქარი ჩამოუვლის მთებიდან ქვეყანას, ასევე ჰერმესი ეშვება ქარივით სწრაფად ოლიმპოსიდან. ამ ფუნქციის გამო მას მოგვიანებით ფრთებით გამოსახავდნენ. თუმცა ჰომეროსთან მისი ატრიბუტი, რომელიც ძალასა და სისწრაფეს მატებდა, სანდლები იყო. თუ ჰომეროსის ეპოსში ჯერ კიდევ არ არის ლაპარაკი ჰერმესის ფრთიანობაზე, მისი მოძრაობები აღწერილია, როგორც ძალიან სწრაფი დაშვება ან ფრენა (*peteto*), ასევე შედარებულია ზღვის ტალღებზე თოლიის ფრენასთან (ილ. XXIV, 340; ოდ.

⁸⁰ Ermeia: su:gar aute tart ja||a per aggelo- ejssi:

V, 44). ჰერმესს ფეხთ სანდლები ემოსა (*kal ar pedila*), რომელიც წყალზე ფეხს არ უსველებდა, მიწაზე კი ქარიშხალივით მიაქროლებდა. ხელში კი მაცნე ღმერთს კვერთხი ეჭირა. აქედან მომდინარეობს ჰერმესის ეპითეტი *crusorrapī*-. ჰერმესის კვერთხს, რომელიც ოქროთი იყო მოვარაყებული, მაგიური ძალა ჰქონდა. უკვდავ მაცნეს შეეძლო მისი საშუალებით მოკვდავები დაეძინებინა ან გაეღვიძებინა. უნდა აღინიშნოს, რომ პოეტი ჰერმესის ამ პრივილეგიასა და ფუნქციაზე ორივე პოემაში ამახვილებს ყურადღებას, რაც შესაძლოა გარკვეულ ფორმულადაც კი მივიჩნიოთ. ამგვარი გამეორებები ჰომეროსის პოემებში, რ. გორდეზიანის აზრით, სავსებით მიზანმიმართულად არის გამოყენებული (გორდეზიანი 2014, 82).

ხელთ ეპყრა კვერთხი, რომლითაც ადამიანთა თვალებს ძილს გვრიდა,
თუ სურდა, დაძინებულებს კი აღვიძებდა.⁸¹

ილ. XXIV, 343-344;

ოდ. V, 47-48.

ანტიკურობაში გამოთქმული მოსაზრება, რომ ჰერმესმა კვერთხი აპოლონისგან მიიღო, მეცნიერებაში გაზიარებული არ არის, ვინაიდან როგორც ღმერთების მაცნეს მას ეს ატრიბუტი თავიდანვე უნდა ჰქონოდა (როშერი 1884-1937, 2365).⁸² ტრადიციის თანახმად, ჰერმესი თავისი ატრიბუტებითა და ფუნქციებით ღმერთების ელჩად მიიჩნეოდა. ამგვარი ტრადიცია უკვე ჰომეროსის ეპოსში დასტურდება. სწორედ „ოქროს კვერთხის მპყრობელი“ (*Ermeia crusorrapī*) ჰერმესი წარგზავნა ზევსმა ნიმფა კალიფსოსთან მისი ნების საუწყებლად: გაეშვა ოდისევსი კუნძულიდან, რათა გმირს შეძლებოდა სამშობლოში დაბრუნება (ოდ. V, 29-42). ნიმფა ამბროსიითა და ნექტარით გაუმასპინძლდა კუნძულზე მისულ სტუმარს. ჰერმესის სიტყვაში ნათლად ჩანს ზევსის წინაშე დაკისრებული სტატუსი და მოვალეობა. მან ამცნო, რომ ზევსის დავალებით ეახლა კალიფსოს. სანამ ჰერმესი ზევსის ნებას აუწყებდა კალიფსოს, თავდაპირველად მაცნემ ზევსის უზენაესობაზე კიდევ ერთხელ მიანიშნა ქალღმერთს.

მაგრამ ეგისისმპყრობელი ზევსის აზრს ვერავინ აღუდგება,

⁸¹ *ei| eto de; rabdon, th/ t j ar drwn ofmata qel gei
w| ejel ei, tou- d j aute kai; upnwonta- egeirei:*

⁸² ჰომეროსის ჰიმნი ჰერმესისადმი 529. Schol. ილ., XVIII, 256.

ვერც სხვა ღმერთი შეცვლის, ვერც ვერავინ გადავა.⁸³

ოდ. V, 104-105.

აქ კიდევ ერთხელ იკვეთება უკვდავთა შორის ძალაუფლების ბალანსი, როცა ვერავინ შეცვლის კრონოსის ძის სიტყვას და ვერც ვერავინ აღუდგება წინ მის ნება-სურვილს. ზევსის ბრძანებას ერთნაირად უნდა ემორჩილებოდეს როგორც მოკვდავი, ისე უკვდავიც (შდრ. ტაპლინი 1992, 128-143). ღმერთთა შორის ძალთა იერარქიის ხაზგასმით ჰერმესი ცდილობს დაარწმუნოს ნიმფა, რომ ზევსის ნება უნდა აღსრულდეს, სურს თუ არა ეს მას, რათა მისი ელჩობა, რომელიც ორიენტირებულია შედეგზე, წარმატებით დასრულდეს. ჰომეროსის პოემებში ზევსის მაცნეებისათვის ეს ერთ-ერთი მთავარი არგუმენტია მეორე მხარის დასარწმუნებლად. ისინი, უმეტესწილად, ზევსის უზენაესობის აღნიშვნის შემდეგ იწყებენ თავიანთ სათქმელს. ამ ხერხით თითქოს ნიადაგს ამზადებენ შუამავლები იმისთვის, რომ მათ მისიას შედეგი მოჰყვეს. მიუხედავად იმისა, რომ კალიფსო უხალისოდ ხვდება კრონოსის ძის სურვილს, მაინც იძულებულია დამორჩილდეს უზენაესის ნებას. ჰერმესმა თანხმობა მიიღო ნიმფა კალიფსოსგან და დამშვიდობებისას ასეთი სიტყვებით მიმართა:

კარგია უშვებ; ძრწოდე ზევსის რისხვის წინაშე,
განრისხებული უკან რომ არ შემოგირისხდეს.⁸⁴

ოდ. V, 146-147.

ჰერმესი, რომელიც ორ უკვდავს შორის შუამავლის როლს ასრულებს, ტერმინ *αγγελιο-*ით მოიხსენიება. მან, როგორც ელჩმა, როგორც მოსალოდნელი იყო, ზევსის მიერ დაკისრებულ დავალებას წარმატებით გაართვა თავი.

ჰერმესის, როგორც მაცნე ღმერთის ფუნქციები ირისის მსგავსად მოკვდავთა დონეზეც ვრცელდება. „ოდისეაში“ ზევსი კაცთა დამნაშავეობაზე ჩივის, რომლებიც არ ითვალისწინებენ ღმერთების რჩევას და შემდეგ სურთ თავიანთი უბედურებანი უკვდავთ დააბრალონ. კრონოსის ძეს მაგალითისათვის ორესტესის მიერ შურისგების გამო მოკლული ეგისტოსის ამბავი მოჰყავს. ზევსი იხსენებს, რომ მან

⁸³ αἴ | α; mal | jou | pw- eṣti Dio- noon aiḡiocoio
ouŋte parexel qein aἰ | lon qeon ouḡ | a | iwsai.

⁸⁴ ouŋw nun apopempe, Dio- d jēpopizeo mhnin,
mh | pw- toi metopisqe kotessameno- calēphnh/

ჰერმესი გაგზავნა ელჩად ეგისტოსთან, რომელმაც გააფრთხილა და ურჩია, არ მოეკლა აგამემნონი, ვინაიდან ატრიდების მემკვიდრე შურს იძიებდა (ოდ. I, 32-43). ეგისტოსმა არ შეისმინა ჰერმესის სიტყვა, არ დაემორჩილა მას და დაიღუპა კიდევ საკუთარი ცოდვის გამო. ამგვარი რამ ემართებათ აjtasqal iai-ს ჩამდენთ, რომელსაც მოკვდავი ჩაიდენს მიუხედავად ღმერთის გაფრთხილებისა (გორდეზიანი 2014, 104). ჰომეროსთან დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ზევსის შუამავლის ფუნქციას, რომელიც კრონოსის ძის ნების განმცხადებელი და მაუწყებელია. ამ მოტივით არის აუცილებელი მისი რჩევის გათვალისწინება. სხვადასხვა დამოკიდებულებამ ღვთიური ნებისა და ზევსის მაცნის ინფორმაციის მიმართ შესაძლოა ორგვარი შედეგი გამოიღოს ღმერთთა და კაცთა ცხოვრებაში. კალიფსო დაჰყვა ზევსის სურვილს, რომელმაც ჰერმესის შუამავლობით შეიტყო დანაბარები და აირიდა კიდევ კრონოსის ძის რისხვა. ეგისტოსმა კი ჰერმესის რჩევა არაფრად ჩააგდო, რის გამოც უბედურება დაატყდა თავს. ამდენად, ზევსის მაცნის ფუნქცია, რომელიც ორივე (მოკვდავთა და უკვდავთა) დონეზე ვრცელდება, ზევსის ნების განხორციელებას ემსახურება და ამასთან ამ პერსონაჟების ბედსაც კი განკარგავს. სწორედ ეს მისია ანიჭებს ზევსის მაცნეებს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას. მათი უპირველესი მოვალეობა ღვთაებრივი ნების გაცხადებაა, რომელიც ამავე დროს ღვთაებრივი სიბრძნის მატარებელიცაა. აღსანიშნავია, რომ ჰომეროსი ამ ფუნქციით აღჭურვილ მაცნეებს ტერმინ *angelos*-ით მოიხსენიებს.

ჰერმესი, როგორც შუამავალი ზევსსა და ადამიანებს შორის, გვხვდება იმ ეპიზოდში, სადაც მოთხრობილია აგამემნონის კვერთხის წარმომავლობის ისტორია. ჰეფესტომ თავისი გამოჭედილი კვერთხი თავდაპირველად ზევსს აჩუქა. ზევსმა კი ჰერმესს გადასცა. ჰერმესი ამ ძღვენს პელოფსს – აგამემნონისა და მენელაოსის პაპას გადასცემს, შემდეგ პელოფსმა თავის შვილს, ატრევსს დაუთმო. ატრევსმა სიკვდილის წინ ღვთაებრივი კვერთხი თვიესტეს უძღვნა, რომლისგანაც საბოლოოდ იგი აგამემნონს ხვდა წილად (ილ. II, 101-109). ეს კიდევ ერთ-ერთი დამადასტურებელი ეპიზოდია, როდესაც ჰომეროსი ცდილობს, მოძებნოს კავშირი უკვდავ ღმერთთა და ადამიანურ სამყაროს შორის. შეიძლება ითქვას, რომ ჰერმესი სწორედ იმ ფუნქციის მატარებელი ღმერთია, რომელსაც შეუძლია ადვილად დაამყაროს ურთიერთობები მოკვდავებთან, ჩაწვდეს მათ სურვილებს, ხელი მოუმართოს ამა თუ იმ საქმეში, მიიტანოს ღმერთებთან მათი ვედრება და

დაასაჩუქროს კიდევ. იგი ერთ-ერთ მთავარ, შესაძლოა, დამაკავშირებელ ფიგურას წარმოადგენს ამ ორ მნიშვნელოვან სამყაროს შორის. უნდა აღინიშნოს, რომ ჰესიოდესთანაც ჰერმესი მოხსენიებულია, როგორც უკვდავთა მაცნე (შდრ. „სამუშაონი და დღენი“ 84 შმდ.). ჰერმესი მიუხედავად იმისა, რომ ზევსის მაცნეა, ირისისაგან განსხვავებით, არ ერევა თავისი ინიციატივით სხვადასხვა ეპიზოდში, არ ავრცელებს ინფორმაციას ზევსის ნებართვის გარეშე და ელჩის ფუნქციას არც სხვა ღმერთების დავალებით ასრულებს. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ირისი უფრო მეტჯერ აღასრულებს „ილიადაში“ შუამავლის ფუნქციას, ვიდრე ჰერმესი ორივე პოემაში ერთად. თუმცა ეს ფაქტორი სრულებითაც არ აყენებს კითხვის ნიშნის ქვეშ ჰერმესის, როგორც ზევსის მაცნის (Dio;" abgelo") ფუნქციურ მნიშვნელობას. მით უფრო, რომ ჰერმესი ირისისაგან განსხვავებით მულტიფუნქციური ღმერთია და გარდა ელჩობისა, იგი არა ერთ სხვა სფეროშიც მუშაობს.

ჰომეროსის პოემებში ღვთაებრივ დონეზე გვხვდებიან ე. წ. „არაფუნქციონერი ელჩებიც“, რომლებიც ტერმინ abgelo--ით მოიხსენიებიან და ამ მისიას გარკვეულ სიტუაციებში სხვა ღმერთები ასრულებენ. თუმცა ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ელჩობა ზოგადად მათი პროფესიული მოვალეობაა. ისინი მოცემულ მომენტში იღებენ საკუთარ თავზე ამ საპასუხისმგებლო მისიას. მნიშვნელოვანია ის, რომ ზევსის მაცნის (Dio;" abgelo") ფუნქციას მხოლოდ ღმერთები ასრულებენ. ამ პრივილეგიით უკვდავი სარგებლობენ და მარტო მათ ძალუბთ აღნიშნული მოვალეობის აღსრულება. თეტიის არ არის ზევსის „ფუნქციონერი ელჩი“, მაგრამ როგორც უკვდავს შეუძლია გახდეს ზევსის წარგზავნილი და წარსდგეს მეორე მხარესთან შუამავლის სტატუსით. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თეტიის ზევსის დავალებით მიდის აქილეესთან, რათა ამცნოს მისი ნება. უზენაეს ღმერთს სურს, კვლავ მიანიჭოს დიდება აქილეესს, რადგან, როგორც თავად ეუბნება თეტიისს, მისი სიყვარული და პატივისცემა გულში აქვს. თუმცა გმირს მოუწევს დაიცხროს მრისხანება და დათმოს ჰექტორის გვამი მას შემდეგ, რაც პრიამოსი ძვირფასი საჩუქრებით მიადგება აქილეესის ბანაკს. ეს არის ერთადერთი გამოსავალი, რათა აღდგეს აქილეესის პატივმოყვარეობა და ჰექტორსაც სათანადო პატივი მიეგოს. ზევსი მოითხოვს ამ პირობის შესრულებას გმირისაგან, თუ აქილეესს მის მიმართ რიდი და მოწიწება გააჩნია. პელეესის ძე ისეა მოცული მრისხანებით და სამაგიეროს გადახდის სურვილით, რომ მან ეტლზე შებმული ჰექტორის გვამი

სამჯერ შემოატარა პატროკლოსის საფლავს და ბოლოს იქვე დააგდო, რამაც, ფაქტობრივად, შეძრა ღმერთები ოლიმპოსზე და დაიწყო მსჯელობა უკვდავთა შორის გვამის გამოსხნის თაობაზე. მიუხედავად აზრთა სხვადასხვაობისა, ზოგიერთი ჰერმესს გვამის მოპარვასაც კი სთხოვდა (ილ. XXIV, 24, 109), ზევსმა მიიღო საბოლოო გადაწყვეტილება, რასაც ვერც ერთი ღმერთი ვეღარ შეეწინააღმდეგა. კრონოსის ძემ შუამავლად შეურჩია აქილევსს ყველაზე ახლობელი – დედა, რომელსაც ენდობოდა გმირი და ანგარიშს უწევდა მის სიტყვას. თეტიმა იცოდა, რომ აქილევსს დაკარგული ჰქონდა საღი აზრი და რისხვას ჰყავდა შეპყრობილი. თუკი „ილიადის“ პირველ სიმღერაში გადმოცემულია ის, თუ აგამემნონზე განრისხებული აქილევსი როგორ სთხოვს თეტისს ზევსმა შური აძიებინოს აქაველებზე, ვიდრე ისინი საკადრის პატივს არ მიაგებენ აქილევსს, ბოლო სიმღერაში პირიქით, უკვე ზევსი აგზავნის ელჩობის ფუნქციით თეტისს აქილევსთან, რათა მან დაარწმუნოს შვილი, უარი თქვას რისხვაზე და დააბრუნოს ჰექტორის გვამი. შვილთან მისვლისას თეტიისი აუწყებს მას, რომ ზევსის მაცნეა (Dio- der toi aggeloi- eimi. ილ. XXIV, 133). თავად თხოვნა ზევსისგან მოწმობს, რომ თეტიმა და აქილევსმა ერთად „დაიმორჩილეს“ ოლიმპოსი (სლატკინი 1991, 95). მათ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს მოვლენათა წარმართვის საქმეში. აქილევსი სხვა გმირებისაგან განსხვავებით ქალღმერთის შვილია და მისი პრივილეგიაა დედის შუამავლობით ზევსს ხმა მიაწვდინოს; უფრო მეტიც, მისი სურვილი ზევსმა გაითვალისწინოს და თავისი ბრძოლის გეგმა შესაბამისად განკარგოს. თეტიისის თხოვნის შედეგი იყო ის უბედურება, რაც აქაველებს დაატყდათ თავს აქილევსის რისხვისა და განდგომის შემდგომ. ზევსი უთმობს თეტისს არა თავისი სურვილის გამო, არამედ იმიტომ, რომ მან ვერ შეაქცია ზურგი ქალღმერთის თხოვნას (შესაძლებელია მაღლიერების ნიშნად წარსულში გაწეული სამსახურის გამო), თუმცა თეტიისის თხოვნის შესრულება მრავალი ბერძენის დაღუპვას მოასწავებდა (რუთერფორდი 1996, 45). რაოდენ მოულოდნელიც არ უნდა იყოს, გმირი ზევსის ნებას ითვალისწინებს და ემორჩილება მას. მიუხედავად იმისა, რომ აქილევსი ხშირ შემთხვევაში გადაწყვეტილების მიღებისას არაორდინალური და იმპულსურია. ამ ეპიზოდში ყოველგვარი წინააღმდეგობის გამოხატვის გარეშე თანხმდება ზევსის პირობას.

მაშინ მოვიდეს, ვინც გამოსასყიდს მოიტანს და გვამს წაიღებს,

თუ ოლიმპიელის ძლიერი სურვილია და თავად მოითხოვს.⁸⁵

ილ. XXIV, 139-140.

კონფლიქტი „ღვთაებრივი შერიგებით“ სრულდება. ზემოაღნიშნული ეპიზოდებიდან გამომდინარე აშკარაა, რომ გადამწყვეტ მომენტში ზევსსა და აქილევსს შორის შუამავლის ფუნქციას თეტისი ასრულებს. ელჩის წარგზავნას პოემაში ფორმალური ხასიათი არ აქვს. მისი მოვალეობა შედეგზეა ორიენტირებული, რომელიც ზევსის გეგმის განხორციელებას ემსახურება. მნიშვნელოვანია, რომ ზევსი სწორედ დედას აგზავნის, როგორც საკუთარ მაცნეს (Dio, "aggel o") პელევსის ძესთან დასარწმუნებლად, თუმცა ეს მოვალეობა შეეძლო შეესრულებინა კრონოსის ძის „ოფიციალურ ელჩსაც“. ვფიქრობთ, არც ის მისია დასრულდებოდა უშედეგოდ, რადგან ბოლოს და ბოლოს ზევსის სურვილი ყოვლისგანმსახდვრელია, მაგრამ არ ხდება სიტუაციის გართულება, სიუჟეტი ვითარდება გარკვეული კანონზომიერებით და ზევსი აქილევსთან ყველაზე ახლობელს – დედას აგზავნის, რომელიც ასევე უკვდავია. ჰომეროსი ცალკეულ შემთხვევებში, პერსონაჟების ხასიათიდან გამომდინარე, ინდივიდუალურად არჩევს შუამავალს საგანგებო მისიისათვის, რათა წამოწყებული საქმე წარმატებით დაგვირგვინდეს. რა თქმა უნდა, თეტისი „ფუნქციონერ ელჩზე“ უკეთ შეძლებდა შვილის დაყოლიებას ყოველგვარი დამატებითი გართულებების გარეშე და ამავე დროს ზევსის ნების აღსრულებას. თეტისი არ არის ზევსის „ოფიციალური მაცნე“ და არც ეს მისიაა მისი ფუნქციური არსის განმსახდვრელი, მაგრამ მას, როგორც უკვდავს შეუძლია გახდეს ზევსის შუამავალი, მით უმეტეს, საკუთარ შვილთან. ვფიქრობთ, ამიტომ მოიხსენიებს ჰომეროსი თეტისს ტერმინ *aggel o*-ით მაშინ, როცა ზევსის დავალებით მიდის იგი აქილევსთან. თუმცა საყურადღებოა, რომ „ილიადის“ I სიმღერაში (495-525) პოეტი ქალღმერთის მისიის აღსანიშნად არ გამოიყენებს იმ ტერმინს (*aggel o*-ს), რომელიც მისი ელჩობის ფუნქციას გამოხატავდა. მიუხედავად იმისა, რომ რეალურად თეტისი ამ ეპიზოდშიც შუამავლია მოკვდავ შვილსა და უზენაეს ღმერთს შორის. აქ მნიშვნელოვნებას იძენს ის ფაქტი, ვისგან არის წარგზავნილი მაცნე – უკვდავის (ამ შემთხვევაში ზევსის) თუ მოკვდავის მიერ? როცა ღმერთისაგან მომდინარეობს ელჩობის

⁸⁵ *thē jēih: oī apoīna feroi, kai; nekron agoito, eijdh; profroni qumw/ ōlumpio- aufo;- ajwgei.*

ინიციატივა, შუამავალი „ანგელოსია“, ხოლო თუ მოკვდავს სურს ხმა მიაწვდინოს ღმერთს მაცნის საშუალებით, თუნდაც ის უკვდავი იყოს, პოემებში მაშინ ელჩობის მისიის შემსრულებელი არ მოიხსენიება აღნიშნული ტერმინით. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ტერმინი **aggelo**" თავის თავში, ყოველ შემთხვევაში ღვთაებრივ დონეზე, ზევსის მაცნეს გულისხმობდა და თავდაპირველად იგი მხოლოდ უკვდავ მაცნეს აღნიშნავდა. სხვა მხრივ, აქილევსთან წარგზავნილი თეტიის, რომელიც მოცემულ მომენტში ზევსთან ელჩობისას უკვდავი შუამავალი იყო, ტერმინ **aggelo**"-ით უნდა მოხსენიებულიყო.

ჰომეროსის პოემებში კიდევ რამდენიმე ღვთაება გვხვდება ტერმინ **aggelo**"-ით სახელდებული. „ილიადის“ ერთ-ერთ ეპიზოდში ნესტორი უამბობს პატროკლოსს თავის სიჭაბუკეში ელევთან გადამხდარ ბრძოლის ამბავს. ქალაქ ფრიოესოსთან, როცა მტერმა ალყა შემოარტყა ციხეს, ნესტორსა და მის თანამებრძოლებს ათენა მოეველინა მაცნედ.

... ჩვენთან ათენა

მაცნედ მოვიდა ოლიმპოსიდან [ჯარის] აღსატურგად.⁸⁶

ილ. XI, 714.

ქალღმერთმა აუწყა მათ ელისის მცხოვრებთა განზრახვა და ჯარს თავი მოუყარა საბრძოლველად. ათენა საკუთარ თავზე იღებს ამბის შეტყობინებასა და გმირების დახმარებას. ბრძოლის ველზე ღვთაებრივი ჩარევა ხშირად გვხვდება პოემებში. თუმცა მათ მიმართ ასეთ შემთხვევებში, ჩვეულებრივ, არ გამოიყენება ტერმინი **aggelo**". რამდენადაც ჩვენ მიერ აღნიშნულ ეპიზოდში ქალღმერთი ათენა საბრძოლველად მოუხმობს ნესტორს და ინფორმაციას ავრცელებს, მას მაცნის ფუნქციის გამო, კონტექსტიდან გამომდინარე, ჰომეროსი მოიხსენიებს აღნიშნული ტერმინით. ვინაიდან აქ ხომ ღვთაებრივი ნებისა და გაფრთხილების მაუწყებელი მაცნე მოიაზრება.

„ოდისეაში“ ჰელიოსიც გვხვდება ერთხელ ტერმინ **aggelo**"-ით. ალკინოოსის მიერ ოდისევსის პატივსაცემად გამართულ ნადიმზე ბრმა აედი დემოდოკოსი თავისი სიმღერებით ართობს შეკრებილთ. იგი აფროდიტესა და არესის ტრფობის შესახებ უამბობს მსმენელებს. ამ ღვთაებათა ფარულ სიამტკბილობას ჰელიოსი

⁸⁶ ... aḥmi d j Ḷqhhh
aggelo" hl qe qeous j ap j Ḷl umpou qwrhssesqai.

მოჰკრავს თვალს. იგი ამცნობს ჰეფესტოს ცოლის დაღატის ამბავს, რის შემდეგაც მჭედლობის ღმერთი ბადეს გამოჰყვდავს და ამით მათ საქციელს საქვეყნოდ ამხელს (ოდ. VIII, 270-327).

მაშინვე მაცნედ მივიდა

ჰელიოსი, რომელმაც ამცნო მათი კავშირის შესახებ.⁸⁷

ოდ. VIII, 270.

როგორც ცნობილია, ჰელიოსი ბერძენთა წარმოდგენაში სამართლიანობის ქომაგი ღვთაება იყო, რომელიც უსამართლობის ჩამდენთ შიშის ზარს სცემდა. მისი სახე ზეციურ სხეულებთან მიმართებაში მოიაზრებოდა. ღმერთთა გენეალოგიებისა და მოწესრიგებული ოლიმპიური რელიგიის წარმოშობამდე, ჰელიოსი ზეცის მმართველად იგულისხმებოდა (ჯუღელი 1998, 158). თუმცა ელჩობა მის ფუნქციებში არ შედიოდა. ჰომეროსი მზის ღმერთთან მიმართებაში ტერმინ *aggel o*-ს გამოიყენებს მხოლოდ იმიტომ, რომ მოცემულ მომენტში იგი ამბის შემტყობინებლის, მაცნის ფუნქციას ასრულებს.

„ოდისეას“ XII სიმღერაში ნიმფა ლამპეტე (Lampetih) აუწყებს ჰელიოსს, თუ როგორ დაკლეს და შეწვეს მზის ღვთაების პროსები ოდისევსის მეგობრებმა. ამ შემთხვევაში ამბის შემტყობინებელი ნიმფა მოიხსენიება მაცნის აღმნიშვნელი ტერმინით.

სწრაფი მაცნე [ლამპეტე] ეწვია უმაღლეს ჰელიოსს.⁸⁸

ოდ. XII, 374.

ჰომეროსის პოემებიდან მოყვანილი მაგალითები ცხადყოფს, რომ ტერმინი *aggel o* არამარტო „ფუნქციონერი ელჩების“ მიმართ გამოიყენება. პოეტი იმ ღვთაებებსაც მოიხსენიებს აღნიშნული ტერმინით, რომლებიც საკუთარი ინიციატივით ახდენენ ამბის შემტყობინებას. როგორც ჩანს, სიტყვა *aggel o*-ს ევოლუციის გარკვეული გზა ჰქონდა გავლილი. თანდათან ეს ტერმინი ზოგადი მაცნის მნიშვნელობას იძენდა. თუმცა, ჩვენი აზრით, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მასში თავდაპირველად უმაღლესი ღვთაების მაცნე მოიაზრებოდა მხოლოდ.

⁸⁷ ... a[ḡ]far devoilaggel o" h[1]qen

ḡ[1]io", o[ḡ]sf j[e]pohse migazomenou~ filot[1]hti.

⁸⁸ ḡ[1]kea d j[1]Hel iw/ ḡ[1]perioni aggel o~ h[1]qen.

იმდროისათვის, რომელსაც აღწერს ჰომეროსი, ბერძენთა წარმოდგენის მიხედვით, ღმერთები ხშირად ეროდნენ ადამიანთა ცხოვრებაში. ისინი თავიანთ ნებას მოკვდავებს ან მაცნის, ან ღვთაებრივი ნიშნის საშუალებით ატყობინებენ. ადამიანებმა კი იცოდნენ, რომ გაფრთხილების შეუსრულებლობის შემთხვევაში, ღმერთებისაგან სასჯელი ელოდათ. ამიტომ განსაკუთრებული გულისხმიერებით ეკიდებოდნენ ისინი ღვთაებრივ მინიშნებას. ერთ-ერთი ნიშანი, რომელიც ხშირად გვხვდება ჰომეროსიდან მოყოლებული ბერძნულენოვან ლიტერატურაში არის ღვთაებრივი სიზმარი (qeio~ Dneiro"). პოეტი აღნიშნავს „ილიადაში“, რომ „სიზმარი თავად ზევსისგან არის“... - kai gar t jōhar ek Dior eġstin -, ილ. I, 63. სიზმარი უნდა აეხსნა ბრძენ, მოაზროვნე, გამოცდილ და გონიერ განმმარტებელს, რომელსაც ბერძნები უწოდებდნენ oġheirokritikou ან oġheiropolio~. (ელინები ოდითგანვე ცდილობდნენ აეხსნათ სიზმრის ფენომენი. ჯერ კიდევ ჰომეროსი გამოყოფდა სიზმრის ორგვარ ტიპს: ერთი, მაცდუნებელი, ცრუ სიზმარი, რომელიც სპილოს ძვლის კარიდან გამოდის, ხოლო მეორე, ახდენილი სიზმარი, რომელიც უბრალო რქის კარიდან გამოდის. (ოდ. XIX, 559-567). ამგვარ ინტერპრეტაციას ვერგილიუსიც გვთავაზობს „ენეიდაში“ (VI, 893-896) (შდრ. ბორხესი 2000, 66-74). ზევსი იმის ფიქრში, თუ როგორ დაესაჯა აქაველები აქილევსის ღირსების შელახვისათვის, გადაწყვეტს, გაგზავნოს აგამემნონთან სიზმარი ანუ ონეიროსი. კრონოსის ძე უხმობს მას და უბრძანებს, წავიდეს აქაველთა გემებთან და გადასცეს მეფეს მისი დანაბარები. ონეიროსი მოისმენს ზევსის მითითებებს და მაშინვე გაემართება აგამემნონის კარავისკენ. აგამემნონი ხედავს უზენაესის მიერ გაგზავნილ მაცდურ სიზმარს. მაცნე ნესტორის სახით ურჩევს მას საბრძოლველად გაიყვანოს აქაველები. იგი აღნიშნავს, რომ ზევსის მაცნეა (Dio" devtoi aggelio" eijni. ილ. II, 26) და მის დავალებას ასრულებს. კრონოსის ძე, რომელიც ზეცაშიც ზრუნავს აგამემნონზე, ჰპირდება ტროას დამარცხებაში დახმარებას მეფეს. აგამემნონთან სიზმრის საშუალებით აღწევს ზევსის სურვილი – განახლდეს ბრძოლა. ზევსის მაცნემ ჩააგონა აქაველთა მმართველს ღვთაებრივი ნება, რომელსაც იგი ემორჩილება. ზევსის მიერ გაგზავნილი მაცნე „ონეიროსი“, რომელიც პერსონიფიცირებულია, ტერმინ aggelio--ით მოიხსენიება. ეს არ არის ჩვეულებრივი სიზმარი, რადგან ღვთაებრივი შუამავლობის მატარებელია. მას შემდეგ, რაც უხუცესთა საბჭო გადაწყვეტს, დაემორჩილონ აგამემნონს და თავი მოუყარონ

საბრძოლველად ლაშქარს, მებრძოლთა ომისთვის აღგზნების პროცესში ერთვება ოსა (Ossa – ზევსის მაცნე), რომელიც აქ წარმოდგენილია როგორც ზევსის ანგელოსი. როცა იგი ზევსის რჩევას უგდებდა ყურს, ამ დროს ოსა მაცნე ბრძოლის განახლებისაკენ მოუწოდებდა ჯარს. ჰომეროსის პოემებში ზევსის მაცნის მოვალეობას ასრულებს ოსაც (Ossa Dio" abgelo", ილ. II, 93; Ossa ek Dio", ოდ. XXIV, 413), რომელიც მითოლოგიაში წარმოდგენილია აბსტრაქტულ ქალღმერთად მორაული ხმის განსახიერებით. იგი მხოლოდ ხმას ავრცელებს და ჯარს ადაგზნებს ბრძოლებისათვის. თავისთავად oŕssa, ატიკ. oŕta hl „ხმას“, „სიტყვას“, „ხმაურს“ ნიშნავს. უნდა აღინიშნოს, რომ ჰომეროსთან ზევსის მაცნე აბსტრაქტული სახით გვხვდება და კრონოსის ძის დავალებით მხოლოდ როგორც ქალღმერთი ავრცელებს ხალხში ამა თუ იმ ინფორმაციას. „ოდისეაშიც“ იგივე ფუნქცია ეკისრება მას. სასიძოების დახოცვის ამბავი სწორედ ოსამ გაავრცელა ქალაქში. იმის გამო, რომ მორაული ხმა ოსა ზევსის ნების გათვალისწინებით მოქმედებს და ღვთაებრივ ნებას აცხადებს დედამიწაზე, პოემებში ზევსის მაცნედ – Dio" abgelo"-ად იწოდება.

ღვთაებრივი ნებით წარგზავნილი აპოლონის მაცნე ქორი შუამავლის ფუნქციას ასრულებს დედამიწაზე. როცა ტელემაქოსისა და თეოკლიმენოსის საუბრის დროს ცაზე გამოჩნდა ქორი, რომელიც ველურ მტრედს გლეჯდა (ველური მტრედი ასახავდა მოშიშარობას, გაუბედაობას) (კრაუზე 1896, 354), ნათელმხილველი თეოკლიმენოსი ამოიცნობს მასში ზეციურ მინიშნებას. იგი ამშვიდებს ტელემაქოსს და უხსნის, რომ ღვთაებრივი ნებით მოვლენილმა ქორმა ოდისეესის შთამომავლების ითაკაზე მეფობა და უძლეველობა აუწყა მათ. ვინაიდან ქორი ღვთაებრივ ნებას ამცნობს მოკვდავებს, ჰომეროსი მას, როგორც მაცნეს ტერმინ abgelo"-ით მოიხსენიებს.

ქორი, აპოლონის სწრაფი მაცნე...⁸⁹

ოდ. XV, 526-528.

აქედან გამომდინარე, შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ ზევსის ნების თუ ღვთაებრივი მინიშნების გაცხადება შუამავლის საშუალებით ხდება მოკვდავთა სამყაროში. ღმერთების სამსახურში მხოლოდ უკვდავნი ასრულებენ ელჩობის

⁸⁹ kurko", jApollwno" tacu" abgelo":

მისიას, თუმცა ისინი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, არასდროს ეცხადებიან ადამიანებს თავიანთი ნამდვილი სახით, თუ არ ჩავთვლით აქილევსისა და თეტისის – დედა-შვილის მაგალითს. სწორედ იმ მაცნეების შეტყობინების წყალობით აღწევს დედამიწაზე ზეციური ინფორმაცია.

როგორც უკვე ცნობილია, ზევსის ელჩად ყოფნის ერთ-ერთი უმთავრესი პირობა მაცნის უკვდავებაა. თუმცა, რასაკვირველია, მოკვდავთა დონეზე ეს კანონზომიერება უკვე აღარ მოქმედებს. ტერმინ *aggeloi*"-ით პოემებში იწოდებიან აგამემნონის, ოდისევსის და პრიამოსის „ოფიციალური წარმომადგენლები“. ტალთიბიოსი, ევრიბატესი, იდაიოსი და ოდიოსი განსაკუთრებული წოდებისა და ფუნქციის მატარებელი შიკრიკები არიან. მათ პოეტი, როგორც „ზევსის და კაცთა მაცნეებს“ (*khruke", Dio;" aggeloi hpe; kai; ajdrwn* ილ. VII, 274) მოიხსენიებს. ეს ეპიკური ფორმულა ელჩის სტატუსის განსაკუთრებულობაზე მიგვანიშნებს. ჰეროდოტოსის მიხედვით, ტალთიბიოსი ბერძნულ მითოლოგიაში მაცნეთა მფარველად ითვლებოდა, რომლის სახელზე სპარტაში ტაძარიც კი ყოფილა აგებული. მის მემკვიდრეებს ტალთიბიადებს (*Talqubiadai*) უწოდებდნენ (ლუბკერსი 1914, 1010). ისტორიულ ეპოქაში ტალთიბიოსის შთამომავლები მემკვიდრეობით იღებდნენ ელჩის თანამდებობას და თავიანთ წინაპრად მას მიიჩნევდნენ. ისინი ტრადიციულად ინარჩუნებდნენ ოფიციალურ სტატუსს და ასრულებდნენ ელჩის ფუნქციას სპარტის ქალაქ-სახელმწიფოში (ადკოკი, მოსლი 1975, 153). მმართველები სწორედ ტალთიბიოსს თვლიდნენ იმ ელჩთა წინაპრად, რომლებიც ამ რანგით ემსახურებოდნენ ქვეყანას.

„ილიადაში“ ევრიბატესს აგამემნონის მაცნის თანამდებობა უჭირავს, რომელიც ტროას ომში მეფის დავალებებს ასრულებს. ევრიბატესი წარმოდგენილია ოდისევსის მაცნედ, რომელსაც დიდად აფასებენ მისი გონიერების გამო (როშერი 1884-1890, 1420). გარეგნულად შეუხედავი შიკრიკი ტროაში გაჰყვა ითაკის მეფეს (პაული 1979, 450). იდაიოსს ტროელთა, კერძოდ, პრიამოსის სამსახურში აკისრია ელჩის მოვალეობა. ოდიოსი ილიადის IX სიმღერაში მიდის ევრიბატესთან ერთად აქილევსთან ელჩობისას. რატომ მოიხსენიებს ჰომეროსი მათ ტერმინ *aggeloi*-ით? მოკვდავთა დონეზე წარჩინებულ პირთა მსახურებითაა ეს გამომწვეული, თუ მათ ზევსის მაცნეებადაც მიიჩნევენ? იქნებ ამ შიკრიკებს ორ სამყაროს შორის

შუამავლის ფუნქცია აკისრიათ და ღმერთთა და კაცთა შორის შუამავლებადაც მოიაზრებიან?

„ილიადის“ პირველ სიმღერაში აგამემნონი მის პირად ელჩებს, ტალთიბიოსსა და ევრიბატესს აგზავნის აქილევსთან ბრისეისის წამოსაყვანად. ჰომეროსი ტერმინ khruke-ს (dual. ილ. I, 321) გამოიყენებს მათ აღსანიშნად, როცა ამბობს, რომ შიკრიკები აქაველთა მეფემ იხმო. მიუხედავად იმისა, რომ პელევსის ძე განრისხებულია აგამემნონზე, მეფის პირად წარგზავნილებს პატივისცემით ხვდება. აქილევსის სიტყვაში აშკარად იგრძნობა მათ მიმართ განსაკუთრებული დამოკიდებულება. იქ მისულ მაცნეებს გმირი შემდეგი სიტყვებით მიმართავს:

მოგესალმებით, შიკრიკებო, ზევსის და კაცთა მაცნენო.⁹⁰

ილ. I, 334.

აქილევსის მისალმებაში იკვეთება ამ ორი შიკრიკის ფუნქცია. ისინი მეფის ბრძანებას ასრულებენ, თუმცა არსად ჩანს ტალთიბიოსისა და ევრიბატესის პოზიცია – მიაჩნიათ თუ არა აგამემნონის საქციელი სამართლიანად. ერთი რამ კი ცხადია, რომ შიკრიკები გმირის დანახვაზე აღელდნენ და შიშით აღივსნენ. აქილევსი აღნიშნავს, რომ ბრალი ბრისეისის წაყვანაში არა მათ, არამედ ატრევსის ძეს მიუძღვის. თითქოს ამით ცდილობს, მოუხსნას შიკრიკებს ყოველგვარი შიშის თუ უხერხულობის მომენტი. ამიტომ რისხვას მხოლოდ მეფის მიმართ გამოხატავს. როგორც ჩანს, შუამავალთა მიღების დიდი ხნის ტრადიცია არსებობდა საბერძნეთში, ვინაიდან ასეთ კრიტიკულ სიტუაციაშიც კი აქილევსი მათ მიმართ საკმაოდ თავშეკავებული და კორექტულია, უფრო მეტიც, თავაზიანობასა და კეთილგანწყობას აშკარად არ მაღავეს. ეს დამოკიდებულება მან თავის მიმართვაშიც გამოხატა. თუმცა ვფიქრობთ, შესაძლოა, ტრადიციით ეს „ზევსის და კაცთა მაცნეები“ გარკვეულ ღვთაებრიობასთანაც იყვნენ დაკავშირებული.

ამავე სიტყვებით მოიხსენიებს პოეტი ტალთიბიოსთან ერთად ტროელთა მაცნეს, იდაიოსს. მათ დასახასიათებლად ჰომეროსი ეპითეტს, გონიერს გამოიყენებს (pepnumenw aḿifw – ორივე გონიერი. ილ. VII, 276). ისინი საკუთარი ინიციატივით ერევიან ჰექტორისა და აიასის ორთაბრძოლაში. აღსანიშნავია, რომ შიკრიკები

⁹⁰ Cairete, khruke", Dio;" aḿgel oi hḗde; kai; aḿdrwn.

ბრძოლის შეწყვეტისაკენ მოუწოდებენ გმირებს. სწორედ მშვიდობის დამყარებას ემსახურება მათი მოვალეობის აღსრულება. იდაიოსმა ორივე გმირი უმამაცესად აღიარა და თანაც დასძინა, რომ ზევსს ისინი განურჩევლად უყვარდა. აქ იმაზე მიგვანიშნებს პოეტი, რომ იდაიოსს შეეძლო ცოდნოდა ზევსის დამოკიდებულება ჰექტორისა და აიასის მიმართ და ეს არც გმირებს გაჰკვირვებიათ. ისინი უმაღლესად ამოწმებენ შიკრიკებს. „ზევსის და კაცთა მაცნეებმა“ თითქოს ღვთაებრივი ნება ამცნეს შერკინებულებს. ამ მოსაზრებას ისიც ამყარებს, რომ შიკრიკები ჰერმესის ჩამომავლებად ითვლებოდნენ (ადკოკი, მოსლი 1975, 153). ისინი უზენაესი ღმერთი მფარველობით და საკუთარი სტატუსის გამო გარკვეული პრივილეგიებითაც სარგებლობდნენ. შესაძლებელია, ჰომეროსმა შიკრიკთა ღვთაებრივი წარმომავლობის გათვალისწინებით უწოდა მათ *Dio- aggeloi*, თუმცა ამავე დროს ორი სამყაროს, უკვდავებისა და მოკვდავების კავშირსა და შუამავლობაზეც მიგვითითა. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ „ილიადის“ IX სიმღერაში აქილევსთან ელჩობისას წარგზავნილთა ფუნქციებს ოდისევსი, ფონიქსი და აიასი ასრულებენ. ეს ის შემთხვევაა, როცა ღმერთები არ ერევიან მოცემულ ეპიზოდში და მხოლოდ მოკვდავთა დონეზე ვითარდება მოქმედება. ამ წარმომადგენლობითი ელჩობის დროს ევრიბატესი და ოდიოსი ასევე „ღმერთთა და კაცთა მაცნეებად“ იწოდებიან. ისინი „განწმენდის“ რიტუალში იღებენ მონაწილეობას მხოლოდ. ისიც საყურადღებოა, რომ ამ ელჩობისას თავად ოდისევსი, ფონიქსი და აიასიც კი, რომლებიც „ოფიციალურ ელჩთა“ მისიას აღასრულებენ, არც ტერმინ *aggeloi*-ით მოიხსენიებიან და არც სხვა რომელიმე ელჩის სემანტიკის მქონე სიტყვით. ჰომეროსი მათ *klhito*--ს („რჩეულნი“) უწოდებს, რაც ვფიქრობთ, განპირობებულია იმით, რომ ელჩები მოკვდავი არიან, ხოლო ამ მისიის აღსრულება რჩეულთა, იმ საზოგადოების ავტორიტეტულ პირთა ხვედრია.⁹¹

საინტერესოა, უწოდებს თუ არა ჰომეროსი თავის პოემებში მოკვდავ მაცნეს *aggeloi*-ს? მოკვდავი მხოლოდ ხუთჯერ გვხვდება ტერმინ *aggeloi*-ით მოხსენიებული. ორჯერ (ილ. V, 804; X, 286) ტიდევსის ელჩად ყოფნის შესახებ მოგვითხრობს პოეტი. თითო-თითოჯერ კი ახალი ამბის შეტყობინების ფუნქციას პატროკლოსი (ილ. XI, 652), ანტილოქოსი (ილ. XVIII, 2) და ევმაიოსი (ილ. XVI, 138)

⁹¹ „ილიადის“ IX სიმღერის შესახებ მსჯელობა გვექნება მომდევნო თავში.

ასრულებენ. საყურადღებოა, რომელიმე გმირის ფუნქციური არსის განმსაზღვრელია ელჩობა თუ გარკვეულ სიტუაციაში ასრულებს თითოეული მათგანი უწყების მოვალეობას? ამ კითხვებზე პასუხის გაცემას მაგალითების განხილვის საფუძველზე შევეცდებით.

ბრძოლის ველზე ათენა დიომედესს ამხნევებდა და სიმამაცეს ჰმატებდა. მან დიომედესს მამის, ტიდევსის გმირობის შესახებ უამბო. ამ ეპიზოდში ქალღმერთი იგონებს ტიდევსის ელჩად წარგზავნის ამბავს თებეში. ათენამ ტიდევსს კადმოსელებთან ბრძოლა აუკრძალა და უბრძანა, მშვიდად ენადიმა მტრის სასახლეში.

...მაშინ ეწვია [ტიდევსი] შორს აქაველთაგან
მაცნედ თებეს მრავალრიცხოვან კადმოსელებს,—⁹²
ილ. V, 803-804.

ქალღმერთმა დასძინა, რომ იგი სწორედ ისეთი მამაცი გმირების შემწე იყო, როგორც ტიდევსი გახლდათ. ელჩის „სტატუსით“ წარგზავნილი ტიდევსი, რომლის მიმართაც კეთილგანწყობას დაუფარავად გამოხატავს ქალღმერთი, ღვთაებრივ ნებას ემორჩილება. მოკვდავი ელჩის მისია ამ შემთხვევაში მშვიდობის დამყარებაზეა ორიენტირებული, ხოლო ეს მისია კი ქალღმერთის მითითებით იგეგმება. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მოკვდავი მაცნე, რომელიც ტერმინ „*aggelo*“-ით არის მოხსენიებული, მოცემულ ეპიზოდში უკვდავის მიერ დაკისრებულ შეამავლის ფუნქციას ასრულებდა. ათენამ შეახსენა დიომედესს, რომ ამჟამად მას მფარველობდა და გმირისგანაც მამის მსგავს ვაჟკაცობასა და შეუპოვრობას მოითხოვდა. საინტერესოა, რომ „ილიადის“ X სიმღერაში თავად დიომედესი იხსენებს მამის ელჩობას კადმოსელებთან.

როცა თებეში აქაველთაგან ელჩად წავიდა.⁹³
ილ. X, 286.

იგი ევედრება ათენას, რომ ისევე შეეწიოს მას, როგორც ტიდევსს თებეში. მაცნემ აქაველები ასოპოსის⁹⁴ ნაპირთან იმიტომ დატოვა, რომ კადმოსელებს სამშვიდობო მისიით ხლებოდა.

⁹² ... *oŋte t jh|uqe nosfin jAcaiwn
aggelo- ej- Qhba- polea- meta; Kadmeiŋna-*, –

⁹³ *ej- Qhba-*, *oŋte te pro; jAcaiwn aggelo- hŋi.*

რადგანაც მას გადაეცა კადმოსელებისთვის თავაზიანი სიტყვა იქ⁹⁵

ილ. X, 288.

ორივე შემთხვევაში ტიდევსის ელჩობის შესახებ თხრობა ორნამენტული ხასიათისაა. ტიდევსი, არ არის მხოლოდ ახალი ამბის გადამცემი მეორე მხარესთან. მას შუამავლის მისია აკისრია აქაველებსა და კადმოსელებს შორის. მოკვდავთა სამყაროში ღვთაებრივი ნების აღსრულებაზე მიგვითითებს ის ფაქტი, რომ ელჩობისას ათენა ტიდევსის მფარველია. მაცნეს ქალღმერთის რჩევით მოქმედება ევალება, მიუხედავად იმისა, რომ წარგზავნილი მოკვდავია. შესაძლებელია, სწორედ ამგვარმა ფუნქციამ განსაზღვრა ტიდევსის ტერმინ *aggel o*"-ით მოხსენიება. ვფიქრობთ, ჰომეროსი აღნიშნულ ტერმინში იმ მაცნეს მოიაზრებს, რომელიც ღვთაებრივი ნებით ასრულებს თავის მოვალეობას.

ჰომეროსის პოემებში, როგორც აღვნიშნეთ, კიდევ სამი შემთხვევა დასტურდება, როცა ინფორმაციის გადაცემისას ტერმინ *aggel o*"-ით მოკვდავი იწოდება.

ზევსის გეგმის თანახმად, ტროელები ჰექტორის წინამძღოლობით ბრძოლაში კვლავ დაწინაურდნენ. რამდენიმე აქაველი გმირი დაიჭრა, ზევსისგან შიშით მოცულმა აიასმაც უკან დაიხია. დაჭრილი მაქაონი ნესტორმა თავისი ეტლით ბრძოლის ველიდან გაიყვანა. ეს ყოველივე ხომალდიდან აქილევესმა შენიშნა, თუმცა ვერ დაინახა, ვის დაეხმარა მოხუცი. იგი წარგზავნის პატროკლოსს ნესტორთან, რათა შეიტყოს დაჭრილის ვინაობა. წარგზავნილმა მისვლის მიზეზი ამცნო დამხვდურთ. ნესტორს დარჩენაზე კი უარი განუცხადა, რადგან აქილევესთან პასუხის გადასაცემად ჩქარობდა. სწორედ ამ ეპიზოდში უწოდებს საკუთარ თავს პატროკლოსი *aggel o*"-ს.

გამოვიკითხე და ახლა მაცნედ კვლავ მივდივარ სიტყვით აქილევესთან.⁹⁶

ილ. XI, 652.

აღსანიშნავია, რომ პატროკლოსი აქილევესის დავალებით მოცემულ მომენტში ასრულებს ინფორმაციის გადამცემის მისიას. თუმცა ეს არ ნიშნავს იმას,

⁹⁴ მდინარე ბეოტიაში.

⁹⁵ *aujtar olmeil icion muqon fere Kadmeioisin
keis j*

⁹⁶ *nun de; epo- eřewn pal in aggel o~ eim j Acil hi>*

რომ პატროკლოსის ფუნქცია ელჩობაა ტროას ომში. ყურადღებას იპყრობს ის გარემოება, რომ აქილევსი უკვდავის შვილია და შესაძლოა, სწორედ მის „ანგელოსად“ მიიჩნევს თავს პატროკლოსი.

აქილევსთან ახალი ამბის შესატყობად მისულ ერთ-ერთ მოკვდავსაც მოიხსენიებს ჰომეროსი ტერმინ *aggeloi*-ით. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც უშუალოდ ღმერთი არ აგზავნის მაცნეს გმირთან, თუმცა აქილევსის ინფორმირება საუკეთესო მეგობრის დაღუპვის შესახებ, ღვთაებრივი გეგმის ერთ-ერთ გადამწყვეტ ეპიზოდს წარმოადგენს. ნესტორის ვაჟი, ანტილოქოსი ამცნობს პელევსის ძეს პატროკლოსის სიკვდილის ამბავს. ამ ინფორმაციის მაუწყებელს ჰომეროსი *aggeloi*-ს უწოდებს.

ანტილოქოსი აქილევსთან სწრაფფეხება მაცნედ მივიდა.⁹⁷

ილ. XVIII, 2.

„ილიადის“ დრამატული განვითარებისთვის ეს სცენა განსაკუთრებით საინტერესოა. სწორედ პატროკლოსის სიკვდილის შეტყობინების შემდგომ ერთვება აქილევსი ბრძოლაში, მიუხედავად იმისა, რომ დედა კვლავ ახსენებს, რომ ჰექტორზე შურისძიების შემდეგ მალე მასაც ელის აღსასრული (ილ. XVIII, 96). მოვლენების ამგვარად წარმართვის გეგმა ზევსმა ჯერ კიდევ მაშინ გააცნო ოლიმპოსის მკვიდრთ, როცა თითოეულ მათგანს ბრძოლაში ჩარევა აუკრძალა (ილ. VIII, 470-478). ამდენად, აქილევსისათვის პატროკლოსის სიკვდილის შესახებ უწყება ზევსის ნების აღსრულებასთან არის დაკავშირებული. განრისხებულ გმირს უნდა გაეგო ჰექტორის მიერ პატროკლოსის მოკვლის ამბავი, რათა ჩაბმულიყო ომში ტროელთა დასამარცხებლად.

„ოდისეას“ XVI სიმღერაში ტელემახოსი აგზავნის ევმაიოსს პენელოპესთან, რათა შეატყობინოს მას შვილის პილოსიდან ჩამოსვლის ამბავი. ამ შემთხვევაში ევმაიოსმა მაუწყებლის ფუნქცია უნდა შეასრულოს. თუმცა ჰომეროსი 130-134 სტრიქონებში, როცა ოდისეუსის ძე ავალებს მედორეს ინფორმაციის გადაცემას, მას არ მოიხსენიებს მაცნის აღმნიშვნელი არც ერთი ტერმინით. ევმაიოსი წასვლის წინ ეკითხება თავის „ბატონს“, ხომ არ ამცნოს ლაერტესაც ტელემახოსის დაბრუნება. სწორედ მაშინ უწოდებს იგი საკუთარ თავს *aggeloi*-ს.

ხომ არ წავიდე მაცნედ ბედკრულ ლაერტესთან გზად...⁹⁸

⁹⁷ ἄντιλοχος- δὲ ἰακίβητι ποδα- ταχυ- ἄγγελος- ἦλθε.

ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ჰომეროსი ტერმინ *aggel o*--ში ღვთაებრივი ინფორმაციის გახმოვანებას გულისხმობს იმ შუამავლის მეშვეობით, რომელსაც მოცემულ მომენტში ეკისრება ელჩობის ან ინფორმაციის გადაცემის ფუნქცია. მასში, უმეტესწილად, ღვთაებრივი ნების გაცხადება შეიძლება მოიაზრებოდეს. *aggel o*- არ არის ჩვეულებრივი შიკრიკი, მას განსაკუთრებული ინფორმაცია მიაქვს დანიშნულ ადგილზე. ამბავი, რომელიც ღმერთების ნებით უნდა შეიტყოს ამა თუ იმ მოკვდავმა. ამდენად, ჰომეროსი მხოლოდ განსაკუთრებულ სიტუაციაში უწოდებს მოკვდავს *aggel o*"-ს. პოეტი აღნიშნულ ტერმინში არ მოიაზრებს იმ მაცნეს, რომლისთვისაც მოკვდავთა დონეზე ელჩობა ფუნქციური არსის განმსაზღვრელია.

საინტერესოა როგორ მოიაზრებს ჰომეროსი ტერმინ *khirux*-ს, ვინ არიან ამ ფუნქციის მატარებელი ღმერთებისა და გმირების დონეზე, რა ადგილი უჭირავთ მათ საზოგადოებაში და გარდა ინფორმაციის გავრცელებისა, რა მოვალეობები ეკისრებათ.

შიკრიკის საპატიო თანამდებობა უშუალოდ ზევსის მფარველობის ქვეშაა. შიკრიკები კეთილშობილი მოკვდავები არიან, რომლებიც მეფეებს ან წარჩინებულ პირებს ემსახურებიან და მათ საგარეო თუ საშინაო საქმეების მოგვარებაში ეხმარებიან. ისინი მონაწილეობას იღებენ რიტუალის აღსრულებაში, როცა მსხვერპლშეწირვა „რჩეულთა“ ინიციატივით ხდება. შიკრიკები საზოგადოებაში დიდი ავტორიტეტით სარგებლობენ და სახელმწიფო მმართველთაგან დაკისრებულ მოვალეობებს აღასრულებენ. ისინი ავრცელებენ ინფორმაციას, მოუწოდებენ ხალხს შეკრებებზე და ამყარებენ წესრიგს სასამართლოებზე ან საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილებში. მათი ძირითადი ატრიბუტი კვერთხია, რომლითაც ისინი გამოირჩევიან ჩვეულებრივი ადამიანებისაგან. ეს არის ნიშანი მათი უფლებამოსილებისა და სახალხო ავტორიტეტისა. ძველად ეს ატრიბუტი ხშირად გამოიყენებოდა რანგისა და თანამდებობის აღსანიშნად. შიკრიკის კვერთხს მშვიდობის კვერთხსაც უწოდებენ. ისინი, როგორც შეკრების მოსამართლეები და სიმართლის დამცველები ხალხს სიმშვიდისკენ მოუწოდებენ და მხოლოდ კვერთხის

⁹⁸ h\kai; Laerth/aujthn odon aggel o- e\| qw
dusmorw/..

მინიშნებით და ამ „სამეფო ინსიგნაციის“ გადაცემით ანიჭებენ ადამიანებს აზრის გამოთქმის უფლებას. მოგვიანებით მსგავსი ფუნქციები ჰქონდათ ათენში მართლმსაჯულთა შიკრიკებს, შემდეგ კი ეს მოვალეობები დაეკისრათ „ბულეს და ხალხთა შიკრიკებს“ – khru^x thⁱ- bou^l hⁱ- kai; tou dh^mou (კევი 1981, 436), რაც იმის მანიშნებელია, რომ მათი მსახურების არეალი დროთა განმავლობაში თანდათანობით ფართოვდებოდა.

ჰომეროსის პოემების დეტალური ანალიზის საფუძველზე შეიძლება პირობითად გამოიყოს ფუნქციები, რომელთაც მოკვდავი შიკრიკები აღასრულებენ. ისინი: 1) ავრცელებენ ინფორმაციას; 2) მოუხმობენ ხალხს შეკრებებზე ან საბრძოლველად; 3) ამყარებენ წესრიგს აგორაზე საქმის განხილვის დროს; 4) ემსახურებიან მეფეს; და 5) მონაწილეობენ რიტუალში.

შიკრიკის უპირველესი მოვალეობა ინფორმაციის შეტყობინება ან გავრცელებაა. ამ ფუნქციის მატარებელი შიკრიკები, ზოგადად, როგორც ამბის მაუწყებელნი ხშირად გვხვდებიან პოემებში. ისინი უპირატესად მოკვდავი მალემსრბოლნი არიან და წარჩინებულ პირებს ემსახურებიან.

შიკრიკი გაგზავნეს ოდისევსის სასახლისკენ,
რომ ეცნობებინა ამბავი გონიერი პენელოპესათვის...⁹⁹
ოდ. XVI, 328-329.

ან

ერთმანეთს შეხვდნენ შიკრიკი და ღვთაებრივი მელორე,
რათა ამბავი ეცნობებინათ ქალბატონისათვის.¹⁰⁰
ოდ. XVI, 333-334.

მოკვდავი შიკრიკები, ფაქტობრივად, შუამავლის ფუნქციას ასრულებენ მეფესა და ადამიანებს შორის. ისინი მეფის ბრძანებასა და სურვილს უცხადებენ თავიანთ ხალხს. ეს მისია მათ უშუალოდ მეფისგან აქვთ დაკისრებული და სწორედ ამიტომ სარგებლობენ პატივისცემითა და ავტორიტეტით საზოგადოებაში. შიკრიკები ავრცელებენ ინფორმაციას ბრძოლის დაწყების შესახებ და ისინი მოუხმობენ

⁹⁹ aytar khruka proesan domon eij- ოდუშო-,
ajgel ihn ejeonta perifroni Phnel opeih/

¹⁰⁰ tw; de; sunanthithn khru^x kai; dioⁱ- ulforboⁱ-
thⁱ- aujthⁱ- efek jaggel ihⁱ-, ejeonte gunaikiv

ხალხს შეკრებებზე. ამ შემთხვევაში მათ მხოლოდ მეთაურის ნებისა და ბრძანების გავრცელების დანიშნულება აქვთ.

მაშინვე მოიხმო [აგამემნონმა] მაღალხმიანი შიკრიკები,
რათა ემცნოთ მათ ბრძოლის შესახებ გრძელთმიანი აქაველებისთვის.¹⁰¹

ილ. II, 442-43.

როდესაც ზეესი მაცდურ სიზმარს გაუგზავნის აგამემნონს, იგი გამოღვიძებისთანავე უბრძანებს შიკრიკებს აქაველთა ღაშქრის შეკრებას. მაღემსროლნი სწრაფად ასრულებენ დაკისრებულ მოვალეობას. ისინი არასდროს აცხადებენ მეფესთან შეკრების მიზეზს, ვინაიდან ეს მათ ფუნქციაში არ შედის. უფრო გვიან ამის შესახებ თავად აგამემნონი საუბრობს შეკრებილ ჯართან. ეს ხდება მას შემდეგ, როცა ცხრა მოყვირალი შიკრიკი (ejneā khruke" boownte") დააცხრობს აღზნებულ ღაშქარს.

შიკრიკებს ინფორმაციის გავრცელების გარდა, ეკისრებათ წესრიგის დამყარება შეკრებებსა და აგორაზე საქმის განხილვის დროს. ჰეფესტოს მიერ გამოჭედილ აქილევსის ფარზე ასეთი სცენაა გამოსახული: ორ კაცს მკვლელობის საზღაურზე აქვს დავა. ერთი ამტკიცებს, რომ მთლიანად გადაიხადა მკვლელობის საზღაური, ხოლო მეორე მტკიცედ უარყოფს ამ ფაქტს. ხალხი ორად არის გაყოფილი. ამ პროცესს სწორედ შიკრიკები წარმართავენ. ისინი აღზნებულ მომხრეებს აწყნარებენ, ანუ ამყარებენ წესრიგს აგორაზე და ამავე დროს, თავიანთი კვერთხის გადაცემით აძლევენ თავის მართლების და სიტყვის წარმოთქმის უფლებას თითოეულ მათგანს (ილ. XVIII, 497-507). როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მსგავსი ფუნქცია მოგვიანებით ათენში „სასამართლოს კერუქსებს“ დაეკისრათ. პომეროსის პოემებში ზემოაღნიშნულ მოვალეობათა აღმსრულებლებს, მათ კონკრეტულ ვინაობას და სახელს, უმეტესწილად, პოეტი არ ასახელებს. მათ ზოგადად, როგორც მეფის შიკრიკებს ისე წარმოგვიჩენს. მხოლოდ ოთხი შიკრიკის ვინაობას გვისახელებს პოეტი, რომლებიც მონაწილეობენ პოემებში. ესენი არიან: მედონი (ოდ. IV, 681, 707; XVI, 252, XXII, 357), პისენორი (ოდ. II, 38), პონტონოოსი (ოდ. VII, 182; VIII, 65; XIII, 50; 53) და თოოტესი (ილ. XII, 342, 351).

¹⁰¹ aijt ika khrukessi ligufqoggoisi kel euse
khrussein pol emonde karh komownta" j'acaioul':

ოდისევესის შიკრიკმა მედონმა, რომელიც ითაკაში დარჩა, მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ტელემაქოსის გადარჩენაში, რამაც, ფაქტობრივად, განსაზღვრა მოვლენათა შემდგომი განვითარება. იგი ითაკის დედოფალს ყველაზე ხშირად საკუთარი ნებით ატყობინებს რაიმე მნიშვნელოვან ინფორმაციას. სწორედ ამ ერთგულებით მსახურებამ იხსნა იგი დაბრუნებული ოდისევესის რისხვისაგან. ტელემაქოსის რჩევით, ოდისევესმა არ მოკლა სამეფო კარის ერთგული შიკრიკი. მედონმა ყური მოჰკრა სასიძოების საუბარს, რომელთაც დაგეგმილი ჰქონდათ ოდისევესის ამბის შესატყობად გამგზავრებულ ტელემაქოსს სამეს სრუტეში ჩასაფრებოდნენ და მახვილით გაეგმირათ. იგი დაუყოვნებლივ გაეშურა სასახლისაკენ და ამცნო პენელოპეს სასიძოების ბოროტი განზრახვა.

შიკრიკმა მედონმა აუწყა [პენელოპეს], იმ შეთანხმების შესახებ, რომელიც მათ [სასიძოებს] შორის შედგა სასახლის ეზოში.¹⁰²

ოდ. IV, 676-677.

მედონი ატყობინებს დედოფალს ამბავს და ტოვებს სასახლეს. ფაქტობრივად, მან მხოლოდ ინფორმაცია გადასცა, ხოლო რჩევას, თუ როგორ უნდა აეცილებინათ უბედურება თავიდან, უკვე ერთგული ევრიკლეა აძლევს. მედონი ტერმინ *khruX*-ით მოიხსენიება. შესაბამისად, ამ ტერმინით მოხსენიებული მედონის ფუნქცია მხოლოდ ინფორმაციის შეტყობინებაა. ე. წ. „ფუნქციონერი ელჩები“ კი ხშირ შემთხვევაში კეთილ მრჩეველებად გვევლინებიან. მათ რჩევას არა მარტო მოკვდავნი, არამედ ღმერთებიც ყოველთვის აფასებენ და ითვალისწინებენ კიდევ. შიკრიკის სიტყვას თუ მოცულობის თვალსაზრისით განვიხილავთ, ხშირ შემთხვევაში მოკლე და უფრო ინფორმაციული ხასიათისაა. უკვდავი მაცნის ფუნქცია კი ხშირ შემთხვევაში სცილდება ამბის შეტყობინებას. „ანგელოსების“ მოვალეობა ნათლად აისახება მათ მიერ წარმოთქმულ სიტყვაში. ღმერთის მაცნე როგორც ლოგიკური, ისე ემოციური დარწმუნების ხერხებით ცდილობს მიაღწიოს შედეგს და აღასრულოს ზევსის ნება დედამიწაზე. „კერუქსებს“ კი დარწმუნების მისია არ აკისრიათ. ისინი თითქმის არასდროს გამოხატავენ თავიანთ პოზიციას, ცდილობენ ნეიტრალურობის შენარჩუნებას, მაგრამ როგორც სახელმწიფოს ერთგული მსახურები ყოველთვის მეფის ინტერესების დამცველებად მოიაზრებიან. ასე რომ, ტერმინ *khruX*-ით

¹⁰² *khruX gar oileþipe Medwn, of eþeureto boul a-
auþ h- ekto- ejvn: oild jehdoqi mhtin ufainon.*

მოსხენიებული შიკრიკები და „ზევის მაცნეები“ (Dio- abgelo) განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან არა მარტო იმით, რომ ერთნი მოკვდავნი არიან, ხოლო მეორენი უკვდავნი, არამედ ტერმინოლოგიურადაც. თუმცა ეს სიტყვები, შეიძლება ერთი შეხედვით, სინონიმურადაც კი მოგვეჩვენოს.

არაერთი მაგალითის დასახელება შეიძლება ჰომეროსის პოემებიდან, როცა შიკრიკები წარჩინებულ პირებს ემსახურებიან, მონაწილეობენ მათ მიერ ჩატარებულ რიტუალში და აღასრულებენ მეფეთა ნება-სურვილს (ილ. I, 321; 391; II, 184; III, 116; IV, 192; VIII, 517; IX, 10; XII, 342; XXIII, 39; XXIV, 282; 689; ოდ. I, 109; 143; 146; 153; III, 338; IV, 301; VII, 163; 178; VIII, 47; 69; 399; 471; 474-482; IX, 90; X, 59; 102; XIII, 49; 64; XVI, 252; XVII, 334; XVIII, 291; 424; XX, 276; XXI, 270). აღსანიშნავია, რომ შიკრიკები B-ხაზოვან ტექსტებშიც რელიგიური ხასიათის წარწერებში გვხვდება, რის გამოც მეცნიერები ვარაუდობენ, რომ, შიკრიკი გარკვეული რიტუალური ფუნქციის აღმსრულებელი იყო ტაძარში.

როგორც ვნახეთ, „კერუქსები“, უმეტესწილად, მოკვდავები არიან, თუმცა 3-ჯერ უკვდავიც გვხვდება ამ ტერმინით მოსხენიებული. „ილიადის“ ერთ ეპიზოდში (II, 279-280) გვხვდება ათენა, რომელიც შიკრიკის გარეგნობით მოუწოდებს ხალხს სიმშვიდისაკენ.¹⁰³ ამ შემთხვევაში ქალღმერთი საკუთარი ინიციატივით ასრულებს შიკრიკის მოვალეობას. „ოდისეაშიც“ (VIII, 7-8) ალკინოოსის შიკრიკის სახით ევლინება ფეაკელებს და მოედანზე შეკრებისკენ მოუხმობს, როცა სურდა ამ ქალაქის მცხოვრებთ ენახათ სტუმარი. ათენა მუდამ ზრუნავდა ოდისევის შინ დაბრუნებაზე. ეს თავშეყრაც იმ დიდი გეგმის ნაწილი იყო, რომელსაც საბოლოო შედეგი უნდა მოეტანა გმირისთვის. ამ ეპიზოდიდან ვიგებთ, რომ ოდისევის ღვთაებრივი იერიც კი მისცა, რომ ფეაკთა ქვეყანაში კეთილგანწყობით შეხვედროდნენ. თუმცა ამ შემთხვევაში ჩვენთვის საინტერესოა, რომ ქალღმერთი მოკვდავი შიკრიკის ფუნქციას ასრულებს.¹⁰⁴ ასეთივე ფუნქციას იღებს საკუთარ

¹⁰³ ...para; de; glaukwi- jAqhnh
eijdomenh khruki siwpan laon ajwgei,...

¹⁰⁴ hld jaja; aštu metwčeto Pal la- jAqhnh
eijdomenh khruki daiFrono- jAlkinoio,...

თავზე აპოლონიც, რომელიც ყოფილი შიკრიკის, პერიფასის სახით მიმართავს ენეასს გამამხნევებელი სიტყვით (ილ. XVII, 324).¹⁰⁵

ამგვარად, შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ ტერმინ khru-x-ს ჰომეროსის ეპოქისათვის უკვე გარკვეული მნიშვნელობა ჰქონდა. მათი მოვალეობა არა მარტო ინფორმაციის გადაცემით, არამედ სხვა ფუნქციებშიც გამოიხატება. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ უმეტესწილად, ეს წარგზავნილები მოკვდავნი არიან და მათი ფუნქციები არასდროს ვრცელდება ღვთაებრივ დონეზე. პოემებში აშკარად იკვეთება განსხვავება წარგზავნილთა სტატუსსა და მისიას შორის.

ზოგჯერ ელჩობის განხორციელება თვით ამ ფუნქციის შემსრულებლისათვის შესაძლოა საბედისწეროც აღმოჩნდეს. ამ თვალსაზრისით ყურადღება შეიძლება შევაჩეროთ გლაგოსის ცნობილ სიტყვაზე, რომელშიც აღწერილია, თუ როგორ გაგზავნა ბელეროფონტესი პროიტოსმა ლიკიაში და თან გაატანა ისეთი ინფორმაციის მაუწყებელი დაფა, რომელიც თავად ბელეროფონტესის დაღუპვას მოასწავებდა.

pempe dermin Lukihnde, poren d jo{ge shmata lugra;

graya- eji pinaki ptuktw/qumofqora pol lar

[ბელეროფონტესი] გააგზავნა ლიკიაში, თან გაატანა

დაფაზე დაწერილი ბევრი ავის მაუწყებელი ნიშნები მის დასადგობად.

ილ. VI, 168-69.

მიუხედავად იმისა, რომ მეცნიერებაში კამათი მიმდინარეობს იმის თაობაზე, თუ რა იგულისხმება ჰომეროსის ფრაზაში - shmata lugra; graya- eji pinaki ptuktw/ დამწერლობის სისტემა თუ რაღაც ავის მაუწყებელი სიმბოლოები, ერთი რამ აშკარაა, ბელეროფონტესის მიერ ჩატანილი ორმაგი პინაკები შეიცავდა იმ ინფორმაციას, რომელმაც მოვლენათა შემდგომი განვითარება განსაზღვრა (შდრ. ΠΓΘ 1978, 267). გარდა ამისა, შესაძლოა ვიფიქროთ, რომ წერილობითი ფორმით ამბის გადაცემის პრაქტიკა უკვე გარკვეულწილად იმ ხანად ყალიბდებოდა.

¹⁰⁵... ajl | jauito;- jApollwn

Aijeian oltrune dema- Perifanti epikw;-

khruki Hputidh/ ol- oilpara; patri; geronti...

ელჩობა „ილიადის“ IX სიმღერის მიხედვით

ელჩობას ჰომეროსთან მრავალმხრივი დანიშნულება ჰქონდა, ხოლო ელჩების ფუნქციები, მათი მისია, ადგილი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და სტატუსი საკმაოდ დიფერენცირებული იყო. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ელჩობა მთელი თავისი მრავალფეროვნებით შეინიშნება როგორც დგთაებრივ, ასევე მოკვდავთა სფეროში. პოეტი ასახელებს შიკრიკებს, მაცნეებს, ელჩებს და სხვა წარგზავნილებს და მათ შესაბამის დატვირთვას ანიჭებს. ჰომეროსის ეპოსში ელჩობის ბევრი სცენაა წარმოდგენილი, რომლებიც პირობითად შეიძლება დავეყოთ რამდენიმე კატეგორიად: 1) ელჩობა, რომელიც გულისხმობს ინფორმაციის მიტანას; 2) ელჩობა, რომელიც მოითხოვს შედეგს ანუ უკვე მიღებული გადაწყვეტილების აღსრულებას; 3) ელჩობა, რომელიც თხოვნას შეიცავს; 4) ელჩობა, რომელიც მოლაპარაკების გზით მიმართულია დარწმუნებისაკენ.

ელჩობისა და მაუწყებლობის ფუნქციას როგორც ღმერთების, ისე მოკვდავთა დონეზე ასრულებენ ის პირები, რომელთაც ეს მოვალეობით ეკისრებათ. მაგრამ არიან ისეთებიც, რომელთაც ეს ფუნქცია არ გააჩნიათ, თუმცა ზოგჯერ

სიტუაციიდან გამომდინარე აღასრულებენ ამ მისიას. ამაზე მეტყველებს პოემაში თავად უწყების ტერმინთა გამოყენების სიხშირეც.

თუკი ღვთაებრივ დონეზე მეტნაკლებად გარკვეულია, როდის გამოიყენებს ზევსი (და არა მარტო ზევსი) მაცნე ღმერთებს, გმირთა სამყაროში ელჩობის დანიშნულებას ავტორისეული მხატვრული წარმოსახვა განაპირობებს. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია „ილიადის“ IX სიმღერა, სადაც ელჩობა წარმოდგენილია მხოლოდ მოკვდავთა დონეზე, როცა ღმერთები არ ერევიან მოქმედების მსვლელობაში.

ამ წარმომადგენლობითი ელჩობის შინაარსი ასეთია: აქაველები მარცხდებიან, ვინაიდან აგამემნონზე განრისხებული აქილევსი უარს ამბობს ბრძოლაში მონაწილეობის მიღებაზე. აგამემნონი დანაშაულის გამოსყიდვას უთვალავი განძით აპირებს. ნესტორი აღნიშნავს, რომ ძღვენთან ერთად საჭიროა პელიდის გულის მოგება აღერსიანი და მეგობრული სიტყვით. ამიტომ აუცილებელია შუამავლების გაგზავნა აქილევსთან. განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს, რა პრინციპით კომპლექტდება ეს წარმომადგენლობითი ელჩობა? ნესტორი ჩამოთვლის მისი აზრით საუკეთესო ელჩებს: წარგზავნილთა მეთაურად „ღმერთების საყვარელ“ (diifiloō) ფონიქსს ასახელებს, შემდეგ „დიდ“ (megaō) აიასსა და „ღვთისსადარ“ (diōō) ოდისევსს. მათ შიკრიკებად ოდიოსი და ევრიბატესი უნდა გაჰყოლოდნენ. ჰომეროსი სამივე გმირს მოიხსენიებს ეპითეტით „klhtouō“, რაც რჩეულს, სახელოვანს ნიშნავს, ხოლო ოდიოსსა და ევრიბატესს, „khrux“-ს უწოდებს, რაც თავისთავად შიკრიკს აღნიშნავს. დასახელებულ რჩეულთა შორის სამივე განსხვავებული ფუნქციის მატარებელია. შესაბამისად, სამივე „რჩეულის“ სიტყვა ისეა აგებული, რომ აქილევსს სხვადასხვა მოტივით ეგრძნოს ის მოვალეობა და პასუხისმგებლობა, რომელიც აიძულებდა გმირს, დაბრუნებოდა ბრძოლის ველს. ეს კარგად ჩანს აქილევსის განსხვავებული რეაქციებიდანაც, როცა იგი ოდისევსს, ფონიქსსა და აიასს პასუხობს. თუმცა სამივე ე.წ. ელჩი განსხვავების მიუხედავად, ავსებენ ისინი ერთმანეთს და ელჩობის საერთო სახეს ქმნიან. ადრეული გამოკვლევების შედეგადაც დამტკიცებულია, რომ ეს სამი წარგზავნილი წინასწარ დაგეგმილ და დაუშლელ მთლიანობას წარმოადგენს (ლომანი 1970, 213). მათგან ყველაზე გამოცდილი და მოხერხებული ოდისევსია, შესაბამისად, ნესტორი მას აგზავნის მისი გონიერების გამო;

წარმომადგენელთა შორის არის აქილევსის მამის მეგობარი ფონიქსი, რომელსაც არ შეიძლება უარი ეთქვას, ხოლო მესამე პიროვნება აიასი ვაჟკაცობის განსახიერებაა. მის პირდაპირობასა და გულწრფელობას დიდად აფასებს პელევსის ძე. მაგრამ ისმის კითხვა: რა არის ორი შიკრიკის – ოდიოსისა და ევრიბატესის ფუნქცია ამ ელჩობის დროს? მეცნიერებაში არაერთი მოსაზრება გამოითქვა IX სიმღერაში დუალისების საკითხთან დაკავშირებით, თუმცა ეს თემა ჩვენი კვლევის საგანს არ წარმოადგენს.¹⁰⁶ ვფიქრობთ, აუცილებელი იყო წარმომადგენლობას მიეღო დელეგაციის სახე, რითაც დაცული იქნებოდა ელჩობის წესი, ანუ თანამედროვე ტერმინოლოგიით – პროტოკოლი. შიკრიკები აქილევსთან საუბარში მონაწილეობას არ იღებენ, მაგრამ ასრულებენ სხვა ფუნქციას. კერძოდ, ეს ფუნქცია სპეციალური რიტუალისას იჩენს თავს, ხოლო რიტუალს მისთვის განკუთვნილი პირები, ამ შემთხვევაში შიკრიკები აღასრულებენ. მხედველობაში გვაქვს ე.წ. „განწმენდის“ რიტუალი, რომელიც ყოველი საქმის დაწყების წინ უნდა აღსრულებულიყო.

„ხელებზე აკურეთ წყალი და დაიცავით წმინდა ღუმელი.
ვილოცოთ ზევსის, კრონოსის ძის მიმართ, იქნებ, შეგვიწყალოს.
რაც ბრძანა, ყველასთვის სასიამოვნო სიტყვა თქვა.
მაშინვე შიკრიკებმა წყალი აკურეს ხელებზე.
ახალგაზრდებმა თასები პირამდე აავსეს სასმელით [ღვინით].
ჩამოუსხეს ყველას და ჩამოურიგეს მარჯვენა მხრიდან.
მათ ზედაშე ასხურეს ღმერთს და შესვეს, რაც სულით სწადდათ.

და უმაღლესი გავიდნენ აგამემნონის, ატრევსის ძის კარავიდან“

ილ. IX, 171-178.

მეფის კარავიდან გასულ აქაველებს თან გაჰყვა ნესტორიც, რომელმაც სთხოვა თითოეულს, განსაკუთრებით კი ოდისევსს, რამენაირად დაეყოლიებინათ გმირი. წარგზავნილებმა უხმოდ შეცურეს ზღვაში და მთელი გზა ილოცეს, რომ შეწვოდათ ღმერთი აქილევსის გულის მოღობაში. როცა „რჩეული“ აქაველები

¹⁰⁶ ფდრ. William F. Wyatt, The Embassy and the Duals in Iliad 9, American Journal of Philology, Baltimore, Vol. CVI, 1990, 399-408; Monro D. B., A Grammar of the Homeric Dialect, Oxford, 1891, 161-62; Gordeziანი R., „Zur Interpretation der Dual im 9. Buch der Ilias“, Philologus 124, 1980, 163-174; Chet A. Van Duzer, Duality and Structure in the Iliad and Odyssey, New York, 1996, 93-142; 319-322.

მირმიდონელთა ხომალდებსა და კარგებს მიადგნენ, დაინახეს, რომ აქილევსი ტკბილხმიანი ფორმინგით (*formiggi ligeith*) სულს იამებდა, უმღეროდა გმირთა დიდებას. იქვე პატროკლოსი იჯდა და უსმენდა. როცა გმირმა თვალი მოჰკრა „ელჩებს“, წამოიჭრა და მათკენ სწრაფად გაემართა. მოსულ სტუმრებს კი ასე მიმართა:

„მოგესალმებით, მეგობარო ვაჟკაცებო მობრძანდით –

აღბათ ძალიან გიჭირთ –

ჩემთვის, განრისხებულისათვის, თქვენ აქაველთა შორის მაინც ყველაზე

სასურველი ხართ“ (IX, 197-98).¹⁰⁷

აქილევსმა „სასურველი ვაჟკაცები“ (*fil tatoi ahdreō*) დიდი პატივით მიიღო. თვალნათლივ ჩანს გმირის დამოკიდებულება ოდისევსის, ფოინიქსისა და აიასის მიმართ. ასე რომ, ნესტორის კრიტიკიუმით არჩეული ელჩები მისაღები აღმოჩნდა აქილევსისათვის, რაც თავისთავად ნესტორის სწორ გადაწყვეტილებასა და არჩევანზე მიუთითებს.

ყურადღებას იპყრობს ის, თუ როგორ აგებს თავის სიტყვას მეფის „ელჩი“ და როგორ ცდილობს დაარწმუნოს აქილევსი, დაიცხროს რისხვა. ოდისევსის დიპლომატიურობაზე მეტყველებს მიმართვა, რითაც იწყებს თავის სიტყვას. მან თავდაპირველად მადლობა გადაუხადა პელიდს თბილი მიღებისათვის და აღნიშნა, რომ ისევე არაფერი აკლდა ამ მეგობრულ სუფრას, როგორც აგამემნონის კარავში გამართულ ვახშამს. ამით ცდილობს, მეფეზე განრისხებულ აქილევსს „შეაპაროს“ მისი სახელი, მაგრამ ისე, რომ ამან კიდევ უფრო არ გააღიზიანოს პელიდის გული. ოდისევსის სიტყვა ჰომეროსისეული მჭერმეტყველების ხელოვნების ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუშია. ეს მისი კომპოზიციური აგებულებიდანაც ჩანს, რაზეც შემდეგ თავში ვიმსჯელებთ დაწვრილებით. ოდისევსი რჩება აგამემნონის ელჩად, მიუხედავად იმისა, რომ მის პირად ინტერესებშიც შედის აქილევსის დაბრუნება ბრძოლაში. ოდისევსის მიმართვა არ არის ემოციაზე აგებული. მხოლოდ 5 სტრიქონში ჩნდება ემოციური მომენტი, როცა მას მამა პელევსს და მის დარიგებას ასხენებს (IX, 252-256).¹⁰⁸

¹⁰⁷ caireton : h\fil oi ahdre- ikaneton - h\ti mala crew-
oi\moi skuzomenw/per jAcaiwn fil taitw e\jton.

¹⁰⁸ w\pepon, h\men soirge pathr epetel leto Phleu-

h\ntati tw/ ote s jek Fqih- jAgamemnoni pempe:

ო, მეგობარო, განა მამაშენმა პელევსმა ასე არ დაგარიგა
იმ დღეს, როცა ფთიადან აგამემნონთან გამოგზავნა:
– შეილო ჩემო, სიმტიცეს ათენა და ჰერა
შეგმატებენ, როცა ინებებენ; შენ კი ამაყ სულში
დათრგუნე რისხვა. სათნოება გერჩინოს მუდამ.

ამის შემდეგ იგი ლოგიკურად ასაბუთებს საშიშროების არსებობას და მოუწოდებს აქილევსს აქაველთა ღაშქრის ხსნისაკენ. ოდისევსი საოცარი სიზუსტით იმეორებს მეფის მიერ ბელადების სუფრაზე წარმოდგენილ ძღვენის სიას და მის სიტყვაში მთელი აქცენტი გადატანილია საჩუქრების ჩამოთვლაზე. ამით უფრო ამყარებს მტიციებულებას თავისი ოფიციალური სტატუსის თაობაზე, ვინაიდან მხოლოდ მეფის პირადი ელჩი (მიუხედავად იმისა, რომ სამივე აგამემნონის წარგზავნილია) იყო უფლებამოსილი ქვეყნის მმართველის მატერიალური კონპენსაცია შეეთავაზებინა მეორე მხარესთვის. სიტყვის ამ ნაწილში განსაკუთრებით ჩანს ოდისევსის რაციოზე აგებული შეთავაზება, რომელიც ემოციისაგან თითქმის დაცლილია. სიტყვის დასასრულს, ოდისევსი ხელახლა მოუწოდებს გმირს, დაუდგეს გვერდით ღაშქარს. თუმცა აქ თითქოს წინასწარ ჭვრეტს აქილევსის უარს და დასძენს, რომ თუ აგამემნონთან შერიგებას არ ისურვებს, შეიბრალოს აქაველები და ისინი მას, როგორც ღმერთს ისე განადიდებენ. ამასთან არ გაუშვას შანსი, შეებრძოლოს ჰექტორს. „ჭკუაუღვემა“ ოდისევსმა კიდევ ერთი კომპენსაცია შესთავაზა – გმირის სახელი და დიდება. აგამემნონის მიერ შეთავაზებული მატერიალური მოგების ნაცვლად მეფის ელჩი, ოდისევსი, წარუდგენს გმირს, როგორც თავად ფიქრობს, უფრო შესაფერის მოგებას (ლომანი 1970, 235). საინტერესოა, როგორ პასუხობს დიპლომატს განრისხებული აქილევსი და რა რეაქცია აქვს მის მიერ შეთავაზებულ პირობებზე? აქილევსის პასუხი ეყრდნობა ოდისევსის არგუმენტაციას, თუმცა ცალკეულ შემთხვევაში თემატურად ბევრად უფრო რთულად არის აგებული. გმირი არცერთ შეთავაზებულ პირობასა და წინადადებას არ ტოვებს უპასუხოდ. აქილევსის სიტყვაში აშკარად იგრძნობა ჰომეროსის სწრაფვა, შეადაროს ერთმანეთს აქილევსი და აგამემნონი.

teknon ejmon, karto- men jAqhnaih te kai; Hrh
dwsous j ai[k j epe[wsi, su; de; megal h[tora qumon
i[schein ejn sth[qessi: fil ofrosunh gar ajmeinwn:

განრისხებული გმირი პარალელს ავლებს მასსა და მეფეს შორის. იგი პირდაპირ ეუბნება ოდისევსს, რომ სძულს აგამემნონი და ჩამოთვლის ამის მიზეზებს: 1) მეფე ერთს ფიქრობს გულში და მეორეს ამბობს; 2) დღეს უკვე ერთი ფასი აქვს მხდალსა და მამაცს; აგრეთვე, სიკვდილს – ადამიანი მტერს შებრძოლება თუ „უქმად“ მოკვდება. ამის შემდეგ ჩამოთვლის, თუ რამდენი დამსახურება მიუძღვის თავად გმირს აქაველების წინაშე და რა შემართებით იბრძოდა დღე და ღამე მტრის ციხე-სიმაგრეებთან. მას მოპოვებული განძი ყოველთვის აგამემნონთან მიჰქონდა. მეფე ცოტას გასცემდა, თავისთვის კი ბევრს იტოვებდა. მიუხედავად ყველაფრისა, აგამემნონმა მას საყვარელი ქალი, ბრისეისი „წაგლიჯა“. მართალია, ის ქალი იარაღით ჰყავდა მოპოვებული, მაგრამ გმირს ძალიან უყვარდა. აქილევსი თავს შეურაცხყოფილად გრძნობდა. პელევსის ძემ იცოდა, რომ აგამემნონსა და მის ჯარს ძალიან უჭირდა. როცა აქილევსი ჩართული იყო ბრძოლაში, ჰექტორი ციხის გალავნებს ვერ შორდებოდა. ამჟამად კი შეუძლებელი იყო მისი შეკავება. აქილევსის სიტყვაში ნათლად ჩანს, რომ განრისხებულ გმირს გაცნობიერებული აქვს ის რეალობა და საშიშროება, რომელიც არგიველების წინაშე იდგა. თუმცა მას არ შეუძლია პირადი ამბიციები და წყენა დაივიწყოს და ჩიხიდან გამოიყვანოს სიტუაცია. ოდისევსს ამიტომ პასუხობს, რომ აღარ სურს ჰექტორთან შებრძოლება. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ აქ მოლაპარაკება შესაძლებელი იყო მხოლოდ აქილევსის წამოყენებულ პირობებზე, ხოლო ეს პირობა ერთადერთი იყო – თავად აგამემნონს უნდა ეთხოვა გმირისთვის ბრძოლის ველზე დაბრუნება. პელიდი არ კარგავდა იმედს, რომ აუცილებლობა (ἀνάγκη) აიძულებდა აგამემნონს და მის ელჩებს, ეთხოვათ მუხლებზე დაჩოქილთ. როდესაც თავდაპირველად აქილევსმა განიზრახა მიეტოვებინა ბრძოლის ველი, მეფემ არ სთხოვა დარჩენა (I, 169-173), მაგრამ ახლა სიტუაცია შეცვლილი იყო. აქილევსის სიტყვაში სამჯერ არის ნახსენები საჩუქრები. აგამემნონის მიერ შეთავაზებული ძღვენი პირობითად სამი ნაწილისაგან შედგება: 1) მყისიერად მისართმევი საჩუქრები; 2) შინ დაბრუნების შემდეგ ქორწინება აგამემნონის ქალიშვილთან; 3) ტროას დაცემის შემდეგ ტროას განძი. შესაბამისად, აქილევსი თითოეული პირობის ცალ-ცალკე უარყოფასა და იგნორირებას ახდენს (IX, 378-87; 288-92; 401-05), რითაც უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს აქილევსის მიერ მიხნეული ღირებულებები. ჩვენი აზრით, ძღვენის მრავალფეროვნებით აქილევსის მოხიბვლა არ უნდა ყოფილიყო პოეტის მიზანი. ეს

ძღვენი გამოხატავდა იმ ჩვეულებას ან წესს, რითაც შესაძლებელი იყო დანაშაულის გამოსყიდვა. ყურადღებას იპყრობს, თუ როგორ გადადის აქილევსი მოწინააღმდეგისაკენ მიმართული ემოციებიდან საკუთარი ბედის გააზრებამდე. ჰომეროსს ეს გზა საოცარი ოსტატობით აქვს წარმოდგენილი. აქილევსი იღებს გადაწყვეტილებას, რომ დაბრუნდეს ფთიაში მეორე დღესვე (IX, 360), რადგანაც ახსოვს დედის, თეტისის წინასწარმეტყველება: ბედის განგებით, აქილევსი თუ ტროას ომში მიიღებდა მონაწილეობას, შინ ცოცხალი ვერ დაბრუნდებოდა, თუმცა მისი სახელი დიდებით შეიმოსებოდა, ხოლო სამშობლოში დარჩენილს ხანგრძლივი, მაგრამ უსახელო სიცოცხლე ელოდა.

გმირი თავის ასეთ არჩევანს თეტისის ორაკულითაც ამყარებს, ან ამართლებს. აქილევსი სიტყვა-სიტყვით ასე მიმართავს აგამემნონის წარმომადგენლებს:

შეტკობინება ამცნეთ – რადგან ეს მოვალეობაა უხუცესთა.¹⁰⁹

ილ. IX,422.

გმირი მოუწოდებს მეფის ელჩებს, გადასცენ აგამემნონს და ყველა აქაველს მისი გარდუვალი პასუხი, რადგან ეს მათ პრეროგატივას წარმოადგენს. შესაბამისად, ნათელია, რომ ამბის გადაცემა ელჩობის ფუნქციაში შედიოდა და ეს მოვალეობა ჰომეროსთან უკვე განსაზღვრული იყო. აქილევსი აბარებს მათ თითოეულ აქაველთან, რომ „სხვა აქაველებიც დაემდურონ მას [აგამემნონს]“ (IX, 370)¹¹⁰, თუ შეეცდება მეფე რომელიმე დანაეღს შეუგინოს პატიოსნება. ამით თითქოს პასუხობს აგამემნონს I სიმღერაში (186-88) წარმოთქმულ სიტყვებს, თუ რამდენად აღემატებოდა მეფე თავად აქილევსს ძალაუფლებით, რომ ყველას შიში უნდა ჰქონოდა მისი და რომ ვერავის გაეებდა მასთან გათანაბრება. როგორც ლომანი აღნიშნავს, აქილევსის პასუხში ოდისეესისადმი იკვეთება სტრუქტურული და თემატური კავშირი I სიმღერის შესაბამის სცენებთან (მაგ., რატომ ვებრძვით ტროელებს: I, 152-60 და IX, 337-38 და ა. შ. ლომანი 1970, 239-241), რასაც შინაარსობრივად საბოლოოდ მივყავართ მეფისა და გმირს შორის მომხდარ კონფლიქტთან. თუმცა არც ოდისეესის სიტყვის შემდეგ ცვლის აქილევსი

¹⁰⁹ *ajjel ihn aporfase - to:gar gerao ehti:gerontwn-*

¹¹⁰ *ofra kai;all oi episkuzwntai jAcaiiv*

გადაწყვეტილებას, როგორც I სიმღერაში, როცა მარტო იჯდა გემთან, აღარ ებრძოდა მტერს და მხოლოდ აგამემნონის შურისძიებაზე ფიქრობდა (ილ. I, 488-93).

დელეგაციის მეორე წარმომადგენელი, ფონიქსი, მოლაპარაკებას წარმართავს როგორც აქილევსის მამის მეგობარი, რომელსაც ახსოვს გმირის ბავშვობა. მიუხედავად იმისა, რომ ფონიქსის სიტყვა თავისი მოცულობით წარგზავნილთა ყველა სიტყვაზე მეტია, მისი შიდა სტრუქტურა მაინც ადვილად აღსაქმელია. იგი პირობითად ორი ძირითადი თემისაგან შედგება: 1) ფონიქსისა და აქილევსის ურთიერთდამოკიდებულება; 2) მელევაროსის პარადიგმა, რომლის გახსენების შემდეგაც ურჩევს დაიცხროს რისხვა და მიიღოს საჩუქრები. ფონიქსი წარმოადგენს ოდისევსის საპირისპირო სახეს. მოხუცი მისგან განსხვავებით უფრო ემოციურია და მისი სიტყვა აგებულია ადამიანურ და მამაშვილურ ურთიერთობებზე. ფონიქსი ყურადღებას უმახვილებს მათ ახლობლურ ურთიერთობაზე (მაგ., მე არ მინდოდა უშენოდ დარჩენა (IX, 444); შენ იქ აღგზარდე, ღვთისსადარო აქილევსო, გულით მიყვარდი და შენც სხვას არ იკარებდი... (IX, 485-86); შენ შვილად გალიარე... (IX, 494). ფონიქსი ამ სცენაში თითქოს მამის ფუნქციას იღებს თავის თავზე, რომელიც ძალიან მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილების მიღებაში ეხმარება, ცდილობს ცრემლებით მის დარწმუნებას სხვადასხვა მაგალითებით, რადგან გმირის კეთილისმსურველია. მიუხედავად იმისა, რომ ფონიქსი იმ ე.წ. „წარმომადგენლობითი ელჩობის“ წევრია, რომელიც მეფემ გამოგზავნა, აქილევსი სულაც არ მიიჩნევს მას აგამემნონის პირადი ინტერესების დამცველ ელჩად. ეს კარგად ჩანს ჯერ კიდევ იმ ეპიზოდში, როდესაც ოდესევსის მიმართ პასუხში ფონიქსს თავისთან დარჩენას სთავაზობს. თუმცა იმასაც დასძენს, რომ არჩევანი, დარჩება თუ არა აქილევსთან, თავად ფონიქსმა უნდა გააკეთოს (IX, 427-29). ფონიქსს კარგად უნდა სცოდნოდა აქილევსის ხასიათი, რომლისთვისაც დამახასიათებელი იყო უკომპრომისო გადაწყვეტილებიდან თანდათან დათმობაზე წასვლა, ajfrosunh-დან swfrosunh-ში, ანუ ერთი უკიდურესობიდან მეორე უკიდურესობაში გადასვლა (გორდეზიანი 1978, 304). პელევსის მეგობარი ამ წარგზავნილთა იერარქიაში გარდამავალ ეტაპს ქმნის. მოხუცის ვრცელ სიტყვაში ბევრია რჩევისა და დარწმუნების სიტყვები. მის მიმართვაში ერთიანდება ელჩობის ორი ტიპი: 1) ელჩობა, რომელიც თხოვნას შეიცავს; 2) ელჩობა, რომელიც მიმართულია დარწმუნებისაკენ.

... დამღუპველი იქნება

ხომაღდების დახსნა ცეცხლის ქარბუქში. ძღვენის გამო

გამოდი! და შენ აქაველები ღმერთით პატივს მოგაგებენ.

თუ შენ ძღვენის გარეშე, იძულებით ამხედრდები ბრძოლისათვის

უკვე ვეღარ მოიპოვებ იმ პატივს, თუმც ბრძოლის

შედეგი შენ გადაწყვიტო.¹¹¹

ილ. IX, 601-05.

განსაკუთრებული ყურადღება გვინდა შევაჩეროთ მეღვინეობის რისხვის ამბის თხრობაზე, რომელიც ძალიან ჰგავს აქილევსის რისხვას.¹¹² სწორედ ამგვარ პარადიგმულ პრინციპებზე აგებული სცენები განსაზღვრავს „ილიადაში“ მოქმედების განვითარებას. მეცნიერებაში არაერთი ნაშრომი მიექძვნა მეღვინეობის პარადიგმის საკითხს. მკვლევარებს აინტერესებთ, იყო თუ არა მეღვინეობის პარადიგმაში რისხვის ეს სცენა „ილიადის“ მიხედვით ჩამოყალიბებული, თუ პირიქით, მან მისცა ბიძგი აქილევსის რისხვის თემას? რამდენად შორს არის წასული პარადიგმა მეღვინეობის ამბავსა და „ილიადის“ შორის და ა. შ. თუმცა

¹¹¹ ... calepon derken eih

nhusin kaiomenh̄sin ajnunemen: aij | jepi; dwroi-

eifceo: ison gar se qew/ tisousin jAcaioiv

eijderk jafter dwrwn polemon fqeishnora duh/-,

oukeq jomw- timh/- eiseai, polemon per aij alkwv.

¹¹² მოხუცი ფონიქსი არიგებს და ურჩევს გმირს, რომ უყურადღებოდ არ დატოვოს მთხოვნელთა ვედრება. მას უამრავი ამბავი ჰქონდა გაგონილი, როგორ ტანჯავდა რისხვა ძველ გმირებს, თუმცა ტკბილი სიტყვითა და ძღვენის მიღებით გული უღებოდათ. იგი უამბობს ერთ-ერთ მაგალითს. ერთხელ კურეტები და ეტოლიელები შეებნენ ერთმანეთს. სანამ ეტოლიელთა მეღვინეობის ჰყავდათ, მტერს გამარჯვება უჭირდა. თუმცა მეღვინეობის იმ ხანად რისხვით აინთო დედაზე – ალთაიეზე, რომელიც ღმერთებს სთხოვდა შური ეძიათ მოკლული ძმის გამო. ეტოლიელებმა შესარიგებლად გმირს მიუგზავნეს ღმერთის რჩეული მოგვები, აღუთქვეს საჩუქრები, მიწები, ოღონდაც მას მოძმე ლაშქარი ეხსნა. მეღვინეობის დასარწმუნებლად ყველაფერი იღონეს. ვედრებოდა მას მოხუცი მამა ოინევის, სთხოვდნენ ის ადამიანებიც, რომლებიც ყველაზე მეტად უყვარდა. თუმცა, სამწუხაროდ, ვერავინ დაარწმუნა იგი. ამ დროს კურეტები შეიჭრნენ ეტოლიელთა მიწაზე და ცეცხლში გაახვიეს ქალაქი. მისმა ცოლმა, კლეოპატრამ ამცნო ქალაქში დატრიალებული უბედურება. მაშინ შეიმოსა აბჯრით მეღვინეობის, გავიდა საბრძოლველად და გადაარჩინა დაღუპვას ეტოლიელები ისე, რომ არავითარი ძღვენი არ მიუღია. მან გულით, უანგაროდ იხსნა თანამემამულეები, როცა სხვა გზა აღარ ჰქონდა (IX, 528-599).

ეს ჩვენი ნაშრომის კვლევის ფარგლებს სცილდება და ყურადღებას ამ მიმართულებით არ შევაჩერებთ.¹¹³ ერთი რამ კი გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ლომანის აზრით, თუ „ილიადის“ ძირითადი მოტივი მეღვინეობის რისხვის მიხედვით არის ჩამოყალიბებული, გამოდის, რომ ეს არის ყველაზე მნიშვნელოვანი წყარო „ილიადისა“ (ლომანი 1970, 256-57). ფონიქსი მეღვინეობის ამბის თხრობის შემდეგ კიდევ ერთხელ ურჩევს, არ დაემონოს რისხვას. აქილეუსი ვერც გამზრდელმა დაარწმუნა, გამოსულიყო საბრძოლველად. ფონიქსის ვრცელი სიტყვისაგან განსხვავებით (IX, 434-605) აქილეუსის სიტყვა (IX, 607-619), რომელიც 13 სტრიქონისაგან შედგება, ერთი შეხედვით მოკლე და შეიძლება ითქვას, საკმაოდ თბილია. თუმცა რამდენიმე სტრიქონში ჩანს, რომ არ უვლის გვერდს აგამემნონის მიმართ უარყოფით დამოკიდებულებას და მოხუცისგანაც ამასვე მოითხოვს. მის სიტყვაში უმნიშვნელო, მაგრამ მუქარის ტონი მაინც გამოკრთება.

... და შენ არ უნდა

გიყვარდეს ის [აგამემნონი], რომ არ შესძულდე იმას, ვისაც უყვარხარ.

კარგია, თუ შეურაცხყოფ იმას, ვინც მე შეურაცხმყო.¹¹⁴

ილ. IX, 613-15.

აქილეუსი თავისი სიტყვის ბოლოს მოხუცს დარჩენას და კომფორტულ მოსვენებას სთავაზობს. ეს შეთავაზება ძალიან ახლობლური და მამაშვილურია – იმეფე, როგორც მე და გაინაწილე პატივი ჩემთან ერთად (IX, 616).¹¹⁵ პატროკლოსს აქილეუსი ანიშნებს, რომ საწოლი გაუმზადონ ფონიქსს (IX, 620-22). ამით კი მიანიშნებს სტუმრებს, რომ მათ წასვლაზე დროულად უნდა იფიქრონ. ფონიქსისადმი პასუხში გმირი აღარ არის კატეგორიული. ოდისევსის სიტყვაზე დეტალური პასუხის ნაცლად, აქ იგი არბილებს პოზიციას და ამბობს, რომ უმჯობესია მეორე დღისათვის განსაზღვროს, დაბრუნდეს თუ არა სამშობლოში (IX, 618). პელევსის ძე აცნობიერებს, რომ აგამემნონი მზად იყო დათმობაზე წასულიყო არა იმიტომ, რომ თავისი დანაშაული გაიაზრა, არამედ მხოლოდ იმიტომ, რომ

¹¹³ შღრ. Tsagarakis O., Phoenix's social Status and the Achean Embassy, *Mnemosyne*, BCB, Leiden 1973, 221-242; Morrison J. V., *Homeric Misdirection, False Predictions in the Iliad*, The University of Michigan Press, 1992, 119-124.

¹¹⁴ ... οὐδέ τι ἴσῃσε ἄρῃ;

ton fileein, iha mh moi apecqhai fileonti.

kalon toi sun ejmoi; ton khdein, of- k jejne; khdh/

¹¹⁵ ijson ejmoi; basil eue kai; hfmisu meireo thmh-.

აქილევსს შეეძლო აქაველთა გადარჩენა. ასეთი დამოკიდებულება კიდევ უფრო შეურაცხყოფელი იყო გმირისთვის, რომელსაც სჯეროდა, რომ ზევსისგან მაინც მიეგებოდა პატივი (tetimhsqai Dio~ aihs).

აიასის სიტყვა ჩაშლილი დიპლომატიური მისიის გამომხატველია (IX, 624-642). მან მოკლე, მაგრამ ძლიერი სიტყვით შეძრა აქილევსის გული. აიასი თავის მიმართვაში ღირსებისა და მეგობრობის ფაქტორებს ეხება, რასაც უკვე გმირი მეორე უკიდურესობაში გადაჰყავს. რა თქმა უნდა, ეს სიტყვა საერთოდ არ ჰგავს ოდისევსის დიპლომატიურ და ფონიქსის მამაშვილური სიყვარულით გამსჭვალულ სიტყვებს. განსხვავებულია მისი პირველივე სტრიქონები. აიასი მიმართავს მოულოდნელად ოდისევსს და არა აქილევსს. იგი პირდაპირ, აქილევსისადმი ყოველგვარი თხოვნის ან სათმელის გარეშე ეუბნება მას, რომ წასვლის დროა (624-25¹). მომდევნო სტრიქონები კი იმის გამართლებაა, თუ რატომ უნდა დატოვონ აქილევსის კარავი ელჩებმა (ვერ ვხედავ, რომ საბოლოო მიზანს ამ გზით მივალწევთ (625-626¹),¹¹⁶ აღშფოთებულია აქილევსის საქციელის გამო და ირიბად ლანძღავს კიდევ გმირს (მის საქციელს ამგვარი ეპითეტებითაც მოიხსენიებს: agrio~, scetlio~, nhlh~, ajlhkto~, kako~, qumot~); ასევე მნიშვნელოვანია, რომ აქილევსის პასუხი უნდა გადასცენ დანაელებს, რომლებიც მათ ელოდებიან (625²-639). ბოლო სამ სტრიქონში დიდ იმედგაცრუებას გამოხატავს აიასი, რადგან ისინი გმირისგან მეტ მხარდაჭერასა და მეგობრობას ელოდნენ (640-42). აიასის სიტყვაში წარმოთქმული საყვედურის, იმედგაცრუების თუ ბრალდების სტრიქონები ძირითადად მეგობრობის თემას უკავშირდება (filothto~ eltairwn, fil tatoi). ჰომეროსი თავისი ტრადიციული სიტყვის აგების პრინციპის დარღვევით აღწევს საოცარ ეფექტს, რომელიც მოულოდნელი რიტორიკითაცაა გამოწვეული. უკომპრომისობით გამორჩეული აიასის არადიპლომატიურმა სიტყვამ ყველაზე მეტად იმოქმედა გმირზე. აქილევსის საპასუხო სიტყვა კომპოზიციურად არ არის რთულად აგებული (IX, 644-655). პელიდმა აღიარა, რომ აიასის საყვედური სავსებით საფუძვლიანი იყო, მაგრამ მაინც არ შეეძლო, დაეცხრო რისხვა აგამემნონის მიმართ. იგი ცდილობდა, გაემართლებინა თავისი საქციელი

¹¹⁶... oujgar moi dokeei muqioio teleuth;
thderg j odw/kraneesqai.

შელახული პატივის დასაცავად. და ბოლოს, რაც მთავარია, აქილევსი საერთოდ გადაიფიქრებს სამშობლოში დაბრუნებას და გადაწყვეტს, მხოლოდ მაშინ შეებრძოლოს ღვთაებრივ ჰექტორს, როცა მისი ჯარი მირმიდონელთა ხომალდებს მოადგება. საყურადღებოა, აქილევსი როგორ ცვლის თანდათან გადაწყვეტილებას სამშობლოში დაბრუნებასთან დაკავშირებით. ოდისევსის მიმართ წარმოთქმულ პასუხში პელევსის ძე ვერც კი დაუშვებდა, რომ ფთიაში დაბრუნებას მალევე გადაიფიქრებდა, იმდენად კატეგორიული იყო. ფოინიქსთან, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გარდამავალი ეტაპი იქმნება და იგი შემდეგი დღისთვის გადადებს, მოიფიქროს მოხუცთან ერთად გაემგზავროს თუ არა თავის ქვეყანაში. აიასის მკაცრი სიტყვის შემდეგ კი იგი იღებს გადაწყვეტილებას, დაელოდოს ჰექტორს. ყველაზე დიდი შედეგი, რომელსაც ამ ე. წ. წარმომადგენლობითმა ელჩობამ მიაღწია იყო ის, რომ მათ გადააფიქრებინეს აქილევსს სამშობლოში დაბრუნება. მომდევნო სტრიქონებიდან ჩანს, რომ იმედგაცრუებული ელჩები სხვა გზას აქილევსის დარწმუნებისათვის აღარ ეძებენ. აქილევსის პასუხის შემდეგ თითოეულმა უხმოდ აიღო ღვინით სავსე ორფსკერიანი თასი (depañ ajmfikupellon). მათ ზედაშე გადაუღვარეს ღმერთებს და ოდისევსის „წინამძღოლობით“ გავიდნენ აქილევსის კარავიდან. ფოინიქსი აქილევსთან დარჩა. ამით დასრულდა აქილევსთან ელჩობა. მიუხედავად იმისა, რომ მოიძებნა დარწმუნების სამი სხვადასხვა გზა აქილევსის რისხვის დასაცხრობად, ეს ცდა უშედეგო აღმოჩნდა, თუმცა ამ დიპლომატიურ შეხვედრას მაინც ვერ ვუწოდებთ წარუმატებელს.

არანაკლებ საინტერესოა სცენა, როცა ელჩები ბრუნდებიან აქაველთა ბანაკში, რომ გადასცენ მეფეს აქილევსის გარდუვალი პასუხი. მათ მებრძოლენი ოქროს თასებით შეეგებნენ. პირველად აგამემნონმა ჰკითხა ოდისევსს, როგორც მის „ოფიციალურ“ ელჩს, საქმის ვითარება – ააცილებდა აქაველებს მშთანთქმელ აღს აქილევსი, თუ ისევ მრისხანებას მოეცვა მისი სული. ოდისევსმა ტრადიციული მიმართვის შემდეგ (Atreidh kudiste, aḡax aḡdrwn ḡagamemnon (678) პირდაპირ უთხრა, რომ აქილევსი ისევ მტრად მიიჩნევა აგამემნონს, ისევ ძველებურად რისხვით იყო აღვსილი მის მიმართ, სძულდა მეფე და უარს ამბობდა შეთავაზებულ საჩუქრებზე. ოდისევსი თავის სიტყვაში მეფეს იმ დანაბარებს გადასცემს, რომელიც აქილევსმა პირადად მას უთხრა:

ნახავ, თუ გსურს და თუ ეს გაწუხებს,

უთენია თევზმრავალ ჰელესპონტიდან როგორ გაცურავენ ჩემი გემები...¹¹⁷

ილ., IX, 359-361¹.

თუმცა მეფის ელჩი აქილევსის სიტყვის ზუსტ ციტირებას არ ახდენს. სათქმელს ამ სიტყვებით ეუბნება:

თავად კი იმუქრება, რომ დილით, როგორც კი ინათებს კარგად მოკირწყლულ ორღესულ ნაგებს ზღვაში ჩააცურებს.¹¹⁸

ილ., IX, 682-83.

ის, რომ აიასის წარმოთქმული სიტყვის შემდეგ აქილევსმა გადაიფიქრა სამშობლოში მეორე დილით გამგზავრება (IX, 651-655), ანდა, ფონიქსს უთხრა, რომ ხვალ დილით მოვიფიქროთ ერთად სამშობლოში როდის დავბრუნდეთო (IX, 618-19), ოდისევსს მეფისთვის არ უთქვამს.

აქილევსი შინ დაბრუნებას ურჩევდა სხვებსაც, რადგან მისი აზრით, ილიონის განადგურებას აქაველები ვერ მოესწრებოდნენ. ოდისევსმა ისიც აღნიშნა, რომ ყოველივეს აიასი და ორივე შიკრიკი – ევრიბატესი და ოდიოსიც დაადასტურებდნენ. სიტყვის ბოლოს ფონიქსის დარჩენის ამბავსაც ატყობინებს მეფეს და იქვე დასძენს ელჩი, რომ მოხუცისთვის ძალა არ დაუტანებია აქილევსს. ამით სრულდება ოდისევსის სიტყვა, რომლითაც აგამემნონს თავისი ელჩობის შედეგს, შეიძლება ითქვას, პასუხი წარუდგინა. ამის მოსმენის შემდეგ ზარდაცემული დანაელები დუმილმა მოიცვა.

IX სიმღერის დანიშნულება „ილიადის“ დრამატული მოქმედების განვითარებისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანია. აქ წარმოდგენილი ელჩობის სცენა უშუალოდ უკავშირდება აქილევსის რისხვას, ანუ იმ ძირითად ხაზს, რომელზეც აგებულია მთელი პოემა. აქილევსის ბრძოლაში დაბრუნებას აშკარად მოქმედების განვითარების სამი ეტაპი უძღვის წინ: 1) ელჩობა; 2) პატროკლოსის თხოვნა და ბრძოლის ველზე გაგზავნა; 3) პატროკლოსის სიკვდილი, აფექტი და აქილევსის რისხვის მეორე ფაზა. ელჩობის ამ სცენაში შესაძლებელია რამდენიმე ძირითადი

¹¹⁷ oyeai, ai|k j epe| hsq̄a kai; ai|ken toi ta; memhi| h|
h̄ri mal j e|l h̄sp̄ont̄on e|p̄ j i|c̄qūenta pleoūsa-
nha~ e|nar~...

¹¹⁸ aujto~ d j h̄peil h̄sen a|n̄ j h̄pi f̄ainomenh̄fi
nha~ e|jssel mou~ a| ad j e|l kemen a|n̄fiel i|ssa~.

ასპექტის გამოყოფა. უპირველეს ყოვლისა, ყურადღებას იპყრობს დარწმუნების გზათა ძიების მომენტი: იგზავნება სამი წარმომადგენელი, რომელთაც საკუთარი ხასიათიდან გამომდინარე უნდა წარმართონ მოლაპარაკება. მოძებნილია სამი სხვადასხვა გზა აქილევსის დასარწმუნებლად. აქ ჰომეროსი აშკარად მიგვანიშნებს იმაზე, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ელჩობას, როგორც ფენომენს კრიტიკულ მომენტში. მან გმირის დასარწმუნებლად სამი უმთავრესი მომენტი გამოყო: დარწმუნება – ოფიციალური გზით, დარწმუნება – ბრძნული, მამაშვილური რჩევით, დარწმუნება – ვაჟკაცობასა და მეგობრობაზე აპელირებით. ამით პოეტმა შექმნა ელჩობის ზოგადი სახე და სამივე წარგზავნილი ერთ მთლიანობად წარმოაჩინა. არანაკლებ მნიშვნელოვანი ასპექტი, რაც ელჩობის ფენომენს უკავშირდება, არის მჭევრმეტყველების ეფექტი, რასაც ახდენს აქილევსის დასარწმუნებლად წარგზავნილი თითოეული პერსონაჟი. ეს ეფექტი უმნიშვნელოვანესია ნებისმიერი დიპლომატიური მოლაპარაკებისას, თუმცა ამ შემთხვევაში აქილევსისთვის ყველაზე მიუღებელი აღმოჩნდება დახვეწილი დიპლომატიური სიტყვა ოდისევსისა, ხოლო მეტად მისაღები სავსებით უკომპრომისობით გამორჩეული გმირის, აიასის არადიპლომატიური სიტყვა. ყოველივე ეს ლოგიკური იქნება, თუ აქილევსის ხასიათს გავითვალისწინებთ.

ამგვარად, ჰომეროსი IX სიმღერაში გვთავაზობს წინა რიტორიკის ძალზე შთამბეჭდავ მაგალითებს, რომლებმაც დასაბამი მისცა ჯერ ანტიკურ სამყაროში მჭევრმეტყველების ხელოვნების ჩამოყალიბებას, შემდეგ კი მის განვითარებას ევროპულ სივრცეში.

**დიპლომატიური სიტყვების აგებულებისათვის
„ილიადასა“ და „ოდისეაში“**

ჰომეროსის პოემებში წარმოთქმული არაერთი სიტყვა მიიჩნევა მჭევრმეტყველების ხელოვნების საუკეთესო ნიმუშად. ჯერ კიდევ ანტიკურ ეპოქაში აღიარებდნენ ჰომეროსს რიტორიკის ფუძემდებლად და მის ციტატებს ხშირად იმოწმებდნენ სიტყვის ზემოქმედებისა თუ ორატორულ კანონზომიერებებზე მსჯელობის დროს. „ილიადისა“ და „ოდისეას“ გმირების მიერ წარმოთქმული სიტყვები, რომელთა მიზანია ე. წ. დიპლომატიური წარმატების მიღწევა, ძალზე საყურადღებოა თავიანთი აგებულების თვალსაზრისით. რასაკვირველია, ჩვენ არ ვისახავთ მიზნად ჩვენთვის საინტერესო ყველა სიტყვის სტრუქტურის შესწავლას, თუმცა ყურადღებას შევაჩერებთ რამდენიმე ისეთ წარმოთქმულ სიტყვაზე, რომლებსაც პოემებში საკვანძო მნიშვნელობა აქვს და ამავე დროს, მათი წარმოთქმის შედეგად მოვლენათა მსვლელობა რადიკალურად იცვლება. ამ თვალსაზრისით, ვფიქრობთ, საყურადღებოა ჰომეროსის ეპოსის „მთავარი დიპლომატის“ – ოდისეუსის მიერ „ილიადის“ II სიმღერაში წარმოთქმული სიტყვა, რომელიც, ფაქტობრივად, გადამწყვეტი აღმოჩნდება ტროას ომის ჯერ გაგრძელების და შემდგომ უკვე აქაველთათვის წარმატებით დასრულებისათვის. სიუჟეტი ამგვარად ვითარდება: ზევსი მაცდურ სიზმარს მოუვლენს აგამემნონს და მას ბრძოლის განახლებას ჩააგონებს. აგამემნონი მოიწვევს უხუცესებს და უამბობს

სიზმარს. ისინი ბრძოლის განახლების წინააღმდეგნი არ არიან. ამასთან ერთად, შეკრებილ ჯარს ატრიდესი მიმართავს სიტყვით და ცდილობს ჯარის გამოცდას – უშედეგო ცხრა წლის ბრძოლის შემდეგ ხომ არ აჯობებს ომის შეწყვეტა და შინ დაბრუნება? მეომრები სიხარულით აიტაცებენ მეფის შეთავაზებას. ჯარი ხომალდებისაკენ გაეშურება და დასაბრუნებლად მზადებას იწყებს. სწორედ ამ კრიტიკულ მომენტში ჰერასაგან გამოგზავნილი ათენა ჩამოდის ოლიმპოსიდან და „გონიერებით ზევსის მსგავს“ ოდისევსს (Dii; mhtin ajtalanton) მიმართავს. იგი აკისრებს მისიას, შემოაბრუნოს ჯარი „ტკბილი სიტყვებით“ (ejrhitue fwta) და გემების მომზადება გასამგზავრებლად შეწყვიტონ.¹¹⁹ ოდისევსი იწყებს მოქმედებას. იგი სწრაფად გაეშურება აქაველთა ხომალდებისაკენ. გმირი გზად ვისაც კი შეხვდებოდა, მეფეს თუ სახელოვან მებრძოლს, მაშინვე მოკლედ არწმუნებდა, რომ მათ არ მართებდათ შიში და ეს შეთავაზება აგამემნონის მხრიდან ჯარის გამოცდა იყო. ზოგიერთ ხმაურიან მეომარს კვერთხსაც კი ჩაარტყამდა და მკაცრი სიტყვით მოიყვანდა ჭკუაზე. სცენაზე ჩნდება ე. წ. დემაგოგი თერსიტესი, რომელიც ყოველთვის ეძებდა მიზეზს ელანძღა მეფეები. იგი აქაველების წინაშე აგამემნონს ამცირებდა. საჭირო იყო ჯარის გათავისუფლება მისი გავლენისაგან, რათა ჯარს ოდისევსისთვის მოესმინა. საინტერესოა, რომ ოდისევსი პირველივე ქმედებით აგდებს მას სასაცილო მდგომარეობაში. იგი საკმაოდ დამაჯერებელი და მკაცრი ტონით ემუქრება თერსიტესს, აბუხად იგდებს მის სიტყვებს, არტყამს ძლიერად კვერთხს, რის შემდეგაც ხდება სიტუაციის განმუხტვა. მან ეფექტური შთაბეჭდილება მოახდინა აქაველებზე – ჯარმა გულიანად გადაიხარხარა (Oil de; kai; ajcnumenoiiv per, ep j aujtw/ hdu; gel assan. – ისინი აღარ იყვნენ შეურაცხყოფილები,

¹¹⁹ საინტერესოა, რომ ათენა თითქმის ზუსტად იმეორებს ჰერას სიტყვებს, რომლებიც წარმოთქვა ათენას წინაშე იმ დროს, როცა აქაველებთან უშვებდა მას ჯარის შემოსაბრუნებლად. ჰერა რიტორიკულ კითხვას სვამს, ნუთუ არგიველები სამშობლოში დასაბრუნებლად უნდა გარბოდნენ პრიამოსისა და ტროას გასახარებლად? ნუთუ მათ უნდა დათმონ ელენე, რომლის გამოც ბევრმა ახალგაზრდამ შეწირა თავი? მისი სიტყვის პირველი ნაწილი რიტორიკული ტონით არის გამსჭვალული, ხოლო შემდეგ გადადის პირდაპირ დავალებაზე: ეწვიოს აქაველებს და ტკბილი სიტყვით ჯარი შემოაბრუნოს. საყურადღებო არის ისიც, რომ აქაველთაგან ამ მისიის შემსრულებელს, ოდისევსს თავად ირჩევს ათენა და სწორედ მას ავალებს ჯარის შემობრუნებას. რა კრიტერიუმით არჩევს ათენა ოდისევსს? ამ კითხვაზე თავად სცემს იქვე ჰომეროსი პასუხს – ოდისევსი ზევსის მსგავსია გონიერებით.

მათ მასზე [თერსიტესზე] სიხარულით გადაიხარხარეს. ილ. II, 270). ოდისევსმა თავის მიზანს მიაღწია. ამის შემდეგ იკრიბება ჯარი, რომელიც განეწყო ოდისევსის მოსასმენად. აქაველების თვალში მეფე ისევე თავის სიმაღლეზეა. ოდისევსმა მოახერხა თერსიტესის შეჩერება და ამავე დროს გაუჩინა ინტერესი ჯარს, გაეგოთ, რას ფიქრობს და ურჩევს მათ „ჭკუაუღევი“ ოდისევსი. აქაველები ერთმანეთს შეჰყურებდნენ და ოდისევსის შესახებ ამბობდნენ:

„ოდისევსი მრავალი კეთილი საქმის მოთავეა,
კეთილი რჩევის დამწევიც და ბრძოლისთვის აღმზნებიც“.¹²⁰

ილ. II, 272-273.

ახლაც კი, როცა მათ ღვთაებრივ მეფეს უშვერი სიტყვებით მოიხსენიებდა მახინჯი თერსიტესი, მხოლოდ ოდისევსმა ჩააწყვეტინა ხმა. აგრეთვე, საყურადღებოა, რომ ამ დროს ათენა მაცნის გარეგნობით ხალხს აჩუმებდა და ოდისევსის რჩევის მოსასმენად განაწყობდა აქაველებს. ქაღმერთი არა მარტო არ ტოვებდა ოდისევსს, არამედ ხელს უწყობდა, წარმატებით გაერთვა მას თავი ღმერთებისგან დაკისრებული მისიისათვის. თუმცა დარწმუნების რა ხერხებს მიმართავს გმირი ან როგორ მოახდენს ზემოქმედებას ჯარზე, ეს უკვე მისი პრეროგატივაა. ოდისევსმა თავად უნდა მოიფიქროს და ააგოს მიმართვის ის სიტყვა, რომლითაც შეძლებს ე. წ. „დიპლომატიური მისიის“ შესრულებას. მისი მიზანია, წასასვლელად გამზადებული ჯარის ბრძოლისაკენ შემობრუნება. სიტუაციის განმუხტვის შემდეგ გმირი მიმართავს ჯარს. ეს სიტყვა, როგორც დ. ლომანმა აჩვენა, თავისი სტრუქტურით კომბინირებულია (ლომანი 1970, 51). მისი აზრით, მასში გამოიყოფა ორი ნაწილი: I (284-298) – მიმართვა აგამემნონისადმი და II (299-332) – მიმართვა ჯარისადმი. თავის მხრივ, I ნაწილში შეიძლება ასევე გამოვყოთ ორი სტრუქტურული ელემენტი: 1) 284-290 სტრიქონები, რომლებშიც გადმოცემულია აგამემნონის სამარცხვინო მდგომარეობაში ყოფნა; და 2) 291-298 სტრიქონები, სადაც ოდისევსი სხვადასხვა თვალსაზრისით აფასებს არსებულ სიტუაციას.

A 284-290 აგამემნონის სასირცხვილო მდგომარეობა

¹²⁰ ... ἡδὴ; murij)Dusseu;- ejsql a; eprge

Boular- t jexarcwn ajgaqa;- polimon te korusswn.

1. 284-285 – ატრევის ძეგ, მეფე, აქაველები სამუდამო სირცხვილს გიმზადებენ ადამიანთა მოდგმის წინაშე;
2. 286-288 – არც იმ სიტყვის შესრულებას გპირდებიან, რომელიც მოგცეს აქ გამომგზავრებამდე [აქაველებმა] (*Argeo-ippobotoio*) ცხენთა მკვებავი არგოსიდან – ილიონის დამარცხებას და გამარჯვებით დაბრუნებას.
3. 289-290 – [აქაველები] როგორც პატარა ნაზი ბავშვები და ქვრივი ქალები ერთმანეთს შესტირიან და შინ მიიქარიან.

B 291-298 თვალსაზრისების შეფასება

a) 291 – ძნელია ბრძოლა და ამიტომ შინ მიიქარიან.

b) 292-297^a – როგორც მოგზაური, რომელიც ცოლისგან შორს ერთი თვე იმყოფება, დარდობს გემთან ახლოს წასასვლელად გამზადებული, რადგან აჩერებს ზამთრის ქარიშხალი, ზღვის მღელვარება. ჩვენც უკვე ცხრა წელია, რაც აქ ვიმყოფებით. მე არ ვადანაშაულებ გატანჯულ აქაველებს, რომლებიც დარდობენ ხომალდებთან;

a' 297^b-298 მაგრამ მათ რცხვენიათ დიდხანს ლოდინიც და შინ წარუმატებლად დაბრუნებაც.

ამგვარად, ოდისევსი თავის სიტყვაში საკმაოდ ოსტატურად ახდენს სიტუაციის ანალიზს. თავდაპირველად მიმართავს აგამემნონს, რომელსაც პირდაპირ ჯარის თანდასწრებით ეუბნება, რომ აქაველთა ფიცის გატეხვით მას მოკვდავთა შორის სამუდამო სირცხვილი ელოდება. აქვე ახსენებს აქაველების მიერ დადებულ პირობას ილიონში გამომგზავრებამდე. არგიველთა მიზანი იყო ტროას აღება და შინ დიდებით და გამარჯვებით დაბრუნება, რასაც თავად მებრძოლებიც ისმენდნენ. მიუხედავად იმისა, რომ ოდისევსს თავისი სიტყვის დასაწყისში ჯერ მემრებისთვის არ მოუწოდებია ბრძოლაში ჩართვა, მაინც წინა პლანზე შეფარვით წამოწევს იმ პასუხისმგებლობას, რომელიც ჯარმა აიღო თავის თავზე მეფის წინაშე ტროაში ლაშქრობამდე. ეს ფაქტორი საკმაოდ მნიშვნელოვანი და გადამწყვეტია როგორც აგამემნონის, ასევე მებრძოლთა ფუნქციის განსაზღვრისათვის. ოდისევსის სიტყვის პათოსიდან ჩნდება შთაბეჭდილება, რომ ორივე მხარემ დაივიწყა აღებული ვალდებულებები, რის გამოც ოდისევსს უწევს მათი შესხენება. თუმცა ამას ისე ახერხებს, რომ არც მეფეს და არც ჯარს ამ

სიტყვებით შეურაცხყოფას არ აყენებს. ოდისევსი თითქოს აგამემნონს საყვედურობს კიდევ, რომ მან აიძულა მეომრები ფიცი გაეტეხათ, რადგან მეცხრე წელია ომი არ ცხრება. აღსანიშნავია, რომ იგი არა მარტო აგამემნონს, არამედ არც ჯარს ინდობს თავის სიტყვაში. მართალია, აქაველები ბავშვებით და ქვრივი ქალებით ტირიან და შინ მიუხარიათ, მაგრამ მისთვის ესეც გასაგებია, რადგან, მისი განმარტებით, რთულია ბრძოლა. ამ თითქოსდა აქაველი ვაჟკაცისთვის ყველაზე დამამცირებელი შედარებების დროსაც არ რჩება განცდა, რომ ჯარი შეურაცხყოფილია, ვინაიდან მაშინვე ლოგიკურ ახსნას უძებნის მათ პოზიციას. I სტრუქტურულ ელემენტში არ იკვეთება, თუ რომელ მხარეს თვლის თავად „დიპლომატი“ მართებულად. იგი გამოყოფს ორ შესაძლებლობას და არჩევანს, რაც იმ დროს მათ წინაშე იდგა: ან შინ დაბრუნება, ან გამარჯვებისათვის დაცდა. ოდისევსი ორივე პოზიციას უძებნის გამართლებას ისე დიპლომატიურად, რომ ნებისმიერი გადაწყვეტილების მიღების შემთხვევაში, მისი არგუმენტი ლოგიკური და ამავე დროს გამართლებულია. თუმცა გონიერმა გმირმა კარგად იცის თავისი მიზანიც და პოზიციაც, რადგან შეიცნო ქალღმერთის ხმა. ამ ეპიზოდში ოდისევსი შუამავლის ფუნქციას ასრულებს უკვდავსა და ადამიანებს შორის. გარდაუვალია – ღმერთის ნება უნდა აღსრულდეს. ოდისევსს გააზრებული აქვს ის მისია, რომელიც დააკისრა ათენამ. იგი მოცემულ ეპიზოდში ღმერთების ელჩია, რომელმაც შინ წასასვლელად განწყობილი ჯარი უნდა შემოაბრუნოს და ბრძოლისათვის აღაგზნოს. აქ სჭირდება ოდისევსს ისეთ ფაქტორზე აპელირება, რომელიც მთელი ჯარისთვის ერთნაირად მნიშვნელოვანი იქნება. რამ შეიძლება დააბრუნოს აქაველები ბრძოლისაკენ? ოდისევსის მთლიანი სიტყვის ძირითადი ნაწილი არის მიმართვა ჯარისადმი, რომელიც 299-332 სტრიქონებს მოიცავს. პირველივე წინადადება არის მათ მიმართ მოწოდება მოთმინებისაკენ კეთილგანწყობილი და გულშემატკივარი ოდისევსისა, რომელიც შემდგომ ლოგიკურად უსაბუთებს ყველას მისი აზრის მართებულობას.

მოითმინეთ, საყვარელნო, დარჩით კიდევ ცოტა ხანს, რათა ვნახოთ, სიმართლეა თუ არა კალქასის წინასწარმეტყველება.¹²¹

ილ. II, 299-300.

¹²¹ tIhte, filoi, kai; meinat jepi; cronon, ofra dawmen, h|ejteon Kai ca- manteuetai hje; kai; oukiv

ოდისევის სიტყვაში წრიული კომპოზიციის ჩარჩოებში ძალზე საინტერესოდ არის ჩართული პარადიგმა დრაკონის მიერ ბარტყების შეჭმის შესახებ, რომლის თითოეული ეპიზოდი სრულიად გარკვეული წინასწარმეტყველური ფუნქციისაა.¹²² შესაბამისად, მთლიან სიტყვაში ჯარისადმი მიმართვის სტრუქტურა ამგვარად შეიძლება წარმოვადგინოთ:

- a) 299 – აქაველების მოწოდება
- b) 300 – კალქასის წინასწარმეტყველება
- c) 301-307 ოდისევის აღწერს იმდროინდელ სიტუაციას
- d) 308-319 პარადიგმის წარმოდგენა

1) 308-310 იქ მოგვევლინა დიდი სასწაული. გაწითლებული დრაკონი საშინელი, თავად ოლიმპიელთა მიერ მოვლენილი, რომელიც საკურთხევლის საფეხურიდან გასრიალდა ჭადრისაკენ და ხეს შემოერთყა.

2) 311-313 იქ იყვნენ ბელურის ბარტყები, პატარები, ძალიან მაღალ ტოტზე ფოთლებში. რვა, დედის ჩათვლით ცხრა იყო, თავისი შვილების გამოშჩეკელი.

3) 314-316 [დრაკონმა] იქვე ყველა საცოდავად მჯომი მოჭიკტიკე ბარტყი შესანსლა, დედა მათ გარშემო დაფრინავდა, საყვარელ შვილებზე მოტირალი. ზემოთ აიკლაკნა [დრაკონი], ფრთით დაიჭირა მოტირალი დედაც.

4) 317-319 მაგრამ როგორც კი გადაყლაპა ბარტყები და მათი დედა, თავად იქცა ნათელი სასწაულის მსხვერპლად. ვინც გააჩინა, მანვე, კრონოსის ცბიერმა შვილმა აქცია ქვად.

- c' 320-321 ოდისევის აღწერს იმდროინდელ სიტუაციას
- b' 322-330 კალქასის წინასწარმეტყველება
- a' 331-332 აქაველების მოწოდება

ამგვარად, სიტყვის ამ ნაწილში მთელი ძალით ვლინდება ოდისევის ხასიათის ის მაკოორდინებელი შტრიხი, რომელზედაც ხშირად მიუთითებენ ჰომეროლოგები. ეს არის არსებული სიტუაციის ანალიზი და რაციონალური არგუმენტაცია, რომელიც დამარწმუნებელია მომდევნო მოქმედებისათვის. როგორც

¹²² ჰომეროსის პოემებში ადამიანები ხშირად შეიტყობენ ღმერთების ნებას ღვთაებრივი ნიშნით (გორდეზიანი 2014, 103).

გხედავთ, მოწოდების შემდეგ ოდისევსი ახსენებს ჯარს კალქასის გაფრთხილებას და იგონებს იმ სიტუაციას, როდესაც დრაკონმა ჩიტები გადაყლაპა. გმირი მკაფიოდ და დაწვრილებით აღწერს ზევსის მიერ მოვლენილ სასწაულს, რის შემდეგაც ყვება „ღმერთთა ნების მაუწყებლის“ (qeopropewn ajgoreue), კალქასის სიტყვის დეტალურ ანალიზს. წინასწარმეტყველის განმარტებით, ბრძენმა ზევსმა ამით მისცა მათ ნიშანი (tera-), რომ გვიან, მაგრამ მაინც მოხვეჭილი გამარჯვებით აქაველთა სახელები უკვდავებას მოიპოვებდა. რამდენი ჩიტიც გადაყლაპა დრაკონმა – რვა ბარტყი და მეცხრე „დედა მათი გამომჩეკელი“, სწორედ იმდენი წელი მოუწევდათ აქაველებს ბრძოლა ტროას კედლებთან. ღმერთების ნებით, უკვე მეათე წელს ისინი აიღებდნენ „ფართოქუჩიან“ ქალაქ ტროას (polin eurjuaugian). მეომრების დასარწმუნებლად ეს იყო ოდისევსის მთავარი არგუმენტი თავის სიტყვაში – აქაველები აუცილებლად დაამარცხებდნენ ტროელებს უკვდავთა მხარდაჭერით. და სწორედ იმ დროს, როცა ეს გამარჯვება მოახლოებული იყო, ომის მეათე წელი იდგა, მას არ მიაჩნდა გამართლებულად დიდების გარეშე სამშობლოში დაბრუნება. თავისი სიტყვის ბოლო ნაწილს ოდისევსი საკმაოდ ემოციური მიმართვით ასრულებს, სადაც კიდევ ერთხელ მოუწოდებს ჯარს ბრძოლისაკენ.

გამხნევდით, დარჩით ყველანი, საბარკულით მოსილნო აქაველებო,
 აქ, სანამ არ გავანადგურებთ პრიამოსის დიად ტროას.¹²³

ილ. II, 331-32.

ამ მოწოდებას კი არგიველთა მძლავრი ყიჟინა მოჰყვა, რაც მათ თანხმობას და ბრძოლის განახლების ჟინს გამოხატავდა. ოდისევსმა, ფაქტობრივად, თავის არცთუ ისე ვრცელ სიტყვაში წასასვლელად განწყობილი მეომრები ომის სურვილით აღანთო. მჭევრმეტყველების ეფექტი მის მიმართვაში იმდენად შთამბეჭდავი იყო, რომ გმირმა დაუყოვნებლივ მიიღო წარმატებული შედეგი. ათენას ნება აღსრულდა, რადგან „ჭკუაულებმა“ გმირმა დასახულ მიზანს მიაღწია. შეიძლება ითქვას, რომ ოდისევსმა თავისი წარმოთქმული სიტყვით შეასრულა დიპლომატიური მისია. მან აგამემნონიცა და ჯარიც სამარცხვინო შინ დაბრუნებისაგან იხსნა და ყველას ყოველგვარი იძულების გარეშე მიაღებინა საერთო გადაწყვეტილება – დარჩენილიყვნენ ტროაში და დაესრულებინათ ომი.

¹²³ αἶψ' ἢ ἵαγε μῖμnete pante~, eujnhmide- ἸΑcaioiv
 αυτου, ει]- ο(ken aḡtu mega Priamoio e)wmen.

კიდევ ერთი მოტივაცია, რომლითაც ოდისევსმა აქაველთა ყურადღება მიიპყრო და მათ ემოციურ განწყობაზე ზემოქმედება მოახდინა, იყო სირცხვილის განცდა (eļegciston ილ. II, 285; aijscrow ილ. II, 298). ეს გრძნობა ამართლებდა გამარჯვების ლოდინს. ვფიქრობთ, მისი გონივრულობაც იმაში მდგომარეობს, რომ იგი სწორად შეეხო ჯარისკაცის ღირსების ფაქტორს, რამაც, ფაქტობრივად, შეცვალა ჯარის პოზიცია. ოდისევსმა კარგად უწყოდა, რომ აქაველი ჯარისკაცისათვის უმთავრესი ბრძოლის ველზე სიკვდილი ან გამარჯვება იყო. სხვა შემთხვევაში მათ თავგანწირვას, სამშობლოდან დიდი ხანი შორს ყოფნას, უამრავი მეომრის სიკვდილს აზრი ეკარგებოდა. ჯარი მოტივირებული უნდა ყოფილიყო, რათა თავგანწირვით შეებოდა მტერს. ოდისევსმა თავის სიტყვაში ყურადღების კონცენტრაცია მოახდინა მოახლოებულ გამარჯვებაზე, რაც კალქასის წინასწარმეტყველების არგუმენტით გაამყარა და სწორად დაგეგმილი, ზომიერი აქცენტების დასმით თანდათან ჯარი არა მარტო დააფიქრა გადაწყვეტილების შეცვლაზე, არამედ მისი აზრის გავლენის ქვეშ მოაქცია და ბრძოლის სურვილით განაწყო. ამის შემდეგ ოდისევსის პოზიცია ნესტორმა გაიზიარა. მან ერთგვარი სტრატეგიაც კი დაუსახა აგამემნონს ბრძოლის მოსაგებად, რამაც კიდევ უფრო გაამძაფრა არგიველთა შორის წარმატებისა და გამარჯვების სურვილი. საინტერესოა, რომ ცოტა ხნით ადრე შინ წასასვლელად განწყობილ მებრძოლებს აღარც კი ახსოვდათ ის თერსიტესი, რომელიც აგამემნონს ამხელდა და აქაველებს არწმუნებდა, რომ მეფეს ტროაში მხოლოდ განძი და ტყვე ქალების სურვილი ამოძრავებდა. თერსიტესმა მაგალითად აქილევსის ბრისეისის წართმევის ამბავიც შეახსენა მათ. თუმცა ოდისევსის სიტყვამ ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა. მისი არგუმენტების წინაშე ყველა და ყოველი ლოგიკური მიზეზი უძლური აღმოჩნდა. ოდისევსი ამ ეპიზოდში ავლენს დიპლომატიისათვის ყველაზე უფრო მეტად საჭირო და აუცილებელ ნიჭს, მჭევრმეტყველების უნარს, რომლის საშუალებითაც მან დაარწმუნა მეორე მხარე და შეასრულა ჭეშმარიტი „დიპლომატიური მისია“ ათენას და საერთოდ, ღმერთების წინაშე. ცნობილია, რომ ჰომეროსთან გეხვდება ისეთი ელჩობა, რომელიც არა მარტო ინფორმაციას გადასცემს სხვა მხარეს, არამედ დარწმუნების ხერხებით აღწევს მიზანს და დაკისრებულ მოვალეობას ართმევს თავს. ეს მაგალითი რიტორიკის სწორედ ისეთ საუკეთესო ნიმუშს წარმოადგენს, რომელმაც თავისი შედეგი გამოიღო და „ელჩის“ მისია წარმატებით დასრულდა.

„ილიადაში“ ოდისეუსის მიერ წარმოთქმულ ე. წ. „დიპლომატიური ფუნქციის“ სიტყვებს შორის უთუოდ გამოირჩევა ოდისეუსის სიტყვა IX სიმღერაში (225-306), რომლის მიზანია აქილეუსის დარწმუნება, დაუბრუნდეს ბრძოლის ველს. ჩვენ ზემოთ უკვე გვქონდა შესაძლებლობა, გვეჩვენებინა, თუ როგორ აგებს ჰომეროსი თავად ამ სიმღერას, რომელიც, ფაქტობრივად, ეძღვნება აქაველთა ელჩობას აქილეუსთან. ამ ელჩობის შედეგები გადამწყვეტი უნდა ყოფილიყო ტროასთან გამართული ბრძოლების წარმატებით წარსამართავად. ფაქტია, რომ იმ პიროვნების დარწმუნება, რომელთანაც იგზავნება ელჩობა ოდისეუსის, ფონიქსის, აიასისა და ორი შიკრიკის შემადგენლობით, საკმაოდ რთულია. მასთან საუბარში დახვეწილი დიპლომატია ნაკლები ეფექტის მომტანია, ვიდრე პირდაპირი და ხისტი მიმართვა. ამაზე ნათლად მეტყველებს ის რეაქცია, რომელიც აქილეუსს აქვს ჯერ ოდისეუსის სიტყვის, შემდეგ მისთვის ახლობელი ადამიანის ფონიქსის საოცარ ვრცელ, თითქმის ტავტოლოგიაში გადასულ სიტყვაზე და მესამე შუამავლის, აიასის მოკლე, მაგრამ უხეშ პასუხზე, რომლითაც მან აქილეუსს ბოლოს მიმართა. ამ შემთხვევაში ჩვენ გვანტერესებს, თუ როგორ არის აგებული წარგზავნილთა შორის ყველაზე „დიპლომატი“ პიროვნების სიტყვა, რომლის შესახებაც ჰომეროლოგიაში დიდი ხანია კამათი მიმდინარეობს. ერთნი მას თვლიან ჰომეროსის მჭევრმეტყველური ხელოვნების ერთ-ერთ თვალსაჩინო მაგალითად, სხვანი კი ტექსტის გადამმუშავებლის მიერ რეტუშირებულ და შეკოწიწებულ სიტყვად მიიჩნევენ (შდრ. ლომანი 1970, 232). დ. ლომანმა ჩაატარა ამ სიტყვის კომპოზიციური ანალიზი და გვიჩვენა, თუ რა სტრუქტურული „არგუმენტები“ უჭერს მხარს ამ სიტყვის ავთენტურობას. ჩვენი კვლევის ინტერესის სფეროს ამ შემთხვევაში წარმოადგენს არა მხოლოდ ის, თუ როგორ ვლინდება სიტყვაში რიტორიკული ხელოვნება, არამედ რამდენად თვალნათელია მასში დიპლომატიური ელემენტების სიჭარბე. ოდისეუსის სიტყვაში ყურადღებას იპყრობს დიპლომატიური მოლაპარაკებისათვის აუცილებელი პირობის დაცვა და იმ მოწოდებების წარმოდგენა, რომლებზედაც უნდა აიგოს ოდისეუსის, როგორც მეფის ელჩის, მთელი მიმართვა. ასეთი გმირის სიტყვაში შეიძლება გამოიყოს სამი მოწოდება:

1. 225-251 – დაუდექი მხარში აქაველებს! მოტივაცია:

მათ სჭირდებათ შენი დახმარება

2. 252-299 – ჩაიცხრე რისხვა! მოტივაცია:

1) შეხსენება პელეგის დარიგებისა; 2) აგამემნონის საჩუქრები.

3. 300-306 – დაუდექი მხარში აქაველებს! მოტივაცია:

ამით შენ თავად მოიხვეჭ სახელს.

სამივე ნაწილი მთლიანობაში ე. წ. წრიული კომპოზიციის თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს. სიტყვის დასაწყისი და დასასრული ერთმანეთთან კავშირშია, თუმცა განსხვავებულია მოტივაცია. ერთ შემთხვევაში არის ის, რომ აქაველებს სჭირდებათ აქილევსის დახმარება (247-248), ხოლო მეორე შემთხვევაში, სიტყვის ბოლოს გმირის მოტივაციაა აქაველთა დახმარებით სახელის მოხვეჭა (303).

მაგრამ, ვაჟკაცო, აღსდექ! რადგან გვიან იქნება

როცა გადაწყვეტ აქაველთა ვაჟკაცების, ჩაგრულთა დაცვას

ტროელთა მძვინვარებისაგან.¹²⁴

ილ. IX, 247-248.

მაშინ მათ შორის მოიპოვებ ყველაზე დიდ სახელს!¹²⁵

ილ. IX, 303.

ამავე დროს, ორივე მოტივაცია კავშირშია პოემის ერთ-ერთ ძირითად თემასთან – აქილევსის რისხვასთან, რითაც „ილიადა“ იწყება კიდევ. ოდისევსი მოუწოდებს გმირს, დაიცხროს რისხვა, რის შედეგადაც იგი დაეხმარება აქაველებს, ხოლო სანაცვლოდ გმირი შეძლებს მოიხვეჭოს საუკუნო პატივი და დიდება. მიუხედავად იმისა, რომ ოდისევსის სიტყვის შუა ნაწილში აგამემნონის მიერ შეთავაზებულ ძვირფას საჩუქრებს მთელი სიზუსტით ჩამოთვლის, იქვე მამის დარიგებასაც ახსენებს, ბოლოს „დიპლომატი“ ოდისევსი აქილევსისთვის, როგორც გმირისთვის, მისი აზრით ყველაზე უფრო დიდ „ანაზღაურებას“ – სახელის მოხვეჭას სთავაზობს.

ზემოთ ჩამოთვლილი სამი მოწოდებიდან გამომდინარე, ოდისევსის სიტყვაში შეიძლება სამი წამყვანი თემა გამოვყოს, რომლებიც აგრეთვე აგებულია წრიული კომპოზიციით (ლომანი 1970, 233-234).

I თემა 225-251 – აქაველებს სჭირდებათ შენი დახმარება.

¹²⁴ αἰ! ἰ γὰρ, εἰ μὲν ὄντα- γὰρ καὶ ὄντα ἔτι- ἰαἰ ἄνθρωπος
τεῖρομένου- ἐφ' ἑσθ' ἄνω; Τρῶν ὄντα.

¹²⁵ ... ἡ γὰρ κερσὶ μάλα μέγα κῆδος- ἀφ' οἴου.

a. 225-228 – მოგესალმები, აქილევსო, არაფერი აკლია შესაფერის სუფრას, როგორც ატრევსის ძის, აგამემნონის კარავში.

b. 229-231 – იმდენივეა აქაც: უხვად გულის გასახარებლად და მოსალხენად; მაგრამ ამჯერად მოსალხენად არ გვაქვს საქმე, რადგან ძალიან დიდი უბედურება, ზევსის აღზრდილო, ვხედავთ გველოდება; ჩვენთვის უცნობია, გადავრჩებით თუ დაიღუპება კარგად მოკირწყელებული ჩვენი გემები, ნუთუ შენ არ მოიკრებ ძალას საბრძოლველად.

ამას მოსდევს ოთხ-ოთხ ე. წ. სამოტივაციო სტრიქონის პრინციპზე აგებული მონაკვეთი, სადაც ჩამოთვლილია ის ძირითადი მიზეზები, რომლებმაც აქილევსი უნდა დაარწმუნოს, კვლავ დაუბრუნდეს ბრძოლის ველს.

c. 232-243 (ოთხ-ოთხი სტრიქონი)

1) 232-235 – ახლოს კედლებთან ჩვენს ხომალდებთან ბანაკები გაშალეს, ამაყმა ტროელებმა და მათ დასახმარებლად მოსულმა მოკავშირეებმა. ანთებენ ცეცხლს მთელი ბანაკის გარშემო და გვემუქრებიან, რომ მათ ვერაფერი შეაჩერებთ და ჩვენს გემებს თავს დაესხმებიან.

2) 236-239 – კრონოსის ძე ზევსი მათაც მოუვლენს ბედნიერ ნიშანს ელვის ნათებით. ხოლო ჰექტორი დიდი ძალით თავს იწონებს, ზევსის იმედით მძვინვარებს და არავის, არც კაცს და არც ღმერთს არაფრად აგდებს, საშინელი სიშმაგით სავსე.

3) 240-243 – ლოცულობს, მალე მოეგლინოს ეოსი დილით, უნდა მოგლიჯოს გემებიდან კიჩო ამოზნექილი. ძლიერი ცეცხლით დაწვას ჩვენი გემები და თავად აქაველები, ყველა [აქაველი] მის წინაშე ნახოს დამხვრჩვალნი კვამლით.

b' 244-246 – საშინელებაა, შიში მზარავს, რომ არ აღუსრულონ ეს მუქარა მას ღმერთებმა და ჩვენ ხომ არ გველის დაღუპვა ტროასთან, შორს ცხენთა მკვებავი არგოსიდან [მოსულებს].

a' 247-251 – მაგრამ, ვაჟკაცო, აღსდექ! რადგან გვიან იქნება როცა გადაწყვეტ აქაველთა ვაჟკაცების, ჩაგრულთა დაცვას ტროელთა მძვინვარებისაგან. თავად ინანებ, თუმცა არ გექნება საშუალება გამოსწორებისა. თუ ცუდი მოხდა, გამოსავლის ძებნა გვიან იქნება. ჯობია დროულად გადაწყვიტო, რათა ცუდი დღე ააცილო დანაელებს.

II თემა 252-299 – დაიცხრე რისხვა.

ამ სტრიქონებში გამოიყოფა ორი მონაკვეთი: 1) აქილევსის მამის პელევსის დარიგების გახსენება; 2) აგამემნონის საჩუქრების ჩამოთვლა.

საინტერესოა, რომ თითოეული ეს მონაკვეთი აგებულია წრიული კომპოზიციით.

1) 252-259^a მოტივაცია: პელევსის დარიგება

a. 252-253 – ო, საყვარელო, განა მამაშენმა, პელევსმა არ დაგარიგა იმ დღეს, როცა ფთიიდან აგამემნონთან გგზავნიდა;

b. 254-258 – მამაცო ჩემო, ძალაუფლებას ათენა და ჰერა გიბოძებენ, როცა ისურვებენ, მხოლოდ შენ ამაყი სული უნდა დაიცხრო გულში; სათნოება უმჯობესია. ბოროტისმქმნელ შუღლს მოერიდე, და უფრო და უფრო მეტად შენ განგადიდებენ აქაველები – ახალგაზრდაც და მოხუციც.

a' 259^a – ასე დაგარიგა მოხუცმა. შენ კი დაივიწყე.

2) 260-299 მოტივაცია: აგამემნონის საჩუქრები

a. 260-261 – შენ აგამემნონმა ძვირფასი საჩუქრები გამოგიგზავნა, დაიცხრე რისხვა.

b. 262-298 – გინდა, მომისმინე, მე ჩამოგიტოვლი ყოველივეს, რამდენ ძვირფას საჩუქარს გპირდება აგამემნონი:

(საჩუქრების ჩამონათვალი)

a' 299 – მაშინვე ის [აგამემნონი] შეასრულებს ყოველივე [დანაპირებს], როგორც კი დაიცხრობ რისხვას.

III თემა 300-306 – თავად შენ მოიხვეჭე სახელს: და თუ მაინც ატრევსის ძე და მისი საჩუქრები შენ ისევ გპულს, ყველა სხვა აქაველი შეიბრალე, საშიშროების წინაშე მდგარნი ბანაკში. მაშინ კი, როგორც ღმერთს პატივს მოგაგებენ და მათ შორის დიდებულ სახელს მოიხვეჭე. ახლა მხოლოდ შენ სძლევ ჰექტორს, ის შენ მოგიახლოვდება თავისი მრისხანებით თავგასული. აღარავის მიიჩნევს იგი თავის სწორად, არც ერთ დანაეღს, ამდენი გემით აქ მოსულეებს.

ვიდრე ოდისევსის სიტყვის ე. წ. დიპლომატიურ ასპექტებს შევეხებოდეთ, მოკლედ განვიხილავთ ოდისევსის სიტყვის კომპოზიციური ორგანიზაციის საკითხს. ამ მიმართვაში, რომელიც თემატური დაყოფის პრინციპზეა აგებული, თითოეული თემის გაშლისას თვალსაჩინოა კომპოზიციური ორგანიზაციის ინდივიდუალური

ფორმის გამოყენება. I თემა, რომელიც მიმართვის ე. წ. ემოციურ შესავალს წარმოადგენს, კონცენტრირებულია ცენტრალური ნაწილის გარშემო. მასში თავმოყრილია ძირითადი სამი საფრთხე, რომლებიც აქაველებს ელით: 1) ტროელებმა ხომალდებთან ბანაკები გაშალეს; 2) ჰექტორს ზევსის მხარდაჭერის იმედი აქვს; 3) ჰექტორის მიზანია, ცეცხლს მისცეს აქაველები და მათი ხომალდები. ამ ცენტრალურ ნაწილს წინ უძღვის ერთგვარი გადასვლა გაშლილი სუფრის სიუხვიდან ბრძოლის ველზე შექმნილ სავალალო მდგომარეობაზე, ხოლო მოსდევს საკუთრივ ოდისევსის შიში, არ ადასრულოს ჰექტორმა თავისი ჩანაფიქრი.¹²⁶ თემატურ ბლოკს კი იწყებს ე. წ. სუფრის მოტივი, სადაც ოდისევსი აქებს აქილევსის სუფრის სიუხვეს და მას აგამემნონის კარავში გაშლილ სუფრას ადარებს, ხოლო თემატურ ბლოკს ასრულებს ოდისევსის მოწოდება – დროულად მიიღოს აქილევსმა გადაწყვეტილება. ამ ემოციურად გაჯერებული ბლოკიდან ოდისევსი გადადის II თემაზე, რომელიც იმის მოტივაციას შეიცავს, თუ რატომ უნდა დაიცხროს რისხვა აქილევსმა. მასში ორი ძირითადი მოტივაციაა წინა პლანზე წამოწეული. პირველი პელევსის დარიგების გახსენებაა. ამ მიკროსტრუქტურაშიც გამოყენებულია წრიული კომპოზიცია. მის ცენტრს პელევსის დარიგების შინაარსი წარმოადგენს, რომლის არსიც იმაში მდგომარეობს, რომ აქილევსი არ უნდა აჰყვეს რისხვას. ამ დარიგებას კი წინ უძღვის შეხსენება, როგორ დაარიგა მამამ იგი ფთიიდან აგამემნონისაკენ მომავალი, ხოლო კომპოზიციას ასრულებს ოდისევსის შეფასება, რომ აქილევსმა ყოველივე ეს დაივიწყა. ამის შემდეგ ოდისევსი გვთავაზობს მეორე, უფრო პრაგმატულ გარკვეულწილად გამოყენებით მოტივაციას, რომელშიც ასევე აშკარად იკვეთება წრიული კომპოზიცია. მასში ცენტრს ქმნის ჩამონათვალი ე. წ. საკომპესაციო საჩუქრებისა, რასაც აგამემნონი სთავაზობს შემორიგების სანაცვლოდ. მას წინ უძღვის უწყება იმის თაობაზე, რომ აგამემნონმა საჩუქრები გამოუგზავნა, ხოლო ამ

¹²⁶ ოდისევსი აქილევსს ეუბნება, რომ აგამემნონმა თავის სუფრაზე მოიწვია რჩეული აქაველები და „დიპლომატი“ აღნიშნავს მასთან საუბარში, რომ სწორედ იმ სუფრას არ ჩამოუვარდება პელევსის ძის სუფრა (226-227). ეს სიტყვები ერთგვარ დიპლომატიურ ქვსტად შეიძლება მივიჩნიოთ, რადგან ოდისევსი მებრძოლ გმირს იმ მეფესთან ათანაბრებს, რომლის მიმართაც დაუცხრომელი რისხვა აქვს აქილევსს.

ნაწილს ასრულებს რწმუნება იმასთან დაკავშირებით, რომ მეფე მაშინვე შეასრულებს დანაპირებს, როგორც კი აქილევსი რისხვას ჩაიცხრობს.

მესამე, ყველაზე მოკლე თემატური ბლოკი არ იყოფა სტრუქტურულ ელემენტებად და იგი წარმოადგენს იმ ძირითად მოტივს, რომელმაც აქილევსზე ყველაზე მეტად შეიძლება იმოქმედოს. აგამემნონის საჩუქრების მიუღებლობის შემთხვევაში, გმირმა ანგარიში უნდა გაუწიოს აქაველებს, რომელთა შორისაც ჰექტორი ვერ ხედავს თავის ღირსეულ კონკურენტს.

ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ მთელი სიტყვა კომპოზიციურად საკმაოდ ოსტატურად არის შეკრული, თუმცა იგი ძალზე საინტერესოა ე. წ. დიპლომატიურ ხერხთა გამოყენების თვალსაზრისითაც. ოდისევსის ამ მიმართვას შეიძლება ვუწოდოთ „გამოცდილი დიპლომატის“ კარგად მომზადებული და ყოვლისმომცველი სიტყვა, რომელიც შეიძლება წარმოთქვას ელჩობის ფაქტობრივმა ხელმძღვანელმა მოწინააღმდეგე მხარესთან მის დასარწმუნებლად. მიუხედავად იმისა, რომ ოდისევსი ზედმიწევნით ასრულებს თავის მისიას – იგი აქილევსს გადასცემს აგამემნონის დანაბარებს, სიტყვა გაჯერებულია აგრეთვე ისეთი პასაჟებითაც, რომლებიც ოდისევსის პირად პოზიციასაც ეხმიანება. აქილევსზე ზემოქმედების გასაძლიერებლად ლაერტესის ძე იხსენებს პელევსს და მის დანაბარებს შეილისათვის. თუმცა ამით სიტყვა არ კარგავს კომპოზიციურ მთლიანობას. ამ სიტყვაში აშკარად გამოიყოფა ზემოთ განხილული თემატური ბლოკების შესაბამისად სამი ნაწილი: 1) შექმნილი სიტუაციის ანალიზი და იმის ჩვენება, თუ რამდენად უიმედო იქნება მდგომარეობა, თუკი აქილევსი არ დაბრუნდება. აქ ოდისევსი ოსტატურად იყენებს ფაქტების აღწერასა თუ გადმოცემაში თხრობის როგორც ემოციურ, ასევე ფორმალურ, ე. წ. დესკრიფციულ ხერხებს. მისი სიტყვა აქილევსის კარავში გაშლილი სუფრის შექებიდან, იმაზე მინიშნებიდან, რომ აქილევსი არც ამ საკითხში უდებს ტოლს აგამემნონს და იმ კონტრასტის ჩვენებით, რაც ამ სუფრასა და ბრძოლის ველზე შექმნილ მდგომარეობას შორის არსებობს, ქმნის საფუძველს საფრთხის რეალურად აღწერაზე გადასვლისათვის. ეს საფრთხე ორ ასპექტს შეიცავს: ერთი არის შიში, რომელმაც აქაველები მოიცვა; და მეორე – ჰექტორის მუქარა. შექმნილი სიტუაციის ანალიზი სრულდება სრულიად კატეგორიული შეფასებით, რა მოხდება, თუკი აქილევსი დააგვიანებს ბრძოლის ველზე დაბრუნებას. მიუხედავად იმისა, რომ წინასწარ ბუღეზე ყველამ იცოდა,

რომ არ იქნებოდა ადვილი განრისხებული გმირის ბრძოლის ველზე დაბრუნება, მაინც შეეცადა ოდისევსი შეძლებისდაგვარად აქილევსისთვის სასარგებლო ყველა ასპექტს შეხებოდა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის მეთოდი, რომელსაც დიპლომატიურად იყენებს თავის სიტყვაში წარგზავნილი. იგი უარყოფითი ფორმულირებით სვამს რიტორიკულ კითხვას, რომელიც აჩენს მოლოდინს, რომ დადებითი პასუხი უნდა გაეცეს მას: ნუთუ შენ არ მოიკრებ ძალას გმრობისთვის (eij mh; suw ge duseai aj khn. IX, 231). პელევსის ძე სჭირდებათ აქაველებს და მოუწოდებს მათ დახმარებას და ურჩევს არ მიიღოს ეს გადაწყვეტილება გვიან, როცა ტროელები უბედურებას დაატეხენ თავს. ოდისევსი რეალურად აღწერს იმ საშიშროებას, რომელიც აქაველთა ჯარის წინაშეა. იგი მოუწოდებს დახმარებისკენ, თუმცა არ ჭარბობს მის სიტყვაში თხოვნის ელემენტები. ოდისევსი ამ შემთხვევაშიც საკმაოდ გაწონასწორებული და ემოციებისაგან დაცლილია. გარდა ამისა, შუამავალი ყურადღებას აქილევსის სინანულზეც ამახვილებს, რამაც შესაძლოა იმოქმედოს განრისხებულ გმირზე და, ფაქტობრივად, აქაველთა უბედურების პასუხისმგებლობას საკმაოდ ოსტატურად თავიდან ბოლომდე მას აკისრებს.

თემატური ბლოკის მეორე ნაწილში ახსნილია ის, თუ რას სთავაზობს მომლაპარაკებელი მხარე აქილევსს საკომპესაციოდ და რატომ უნდა იღოს ყურად მან აქაველთა თხოვნა. უპირველეს ყოვლისა, იგი იხსენებს აქილევსისთვის ძალზე ძვირფასი ადამიანის, პელევსის შეგონებას ტროას ომში წამოსვლის წინ. მეტი დამაჯერებლობისათვის ოდისევსი აქილევსის მამის სიტყვის პერიფრაზირებას კი არ ახდენს, არამედ სიტყვა-სიტყვითი ციტაციის პრინციპს გამოიყენებს. პელევსის რჩევით, თუ აქილევსი ამაყ სულში რისხვას დათრგუნავდა, ათენა და ჰერა მას კიდევ უფრო მეტ ძალას მიანიჭებდნენ. ღვთაებრივი მხარდაჭერა საკმაოდ მნიშვნელოვანი იყო ყველა აქაველი გმირისათვის. ესეც ერთ-ერთი უტყუარი არგუმენტი იყო იმისა, რომ აქილევსს უარი არ ეთქვა შეთავაზებულ წინადადებაზე. იმ იმედით, რომ ეს სიტყვები პელიდს გაუღვიძებდა პასუხისმგებლობის გრძნობას, ოდისევსი უკვე გადადის იმ ძღვენის დეტალურ აღწერაზე, რომელსაც აგამემნონი სთავაზობს საკომპესაციოდ. ამ შემთხვევაში ოდისევსი განსხვავებით თავისი სიტყვის სხვა ნაწილებისაგან ზედმიწევნით ახდენს აგამემნონის დანაბარების გადმოცემას. ტექსტში არაფერია შეცვლილი აგამემნონის იმ თავდაპირველად

წარმოთქმული ჩამონათვალისაგან, რომლის შესახებაც საქმის კურსში აყენებს მეფე სუფრაზე მყოფ რჩეულ აქაველებს (IX, 122-156; 264-298). ორივე ეპიზოდში ძღვენის სია 34 სტრიქონისაგან შედგება და საინტერესოა, რომ თანმიმდევრობაც მთელი სიზუსტითაა დაცული. ტექსტში, ბუნებრივია, მხოლოდ ზმნის პირები და ნაცვალსახელებია შეცვლილი, რასაც ოდისევსი აგამემნონის სახელით სთავაზობს (gambroϣ ken moi epi – gambroϣ ken oil epi~, fili hn ajaednon aḡesqϣ – fili hn ajaednon aḡesqai, eḡw; d jēpi; meil ia dsw – old jaut jēpi; meil ia dwsei). ეს კი, უნდა აღინიშნოს, რომ სავსებით ტიპურია დიპლომატიური მისიის შესრულებისას. საჩუქრების ჩამოთვლა კიდევ უფრო უსვამს ხაზს მის არა პირად თხოვნას დახმარებაზე, არამედ აგამემნონის სურვილს, დაუბრუნდეს გმირი ბრძოლის ველს. ოდისევსი ამ ეპიზოდში მეფის ოფიციალური სტატუსის მქონე ელჩი უფროა, ვიდრე აქილევსთან ერთად ტროაში თანამებრძოლი გმირი.

ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ თავად აგამემნონის მიერ შეთავაზებული საჩუქრების ნუსხა, რომელსაც ოდისევსი, ფაქტობრივად, სიტყვა-სიტყვით იმეორებს, ითვალისწინებს დიპლომატიის სრულიად გარკვეულ კანონზომიერებას. იგი შედგება სამი ფაზისაგან: 1) 122-135^a – დასახელებულია ის, რასაც აქილევსი დაუყოვნებლივ მიიღებს. ეს არის განძეული და შვიდი რჩეული ღესბოსელი ქალი. აქვე მეფე თავისი სიმართლის დასამტკიცებლად ფიცს დებს, რომ ბრისეისთან მას სარეცელი არ გაუყვია და, რა თქმა უნდა, აქილევსს ბრისეისის დაბრუნებასაც ჰპირდება. 2) 135^b-140 – აგამემნონი ჩამოთვლის საჩუქრების იმ ნაწილს, რასაც ტროას დამხობის შემდეგ მიიღებს. ეს არის განძეული და ოცი ქალი. მეფე ილიონში მოპოვებული ნადავლის დიდ ნაწილს და ელენეს გარდა, ნებისმიერი რჩეული ტროელი ოცი ქალის არჩევას სთავაზობს. აგამემნონის საჩუქრების ჩამონათვალი კულმინაციას აღწევს მაშინ, როცა საკომპესაციო ძღვენის გადახდას არგოსშიც აპირებს გამარჯვებული და შინ დაბრუნებული მეფე. 3) 141-156 – ის, რასაც აქილევსი სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ მიიღებს. ეს არის აგამემნონის ერთ-ერთი ქალიშვილი, რომლის არჩევის უპირატესობასაც გმირს უტოვებს და შვიდი ქალაქი, რომლებიც აურაცხელ ხარკს გადაუხდიან სტაბილურად აქილევსს. როგორც ვხედავთ, აგამემნონის დანაპირები არ იფარგლება მხოლოდ კომპესაციის მყისიერად გადაცემით. იგი გათვლილია

შედარებით ახლო პერსპექტივაზე (ტროას ომის დამთავრება) და შედარებით შორეულ პერსპექტივაზე (სამშობლოში დაბრუნება). უამრავი მატერიალური სიმდიდრის დაპირების შემდეგ ოდისევსი ასე მიმართავს მას: „და თუ მაინც ატრევსის ძე და მისი საჩუქრები შენ ისევ გბუღს, შეიბრალე აქაველები, რომლებიც საშიშროების წინაშე დგანან“ (IX, 300-302).¹²⁷ აქ ჩნდება განცდა იმისა, რომ ოდისევსმა წინასწარ იცის, აქილევსის პასუხი, თუმცა ოდისევსი სიტყვის ამ მონაკვეთში პირნათლად ასრულებს თავის მისიას და აქილევსს აუწყებს იმას, რაც აქილევსის ხასიათიდან გამომდინარე მისთვის არსებითად მიუღებელი იქნება.

ოდისევსის სიტყვის მესამე ნაწილი, რომლის მთავარ თემასაც აქილევსის სახელის მოხვეჭა წარმოადგენს, ყველაზე უფრო მოკლეა. იგი შინაარსობრივად ისევ პირველ თემაზე მიგვითითებს, რაც ქმნის წრიულ კომპოზიციას და აქცევს მის სიტყვას რიტორიკული ნიმუშის ჩარჩოებში. ოდისევსი თავის სიტყვაში აქილევსის დასარწმუნებლად საკმაოდ მნიშვნელოვან არგუმენტაციას გვთავაზობს, რომელიც აშკარა გრადაციას გვიჩვენებს. იგი შედარებით ორდინალური არგუმენტიდან თანდათან გადადის იმ კულმინაციურ დამარწმუნებელ ფაქტორზე, რომელიც შესაძლოა მისაღები და საბოლოოდ გადამწყვეტი აღმოჩნდეს ამაყი აქილევსისათვის. ოდისევსი კიდევ ერთხელ მოუწოდებს მას, დაიცხროს რისხვა და დაეხმაროს აქაველებს, თუმცა ამჯერად სანაცვლოდ არა მატერიალურ ძღვენს, არამედ გმირისათვის ყველაზე უფრო სასურველს, სახელის მოხვეჭას ჰპირდება. ეს არის „დიპლომატი“ ოდისევსის ის ბოლო არგუმენტი და, შეიძლება ითქვას, შეთავაზებაც, რის გამოც აქილევსი უნდა დაუბრუნდეს ბრძოლის ველს. აქილევსის პასუხი არცთუ ისე მოულოდნელი აღმოჩნდა იქ მყოფთათვის და მათ შორის ოდისევსისათვისაც. მეფის „ელჩის“ უაღრესად დიპლომატიური სიტყვის შემდეგ აქილევსის ვრცელ პასუხს შეიძლება ვუწოდოთ უაღრესად არადიპლომატიური პასუხი, რომელშიც პელევსის ძე კატეგორიულად და საგანგებო უხეში ფორმით უარყოფს ელჩობის ფაქტობრივი „ხელმძღვანელის“ ყველა წინადადებას. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საგულისხმოა ის სიმძაფრე, რომელიც აქილევსის ე. წ. საჩუქრების კატალოგთან დაკავშირებულ დამოკიდებულებაში გამოიხატება.

¹²⁷ eijdevtoi jAtreidh- men ajhcqeto khroqi mallon,
aujto;- kai; tou dwra, su; d jal lou- Panacaiou;-
teironenou- ej exaire kata; straton...

მძულს მისი საჩუქრები და არაფრად არ მიღირს თავადაც.
 არც მისი ათმაგი და ოცმაგი [მსურს], რომ შემომთავაზოს
 იმდენი, რამდენიც ახლა აქვს და რამდენსაც საიდანმე მოიხვეჭს,
 არც იმდენი, რამდენიც ორქომენში¹²⁸ ეტევა, არც ეგვიპტის თებეში,
 სადაც სახლებში უამრავი განძი ინახება,
 ქალაქები, რომლებსაც ასი ბჭე აქვთ, [საიდანაც] ორასი თითოდან
 მეომარი ვაჟკაცი გამოდის ცხენებითა და ეტლებით.
 იმდენიც რომ მომცეს, რამდენიც ქვიშა ყრია მიწაზე
 ვერც ამით მომიბრუნებს გულს აგამემნონი.
 სანამ მტანჯველ სირცხვილს ჩემსას არ გააქარწყლებს.
 არც აგამემნონის, ატრევსის ძის ქალიშვილზე ვიქორწინებ,
 არც იმ შემთხვევაში [თუნდაც] სილამაზით ოქროს აფროდიტეს,
 ხელობით კი თვალბეჭდვით ათენას ჰგავდეს.
 არა, არ დაექორწინდები! დაე, მოქებნოს მან სხვა აქაველი,
 ვინც მას უფრო შეეფერება და მეფური ძალით ჩემზე მეტი იქნება.
 მაგრამ თუკი ღმერთები დამიფარავენ და შინ დავბრუნდები,
 იქ პელეგსი ალბათ შემდგომ კეთილშობილ ქალს შემრთავს ცოლად.
 ბევრი აქაველი ქალია ელადასა და ფთიაში,
 ქალაქების და ციხე-ქალაქთა დიდებულთა ქალწულები.
 მათგან ერთ-ერთს მოვისურვებ საყვარელ ცოლად
 იქ, როგორც ჩემს ვაჟკაცურ სულს სწყურია
 ვიქორწინებ კანონიერ ცოლზე, შესაფერის ქალზე
 და მოხვეჭილი ცხოვრებით დავტკბები მოხუც პელეგსთან ერთად.
 არაფერი შეედრება ჩემს ცხოვრებას, [მათ შორის] არც ის სიმდიდრე,
 ილიონში რომ იყო, როგორც ამბობენ, არც სიუსხვე ქალაქისა
 სანამ მშვიდობა იყო, სანამ აქაველები დაესხმოდნენ თავს.
 არც იმდენი სიმდიდრე კლდის კამარა რომ დაეფარა
 ფობიის აპოლონის ტაძარში, პითოსში.“

ილ. IX, 378-405.

აქილევსის სიტყვის ამ მონაკვეთში, შეიძლება ითქვას, რომ საკმაოდ კარგად
 არის გადმოცემული გმირის ხასიათის სიფიცხე. იგი თავისი პასუხის მეტი
 დამაჯერებლობის მისაცემად იყენებს ჰიპერბოლიზაციის პრინციპს და ხაზს უსვამს
 იმას, რომ აგამემნონის მიერ ე. წ. მატერიალურ შემოთავაზებებზე ბევრად მეტზეც
 კი უარს ეტყოდა ატრევსის ძეს. რაც შეეხება აგამემნონის ქალიშვილს, რომელსაც

¹²⁸ ქალაქი არკადიაში.

ცოლად სთავაზობდა მეფე, აქაც პელეგის ძე თავის უარს აძლიერებს იმით, რომ აგამემნონის ქალიშვილს არ მოიყვანდა არც იმ შემთხვევაში, სილამაზით აფროდიტეს, ხოლო საქმით ათენას მსგავსი რომ ყოფილიყო. თუმცა საინტერესოა, რომ აქილეესი თავის ამ უკიდურესად ემოციურ პასუხში დელიკატურად უვლის გვერდს ბრისეისის თემას და ერთი სიტყვითაც კი არ ახსენებს აგამემნონის შემოთავაზებაში ბრისეისის უკან დაბრუნების საკითხს. შესაბამისად, შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ ოდისეესის ვარაუდი, რომ აქილეესისათვის მიუღებელი იქნებოდა აგამემნონის წინადადება, გამართლდა. ამას ისიც ემატება, რომ აქილეესს ოდისეესის მიმართ შეიძლება ჰქონდეს ერთგვარი გაღიზიანება. ამის საფუძველი არის არა მხოლოდ ტრადიციით ცნობილი აქილეესის ოდისეესის მიერ ტროას ომში მონაწილეობისათვის წამოყვანის ამბავი, არამედ ისიც, რომ ფიცს და პირდაპირ გმირს შეიძლება არ მოსწონდეს რაციოზე დაფუძნებული, უადრესად დიპლომატიური ლოგიკა. ყოველივე ამაში გვარწმუნებს ელჩობის სხვა ორი წარმომადგენლის სიტყვები და მათი პასუხები. „ილიადაში“ პერსონაჟის მიერ წარმოთქმულ ყველაზე ვრცელ სიტყვას, რომლითაც ფონიქსი მიმართავს აქილეესს, ვერ დავარქმევთ დიპლომატიურს. იგი მთლიანად აგებულია აქილეესისათვის იმის შეხსენებაზე, თუ რამდენად ახლობელია მისთვის ფონიქსი და რაოდენ სავალალო შედეგები შეიძლება მოჰყვეს რისხვას, რისთვისაც მას მელეაგროსის მაგალითი მოჰყავს. თუმცა პელეგის ძისთვის ეს სიტყვა უფრო მისაღებია, ვიდრე ოდისეესისა. როგორც ცნობილია, მამის მეგობარს, მოხუც ფონიქსს იგი თავისთან იტოვებს ბანაკში. აღსანიშნავია, რომ ყველაზე მისაღები განრისხებული გმირისთვის აღმოჩნდა აიას ტელამონის ძის მოკლე, მაგრამ საკმაოდ მკაცრი და კრიტიკული სიტყვა. მის მიმართ აშკარად გამოხატავს აქილეესი მეტ პატივისცემას და სწორედ აიასს პასუხობს, თუ როდის ჩაერთვება იგი ბრძოლაში (IX, 650-655) – სანამ ჰექტორი არ მოადგებოდა მირმიდონელთა კარებს.

ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ „ილიადის“ იმ სიმღერაში, რომელიც, ფაქტობრივად, მთლიანად დიპლომატიურ მისიას ეძღვნება, წარმოთქმული სიტყვები მთლიანად შეესაბამება მისიაში მონაწილე გმირების ხასიათს. ოდისეესის სიტყვა არის „პროფესიონალი“ დიპლომატის სიტყვა, ფონიქსის სიტყვა სენტიმენტალური მოხუცის სულიერ მდგომარეობას გადმოგვცემს, ხოლო აიასისა წარმოადგენს

პირდაპირობით და უკომპრომისობით გამორჩეული გმირის მკაცრ და სავსებით არადიპლომატიურ სიტყვას. აქილევსის ხასიათიდან გამომდინარე, სავსებით ლოგიკურია, რომ მისი დამოკიდებულება ამ სიტყვების მიმართ არის მათი შინაარსის უკუპროპორციული. მისთვის ყველაზე მიუღებელი აღმოჩნდა დახვეწილი დიპლომატიური სიტყვა, ხოლო მეტად მისაღები ნაკლებად დიპლომატიური სიტყვა. აგამემნონის ელჩი და წარმომადგენლობითი ელჩობის ფაქტობრივი „ხელმძღვანელი“ ოდისევსი არც ისეთი ემოციური და მოსიყვარულეა, როგორც ფონიქსი და არც ისეთი უხეში და დაუნდობელი, როგორც აიასი. ამ შემთხვევაში ოდისევსი ინარჩუნებს იმ ზომიერ და გაწონასწორებულ პოზიციას, რითაც იგი ყოველთვის გამოირჩევა სხვა გმირებისაგან. ხასიათის ეს შტრიხიც ნათლად მიგვითითებს მის დახვეწილ დიპლომატიურობაზე.

თუ ზემოთ განხილულ ოდისევსის სიტყვას შევადარებთ II სიმღერაში წარმოთქმულ ოდისევსის მიმართვას აქაველებსადმი, როცა იგი თითქოსდა უფრო რთული ამოცანის წინაშე იდგა, ვინაიდან მთელი ჯარი უნდა დაერწმუნებინა და არა ერთი პიროვნება, როგორც IX სიმღერაში, საინტერესოა, რომ პირველ შემთხვევაში მისი სიტყვა უფრო ეფექტური აღმოჩნდა და შედეგიანიც, ვიდრე იმ დროს, როცა საჭირო გახდა მეფეზე განრისხებული გმირის ბრძოლაში ჩართვა. საყურადღებოა, რომ ორივე ეპიზოდში „დიპლომატი“ ოდისევსის მისია ჯარის თუ გმირის ბრძოლაში დაბრუნებას ემსახურება. მათ შორის განსხვავება ის არის, რომ II სიმღერაში იგი დავალებას ათენასაგან იღებს, ხოლო IX სიმღერაში – აგამემნონისაგან. ვფიქრობთ, ეს ფაქტორიც გასათვალისწინებელია კვლევისას, როცა უკვდავთა და მოკვდავთა ნების აღსრულებას ემსახურება ე. წ. „დიპლომატიური“ მისია.

როგორც ცნობილია, „ილიადის“ ერთ-ერთ ყველაზე უფრო ემოციურ სიტყვად ითვლება XXIV სიმღერაში პრიამოსის სიტყვა აქილევსისადმი. ამჟამად ჩვენ გვაინტერესებს ამ სიტყვის არა მხოლოდ რიტორიკული ასპექტი, არამედ საინტერესოა განვიხილოთ იგი „დიპლომატიური“ კუთხითაც. არაერთგზის არის შენიშნული, რომ სტრუქტურულად პრიამოსის აქილევსთან მისვლის სცენა და ქრისეს აგამემნონთან თხოვნით მისვლის ეპიზოდი ბევრ საინტერესო მიმართებას გვიჩვენებს. რ. გორდუზიანმა აჩვენა, თუ რამდენად შორს მიმავალია ზოგადად ამ ორი მისიის ამსახველ სცენებს შორის სტრუქტურული მიმართებები (შდრ.

გორდეზიანი 2014, 61; ПГЭ, 66 შმდ.). ორივე შემთხვევაში უბედურებით შეპრული მამა მიდის მოწინააღმდეგის ბანაკში და ერთ შემთხვევაში ასული, ხოლო მეორე შემთხვევაში ვაჟის გვამის გამტაცებელს აურაცხელი გამოსასყიდი განძის საფასურად სთხოვს შვილის დაბრუნებას. ერთიც და მეორე მოხუციც წარმოთქვამს სიტყვას და ეს სიტყვები არაერთ საინტერესო ენობრივ მიმართებას გვიჩვენებს. თუმცა სავსებით გასაგებია, რომ ქრისეს შემთხვევაში მამას აქვს იმედი, რომ დაიბრუნებს შვილს ცოცხალს, ხოლო პრიამოსის შემთხვევაში ყველაზე მეტი, რასაც შეიძლება მამამ მიაღწიოს, არის შვილის გვამის დასაკრძალავად დაბრუნება. აქედან გამომდინარე, სავსებით გასაგებია, რომ I სიმღერაში ქურუმი თავის უმთავრეს არგუმენტად იყენებს მისი მფარველი ღმერთის, აპოლონის ავტორიტეტს და თავისი თხოვნის უფლებამოსილებას სწორედ ღმერთისადმი პატივისცემასა და კრძალვაზე აფუძნებს. ამდენად, მისი სიტყვა საოცრად გაწონასწორებულია და გარკვეული თვალსაზრისით ქრისე თვითდაჯერებულიცაა, რომ იგი აგამემნონზე ეფექტს მოახდენს. თუმცა, როგორც ცნობილია, აგამემნონი არ იღებს მის თხოვნას და ამით პოემაში, ფაქტობრივად, ბიძგი ეძლევა მოვლენათა მთელ განვითარებას. რაც შეეხება მეორე შემთხვევას, მართალია, პრიამოსს აქილევსთან წასვლა ღმერთისგან მიღებულმა ნებართვამ გადააწყვეტინა, მაგრამ არ შეიძლება მას ყოყმანი არ ჰქონდეს. ვინაიდან იგი მიდის თავის დაუბრუნებელ მტერთან, შვილის მკვლელთან, რომელიც არაეინ იცის, როგორ მოიქცევა მის დანახვაზე, მიუხედავად იმისა, რომ პრიამოსმა იცის ღმერთების ნება. ამდენად, პრიამოსის მდგომარეობა საკმაოდ ორჭოფულია. ერთი მხრივ, მას აქვს ღვთაებრივი გარანტია, რომ აქილევსი შვილს დაუბრუნებს, მაგრამ მეორე მხრივ, აქილევსის ფეთქებადი ხასიათიდან გამომდინარე, ნებისმიერმა არასწორმა წარმოთქმულმა სიტყვამ, ან ნებისმიერმა არასწორმა ნაბიჯმა შესაძლოა კვლავ განარისხოს აქილევსი. სწორედ ამიტომ აქვს პრიამოსის სიტყვას სულ სხვა დატვირთვა. მან უნდა დაარწმუნოს თავისი სიტყვის უფლებამოსილებაში ადამიანი, რომელმაც სულ ცოტა ხნის წინ მომაკვდავ ჰექტორს კატეგორიული უარი უთხრა მისი ცხედრის ტროელთათვის დაბრუნებისა და დიდძალი განძის მიღებაზე. შესაბამისად, უთხრას ისეთი სიტყვები, რომლებიც მის მოსისხლე მტერს გულს მოუღებობს და მიაღებინებს გადაწყვეტილებას, შეასრულოს თხოვნა. შეიძლება ითქვას, რომ პრიამოსის სიტყვა ალბათ მხატვრული ლიტერატურიდან ერთ-ერთი ყველაზე უფრო

ცნობილი და ემოციური სიტყვაა, რომლის მოსმენაც ანტიკურობიდან მოყოლებული დღემდე ვერ ტოვებს აუღელვებლად მკითხველს. ფაქტების გადმოცემის მხატვრულობა და ემოციურობა ფინალურ ფაზაში დრამატიზმში გადადის. ამგვარად, აღსანიშნავია, რომ პრიამოსის სიტყვა აკმაყოფილებს არა მარტო ყველაზე უფრო დიპლომატიური სიტყვის, არამედ მჭევრმეტყველების თვალსაზრისით აბსოლუტურად უნაკლო სიტყვის კრიტერიუმებსაც.

გაიხსენე მამაშენი, ღმერთების მსგავსო აქილევსო,
იმავე ასაკის, როგორც მე, სიბერის ზღურბლზე მდგარი მოხუცი.
იქნებ სწორედ ახლა მას გარს ეხვევა ყველა მხრიდან მტერი
და არავის შეუძლია იხსნას განსაცდელისაგან იგი.
მაგრამ რომ იცის და ესმის რომ ცოცხალი ხარ,
ხარობს მისი სული და იმედი აქვს ყოველდღე, მუდამ,
რომ ნახავს საყვარელ ძეს ტროადან დაბრუნებულს.
მე კი ვარ მოკვდავთა შორის ყველაზე უბედური, რომელმაც
გავზარდე აბჯარასხმული ვაჟები
ნათელ ტროაში, რომელთაგანაც არც ერთი არ გადავირჩა.
ორმოცდაათი იყვნენ ისინი, სანამ აქაველები [ტროას] შემოესეოდნენ.
ცხრამეტნი ერთი დედისგან იყვნენ შობილნი,
სხვები კი სხვადასხვა დიდებული ქალებისაგან.
ბევრ მათგანს მრისხანე არესმა დაუმსხვრია მუხლი.
ერთი ძე მყავდა, ის იცავდა ქალაქს და მის მცხოვრებლებს.
შენ მოკალი ის, ვინც იცავდა სამშობლოს,
ჰექტორი. ახლა მოვედი, ვეწვიე აქაველთა გემებს,
გამოვისყიდო შენგან [მისი გვამი], მოვიტანე დიდძალი განძი.
დაე, პატივი ეცი ღმერთებს, აქილევსს, და შემობრალე,
გახსოვდეს მამაშენი. მე ხომ უფრო საწყალი ვარ,
განვიცდი იმას, რაც არავის მოკვდავთა შორის სხვას არ უგრძენია.
კაცს, ჩემი შვილების მკვლელს, ტუნებით ხელებს ვუკოცნი.“

ილ. XXIV, 486-506.

პრიამოსის სიტყვა, როგორც ლომანმა აჩვენა, კომპოზიციურად ძალზე შეკრულია და არსებითად წრიული კომპოზიციის პრინციპს ეფუძნება (ლომანი 1970, 121 შმდ.). განვიხილოთ ამ სიტყვის აგებულება. იგი აშკარად სამი ნაწილისაგან შედგება: 1) თხოვნა; 2) პელევსისა და მისი გულისტკივილის შედარება; 3) ისევ თხოვნა.

A. 486-87 თხოვნა

B. 488-503 ტკივილთა შედარება

I. 488-92: პელევსი

a. უბედურება (ზოგადად)

b. ბედნიერება (აქილევსი)

II. 493-502 პრიამოსი

a. 493-98 უბედურება (ზოგადად)

b. 499-502 უბედურება (ჰექტორი)

A'. 503-06

ყველაზე უფრო ემოციური ფინალური 3 სტრიქონი (504-506), ფაქტობრივად, უკვე ზემოთ ნათქვამის ლაკონურ რეზიუმეს წარმოადგენს და სრულდება ფრაზებით, რომლებიც პრიამოსის მდგომარეობისა და შეგრძნებების კულმინაციურ ეტაპს გამოხატავს. ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ პრიამოსის სიტყვა სტრუქტურულადაც და აზრობრივადაც როგორც დიპლომატიურობით, ასევე თავისი გულწრფელი ემოციურობით გამორჩეულ სიტყვას წარმოადგენს. და თუ მას ისევ I სიმღერასთან შევადარებთ, განსხვავებით ქრისეს სიტყვისაგან, მამა აღწევს დასახულ მიზანს და ითანხმებს ამ სიტყვის ადრესატს. საყურადღებოა, რომ ერთმანეთთან მიმართებას გვიჩვენებს აგამემნონისა და აქილევსის რეაქცია, ოღონდ პირველ შემთხვევაში ეს რეაქცია მოქმედების განვითარებას უქმნის საფუძველს, ხოლო მეორე შემთხვევაში აქილევსის გადაწყვეტილებას ფინალისაკენ მივყავართ.

თუკი „ილიადაში“ პერსონაჟების მიერ ე.წ. დიპლომატიური ფუნქციის მქონე სიტყვების წარმოთქმა განპირობებულია შედარებით განსაზღვრული რაოდენობის კონტექსტებით და მათი რაოდენობა არ არის დიდი, „ოდისეაში“ რამდენადმე განსხვავებული ვითარებაა. აქ, ფაქტობრივად, წარმოდგენილია ორი სამოქმედო დრო: ერთი მხრივ, რეალური, დაკავშირებული მოქმედების განვითარებასთან და საკმაოდ შეზღუდული სამოქმედო დღეთა რაოდენობის მიხედვით, ხოლო მეორე მხრივ, გარკვეულწილად მოქმედების განვითარებასთან დაუკავშირებელი, რომელიც მოიცავს თხრობას ოდისევსის მრავალწლიანი ხეტიალის შესახებ და წარმოადგენს თავად მთხრობელის მიერ გადმოცემულ სურათებს მისი ხეტიალის ვრცელი ამბიდან. გასათვალისწინებელია, რომ განსხვავებით „ილიადისაგან“, „ოდისეაში“

მთავარი მოქმედი გმირი რეგულარულად წარმოგვიდგება ხან თავისი ნამდვილი სახით, უფრო ხშირად კი ნიღბით, თავისივე მოგონილი პერსონაჟის სახით. შესაბამისად, ოდისევსს მუდმივად უხდება ილაპარაკოს, ერთი მხრივ, თავისი სახელით, ხოლო მეორე მხრივ, წარმოგვიდგება სხვადასხვა პერსონაჟთა როლში. თუკი გავითვალისწინებთ ოდისევსის ხეტიალის ამსახველი სურათების რაოდენობას და მრავალფეროვნებას და იმას, რომ ოდისევსს მუდმივად უხდება ახალ გარემოში აღმოჩენისთანავე ხან მავედრებლის, ხან მათხოვრის, ხან დიდებულის და ა. შ. როლის თამაში, აშკარა ხდება, რომ მის მიერ ასეთ ვითარებაში წარმოთქმული სიტყვების დიდი ნაწილი, ჩვენ გარკვეულწილად დიპლომატიურ სიტყვებად განვიხილოთ, რადგან მათი მიზანია, მიაღწიოს შეთანხმებას მათთან, ვისაც შეუძლია განაგოს მისი ბედი ახალ გარემოში. რასაკვირველია, ამ შემთხვევაში ძალიან შორს წაგვიყვანდა ყველა ამ სიტყვის ანალიზი ჩვენთვის საინტერესო კუთხით. ნაშრომში ყურადღებას შევახერხებთ „ოდისეაში“ წარმოთქმულ მხოლოდ იმ სიტყვებზე, რომლებშიც განსაკუთრებით რელიეფურად იკვეთება სიტყვის დიპლომატიური ფუნქცია. მართალია, მათ უმეტესობას თავად ოდისევსი წარმოთქვამს, მაგრამ სხვა პერსონაჟთა სიტყვებშიც შეიძლება გამოვლინდეს ამ კუთხით საინტერესო ასპექტი.

თავიდანვე უნდა აღინიშნოს, რომ „ოდისეაში“ დადასტურებული სიტყვები რამდენადმე განსხვავდებიან „ილიადის“ სიტყვებისაგან. როგორც ლომანი აღნიშნავს (თუმცა მას „ოდისეას“ სიტყვები საგანგებოდ არ განუხილავს), „ოდისეაში“ ის კომპოზიციური პრინციპები, რომლებიც ძირითადად ცალკეულ სიტყვებში, როგორც დამოუკიდებელ სტრუქტურულ ელემენტებში დასტურდება, ამ პოემაში თავს იჩენს ისეთ პარტიებში, სადაც 2 ან 2-ზე მეტი პერსონაჟია ჩართული. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს სცენების ურთიერთსტრუქტურირებასთან (Durchstrukturierte Redeszenen) (ლომანი 1970, 155 შმდ.).

შესაბამისად, აქ სტრუქტურას წარმოადგენს არა ცალკე აღებული სიტყვები, არამედ ერთმანეთთან დაკავშირებული სიტყვათა ჯგუფები, რომელთა შემადგენელი წინადადებები, როგორც ელემენტები, ქმნიან კომპოზიციური ორგანიზაციის იმ ფორმებს, რომლებიც დამახასიათებელია ჰომეროსის ეპოსისათვის. სწორედ ამიტომ შევეცდებით განვიხილოთ ზოგიერთი სიტყვათა ჯგუფი ურთიერთსტრუქტურირების თვალსაზრისით, რომლებიც, ჩვენი აზრით, დიპლომატიურობის ნიშნებს შეიცავენ.

დავუბრუნდეთ ტელემაქოსის სიტყვას. როგორც ცნობილია, მენტესის სახით მოვლენილი ათენა ჩააგონებს ტელემაქოსს გადადგას გადამწვევტი ნაბიჯები მამის ამბის შესატყობად და მის სასახლეში მრავალრიცხოვან სასიძოთაგან გამოწვეული განუკითხაობის ასალაგმავად. ამისათვის აუცილებელია ითაკელების თავმოყრა სახალხო კრებაზე. ოდისევსის წასვლის შემდეგ, ფაქტობრივად, პირველად ჩატარებული სახალხო კრების მოულოდნელობას ხაზს უსვამს ეგვიპტიოსის სიტყვები. პოემა გვაუწყებს, რომ ეს ხანდაზმული ადამიანი არის ის პიროვნება, რომლის ერთი შვილი ოდისევსს გაჰყვა და იგი კიკლოპმა შეჭამა, მეორე სასიძოთა შორის არის, ხოლო კიდევ ერთი ვაჟი მამას უდგას გვერდით სახალხო კრებაზე. თავისთავად ეს გარემოება გვიჩვენებს იმას, რომ ეგვიპტიოსის სიტყვებს ხალხი ერწმუნება, რადგან იგი არ წარმოადგენს არც ერთ მხარეს და მას არ აქვს მიზეზი არ იყოს ობიექტური. მას შემდეგ, რაც ეგვიპტიოსი ხალხს შეახსენებს, რომ ოდისევსის წასვლიდან მოყოლებული ითაკაში¹²⁹ არ ჩატარებულა სახალხო კრება, მათ წარუდგენს ტელემაქოსს, როგორც ითაკის მეფის ლეგიტიმურ ძეს.¹³⁰ ეგვიპტიოსის სიტყვები ხალხზე სათანადო ზემოქმედებას ახდენს და მათ წინაშე წარმდგარი, ჯერ გამოუცდელი ტელემაქოსი, რომელსაც მაცნე პისენორი „კეთილი რჩევის მცოდნე“ (khruX Peishnwr pepnumena mhdea eiXdw-; ოდ., II, 38) კვერთხს მისცემს ხელში, იწყებს ლაპარაკს. აღნიშნულ სცენაში ტელემაქოსი 3 სიტყვას წარმოსთქვამს. პირველი სიტყვა არის იმის საჯაროდ მოყოლა, რაც ხდება ოდისევსის სასახლეში (40-79) და გულისწერომა და რისხვაა გადმოცემული სასიძოების მიმართ. პირველი სიტყვის ძირითადი შინაარსის რეზიუმირება ამგვარად შეიძლება: 1) რა ხდება ამჟამად მის სასახლეში; 2) რა პრეტენზიები აქვს ტელემაქოსს სასიძოთა მიმართ; 3) მისი რადიკალური დამოკიდებულება, რომ იგი აღარ მოითმენს მეტს. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ტელემაქოსი ამ სიტყვაში, ფაქტობრივად, რიტორიკულ კითხვას უსვამს ითაკელებს, რატომ

¹²⁹ ნეოპლატონიკოსი პროკლესი წერს, რომ ითაკა გამოხატავს მეტაფიზიკური დანიშნულების ადგილს, რომლის მიღწევასაც (მისვლას) ცდილობს ყველა ფილოსოფოსი (ცანავა 2011, 157).

¹³⁰ ტელემაქოსი შეუდგა ინიციაციის გზას: იგი იწყებს კრებას (რაც ოდისევსის გამგზავრების შემდეგ არავის გაუკეთებია), მამის სკამზე ჯდება, ხელში იღებს ძალაუფლების სიმბოლოს – სკიპტრას და ისე ელაპარაკება ხალხს. ცანავა რ., „ოდისეას“ სახეები და ნიღბები, თბილისი 2011, 30.

უყურებენ ისინი ასე გულგრილად ოდისევსის სახლში დატრიალებულ უბედურებას, ხომ არ უხდიან სამაგიეროს ოდესმე მამამისის მიერ რაიმე ჩადენილი დანაშაულის გამო? ოდისევსის ძე სკიპტრას დაანარცხებს და აქვითინდება, რაც ხალხში თანაგრძნობასა და სიბრალულს გამოიწვევს. ტელემაქოსმა მიზანს მიაღწია, ითაკელების თანაგრძნობა მოიპოვა.¹³¹ სახალხო კრებაზე სიხუმე ჩამოვარდება და ვერავინ ჰკადრებს ტელემაქოსს აუგ სიტყვას. მხოლოდ ანტინოე ადგება და შექმნილ ვითარებაში პენელოპეს დაადანაშაულებს. პენელოპე, მისი აზრით, უკვე მეოთხე წელია სასიძოებს ჭკუაში ატყუებს, რადგან ფუჭ იმედს აძლევს სათითაოდ ყველას. ტელემაქოსის საპასუხო სიტყვა, ფაქტობრივად, შეიცავს იმის არგუმენტაციას, თუ რატომ არ შეუძლია მას აიძულოს დედა, დაბრუნდეს მამის სახლში. მისი სიტყვის ძირითადი არგუმენტები შემდგომში მდგომარეობს: ტელემაქოსს ეშინია პენელოპეს მამის, იკარიოსის და, აგრეთვე, ღმერთის რისხვის, რომელმაც შესაძლოა ამ საქციელის გამო დასაჯოს. გარდა ამისა, არც იმას გამორიცხავს, რომ დევნილმა დედამ ერინიებს მოუხმოს, რის შემდგომაც ხალხი ასეთ შვილს შეიძულებს. ოდისევსის ძე ერთადერთ გამოსავალს იმაში ხედავს, რომ სასიძოებმა დატოვონ მისი მამა-პაპისეული სასახლე. აქვე მუქარის ტონიც გამოერევა მის სიტყვაში, რითაც ასრულებს თავის პასუხს ანტინოესთან. თუ მაინც არ დაიშლიან პენელოპეს საქმროები და გააგრძელებენ ისევ ისე ცხოვრებას, ზევსს შესთხოვს, რომ ყველას ერთად მოუღოს ბოლო ამავე სახლში. ამას მოჰყვება ზევსის ნიშანი (ორი არწივი), რისი ინტერპრეტირებაც მისანმა ჰალითერსეს მასტორიდესმა სათანადოდ მოახდინა (ოდ. II, 160-176). მან გააფრთხილა სასიძოები, რომ ოდისევსი არც ისე შორს იყო მათგან და მათ გასაულებლად ილტვოდა.

მას შეეპასუხება ევრიმაქოსი, რომელიც ურჩევს, თავისი შვილები დაარიგოს შინ. აქ კი ისინი თავად გადაწყვეტდნენ, რა იქნებოდა მათთვის უკეთესი. ამას მოსდევს ტელემაქოსის ბოლო სიტყვა (II, 208-224), რომელიც თითქმის წარმოადგენს

¹³¹ ასე რომ, ახლა ვაჟიშვილი მხოლოდ გარეგნობით კი არ ჰგავს მამას (რაც აღნიშნა ათენამენტესმა), არამედ დარწმუნების ხელოვნებით, ორატორობით. აქედან გამომდინარე, ნათელია, რატომ არის ტელემაქოსის მუდმივი ეპითეტი (pepnumeno-- გონიერი, ბრძენი განმსჯელი, ინტელიგენტი) (ცანავა 2011, 28, 30).

ათენას რჩევის პერიფრაზირებას (I, 280-305).¹³² ამ სიტყვაში ტელემაქოსი ამცნობს თავისი მომავალი მოქმედების გეგმას და შესაბამის პირობებს უყენებს სახალხო კრებას. იგი სთხოვს მათ, მისცენ სწრაფი გემი 20 ნიზოსნით სპარტისა და ქვიშიანი პილოსის მოსაველელად, რათა მამის შესახებ შეიტყოს რაიმე. თუ გაიგებს, რომ იგი ცოცხალია, ერთი წელი დაელოდება; ხოლო თუ ტელემაქოსი დარწმუნდება, რომ ოდისევსი მკვდარია, დაბრუნდება სამშობლოში და მის პასტივსაცემად ბორცვს აღმართავს, ზვარაკს შესწირავს. დედას, პენელოპეს კი შესაფერის საქმროს მიათხოვებს. ასე სრულდება ტელემაქოსის ბოლო სიტყვა სახალხო კრებაზე, რომელსაც მეტი დამაჯერებლობით წარმოსთქვამს. ოდისევსის ძე დაჯდება, ხოლო მოხუცი მენტორი, ოდისევსის მეგობარი ადგება და ითაკელებს სთხოვს უფრო მეტ გულისხმიერებას ოდისევსის ოჯახის მიმართ.

შესაბამისად, შეიძლება ვთქვათ, რომ ტელემაქოსის სამნაწილიანი პარტია რიტორიკული თვალსაზრისით ძალზე პრაგმატულად არის აგებული. პირველი გადმოგვცემს სასახლეში შექმნილ აუტანელ მდგომარეობას და ამაში სასიძოთა დადანაშაულებას, მეორე გამოსვლა იმის ასხნას, თუ რატომ არის შეუძლებელი ტელემაქოსმა აიძულოს დედა, დატოვოს სასახლე, ხოლო მესამე სიტყვა იძლევა ათენა მენტესის მიერ „სანქცირებულ“ სამოქმედო გეგმას. როგორია ტელემაქოსის პირველი საჯარო გამოსვლის დიპლომატიური ეფექტი. მან სასიძოებს აგრძნობინა, რომ სასახლეში უკვე მათ ჰყავთ ღირსეული მოწინააღმდეგე, რაც ნიშნავს მის გადასვლას ერთი ასაკობრივი კატეგორიიდან მეორეში.¹³³ გარდა ამისა, მოიპოვა ითაკელების თანაგრძნობა. შეიძლება ითქვას, რომ შედეგიანია მისი სიტყვა, რადგან მან მოახდინა ეფექტი, რაზედაც იყო მიმართული სახალხო კრება. ყოველივე ამას მოჰყვება თანხმობა, დაიწყოს ტელემაქემ აქტიური მოქმედება. როგორც ცნობილია, ტელემაქოსი ათენასაგან მიღებულ დავალებას შემდგომ წარმატებით ართმევს თავს.

ელჩობის ფენომენისა და ოდისევსის დიპლომატიური შესაძლებლობების ჩვენების თვალსაზრისით ძალზე საინტერესოა ის სიტყვები, რომლებიც „ოდისეას“

¹³² ანალიკოსთა მიერ წამოყენებული არგუმენტები „ტელემაქოსის“ B პოეტისადმი მიკუთვნების თაობაზე, ათენას დარიგებისა და ტელემაქოსის დანაბარების დეტალური ანალიზი წარმოდგენილია ПГЭ 1978, 115-119.

¹³³ შდრ. ცანავა 2011, „ტელემაქოსის ინიციატივა“, 15-50.

V სიმღერაში ე.წ. კალიფსოს ეპიზოდში გვხვდება.¹³⁴ ამ შემთხვევაში კალიფსო გვევლინება იმ ობიექტად, რომელთანაც მოსალაპარაკებლად ერთ შემთხვევაში ჩადის ჰერმესი, ხოლო რომლის ქალური ამბიციების დასაკმაყოფილებლად მთელი თავისი ნიჭის მოხმობა სჭირდება ოდისევსს. გავიხსენოთ ეს სცენა. ღმერთები გადაწყვეტენ ოდისევსი შინ დააბრუნონ. მათ კარგად იციან, რომ ნიმფა კალიფსოს აქვს სურვილი მასთან მოხვედრილ ოდისევსს უკვდავება მიანიჭოს და სამუდამოდ დაიტოვოს თავისთან. ჰერმესს ზევსი საკმაოდ რთულ მისიას აკისრებს, გადასცეს კალიფსოს ღმერთების გადაწყვეტილება.

ჰერმესის მისიის განსაკუთრებულობას ხაზს უსვამს ზევსის სიტყვები (ჰერმეს, შენ ხარ ჩემი მაცნე ყველაზე ერთგული; ოდ., V, 29). ამის შემდეგ ზევსი, როგორც ეს უზენაეს ღმერთს სჩვევია, სავსებით კონკრეტულ დავალებას აძლევს ჰერმესს, გადასცეს მას, ფაქტობრივად, ზევსის ბრძანება, დააბრუნოს ოდისევსი და თან განსაზღვრავს ოდისევსის კალიფსოს კუნძულიდან სამშობლოში დაბრუნების მთელ გეგმას. ჰერმესი მიემართება დავალების შესასრულებლად. ვიდრე ჰერმესის სიტყვას შევეხებოდეთ, ძალზე მოკლედ გავიხსენოთ, რა ვითარებაა კალიფსოსა და ოდისევსის სასიყვარულო ურთიერთობებში. როგორც მეცნიერებაში უკვე შენიშნულია, ჰომეროსთან საკმაოდ სრულად არის ასახული ადამიანებს შორის სიყვარულის ყველა ფორმა და გარკვეული თვალსაზრისით ყველა ნიუანსი დაწყებული ისეთი სიყვარულიდან მხოლოდ ბიოლოგიური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას რომ ემსახურება, დასრულებული მაღალი გრძნობით, რომელიც ცოლ-ქმარს სამუდამოდ აკავშირებს ერთმანეთთან (გორდეზიანი 2014, 216). ერთ-ერთი ფორმა სასიყვარულო ურთიერთობებისა არის ის, როდესაც ქალსა და კაცს შორის ერთ-ერთს მეორის მიმართ ინტერესი უქრება. „ოდისეაში“ V სიმღერის 154 სტრიქონიდან აღწერილია ის, რომ ოდისევსს იმ მომენტისათვის, როდესაც ღმერთები მის დაბრუნებას გადაწყვეტენ, ფაქტობრივად, დაკარგული აქვს ინტერესი კალიფსოს მიმართ.

თუმცა ღამეებს ათენებდა იძულებით [ოდისევსი],
მოპირკეთებულ გამოქვაბულში, სურვილის გარეშე

ოდ. V, 154-155.¹³⁵

¹³⁴ კალიფსოს ეპიზოდის ანალიზისათვის იხ. ПГЭ 1978, 19, 119 შმდ.

¹³⁵ აჟ | ჯჟ | თი ნუკთა- მენ იჟაესკენ კაი; აჟაგჟი/

შესაბამისად, ლოგიკური თვალსაზრისით სიტუაცია უკვე შემზადებულია იმისათვის, რომ რომ ოდისევსმა ყოველგვარი სინანულის გარეშე დატოვოს ის კუნძული, სადაც მას უმშვენირესი ნიმფა თავის თავსა და უკვდავებას სთავაზობდა. იძულებითი ღამეების შემდეგ დღისით ოდისევსი კვლავ გაჰყურებდა ცრემლიანი თვალებით ზღვის ნაპირებს და სამშობლოში დაბრუნების იმედს არ კარგავდა.¹³⁶ მიუზბრუნდეთ იმ სიტყვას, რომლითაც ჰერმესი მიმართავს კალიფსოს მას შემდეგ, რაც ნიმფამ მისი სტუმრობა დიდი სიხარულით მიიღო. ჰერმესის სიტყვაში ნასახიც კი აღარ არის იმ კატეგორიულობისა, რომელსაც ზევსის დანაბარები შეიცავდა. ჰერმესი ძალზე ფრთხილად ცდილობს შეაპაროს კალიფსოს თავისი ელჩობის ჭეშმარიტი დანიშნულება. იგი თავიდანვე უსვამს ხაზს – „გამომგზავნა ზევსმა... არ მინდოდა“ (V, 99).

მისი სიტყვის უმთავრესი პათოსია, ნიმფა იმდენად არ აღაშფოთოს ღმერთების გადაწყვეტილებამ, რომ წინააღმდეგობა გაუწიოს ჰერმესს. მართალია, მისი რეაქცია ძალზე მძაფრია, მაგრამ ბოლოსდაბოლოს იგი მზადყოფნას გამოთქვამს, გაუშვას ოდისევსი, რადგან ზევსის ნების შეცვლა არავის ძალუძს („მაგრამ რადგანაც ეგისისმკვრობელის ზევსის სიტყვა გარდუვალია, ვერც ერთი ღმერთი ვერ შეცვლის და ვერც დაარღვევს... (V, 137-38).¹³⁷ კალიფსო თავისი სიტყვის დასაწყისში განრისხებული იმასაც აღნიშნავს, რომ ღმერთები ღიზიანდებიან, როდესაც ქალღმერთები მოკვდავებთან დაქორწინებას გადაწყვეტენ. ამის დასტურად მან ორი მაგალითი მოიყვანა: 1) როცა ეოსს სურდა ქმრად ორიონი, მტრულად განეწყვნენ ღმერთები ამ მოკვდავის მიმართ და არტემისმა განემირა იგი; და 2) როცა დემეტრე დანებდა იასიონს, ამ ამბის შეტყობისთანავე ზევსმა ვაჟკაცს ბოლო მოუღო ელვით (V, 118-128).¹³⁸ კალიფსო ჰერმესს თავის სურვილს ღიად უმხელს, რომ მას უნდოდა უკვდავება მიენიჭებინა ოდისევსისთვის,

ēi spessi gl afuroisi par jouk ēpel wn ēpel oush/

¹³⁶ ცნობილია, რომ ოდისევსი კუნძულ ოგიგიაზე შვიდი წელი იმყოფებოდა ნიმფა კალიფსოსთან, სადაც ტირილისგან „ცრემლი დაუშრა“ (V, 152).

¹³⁷ aī | jēpei; oulpw- ēsti Dio- noon aigiocoio
ouŧe parexel qein aī | on qeon ouē j aī iwsai.

¹³⁸ ეოსთან და დემეტრესთან (უძველეს და მნიშვნელოვან კოსმიური ფუნქციების მქონე ღვთაებებთან) კალიფსოს გაიგივების შესახებ იხ. ცანავა 2011, 155.

რომელიც „გემზე მოჭიდებული“ გადაარჩინა, გამოკვება, მოუარა, შემდეგ შეუყვარდა და თავს ევლებოდა იმ იმედით, რომ მასთან დარჩებოდა გმირი სამუდამოდ. მაგრამ ეს რადგან ზევსის ნება იყო და თავად ოდისევსაც ასე ძლიერ სურდა სამშობლოში დაბრუნება, ქალღმერთი იძულებული იყო გაეშვა. კალიფსო ჰერმესს ჰპირდება, რომ ოდისევსს თუ დასჭირდა, ურჩევს კიდევ, რათა უვნებელი დაბრუნდეს სამშობლოში ტროას ომის გმირი.¹³⁹ ამდენად, ჰერმესის მისია შესრულებულია და ზევსის მაცნე ძალზე ლაკონური მიმართვით ტოვებს კალიფსოს:

ამგვარად ახლა უშვებ [ოდისევსს]. უნდა გეშინოდეს ზევსის რისხვის, რომ არ შემოგიბრუნდეს მისი გაბრაზებული რისხვა.¹⁴⁰
ოდ. V, 146-47.

ამგვარად, დიპლომატიური მოლაპარაკების პირველი ფაზა დასრულდა. ჰერმესმა დაარწმუნა კალიფსო, დაექვემდებაროს ზევსის ბრძანებას და მიიღოს მისთვის ძალზე მტკივნეული გადაწყვეტილება.

ამის შემდეგ ამ ე.წ. დიპლომატიურ სცენაში ღმერთის ღმერთთან მიმართებას ცვლის მიმართება ქალღმერთსა და მოკვდავს შორის. კალიფსოს ოდისევსთან არ სჭირდება თავის დიდი მართლება. იგი პირდაპირ ეუბნება მას, რომ გადაწყვეტილება მიღებულია და მას შეუძლია დაბრუნდეს სამშობლოში (V, 160-170).

უკვე იწყება პოემის ის პასაჟები, რომლებშიც ვლინდება, რამდენად დიპლომატიურია ოდისევსი ქალებთან, ამ შემთხვევაში ნიმფასთან მიმართებაში. პირველი რეაქცია, რაც მრავალ ჭირგამოვლილ გმირს აქვს კალიფსოს სიტყვებზე, ეს არის შიში – ღმერთებს არ ჰქონდეთ მორიგი ვერაგობა ჩაფიქრებული მის წინაშე. სწორედ ამიტომ ოდისევსის ამ სიტყვაში არაფერია ნათქვამი იმაზე, რომ მას არ უნდა დატოვოს კუნძული, სადაც იგი ნიმფას სიყვარულით არის

¹³⁹ ცნობილია, რომ კალიფსომ ოდისევსს ჯერ ასწავლა, შემდეგ კი მიეხმარა ტივის გაკეთებასა (მიიყვანს იქ, სადაც დიდი ხეები და ნაძვები იდგა) და აფრის გამართვაში. გამგზავრების წინ კი ტანს დაბანს, შემოსავს, გაატანს საგზლად ღვინოს, წყალს და სხვადასხვა სანოვაგეს, უკან კი ზურგის ქარს დაადვენებს (V, 233-267); ოდისევსი 17 დღე ივლის იმ გზით, რომელსაც ნიმფა ასწავლის (V, 276). მხოლოდ მეთვრამეტე დღეს მოჰპრავს იგი თვალს ფეაკების ქვეყნის მთებს.

¹⁴⁰ οὐτῷ nun ἀποπέμπε, Διοῖ- d jēpopizeo mhnin,
mhvpw- toi metopisqe kotessameno- calēphnh/

გარემოცული, არამედ ოდისევსი მას ფიცით განმტკიცებულ გარანტიას სთხოვს, რომ მისი დაბრუნება სამშობლოში უსაფრთხო იქნება. კალიფსოს დამამშვიდებელი სიტყვების შემდგომ ოდისევსს აშკარად ეცვლება გუნება და იგი კალიფსოსთან ერთად მთელ ღამეს ატარებს. კალიფსო თავის სიტყვაში მისთვის ყველაზე საინტერესო კითხვას უსვამს სასურველ მამაკაცს. ქაღმერთს, უპირველეს ყოვლისა, აინტერესებს, რითი ჯობია მას ის ქალი, რომლისკენაც ასე მიიქარის ოდისევსი. აქ, რა თქმა უნდა, პენელოპე იგულისხმება.

... და მაინც მუდამ გსურს ნახვა
შენი ცოლის, გენატრება იგი ყოველ დღე.
თუმც ალბათ არ ვარ მასზე ნაკლებად სასურველი,
არც გარეგნობით, არც სიმაღლით არა მგონია ჩამოვრჩებოდე
მოკვდავი უკვდავს გარეგნობით ან სახით მჯობლეს.¹⁴¹

ოდ. V, 209²-213.

ოდისევსის პასუხი ამ შემთხვევაში მართლაც ბრწყინვალე დიპლომატიურობით გამოირჩევა. თავდაპირველად იგი სავესებით კატეგორიულად გამორიცხავს იმას, რომ მოკვდავი ქალი პენელოპე რამენაირად შეიძლება გარეგნობით ქაღმერთს გაუტოლდეს (V, 215-218). მაშინ რა არის მიზეზი იმისა, რომ მას სამშობლოში ასე მიუწევს გული? „ჭკუაუღლევი“ ოდისევსი არწმუნებს, რომ ეს არის მხოლოდ სახელში დაბრუნების დიდი სურვილი.¹⁴²

მაგრამ მაინც მსურს და მივისწრაფი ყოველ დღე.
რომ სახელში დავბრუნდე და ეს დაბრუნების დღე ვიხილო.¹⁴³

ოდ. V, 219-220.

შესაბამისად, მისი არგუმენტი სამშობლოსაკენ, საკუთარი სახლისკენ ღტოლვას ჩვეულებრივ მოკვდავისათვის დამახასიათებელ უმაღლეს გრძნობად წარმოგვიდგენს და იგი ვერც ერთ შემთხვევაში ვერ გაუტოლდება მისწრაფებას

¹⁴¹ ... imeiromenor per iplesqai

sthñ a|locon, th- t jaiēn epl̄ deai h̄mata panta.
oujmen qhn keinh- ge cereiwn eujcomai eip̄ai,
ouj dema- oujde; fuhñ, epei; ou|pw- oujde; ebaken
qhnta;- apanaith̄si dema- kai; eip̄do- efrizein.

¹⁴² „ოდისევს“ I სიმღერაში (58-59) ათეანა ამბობს, რომ ოდისევსს სურს მშობლიური მიწის კვამლი მაინც იხილოს.

¹⁴³ a|l̄a; kai; w- epl̄ w kai; epl̄ domai h̄mata panta
oi|kadevt j e|l̄ qemenai kai; nostimon h̄mar iplesqai.

მოკვდავი ქალისაკენ. სწორედ ამიტომ ოდისევსი მზადაა, ყველა დაბრკოლება გადალახოს, რათა თავისი ოცნება სისრულეში მოიყვანოს. ამდენად, ოდისევსმა კალიფსოს მიერ შეთავაზებულ ალტერნატივას – უკვდავი ნიმფა (ajpanato~) თუ მოკვდავი პენელოპე (brotoi epti) – ოსტატურად აუარა გვერდი და იმდენად დამარწმუნებელი არგუმენტი შეაგება ნიმფას, რომ მათ შორის, ფაქტობრივად, მოიხსნა ყოველგვარი გაუგებრობა. მომდევნო სტრიქონებიდან ვიგებთ, რომ ისინი მთელი ღამე სიყვარულით ატკობდნენ ერთმანეთს.¹⁴⁴ მართალია, თუნდაც მოკლე დროით, მაგრამ მათ შორის აღდგა ისეთი სასიყვარულო კავშირი, რომელიც ორივეს სურვილს შეესაბამებოდა.

ოდისევსის დიპლომატიური ნიჭი პოემაში ყველაზე მეტად ვლინდება ფეაკიაში, რომლისათვისაც დამახასიათებელი არის ჩვენთვის საინტერესო კუთხით მრავალპლანიანობა. აქ, ერთი მხრივ, ურთიერთობების გენერალურ მიმართულებას წარმოადგენს ოდისევსის მოქმედება ფეაკების მეფის, ალკინოოსსა და, ფაქტობრივად, მასთან უფლებებში გათანაბრებული დედოფლის არეტეს კარზე.¹⁴⁵ ოდისევსის წარმოთქმული ის სიტყვები, რომელთაც საბოლოოდ მისთვის სანუკვარი შედეგი უნდა გამოიღონ და სამშობლოში დააბრუნონ. მეორე პლანი არის ნავსიკაას და ოდისევსის ურთიერთობა, სადაც გამოცდილ ქალთა გულისმპყრობელს უხდება ისე წარმართოს ურთიერთობა ჯერ გამოუცდელ ქალწულთან, რომელიც გათხოვებაზე ოცნებობს, თან მისი კეთილგანწყობა მოიპოვოს და თან გული არ ატკინოს. მესამე კი არის ოდისევსისა და ფეაკების საზოგადოების სხვადასხვა წარმომადგენელთან გასაუბრება, სადაც ოდისევსმა, უპირველეს ყოვლისა, ტაქტი უნდა გამოავლინოს, თუმცა ამავედროულად აჩვენოს ხასიათის სიმტკიცე და ბოლოს, ყველაზე მნიშვნელოვანი არის თავად ოდისევსის თხრობა, რომელიც, როგორც უკვე ვთქვით, მრავალრიცხოვანი სურათებისაგან შედგება, სადაც სხვადასხვა სიტუაციურ კონტექსტში აღმოჩენილი ოდისევსი წარმოგიდგება ზოგჯერ როგორც დახვეწილი დიპლომატი, ზოგჯერ კი მდგომარეობიდან გამოსული პერსონაჟი თავისი გაუფრთხილებლობითა და პირდაპირობით გამორჩეული. თავდაპირველად განვიხილოთ ის სიტყვები,

¹⁴⁴ ამ კავშირს ხაზს უსვამს ტერმინი *filothti* (V, 227) – დაწვ. იხ. *Lekta*, 213.

¹⁴⁵ ფეაკთა კუნძულისა და მის მკვიდრთა უტოპიურობის შესახებ იხ. გორდუზიანი 2014, 111.

რომლებიც ოდისევსს, როგორც ქალებთან ურთიერთობების კარგად მცოდნეს და ამ თვალსაზრისით დახვეწილ დიპლომატსაც გამოარჩევს.¹⁴⁶

როგორც აღვნიშნეთ, ფეაკების კუნძულზე ოდისევსის დიპლომატიური ინტუიციაც და უნარიც მთელი ძალით ვლინდება. ცნობილია, რომ „ოდისეაში“ ლაერტესის ძე ძალზე ხშირად სხვადასხვა გარემოში აღმოჩენისას მაღავს თავის ვინაობას და ე.წ. „ნიღბით“ წარმოგვიდგება. ეს ნიღაბი არ არის ერთი. სიტუაციის მიხედვით სულ სხვადასხვა ადამიანად წარმოსახავს თავის თავს. თუმცა პოემაში ერთი კანონზომიერება შეინიშნება, რომ ოდისევსი იკეთებს ნიღაბს ისეთ შემთხვევებში, როცა ბოლომდე არ ენდობა ვინმეს, ან იმ დროს, როცა საერთოდ არ ენდობა.¹⁴⁷ ოდისევსი ცდილობს თავი აარიდოს მოტყუებას მაშინ, როდესაც ნდობის ფაქტორი უჩნდება; მაშინ, როდესაც ინტუიციამ კარნახობს, რომ სანდოა თავისი მასპინძელი. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ოდისევსის ქცევა ფეაკების კუნძულზე, სადაც იგი თავის ნამდვილ ვინაობას ამჟღავნებს:

ოდისევსი ვარ, ლაერტეს ძე, ცნობილი [ჩემი] მოხერხებულობით
ადამიანთა შორის. და ცამდე აღწევს დიდება ჩემი.¹⁴⁸

ოდ. IX, 19-20.

არც ერთ შემთხვევაში, როცა იგი თავისი ხეტიალისა და თავგადასავალის შესახებ უამბობს ფეაკებს IX, X, XI და XII სიმღერებში, იგი არ წარმოგვიდგება ნიღბით. თავდაპირველად, მართალია, იგი იკავებს თავს ვინაობის დასახელებისაგან, მაგრამ არ ცრუობს ფეაკების წინაშე. შეიძლება ითქვას, რომ ინტუიტიურად იგი ფეაკების მეფეს, დედაფალს და თავად ფეაკებს ენდობა. ვიდრე განვიხილავდეთ ოდისევსის ფეაკებთან წარმოთქმულ არაერთ სიტყვას, სანამ იგი თავის ნამდვილ ვინაობას გაამჟღავნებდა, განვიხილოთ ის ხაზი, რომელსაც ოდისევსისა და ნავსიკაას ურთიერთობა შეიძლება ვუწოდოთ. ფეაკების კუნძულზე აღმოჩენილი ოდისევსის პირველი შეხვედრა ნავსიკაასთან ხდება ზღვის ნაპირზე, სადაც ათენას ჩაგონებით ნავსიკაა, ფეაკების მეფის ასული თავის მსახურებთან და

¹⁴⁶ როგორც ცნობილია, ჰომეროლოგიაში იყო ცდა ემტკიცებინათ, რომ „ოდისეა“ ქალის მიერ დაწერილი პოემა იყო, რამდენადაც და უპირველეს ყოვლისა, ოდისევსის წყალობით „ქალის ფსიქოლოგიის“ დრმა ცოდნა შეინიშნება.

¹⁴⁷ ოდისევსისა და ქალების ურთიერთობების შესახებ იხ. ცანავა 2011, 133-205.

¹⁴⁸ εἶμ' ἢ Ἰδύσει· Λαερτιάδῃ, ὄτ' πασι δόλοισιν
ἀπὸρῶποισι μέλω, καὶ κλέω· οὐρανὸν ἴκει.

ამხანაგებთან ერთად დიდი რეცხვის მოსაწყობად მივიდა. დაღლილობისაგან ქანცვაწყვეტილი ოდისევსი ღრმა ძილისაგან ქალების მხიარულებამ გამოაფხიზლა. ჰომეროსი რამდენიმე სტრიქონით გადმოგვცემს, თუ რას ფიქრობს ახლადგადვიძებული ოდისევსი, რომელმაც ჯერ კიდევ არ იცის, სად და რა ვითარებაში გამორიყა ბედმა – უსამართლო ხალხთან თუ სტუმართმოყვარე ადამიანებთან, ნიმფების მხიარულების ხმა ჩაესმის თუ კაცთმოყვარე მოკვდავებისა (VI, 119-126). იგი გადაწყვეტს, მივიდეს და თავად გაარკვიოს ყოველი. ამ მოკლე ეპიზოდში კარგად იკვეთება ოდისევსის გონიერება და წინდახედულება. გმირი მაშინვე იწყებს ფიქრს, რა „ნიღაბის“ მორგება მოუწევს მოცემულ მომენტში. ბოლოს ოდისევსი დედიშობილა, ფოთლებით შემოსილი მოველინება ზღვის ნაპირზე გამოსულ ქალიშვილებს. მისი გამოჩენის ევექტის გასაძლიერებლად ჰომეროსი გამოიყენებს შედარებას – იგი გამოვარდა „ტყეში გაზრდილი ღომივით“ (*lewn ojresitrofo~*) (VI, 130). „ზღვის ტალახში ამოგანგლული“ ოდისევსის დანახვაზე ყველა ქალიშვილს მოიცავს შიში და ისინი გაიქცევიან. მხოლოდ ალკინოოსის ასული, ნავსიკაა რჩება მასთან პირისპირ და ოდისევსი მას მიმართავს თავისი პირველი სიტყვით. საინტერესოა, რომ ოდისევსმა ამ მოკლე ხანში იმაზეც კი იფიქრა, მუხლებზე მოხვეოდა ქალს და ისე ეთქვა თავისი სათხოვარი, თუ შორიდან ტკბილი სიტყვით აეხსნა ყველაფერი. იგი მიახლოების გარეშე გადაწყვეტს გამოელაპარაკოს, რათა არ ეწყინოს უცხო ქალწულს. ოდისევსის პირველი სიტყვა პირველივე შეხვედრაზე ნავსიკაასთან 37 სტრიქონისაგან შედგება (VI, 149-185). ამ სიტყვაში რამდენიმე მომენტი იპყრობს განსაკუთრებით ჩვენს ყურადღებას. როგორ მიმართავს უცხო ქალს უცხო ქვეყანაში მოხვედრილი გმირი, რათა ჯერ მოუსმინოს სტუმარს და ამასთანავე მისი კეთილგანწყობა მოიპოვოს: „მუხლებზე მოხვეული გვედრები, ქალბატონო, უკვდავი ხარ თუ მოკვდავი...“ (VI, 149).¹⁴⁹ ოდისევსი, უპირველეს ყოვლისა, ქალწულის გარეგნობას წამოწევს წინა პლანზე. იგი, ფაქტობრივად, მხოლოდ ამგვარ ალტერნატივას განიხილავს. მის წინაშე მდგარი ქალწული არის ან ქალღმერთი ან მოკვდავი, რომელიც აფროდიტეს მსგავსია. ამით ნავსიკაას გარეგნობას აფროდიტეს სილამაზეს ადარებს, რითაც ქალღმერთთან ათანაბრებს მას. აქ

¹⁴⁹ *gounoumaïse, aḥassa: qeot- nuvti-, h|broto- ejssi.*

წინასწარვე უდასტურებს ოდისევსი ისეთ პატივისცემას, როგორსაც ქალღმერთის მიმართ გამოხატავდა. ამიტომ ნავსიკაას არ უტოვებს ეჭვის დონეზეც კი იმ განცდას, რომ ეს მამაკაცი შესაძლოა საშიში აღმოჩნდეს მისთვის. თუ ნავსიკაა მოკვდავი იყო და არა ქალღმერთი, იგი აგონებდა კუნძულ დელოსზე მდებარე პალმას, რომელიც ბუნების ღვთაებრივ ქმნილებასთან შეიძლება გაეცოლებინა. საინტერესოა, რომ ოდისევსი არ ადარებს არცერთ კონკრეტულ მოკვდავ ქალს. ამდენად, ნავსიკაას გარეგნობას უმაღლესი რანგის კომპლიმენტებით ამკობს. შემდეგი თემა, რომელსაც ოდისევსი მის სიტყვაში წამოწევს, არის ნავსიკაა, როგორც საოცნებო საპატარძლო, რომელსაც თავისი გარეგნობით და არსებობით არა მარტო თავისი ახლობლები შეიძლება გააბედნიეროს, არამედ ნებისმიერი ოჯახი, რომელშიც იგი შევა. ოდისევსი აღნიშნავს ნავსიკაას პოტენციურ შესაძლებლობას, იყოს იდეალური ცოლი, რასაც ოდისევსი მოკლე რეზიუმეს უკეთებს ცოლ-ქმრულ ურთიერთობასთან დაკავშირებული სენტენციის სახით: „არაფერია იმაზე უკეთესი, როცა სიყვარულით სახლზე ზრუნავენ ქმარი და ცოლი“... (VI, 182-83)¹⁵⁰ (ლექტა 2010, 217).

თუკი გავითვალისწინებთ იმას, რომ ათენასაგან ჩაგონებული ნავსიკაას ზღვის ნაპირზე წამოსვლა არსებითად მოტივირებული იყო გათხოვების იმედით, სავსებით ნათელი ხდება, რაოდენ ზუსტად შეეხმიანა ოდისევსი ქალის გულის ნადებს. თუმცა „დიპლომატ“ ოდისევსს, რომელსაც ქალებთან ურთიერთობის დიდი გამოცდილება ჰქონდა, ისიც კარგად ესმოდა, რომ მისგან არ იქნებოდა სწორი ნავსიკაასთან მეტად დაახლოება. ამიტომ მან თავისი სიტყვებითა და მოქმედებით თანდათან ძალზე დიპლომატიურად მოახდინა ნავსიკაასაგან დისტანცირება, რომლის გულშიც ოდისევსმა უკვე მოასწრო იმედის ნაპერწკლის გაღვივება. ნავსიკაას რომ ოდისევსის, როგორც შესაძლო საქმროს მიმართ გარკვეული გრძნობა გაუჩნდა, ეს შემდეგი სიტყვებიდანაც ჩანს:

თუკი მეყოლება მისი მსგავსი ისეთი ქმარი
აქ რომ დასახლდეს, და აქ რომ სურდეს გულით ცხოვრება.¹⁵¹

¹⁵⁰ ἡ|οἶ| ἰ|ο|μ|ο|φ|ρ|ο|ν|ε|ο|ν|τ|ε| ν|ο|η|μ|α|σ|ι|ν| ο|ἰ|κ|ο|ν| ἐ|χ|θ|η|ν|
α|ἰ|η|ρ| ἡ|π|ε|; ἡ|γ|υ|ν|η|..

¹⁵¹ α|ἰ| ἡ| ἄ| ἑ|μ|ο|ι|; τ|ο|ἰ|ο|ς|ε| ἡ| π|ο|σ|ἰ|~ ἡ| κ|ε|κ|η|μ|ε|ν|ο|~ ε|ἰ| ἡ|
ἐ|π|ἄ|δ|ε| ν|αι|ε|τ|α|ω|ν|, κα|ι|; ο|ἰ|λ|α|ῖ|ο|ι| α|υ|τ|ο|ἰ| μ|ἰ|μ|ν|ε|ἰ|ν|.

გარდა ამისა, საყურადღებოა ამ თვალსაზრისით ნავსიკაას გადაწყვეტილება, თუ როგორ უნდა ეახლოს ოდისევსი მეფესა და დედოფალს. აქ ნავსიკაასთვის სიფრთხილის გამოჩენის ერთ-ერთი უმთავრესი მოტივია ის, რომ არ მისცეს თანამოქალაქეებს ჭორების გავრცელების შესაძლებლობა. თუმცა ამ პოტენციური ჭორების თემა არის ახლადგაცნობილ უცნობ ვაჟკაცთან მისი დაქორწინების შესაძლებლობაც. საინტერესოა, რომ თავისი კომპლიმენტებით აღსავსე სიტყვის შემდეგ ოდისევსი აღარსად არ ეუბნება ნავსიკაას ისეთ სიტყვას, რომლითაც იგი ფუჭ იმედს მისცემდა ქალწულს. იგი მხოლოდ სთხოვს მსახურებს, რომლებმაც ოქროს ჭურჭლით ნელსაცხებელი მიაწოდეს ტანის განსაბანად, რომ განერიდონ იმ ადგილს ქალები, სადაც მან უნდა იბანოს.

ამის შემდეგ ოდისევსი ნავსიკაასთან არ შედის სიტყვიერ კონტაქტში. იგი ცდილობს, რომ ფეაკებმა არ მოიაზრონ იგი მომავალ სასიძოდ და ყველანაირად ემიჯნება ამგვარი აღქმის შესაძლებლობას. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა შემდეგი ეპიზოდი. როდესაც ალკინოოსი ოდისევსს მიზეზს კითხავს, თუ რატომ არ მოიქცა ნავსიკაა სწორად და თავად არ შემოუძღვა სტუმარს სასახლეში, ოდისევსი იცავს ნავსიკაას. იგი მის საქციელს მხოლოდ შიშითა და მორიდებით ხსნის. ალკინოოსსა და ოდისევსის გასაუბრების ეპიზოდში, ფეაკთა მეფე ამგვარ სიტყვას ეუბნება სტუმარს:

თუ ისეთს, როგორი ძლიერიც შენ ხარ და ასევე, როგორი გონიერებაც მე მაქვს [ვნახავდი], ჩემს ქალიშვილს შეერთავდი და ჩემს სიძეს დავეუძახებდი. აქ დარჩენილს კი სახლს და ქონებას ვუბოძებდი.¹⁵²

ოდ. VII, 312-14.

ოდისევსი კი თავის მოკლე პასუხში, ფაქტობრივად, საერთოდ გვერდს უვლის ამ თემას და სხვა მიმართულებით აკეთებს აქცენტებს:

მამაო ზევსო, თუ სულ ყველაფერს ადასრულებს, რაც მითხრა ალკინოოსმა: დაე, ჰქონდეს მას პურით სავსე მიწაზე ჩაუქრობელი დიდება. მე კი [ოდესმე] სამშობლოში მივადწიო.¹⁵³

¹⁵² *toio- ejwn oiþr- ejssi, tarte fronewn a{t jeywper, paidart jeyhn ejcemen kai; ejno;- Gambro;- kaleesqai auþi menwn: oiþon derk jeyw; kai; kl hmata doihn.*

¹⁵³ *Zeui pater, aiþ jofsa eiþe teleuthhseien apanta*

ოდ. VII, 331-33.

მიუხედავად ამისა, ნავსიკაას გულში ოდისევსმა მაინც წარუშლელი კვალი დატოვა. იგი სვეტზე მიყრდნობილი გაოცებული შეჰყურებდა განბანვის შემდეგ შემოსილ ოდისევსს და ბოლოს მხოლოდ ამას სთხოვდა:

იხარე, უცხოვ, მაგრამ სამშობლოში ნურასდროს დაივიწყებ,
და გამისხენე მე, რომელმაც სიცოცხლე შეგინარჩუნე.

ოდ. VIII, 461-62.¹⁵⁴

აქ ოდისევსი ქალწულს აძლევს მასთან ურთიერთობების გაგრძელების თვალსაზრისით უიმედო, თუმცა დიპლომატიური კუთხით იდეალურ პასუხს:

ნავსიკაა, დიდებული მეფის ალკინოოსის ასულო,
ახლა რომ ზევსმა ინებოს, ძლიერ მგვრგვინავმა ჰერას ქმარმა,
რომ შინ დავბრუნდე და დაბრუნების დღე ვიხილო:
იქ მუდამ შენზე ვილოცებ, როგორც ღმერთზე
ყოველ დღე: შენ ხომ მე სიცოცხლე შემინარჩუნე, ქალწულო.¹⁵⁵

ოდ. VIII, 463-468.

როგორც ვხედავთ, აქ ოდისევსი სურვილის დონეზეც კი არ ეხება ნავსიკაასთან ქორწინების თემას. მის სიტყვაში ისევ მთავარ თემას სამშობლოში დაბრუნება წარმოადგენს, თუმცა მადლიერებას არ კარგავს იგი და საკმაოდ ემოციური სიტყვით მიმართავს მეფის ასულს.

თუკი ნავსიკაას შემთხვევაში ოდისევსის სიტყვების ადრესატი გათხოვებაზე მეოცნებე ქალწული იყო, ფეაკების სასახლეში მას სჭირდებოდა მთელი თავისი დიპლომატიური ნიჭის გამოვლენა, რათა ამ მართლაც ნანატრი ქვეყნის მკვიდრთა კეთილგანწყობა გამოეწვია. ოდისევსი არა მარტო ფეაკთა მეფისა და დედოფლის, არამედ იქაური საზოგადოების წინაშეც წარსდგა, რომელიც ერთ-ერთი

Ἰλκίνοο~: tou men ken epi; zaidwron afouran

aḡbeston kleo~ eiḥ, eḡw; derke patrid jikoimhn.

¹⁵⁴ caire, xein j iḥa kaiṽpot jeḡvn eḡ patridi gaiḥ/

mnsh/eḡneu, oḡti moi prwḥ/zwagri jofel lei~.

¹⁵⁵ Nausikaa qugater megal hitoro~ Ἰλκίνοοιο,

ouḡw nun Zeu~ qeiḥ, eḡrigdoupo~ posi~ Ἡrh~,

oiḡkadeṽt jeḡ qemenai kai; nostimon ḥmar iḡdesqai:

tw/ken toi kai; keiqi qew/wḡ eujcetowmhn

aḡjei; ḥmata panta: su; gar m jepiwsao, kourh.

საყურადღებო სცენაა პოემაში. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ფეაკების ქვეყნის მთელი ეპიზოდი, რომელიც VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII სიმღერებს მოიცავს, 2 ნაწილისაგან შედგება: 1) რაც რეალურ მოქმედებას გადმოსცემს; და 2) რასაც ოდისევსი ყვება თავისი მრავალწლიანი ხეტიალის შესახებ. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ მისი მეტყველების ტონალობა განსხვავებულია იმის მიხედვით, ოდისევსი რეალური მოქმედების პერსონაჟად გვევლინება, თუ თავისივე მონათხრობის ცალკეული სცენების მოქმედ პირად. აქედან გამომდინარე, როდესაც ჩვენ ოდისევსის ე. წ. „დიპლომატიური მნიშვნელობის“ მქონე სიტყვებზე ვმსჯელობთ, უპირველეს ყოვლისა, განვიხილავთ იმ სიტყვებს, რომლებიც რეალურ მოქმედებასთან არის დაკავშირებული. ამ შემთხვევაშიც ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, რომ ოდისევსის ადრესატი, ერთი მხრივ, ფეაკთა მმართველები ალკინოოსი და არეტე არიან, ხოლო მეორე მხრივ, თავად ფეაკთა საზოგადოების წარმომადგენლები. იმისათვის, რომ ოდისევსის სიტყვების პათოსში უკეთ გავერკვეთ, უნდა აღვნიშნოთ, თუ რა ტიპის ქვეყანაში აღმოჩნდა იგი. პომპროსის ეპოსში საკმაოდ საინტერესოდ არის კლასიფიცირებული ქვეყნები განვითარებისა თუ ცივილიზაციის ხარისხის მიხედვით. რა არის ფეაკთა ქვეყნისათვის გამორჩეულად დამახასიათებელი? ბუნებით აღწერილი სიუხვე და მმართველობის საკმაოდ დემოკრატიული ფორმა, სადაც მეფესა და დედოფალს საკმაოდ თანაბარი უფლებები აქვთ. აქ არ არის პატრიარქატიზმი გამოკვეთილი და გვიჩვენებს მეფესა და დედოფალს შორის თითქმის თანაბარ უფლებიანობას. მეორე მხრივ, ჩართულია მთელი საზოგადოება როგორც ღხინში, ასევე მნიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტის პროცესში. რაც მთავარია, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ საზოგადოებას, ფეაკების დემოსსა და მათ მმართველებს შორის, ფაქტობრივად, დისტანცია არ არსებობს. აქ შექმნილ სიტუაციას ოდისევსი ათენასა და ნავსიკას წყალობით უკვე სასახლეში მისვლისთანავე უღებს ალღოს. არც ის არის გასაკვირი, რომ სასახლეში მისვლისთანავე პირველად იგი დედოფალს, არეტეს მიმართავს სიტყვით. მისი პირველი სიტყვა არის მთლიანად მავედრებლის ანუ iketh--ის პათოსით გაჟღენთილი.¹⁵⁶ მართალია, ამას ოდისევსი არ ამბობს, მაგრამ პოემის მსმენელმა თუ მკითხველმა იცის, რომ მას თავად ზევსი მფარველობს.

¹⁵⁶ iketh- -ის სტატუსის შესახებ შდრ. ΠΓΘ 1978, 148 შმდ.

შესაბამისად, ოდისევსი თავის პირველსავე სიტყვაში მისაღმებისა და კეთილი სურვილებისათვის დამახასიათებელი ფრაზების წარმოთქმის შემდეგ პირდაპირ ამბობს თავის ძირითად სათქმელს, თხოვნას – უშველონ და დააბრუნონ ტანჯული კაცი სამშობლოში. ეფექტის გასაძლიერებლად იგი ცეცხლის პირას ჩაჯდება ნაცარში, რაც მისი უბედურების ვიზუალურ გამოხატულებას მეტ დამაჯერებლობას სძენს. ოდისევსის საქციელი საკმაოდ შთამბეჭდავი აღმოჩნდება იქ მყოფთათვის. ირგვლივ სიჩუმე ჩამოვარდება. მაშინ ფეაკთა შორის უხუცესი ეხენეოსი მეფეს სთხოვს, რომ გადაწყვეტილების მიღებამდე მავედრებელ სტუმარს თავისი ღირსეული ადგილი მიუჩინოს. ალკინოოსი იღებს ამ რჩევას, რაშიც ღვთიურ ჩარევასაც მიუძღვის თავისი წვლილი (VII, 167). ფეაკები საკმაოდ დიდი სტუმართმოყვარეობით მიიღებენ მავედრებელს. როგორც მოსალოდნელი იყო, პირველ „ოფიციალურ“ სიტყვას მეფე ალკინოოსი წარმოთქვამს და მის სიტყვაში საკმაოდ ბუნებრივად ისმის კითხვა, ვინ არის მათთან მისული სტუმარი – უბედურებაში ჩავარდნილი ჩვეულებრივი მოკვდავი თუ ღმერთი „ცით მოვლენილი“. ოდისევსის პასუხი საკმაოდ ფრთხილია. იგი ჯერ კიდევ არ აკონკრეტებს მის ვინაობას. თუმცა იმისათვის, რომ სტუმარმა თავისი პასუხით თავიც შეაბრალოს ფეაკებს და კეთილგანწყობაც მოიპოვოს, 3 მომენტია მის სიტყვაში წამოწეული: 1) ოდისევსი კატეგორიულად უარყოფს იმას, რომ იგი ღმერთია; 2) იგი არ მაღაგს, რომ შიმშილის გრძნობა აწუხებს და ბოდიშს იხდის მათ წინაშე, რომ ამის გამჟღავნება უწევს; 3) ოდისევსი საკმაოდ მძაფრად გამოხატავს სურვილს, დაეხმარონ, დაბრუნდეს სამშობლოში. სტუმართმოყვარე ფეაკები მას დაუყოვნებლივ იწვევენ სუფრასთან და აქედან იწყება ოდისევსის თანდათანობით „გახსნის“ თუ „ნიღბის“ ჩამოხსნის პროცესი. არეტე, რომელიც თვალს მოჰკრავს იმ პერანგს, რომელიც ოდისევსს შეიძლებოდა მხოლოდ ფეაკებისაგან მიეღო, პირდაპირ ეკითხება, თუ ვინ შემოსა იგი. ოდისევსის პასუხი ისევ ფრთხილია. მართალია, იგი არაფერს გამოგონილს არ ეუბნება არეტეს, მაგრამ არც თავის ვინაობას ასახელებს დედოფალთან. მისი სიტყვა შედგება 57 სტრიქონისაგან (VII, 241-297). ოდისევსი ვინაობის გამჟღავნებას თავს არიდებს, ვინ არის იგი (ti~). პასუხს სცემს მხოლოდ იმას, საიდან მოდის. ამ შემთხვევაში იგი აღწერს ოგიგიის კუნძულზე ნიმფა კალიფსოსთან გატარებულ 7 წელს და ხიფათიან გზას ფეაკების კუნძულამდე. სიტყვის ბოლოს კი, რაც მთავარია, ყვება, თუ როგორ მიიღო მან

ნაპირზე მყოფი ქალწულებისაგან სამოსი. საუბარში ერთგება ალკინოსი, რომელიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საყვედურს გამოთქვამს თავისი ქალიშვილის მიმართ, რომელიც თავად არ შემოუძღვა ოდისევსს სასახლეში. აქ ოდისევსი კიდევ ერთ ნაბიჯს დგამს ფეაკების მიმართ სიმპათიის აღსაძვრელად. ამ შემთხვევაშიც ახერხებს ნავსიკაას სასიძოდ ყოფნის საჩოთირო თემას ოსტატურად აუაროს გვერდი და ამასთანავე თავისი მოკლე პასუხით ალკინოსს აგრძნობინოს, რა კეთილ საქმეს გააკეთებს მისი სამშობლოში დაბრუნებით.

ამით სრულდება ოდისევსის ფეაკიაში ყოფნის პირველი დღე. მას მოსვენების საშუალებას აძლევენ. შემდეგი დღე უკვე გვთავაზობს ფეაკების ყოველდღიური ლხინითა და სანახაობებით აღსავსე ცხოვრების აღწერას, სადაც უნდა გამოთქვადეს სტუმრის შესაძლებლობებისა და ხასიათის თავისებურებები. სერიოზული გამოცდის წინაშე დგება ოდისევსი, როდესაც ფეაკების სასახლეში ღვთაებრივ მგოსანს, დემოდოკოსს მოიყვანენ. მან პირველად შეასრულა სიმღერა აქილეუსისა და ოდისევსის დავის შესახებ, რამაც ოდისევსი სერიოზულად შეძრა. თუმცა ძალიან შეეცადა გმირი (წითელი საბურველი მოიხვია სახეზე), დაემაღლა თავისი ცრემლები ტროას მოვლენების გახსენებისას. ვერც ვერაფერს შეატყობს ოდისევსს აღელვებას, ალკინოსის გარდა. აქ კი მეფე გამოიჩენს საშურ ტაქტს. იგი ბრმა მგოსანს შეაჩერებინებს სიმღერას და შეკრებილთ დროის გატარების სხვა მიმართულებას სთავაზობს. ალკინოსი სტუმრის პატივსაცემად და იმ მოტივით, რომ ეჩვენებინათ უცხოეთის, როგორ აღემატებიან ფეაკები ვაჟკაცობით სხვებს, სპორტული შეჯიბრების მოწყობას ბრძანებს. საასპარეზო ველზე ფეაკები სირბილში, ჭიდილში, ხტომაში, ბადროს სტყორცნასა და კრივში შეეჯიბრებიან ერთმანეთს. ბოლოს ოდისევსსაც დაჟინებით მოსთხოვენ შეჯიბრებაში ჩართვას. იგი კიდევ ერთ-ერთი გამოცდის წინაშე დგება. ოდისევსი ჯერ საკმაოდ თავშეკავებულად ცდილობს თავი აარიდოს მონაწილეობის მიღებას ამა თუ იმ სპორტულ ასპარეზობაში (ოდ. VIII, 153-56). თუმცა, როდესაც ფეაკი ახალგაზრდების ქცევა და სიტყვები ზღვარს გადავა, ოდისევსი კარგავს მოთმინებას. მისი სიტყვები (VIII, 165-185) ერთობ მკაცრია. ვერილაოსს, (რომელმაც მას უთხრა, რომ არ ჰგავდა ვაჟკაცს, შეჯიბრებაში გამოცდილს და ალბათ მისი ფიქრი უფრო საქონელის სარფიან მოგებაზე იყო ორიენტირებული,) წინდაუხედავს უწოდებს, უწუნებს საქციელს და გონიერებას. აგრეთვე იმ კაცს ადარებს,

რომელსაც ღმერთმა გარეგნობა მისცა, თუმცა ჭკუა-გონება არ მიანიჭა. მიუხედავად იმისა, რომ ოდისევსმა მრავალი ომი, ტანჯვა და ზღვაზე ხეტიალი გამოიარა, კიდევ შესწევდა ძალა მისნაირებს გამკლავებოდა. იგი კატეგორიულად აცხადებს, რომ თანახმაა, ჩაერთოს შეჯიბრებაში (peirhsom j aþqlwn). ამ შემთხვევაში ისმის კითხვა: ამ სიტყვით გავიდა თუ არა ოდისევსი თავისთვის ჩვეული დიპლომატიის საზღვრებიდან? შეიძლება ითქვას, რომ ერთი მხრივ, მან დაარღვია ის ნორმები, რითაც ყოველთვის გამოირჩეოდა სხვა გმირებისაგან. მან ვერ შეინარჩუნა მოულოდნელად შექმნილ ვითარებაში სიმშვიდე და ზომიერება, იყო საკმაოდ პირდაპირი და ხისტი. თუმცა მეორე მხრივ, სავარაუდოა, რომ ამ პასუხით მან დაანახა მასპინძელ ახალგაზრდებს თავისი ვაჟკაცური ბუნება. აგრეთვე ის, რომ სადაც საჭიროა სტუმარს შეუძლია საკადრისი პასუხი გასცეს, ვინც მის პროვოცირებას შეეცდება. წარმატებული ბადროს სტყორცნისა და ათენას გამხნეების შემდეგ (su; de; qarsei tonde g j aþqlon - გამხნევი, შენ სძლიე ყველას... ოდ., VIII, 197) ოდისევსი უკვე გადადის მასთან მოქიშპე ჭაბუკებთან აშკარა სიტყვიერ შეტევაზე და იგი სხვა სახეობებშიც სთავაზობს შეჯიბრს. ამით გმირი კიდევ უფრო აახლოებს ფეაკებს თავისი ჭეშმარიტი ვინაობის გამჟღავნებასთან. ოდისევსი აღნიშნავს, რომ აქაველთა შორის ცოტა თუ ჰყავდა მას მეტოქე (აქაველთა შორის მხოლოდ ფილოქტეტესი ჯობნიდა ისრის სროლაში), ხოლო მისი ერთგვარი გარეგნული „სისუსტე“ ხომალდებზე ხანგრძლივ ყოფნას მიეწერება. თავისი სიტყვის ბოლოს მხოლოდ იმას აღნიშნავს, რომ შესაძლოა სირბილში ვერ აჯობოს ფეაკებს, რითაც თავისი თავის ადეკვატურად შეფასების უნარს უსვამს ხაზს. ის, რომ ოდისევსი ჯერ კიდევ ფრთხილობს თავისი ვინაობის გამხელას, კარგად იგრძნო ფეაკთა მეფემ. იგი აღიარებს იმას, რომ ათლეტობა არ არის ფეაკების უპირატესობა სხვათა წინაშე. მათ სხვა სფეროებშიც არ ჰყავთ ბადალი. მართლაც, ამ ეპიზოდში ოდისევსი გაოცდება ფეაკთა ოსტატური ცეკვით. ალკინოოსს ეტყვის, რომ მსგავსი როკვა არსად უნახავს, რაც ძლიერ ეამება მეფეს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ალკინოოსი იმდენად აღფრთოვანდება ოდისევსის საქციელით, რომ ფეაკებს უბრძანებს სტუმრის უხვად დასაჩუქრებას, ხოლო ევრილაოსს მოსთხოვს უკადრისი სიტყვის გამო მისთვის ბოდიშის მოხდას. აშკარაა, რომ ოდისევსმა მოახერხა როგორც თავისი ვაჟკაცობის წარმოჩენა

ფეაკთა საზოგადოების წინაშე, ასევე მეფის ნდობისა და პატივისცემის მოპოვება ისე, რომ მას ნამდვილი ვინაობა ჯერ კიდევ არ ჰქონდა გამჟღავნებული.

თუმცა ამ ეპიზოდში ყველაზე დიდი შთაბეჭდილება ოდისევსზე დატოვა დემოდოკოსმა, რომლის უბადლო სიმღერამ მას წარმოათქმევინა პოეზიის სადიდებელი შესანიშნავი სიტყვა. მან, ფაქტობრივად, დემიურგოსების რანჟირებაში პოეტს პირველი ადგილი მიაკუთვნა.¹⁵⁷ ეს დემოდოკოსისათვის სტიმული გახდა, რომ ტროასთან დაკავშირებული ამბები კიდევ ეამბნა იქ მყოფთათვის. ალკინოოსმა კვლავ შეაწყვეტინა სიტყვა დემოდოკოსს და სტუმარს კიდევ ერთხელ სთხოვა, გაემჟღავნებინა თავისი ნამდვილი ვინაობა. და აი, აქ ოდისევსი მას შემდეგ, რაც სავსებით დარწმუნდა, რომ ფეაკების სახით მას კეთილის მსურველები და რეალური დამხმარენი ჰყავდა თავისი სანუკვარი მიზნის ასრულებაში, გაამხილა ჭეშმარიტი ვინაობა (IX, 19). ფაქტობრივად, ამ სცენიდან წერტილი დაესვა ოდისევსის მთელ დიპლომატიურ სიფრთხილეს, რასაც აქამდე იჩენდა უცხო ქვეყანაში აღმოჩენილი გმირი. მან ჩამოიხსნა თავისი „ნიღაბი“ და აღიარა, რომ მზად იყო მეგობარი ფეაკებისთვის სრულად მოეყოლა ხანგრძლივი ხეტიალის ამბები.

ამგვარად, ჰომეროსის ეპოსიდან სავსებით ნათელი ხდება, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ადამიანებს შორის შეთანხმება და კომპრომისების მონახვა, თუ რა როლი ეკისრება გონივრულ სიტყვას სულ სხვადასხვა დონეზე გადაწყვეტილებების მიღებისას, თუ რატომ სარგებლობდნენ შუამავლები ხელშეუხებლობის მეტი გარანტიით, ვიდრე სხვა კატეგორიის გმირები და რატომ ენიჭებოდა ასეთი დიდი მნიშვნელობა იმ პერსონაჟთა როლს, რომლებიც გადამწყვეტ მომენტში საოცარ მჭევრმეტყველურ სიტყვებს წარმოსთქვამდნენ. საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ „დიპლომატიური“ დანიშნულებით წარმოთქმული სიტყვები ჰომეროსთან გვიჩვენებს სტრუქტურას, რომელიც აღტაცებას იწვევდა ისეთ ცნობილ ორატორებში, როგორებიც იყვნენ ისოკრატე, ციცერონი, კვინტილიანუსი და ა. შ.¹⁵⁸

¹⁵⁷ ჰომეროსამდელ პერიოდში მისანი და პოეტი გაიგივებული იყო (ცანავა 2011, 187-88).

¹⁵⁸ ჰომეროსის მჭევრმეტყველების შესახებ ანტიკური ხანის ორატორებთან იხ. ციმერმანი 2011, 424-445.

დასკვნა

მრავალრიცხოვან ფენომენტა შორის, რომლებმაც ასახვა ჰპოვა ელინური ეპოქის ბერძნულ ლიტერატურაში, კერძოდ, ჰომეროსის ეპოსსა და ბერძნულ დრამაში, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია ელჩობა. ეს სავსებით გასაგებიცაა, რადგან როგორც „ილიადასა“ და „ოდისეაში“, ასევე კლასიკური ეპოქის ტრაგედიათა და კომედიაში, ერთ-ერთი მთავარი თემა არის იმ ურთიერთობების გადმოცემა, რაც აკავშირებს ადამიანებს ადამიანებთან, ქვეყნებს ქვეყნებთან, მოკვდავებს უკვდავებთან, ღმერთებს ადამიანებთან და ა. შ. ამ ურთიერთობებში ძალიან მნიშვნელოვანია დარწმუნების, ნდობის მოპოვების, დასახული მიზნის მიღწევისა და სიტყვის ძალით გარკვეული შედეგის მიღების ფაქტორები. ისევე როგორც მრავალი სხვა ასპექტით, ჰომეროსმა თავისი ნიჭისა და მაღალი ოსტატობის წყალობით შეძლო ადამიანური ცხოვრების ეს ასპექტიც გაეაზრებინა და მხატვრულად განეზოგადებინა. ბუნებრივია, ამ გზაზე მას მოუხდა, ერთი მხრივ, იმ ტრადიციის გათვალისწინება, რაც ე.წ. გმირთა ეპოქის ხმელთაშუაზღვისპირეთში ჩამოყალიბდა, ხოლო მეორე მხრივ, რაც თავისი თანამედროვე, გეომეტრიული რენესანსის ეპოქის საზოგადოების ცხოვრებისათვის იყო დამახასიათებელი.

დიპლომატიურმა პრაქტიკამ ჰომეროსამდელ სამყაროში საკმაოდ საინტერესო გზა განვლო როგორც ძველი აღმოსავლეთის სივრცეში, ასევე ეგეოსურსა და მიკენურ საბერძნეთში. ამ გზის უმნიშვნელოვანეს ნიშან-სვეტებად შეიძლება მივიჩნიოთ დიპლომატიური ურთიერთობების განვითარება მესოპოტამიასა და ეგვიპტეში, რამაც შემდგომ თავისი განვითარება ჰპოვა ანატოლიური კულტურების არეალშიც. ამ მიმართულებით წარმოებული ძალისხმევის ბრწყინვალე

დაგვირგვინება იყო ძვ. წ. II ათასწლეულში დიპლომატიის ერთიან ენად აქადურის შერჩევა, რომელმაც საკმაოდ წინ წასწია ქვეყნებს შორის დიპლომატიური ურთიერთობების პრაქტიკა. შუამერულ მითოპოეტურ ტექსტებში და იმ მრავალრიცხოვან წერილებში, რომლებმაც ჩვენამდე მოაღწია, კარგად ჩანს, თუ რამდენად მნიშვნელოვანი იყო ელჩებისა და შიკრიკების როლი. ისინი იმდროინდელ მმართველებს შორის ურთიერთობების ფორმებისა და მნიშვნელობის დამადასტურებელ ინფორმაციას მოიცავს. ეგვიპტესა და ხეტებს შორის დადებულ სამშვიდობო ხელშეკრულებაში, რომელმაც არა მარტო შეაჩერა ორ იმპერიას შორის მიმდინარე ხანგრძლივი ომი, არამედ განსაზღვრა მშვიდობიანობის ეპოქაში დაზავებულ სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობების პრინციპები, გვიჩვენებს, თუ რამდენად წარმატებული შეიძლებოდა ყოფილიყო დიპლომატიის შედეგები.

საყურადღებოა ის წერილები, რომლებიც ასახავს ურთიერთობას ხეტების მმართველებსა და აქქიდავას შორის. მიუხედავად ადრე არსებული აზრთა სხვადასხვაობისა, მეცნიერთა უმეტესობის ვარაუდით, აქქიდავა აქეური ანუ მიკენური საბერძნეთი უნდა იყოს. ამ წერილებიდან ნათლად ჩანს, რომ ძველი სამყაროს დიპლომატიაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა არა მარტო ერთჯერადად მიღწეულ მიზანს კონკრეტულ მოვლენასთან დაკავშირებულს, არამედ მემკვიდრეობითობასაც, რადგან ხეტებსა და აქქიდავას მიმღწერაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მითითებას ამ მიმართულებით წინაპართა მიერ გადადგმული ნაბიჯების შესახებ. შესაბამისად, ძველ აღმოსავლურ ტრადიციაში აშკარად არის მინიშნება მემკვიდრეობითობაზე სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობების სფეროში, რაც, ფაქტობრივად, დიპლომატიურ მახსოვრობას გულისხმობს.

კანცელარული ხასიათის სქემატურმა B-ხაზოვანმა მიკენურმა დოკუმენტებმა ამ მხრივ ბევრად უფრო მწირი მასალა შემოგვინახა. და მაინც, შეიძლება ითქვას, რომ დიპლომატიური ფუნქციის მატარებელ პირებს მიკენურ საზოგადოებაში დიდად აფასებდნენ. იმ პირთა შორის, რომელთაც სახელმწიფო უხდიდა „ხელფასს“ თავის მოხელეებს, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავთ მაცნეებსა და შიკრიკებს. შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ ამ შემთხვევაში იგულისხმებიან ისეთი დიპლომატებიც, რომლებიც სხვა ქვეყნებთან მიკენური საბერძნეთის ურთიერთობების მოგვარებას ემსახურებოდნენ და ისეთებიც, რომლებიც მიკენური

ფედერაციის თუ კონფედერაციის შიგნით რეგიონებს შორის ურთიერთობებს არეგულირებდნენ.

მიკენურ ეპოქაში უკვე ცნობილი იყო შიკრიკებისა და მაცნეების აღსანიშნავად გამოყენებული ტერმინები – *khruX* (მიკენური *ka-ru-ke*, რომელიც წინაბერძნული წარმოშობის უნდა იყოს) და *aggel o-* (სავარაუდოდ მიკენური *a-ke-ro*, რომლის ეტიმოლოგიაც დადგენილი არ არის). მესამე ტერმინი, *presbeuthi-*, რომელიც *presbu-* ფორმატივიდან არის წარმოქმნილი, და რომლის მიკენური ეკვივალენტი უნდა იყოს *pe-re-ku-ta* (PY An 172.2), თავდაპირველად უფროსი, ხანდაზმული ადამიანის აღსანიშნავად გამოიყენებოდა. მას, როგორც ჩანს, ინდოევროპული წარმომავლობა აქვს. შესაბამისად, მიკენურ სამყაროში ენობრივ დონეზე დასტურდება ჩვენთვის საინტერესო ტერმინების ფორმირების საქმეში სამი ტრადიციის სინთეზირება – წინაბერძნულის, საიდანაც არის *khruX*, ძველადმოსავლურის, საიდანაც სავარაუდოდ მიკენურს *aggel o-* უნდა ესესხა და ინდოევროპულის, რომელთანაც დაკავშირებულია ტერმინი *presbu-*.

ჩვენთვის საინტერესო სემანტიკის შემცველი ტერმინების ანალიზი ჰომეროსთან გვიჩვენებს, ერთი მხრივ, პოეტის მიერ ხანგრძლივი ტრადიციიდან მიღებული მემკვიდრეობის გათვალისწინებას, მეორე მხრივ კი იმას, რომ მას თავისი წვლილი შეაქვს ამ ტერმინთა დამკვიდრების და მნიშვნელობის გაფართოების საქმეში.

დიდი დაქვეითების შემდგომ, რომელიც „ბნელი წლების“ სახელით არის ცნობილი, საბერძნეთში დაწყებულმა გეომეტრიული რენესანსის პროცესმა გამოაცოცხლა რეგიონებსა და ქვეყნებს შორის ურთიერთობები და საგსებით ბუნებრივი გახდა მოთხოვნილება დიპლომატიური ფუნქციის შემსრულებელ ადამიანებზე. მართალია, ჩვენ ამ ეპოქის საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ცხოვრების ამსახველი წერილობითი წყაროები არ მოგვეპოვება, მაგრამ შეგვიძლია ამ მხრივ გამოცოცხლებული დიპლომატიური აქტივობების შესახებ წარმოდგენა შევიქმნათ ჰომეროსის პოემებიდან.

„ილიადის“ პირველსავე სიმღერაში საკმაოდ სრულად არის წარმოდგენილი ინფორმაცია შიკრიკების ფუნქციისა და მნიშვნელობის შესახებ. ეს ნათლად მეტყველებს, რა როლს აკისრებდა ჰომეროსის ეპოქის საზოგადოება

დემიურგოსების ამ კატეგორიას. ჰომეროსთან რელიეფურად არის გამოკვეთილი ადამიანთა დიპლომატიური საქმიანობის საფესურები – პროფესიონალი შიკრიკებიდან დიპლომატიური ფუნქციის შემსრულებელ სხვადასხვა პერსონაჟამდე, რაზეც მეტყველებს: ა) სცენები, პროფესიონალი შიკრიკების მონაწილეობით; ბ) სცენები, რომლებიც მოლაპარაკების ევექტურობას ადასტურებს (შეთანხმება დროებით ზავზე „ილიადის“ VII სიმღერაში; პრიამოსის მისვლა აქილეესთან და სხვ.); გ) სცენები, რომლებშიც პერსონაჟები საზოგადოებრივი საჭიროებიდან გამომდინარე უმაღლეს დიპლომატიურ ფუნქციას ასრულებენ (ოდისეოსის მიერ ჯარის მობრუნება „ილიადის“ II სიმღერაში; ელჩობა აქილეესთან „ილიადის“ IX სიმღერაში) და დ) სცენები ელჩობის ფუნქციით აღჭურვილი ღმერთებისა და ღვთაებრივი ძალების მონაწილეობით (ირისი, ჰერმესი, თეტისი და სხვ.). საყურადღებოა, რომ ჰომეროსის ეპოსში გამოკვეთილია მოკვდავთა შორის ყველაზე უფრო დიდი დიპლომატიური ნიჭის მქონე პერსონაჟი ოდისეოსი.

ტრადიციულისა და ნოვატორობის ბრწყინვალე სინთეზი ჰომეროსის ეპოსში თვალსაჩინოდ წარმოგვიდგენს გმირთა ეპოქის ტრადიციებს, დანახულს გეომეტრიული რენესანსის უდიდესი პოეტის თვალთ. ჰომეროსის პოემებში ელჩობის ფენომენი განსხვავებით ისტორიული ხასიათის დოკუმენტებისაგან (ხელშეკრულებები, წერილები, დოკუმენტები და ა. შ.), წარმოდგენილია თავისი ფუნქციონირების მთელი მრავალფეროვნებით. ჰომეროსის პოემებიდან შეგვიძლია ამოგვრიბოთ ელჩობის შესახებ ისეთი ინფორმაცია, რომელიც დიპლომატიაზე, როგორც სისტემაზე გვიქმნის თითქმის ყველა შესაძლებელი პარამეტრით წარმოდგენას. და ამასთან ადგვაქმნევენებს მას არა მარტო მიკენური წარსულის ან გეომეტრიული ეპოქის დროის ჭრილში, არამედ იმ პერსპექტივაშიც, რომელიც ადამიანური მოღვაწეობის ამ სფეროს შეიძლება ჰქონოდა ჰომეროსის შემდგომ.

ჰომეროსი გვევლინება ელჩობის აღმნიშვნელი ტერმინების დამამკვიდრებლად იმ ფუნქციით, რომელიც მათ შეინარჩუნეს ბერძნული ცივილიზაციის განვითარების ყველა ეტაპზე. ეს ტერმინები, უმეტესწილად, ხდება შემდგომ ახალ ტერმინთა წარმოქმნის თუ განვითარების ერთგვარი საფუძველიც. ჰომეროსი გამოიყენებს ელჩობის აღმნიშვნელ ტერმინთა როგორც ერთფუძიან (αγγελος-, khruξ), ასევე კომპოზიტიური წარმოების ფორმატივებსაც. ამასთან, გამოყენებულია როგორც ზმნური, ასევე სახელური ფორმები. მათგან უმრავლესობა ახალ ბერძნულ ენაშიც

გამოიყენება. ეს კი, შეიძლება ითქვას, რომ იმ დიპლომატიური ენის საფუძველია, რომელსაც გამოიყენებენ თანამედროვე ბერძნებიც და, რიგ შემთხვევაში, სხვა ევროპელი ხალხები, თუმცა ზოგჯერ მეტ-ნაკლებად შეცვლილი სემანტიკით.

მართალია, ჰომეროსი მრავალ სცენას გვთავაზობს, რომლებიც სხვადასხვა პერსონაჟების მიერ ელჩობის ფუნქციის აღსრულებას გადმოგვცემენ, მაგრამ ჭეშმარიტად სრულყოფილად ამ ფენომენს გადმოსცემს „ილიადის“ IX სიმღერა, რომელშიც, ფაქტობრივად, ადამიანთა შორის ელჩობის ყველანაირი შესაძლებელი მოდელია გაერთიანებული.

ჰომეროსი ელჩობის ფენომენს გადმოგვცემს არა მხოლოდ მხატვრული თვალსაზრისით უადრესად ოსტატურად აგებული სცენებით, არამედ იმ მაღალი მჭევრმეტყველური დონის სიტყვებით, რომლებსაც ამ მისიის აღსრულებისას წარმოსთქვამენ მისი პერსონაჟები. თავიანთი სტრუქტურული შეკრულობით, აზრთა თუ არგუმენტთა ლოგიკური თანმიმდევრულობით ისინი მყარ საფუძველს უქმნიან ანტიკურ მჭევრმეტყველებას, რომელთანაც ესოდენ ორგანულად არის დაკავშირებული ელჩობის ფენომენი და საზოგადოდ, დიპლომატიური საქმიანობა.

ელჩობის ფენომენის ასახვის ჰომეროსისეული პრინციპები საფუძველი გახდა არა მარტო ანტიკური ლიტერატურისათვის, განსაკუთრებით კლასიკური ბერძნული დრამისათვის, არამედ მთელი ანტიკური დიპლომატიური პრაქტიკისათვის, რაც ცალკე კვლევის საგანია.

ბამოყენებული ლიტერატურა

ტექსტები, გამოცემები

1. Aeschines, Discours, ed. V. Martin and G. de Budey v. 1-2, Paris: Les Belles Lettres 1962².
2. Aeschylus, The Oresteia, edited by Thomson G., v. I-II, Prague, Academia 1966.
3. Aristophanes, ed. Starkie W. J. M., London 1909 (უცვლ. გამოც. Amsterdam 1968).
4. Euripides, Alcestis, ed. Dale A. M., Oxford 1954.
5. Herodotus, Historiae, ed. Ph-E. Legrand, Paris: Les Belles Lettres, v. 1, 1970².
6. Homeri opera: Iliades libr. I-XII, ed. Monro D. B., Th. W. Allen, Oxford 1920, v. 1.

7. Homeri opera: Iliades libr. XIII-XXIV, ed. Monro D. B., Th. W. Allen, Oxford 1920, v. 2.
8. Homeri opera: Odysseae libr. I-XII, ed. Th. W. Allen, 2-nd ed., Oxford 1917, v. 3.
9. Homeri opera: Odysseae libr. XIII-XXIV, ed. Th. W. Allen, 2-nd ed., Oxford 1917, v. 4.
10. Pindari carmina cum fragmentis/post Snell Br., Lpzg: BSB, Teubner B. G. Verlagsgesellschaft 1980.
11. Plato, Opera, ed. J. Burnet, v. 1, Oxford 1967².
12. Sophocles/with an English translation by Storr F., London: Willian Heinemann LTD, Cambridge, Massachusetts, MCMLXVIII, v. 1.

სამეცნიერო ლიტერატურა

13. გიორგაძე 1988; გიორგაძე გ., ათასი ღვთაების ქვეყანა (ხეთები და ხეთური ცივილიზაცია), „მეცნიერება“, თბილისი 1988.
14. გორდეზიანი ლ. 2009; გორდეზიანი ლ., ძველი ისტორიის ნარკვევები, თბილისი 2009.
15. გორდეზიანი 1970; გორდეზიანი რ., „ილიადა“ და ეგეოსური მოსახლეობის ისტორიისა და ეთნოგენეზის საკითხები, თბილისი 1970.
16. გორდეზიანი 1988; გორდეზიანი რ., ბერძნული ცივილიზაცია, თბილისი 1988.
17. გორდეზიანი 2014; გორდეზიანი რ., ბერძნული ლიტერატურა. ელინური ეპოქის ეპოსი, ლირიკა, დრამა, თბილისი 2014⁴.
18. გორდეზიანი 1998; გორდეზიანი ლ., მიკენური საბერძნეთი - ხაზოვანი ტექსტების შუქზე, თბილისი 1998.
19. გორდეზიანი 2005, მითების სიბრძნე, შეადგინა რ. გორდეზიანმა, „ლოგოსი“, თბილისი 2005.
20. გორდეზიანი 2007; მედიტერანულ-ქართველური მიმართებები, II, წინაბერძნული, ლოგოსი, თბილისი 2007.
21. გორდეზიანი, დარჩია, შამანიდი 2001; გორდეზიანი რ., დარჩია ი., შამანიდი ს., ძველი და ახალი ბერძნული (შედარებითი გრამატიკა), „ლოგოსი“, თბილისი 2001.
22. დარსანია 2007; დარსანია ნ., ფარაონი რამსეს II, თბილისი 2007.
23. კიკნაძე 1963; გილგამეშის ეპოსი, აქადურიდან თარგმნა და კომენტარები

- დაურთო ზ. კიკნაძემ თ. გამყრელიძის რედაქციით, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი 1963.
24. კიკნაძე 1969; თამუზის სიზმარი, ძველი შუამდინარული პოეზია, თბილისი 1969.
 25. კიკნაძე 1979; კიკნაძე ზ., შუამდინარული მითოლოგია, თბილისი 1979.
 26. კიკნაძე 1984; გილგამეშიანი, ძველი შუამდინარული ეპოსი, აქადურიდან და შუმერულიდან თარგმნა ზ. კიკნაძემ, „განათლება“, თბილისი 1984.
 27. კრამერი 1988; კრამერი ს. ნ., ისტორია იწყება შუმერიდან, თარგმნა მ. სოსხაძემ, „ნაკადული“, თბილისი 1988.
 28. მელიქიშვილი 1988; ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორია, რედაქტორი აკად. გ. მელიქიშვილი, „მეცნიერება“, თბილისი 1988.
 29. მეტრეველი 1997; ქართული დიპლომატიური ლექსიკონი, ტ. 1, მთავარი რედაქტორი რ. მეტრეველი, თსუ გამომცემლობა, თბილისი 1997.
 30. სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, II ტ., გამოსაცემად მოამზადა ი. აბულაძემ, თბილისი 1993.
 31. ჩეღვიკი 1989; ჩეღვიკი ჯ., მიკენური სამყარო, ინგლისურიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო თ. ბუაჩიძემ, თბილისი 1989.
 32. შარაშენიძე ჯ., სუქალმახის ინსტიტუტი შუმერში, ლოგოსი, თბილისი 2008.
 33. ცანავა რ., მოთორიტუალური მოდელები, სიმბოლოები ანტიკურ მწერლობაში და ქართული ლიტერატურულ-ეთნოლოგიური პარალელები, თბილისი 2005.
 34. ცანავა რ., „ოდისეას“ სახეები და ნიღბები, თბილისი 2011.
 35. ჯუღელი 1998; ზღვა და მიწისქვეშეთი. მცირე ღვთაებანი, თხრობა და კომენტარები ვ. ჯუღელისა, „ლოგოსი“, თბილისი 1998.
 36. ავდიევი 1948; Авдиев В. И., История древнего востока, ОГИЗ, Москва 1948.
 37. ბელიცკი 1980; Белицкий М., Забытый мир Шумеров, Москва 1980.
 38. ბორუხოვიჩი 1964; Борухович В. Г., Ахейцы в Малой Азии, ВДИ, 3, 1964.
 39. ბორხესი 2000; Борхес Х. Л., Книга Сновидений, «Амфора», Санкт-Петербург 2000.
 40. ვიპერი 1972; Виппер Б. Р., Искусство древней Греции, Москва 1972.
 41. გიორგაძე 1982; Гиоргадзе Г. Г., Хеттское царство, История древнего мира. Ранняя древность, т. 1, Москва 1982.
 42. გრინბაუმი 2001; Гринбаум Н. С., Микенологические этюды, Санкт-Петербург 2001.

43. დიაკონოვი, იაკობსონი 1982; Дьяконов И. М., Якобсон В. А., "Номовые государства", "территориальные царства", "полисы" и "империи". Проблемы типологии. Вестник древней истории, № 2, Москва 1982.
44. ჯეკ-ტრისიდერი 1999; Джек-Трисиддер, Словарь символов, Москва 1999.
45. პოტიომკინი 1941; История дипломатии, т. 1, под ред. В. П. Потемкина, ОГИЗ, Москва 1941.
46. კლენგელ-ბრანდტი 1979; Кленгель-Брандт Э., Путешествие в Древний Вавилон, Москва 1979.
47. კლეიბი 1998; Клейн Л. С., Анатомия Илиады, Санкт-Петербург 1998.
48. კრაუზე 1896; Краузе Вл., Гомеровский словарь, "Общественная Польза", С.-Петербург 1896.
49. ლაპისი 1958; Лапис И. А., Новые данные о гиксосском владычестве в Египте, Вестник древней истории, № 3, Москва 1958.
50. ლივიცი 1979; Лившиц И. Г., Сказки и повести древнего Египта, Ленинград 1979.
51. ПГЭ; Проблемы гомеровского эпоса, Тбилиси 1978.
52. სტუჩევსკი 1987; Межгосударственные отношения и дипломатия на древнем востоке, Ответственный ред. И. А. Стучевский, "Наука", Москва 1987.
53. მელეტინსკი 1990; Мифологический словарь, главный ред. М. Мелетинский, Москва 1990.
54. ტოკარევი 2001; Мифы народов мира, Энциклопедия, главный ред. Токарев С. А., т. 2, Москва 2001.
55. კაზანსკენე, კაზანსკი 1986; Казанскене В. П., Казанский Н. Н., Предметно-понятийный словарь греческого языка, Крито-Микенский период, составители: В. П. Казанскене, Н. Н. Казанский, Ленинград 1986.
56. კრაუზე 1896; Гомеровский Словарь, состав. В. Краузе, С.-Петербург, Общественная Польза, 1896.
57. ხინცი 1977; Хинц В., Государство Элам, Москва 1977.
58. შანტრენი 1953; Шантрэн П., Историческая морфология греческого языка, Москва 1953.

59. კაკევი 1964; Энмеркар и верховный Жрец Аратты. Транскрипция, Перевод и комментарии И. Какевой, Вестник Древней Истории, 4, 1964.
60. ანდრეევა 1999; Энциклопедия символов, знаков, эмблем, сост. В. Андреева и др., “Локид-Миф”, Москва 1999.
61. იუსიფოვი 1968; Юсифов Ю. Б., Элам. Социально-экономическая история, Москва 1968.
62. იარხო 1986; Ярхо В. Н., Трагедия Софокла «Антигона», Москва 1986.
63. ადკოკი, მოსლი 1975; Adcock S. f., Mosley D. J., Diplomacy in Ancient Greece, Thames and Hudson 1975.
64. აუტენრიოთი, კეგი 1999; Autenrieth G., Kaegi A., Wörterbuch zu den Homerischen Gedichten, Stuttgart/Leipzig: Teubner 1999 (1920¹⁴).
65. ბეალე 1973; Beale Th. W., Early Trade in Highland Iran: A View from a Source Area, WAR. 1973, 5, #2.
66. ბეეკესი 2010; Beekes R., Etymological Dictionary of Greek, v.1-2, Leiden-Boston 2010.
67. ბენეტი 1997; Bennet, Homer and the Bronze Age, in: Companion 1997.
68. ბოვრა 1963; Bowra C. M., Tradition and Design in “The Iliad”, Oxford 1930¹, 1963².
69. ბუაზაკი 1916; Dictionnaire Etymologique de la Langue Grecque par Emile Boisacq, Paris 1916.
70. ბურკერტი 1984; Burkert W., Die orientalisierende Epoche in der griechischen Religion und Literatur, Heidelberg 1984.
71. გაისფორდი 1848; Etymologicum Magnum, Ed. T. Gaisford, Oxford 1848.
72. გარდინერი 1932; Gardiner A. H., Late-Egyptian Stories, Bruxelles 1932.
73. გარნეი 1954; Gurney O. R., The Hittites, London 1954.
74. გარსტანგი, გარნი 1959; Garstang J., Gurney O. R., The Geography of the Hittite Empire, London 1959.
75. გერინგი 1970; Gehring A., Index Homericus, Georg Olms Verlag, Hildesheim, New York 1970.
76. გორდეზიანი 1980; Gordeziani R., „Zur Interpretation der Dual im 9. Buch der Ilias“, Philologus 124, 1980.
77. გორდეზიანი 1986; Kriterien der Schriftlichkeit und Mündlichkeit im homerischen Epos, Frankfurt am Main. Bern. New York, Verlag Peter Lang 1986.

78. გორდესიანი 2000; Gordesiani R., Abwandlungsformen der traditionellen Struktur des Mythos in der griechischen und römischen Heldendichtung, Lekta, Tbilisi 2000.
79. გოეტცე 1928; Götze A., Madduwattas, Mitteilungen des Vorderasiatisch-Ägyptischen Gesellschaft, Lpz. 1928.
80. გრეისონი 1975; Grayson A. K., Assyrian and Babylonian Chronicles. Textes from Cuneiform Sources V., N.Y. 1975.
81. გრიფინი 1995; Griffin J., Homer, "Iliad", Book Nine, Oxford 1995.
82. დიმიტრაკოსი 1964; Dhmhtrako" D., Mega lexikon olh" th" ellhnikh' glwssh", t. 1, 1964.
83. დინდორფი 1873, Dindorf W., Lexicon Aeschyleum, Leipzig 1873.
84. დოსინი 1973; Dossin G., Une opposition familiale. La voix d' opposition en Mesopotamie. Colloque organize par l' Institut des hautes Etudes de Belgique 19 et 20 mars 1973, Bruxelles 1973.
85. დუმასი 1983; Doumas C., Thera. Pompeii of ancient Aegea, London 1983.
86. ებელინგი 1885; Lexikon Homericum edidit H. Ebeling, I Aedibus B. G. Teubneri 1885.
87. ედელი 1969; Edel E., Der Teilnehmer der aegyptisch-hethitischen Friedensge sandschaft im 21 Jahr Ramses II., Or. N. F. 1969, Bd. 38.
88. ედელი 1976; Edel E., Ägyptische Ärzte und Ägyptische Medizin am hethitischen Königshof. Göttingen 1976.
89. ედინგერი 1981; Edinger H. E., Index analytcus Graecitatis Aeschyleae, Hildesheim 1981.
90. ვაიდნერი 1923; Weidner E. F., Politische Dokumente aus Kleinasien. Die Staatsverträge in akkadischer Sprache aus dem Archiv von Boğhazköy, Lpz. 1923.
91. ვეიტი 1990; William F. Wyatt, The Embassy and the Duals in Iliad 9, American Journal of Philology, Baltimore, Vol. CVI, 1990.
92. ვენტრისი, ჩედვიკი 1973; Ventris M., Chadwick J., Documents in Mycenaean Greek, Cambridge 1956; 2. verbesserte und erweiterte Auflage von J. Chadwick, Cambridge 1973.
93. ვებსტერი 1958; Webster T. B. L., From Mycenae to Homer, London 1958.
94. ვესტი 1988; West M. L., The Rise of the Greek Epic, Journal of Hellenic Studies, 108, 1988.
95. ვესტი 1998, 2000; Homeri Ilias. Recensuit, testimonia congessit Martin L. West. Stuttgart/Leipzig, vol. I, 1998, vol. II, 2000.

96. ვილამოვიც-მოლენდორფი 1920; Wilamowitz-Moellendorff, Die Ilias und Homer, Berlin 1920.
97. ვისერი 1997; Visser E., Homers Katalog der Schiffe, Stuttgart-Leipzig 1997.
98. ზომერი 1932; Sommer F., Die Ahhijava-Urkunden, München 1932.
99. იონგი 1991; Jong De J. F., Narrative in Drama: The Art of the Euripidean Messenger-Speech, Brill Academic Publishers, Leiden 1991.
100. იონგი 1987; Irene J. F. De Jong, Narrators and Focalizers, The Presentation of the Story in "The Iliad", Amsterdam 1987.
101. კარნარვონი 1912; Carnarvon and Carter H., Five Years Explorations of Thebes, London 1912.
102. კარტერი 1916; Carter H., Report on the Tomb of Zeser-Ka-Ra Amenhetep I, The Journal of Egyptian Archaeology, vol. 3, University of Birmingham, Birmingham 1916.
103. კასტლედენი 1994; Castleden R., Minoans. Life in Bronze Age Crete, London-New York 1994.
104. კეგი 1999; Kaegi A., Wörterbuch zu den Homerischen Gedichten, Stuttgart und Leipzig 1999.
105. კირკი 1985; Kirk G. S., "The Iliad": A Commentary, vol. I: Books 1-4, Cambridge 1985.
106. კირხნერი 1893; Inscriptiones Atticae aetatis quae est inter Euclidis annum et Augusti tempora, ed. U. Koehler [5 parts, 1877, 1883, 1888, 1893 (indices by J. Kirchner), 1895 (supplementa) = Corpus Inscriptionum Atticarum.
107. კნუტზონი 1907; Knudtzon J. A., Die El-Amarna Tafeln, Lpz. 1907-1915.
108. კნუტზონი 1915; Knudtzon J. A., Die El-Amarna-Tafeln, "Vorderasiatische Bibliothek", II, 1., # 4, Lpz. 1915.
109. კოლდსტრიმ 1977; Coldstream J. N., Geometric Greece, London 1977.
110. კოროშეცი 1976; Korošec V., Die Götteranrufung in den keilschriftlichen Staatsverträgen, Rencontre assyriologique Internationale, 1976.
111. კორფმანი 1995; Korfmann M., Troia. A Residential and Trading City at the Dardanelles, 1995.
112. კროუფორდი 1973; Crawford H. E. W., Mesopotamia's Invisible Exports in the Third Millenium B. C., WAr. 1973, 5, #2.
113. კულმანი 1992; Kullmann W., Homerische Motive, Stuttgart 1992.

114. კუპერი 1983; Cooper J. S., *Reconstructing History from Ancient Inscriptions: The Lagash-Umma Border Conflict Sources from the Ancient Near East*, vol. 2, F. 1, Undena Publications, Malibu 1983.
115. ლაბიბი 1936; Labib P., *Die Herrschaft des Hykses in Agypten und ihre Sturz*, Glückstadt-Hamburg-New York 1936.
116. ლამბერტი 1953; Lambert M., *Textes Commerciaux de Lagash*, *Revue d'assyriologie*, Paris 1953.
117. ლატაჩი 1979; Latacz J., *Homer. Tradition und Neuerung*, Darmstadt 1979.
118. ლატაჩი 1993; Latacz J., *Einführung in die griechische Tragödie*, Göttingen 1993.
119. ლატაჩი 1994; Latacz J., *Between Troy and Homer. The So-Called Dark Ages in Greece*, *Storia, Poesia e Pensiero nel mondo antico. Studi in onore di Marcello Gigante*, Napoli 1994.
120. ლატაჩი 1997; Latacz J., *Troia und Homer*, in: *Troia. Mythen und Archäologie*, hrsg. v. H. D. Galter (= *Grazer Morgenländische Studien*, hrsg. v. H. G. Galter und B. Scholz, Band 4), Graz 1997.
121. ლატაჩი 2001; Latacz J., *Troia und Homer, Der Weg zur Lösung eines alten Rätsels*, München-Berlin 2001.
122. ლატაჩი 2002; *Homers Ilias. Gesamtkommentar*, Herausgegeben von Joachim Latacz, Band I. 1. Gesang Faszikel; 2: Kommentar; München. Leipzig, K. G. Saur 2002.
123. ლემანი 1985; Lehmann G. A., *Die mykenisch-frühgriechische Welt und der östliche Mittelmeerraum in der Zeit der >Seevölker<-Invasionen um 1200 v. Chr.*, Opladen 1985.
124. ლემანი 1991; Lehmann G. A., *Die politisch-historischen Beziehungen der Ägäis-Welt des 15-13, Jh.s. v. Chr. zu Ägypten und Vorderasien: einige Hinweise*, in: Latacz 1991.
125. ლემანი 1996; Lehmann G. A., *Umbrüche und Zäsuren im östlichen Mittelmeerraum und Vorderasien zur Zeit der >Seevölker< - Invasionen um und nach 1200 v. Chr. Neue Quellenzeugnisse und Befunde*, in: *Historische Zeitschrift* 262, 1996.
126. ლიდელ.-სკოტი 1996; Liddell H. G., Scott R., Jones H. St., McKenzie R., *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1949, Supplement by E. A. Barber, Oxford 1968; Revised Supplement by Glare P. G. W., Thompson A. A., Oxford, Clarendon Press 1996.
127. ლიმეტი 1985; Limet H., *Les relations entre Mari et l' Elam*. *Akkadica*, 1985.

128. ლომანი 1970; Lohmann D., Die Komposition der Reden in der Reden in der Ilias, Berlin 1970.
129. ლუბკერი 1914; Lübkers F., Reallexikon des klassischen Altertums, J. Geffcken und E. Ziebarth, Druck und Verlag von B. G. Teubner, Leipzig-Berlin 1914.
130. მაისნერი 1920; Meissner B., Babylonien und Assyrien. Bd. 1, Heidelberg 1920.
131. მარინატოსი 1984; Marinatos N., Art and Religion in Tera. Reconstructing a Bronze Age Society, Athens 1984.
132. მერსერი 1939; Mercer S. A. B., The Tell-el-Amarna Tables, v. I-II, Toronto 1939.
133. მონრო 1891; Monro D. B., A Grammar of the Homeric Dialect, Oxford, 1891.
134. მონრო 1958; Homer, Iliad, Monro D. B., Oxford 1958.
135. მორანი 1992; Moran L. William, The Amarna Letters, Baltimore, John Hopkins University Press, 1992.
136. მორგანი 1988; Morgan L., The Miniature Wall Paintings of Akrotiri, Thera. A Study in Aegean Culture and Iconography, Cambridge 1988.
137. მორისი 1989; Morris S. P., A Tale of Two Cities: The Miniature Frescoes from Thera and the Origins of Greek Poetry, American Journal of Archaeology, vol. 93, No. 4, oct., 1989.
138. მორისონი 1992; Morrison J. V., Homeric Misdirection, False Predictions in the *Iliad*, The University of Michigan Press, 1992.
139. მუნტჯოი 1993; Mountjoy P. A., Mycenaean Pottery. An Introduction, Oxford 1993.
140. ნეპი 1980; Knapp A., Alasia and Hatti, Journal of Cuneiform Studies, vol. 32, # 1, New Haven 1980.
141. ნიემეიერი 1999; Niemeier W.-D., Mycenaeans and Hittites in War in Western Asia Minor, Aegaeum 19, 1999.
142. ოტენი 1951; Otten H., Ein althethitischer Vertrag mit Kizzuvatna, Journal of Cuneiform Studies, New Haven, 1951, vol. 5, # 4.
143. ოტენი 1956; Otten H., Hethitische Schreiber in ihren Briefen, Mitteilungen des Instituts für Orientforschung, Berlin 1956, Bd. 4, H. 2.
144. ოტენი 1964; Otten H., Der Weg des hethitischen Staates zum Grossreich. Saeculum, 1964, Bd. 15, H. 2.
145. ოუენსი 1996; Owens G., The Thera Linear A inscriptions, Kadmos, 35, 1996.

146. პალმერი 1969; Palmer L. R., *The Interpretation of Mycenaean Greek Texts*, Oxford 1969.
147. პაპაგეორგიუ 1888; *Scholia in Sophoclis trageodias vetera e codice Laurentiano denuo collato edidit, commentario critico instruxit, indices adiecit Petrus N. Papageorgius (Ancient Greek Edition)*, Leipzig 1888.
148. პასოვი 1841; Passow F., *Handwörterbuch der Griechischen Sprache*, Bd. I-II, Leipzig 1841-1857.
149. პაულსი 1979; *Der Kleine Pauly, Lexikon der Antike, Band 2*, Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München, März 1979.
150. პარკერი 1999; Parker V., *Die Aktivitäten der Mykenäer in der Ost-Ägäis im Lichte der Linear B-Tafeln*, *Florent Studia Mycenaea II*, 1999.
151. პეიჯი 1959; Page D., *History and the Homeric Iliad*, Berkeley & Los Angeles 1959.
152. პანდსი 1933; Pands H., *Psychoanalyse und Dichtung, Euphorion*, 34, 1933.
153. პერი 1971; Parry A., *The Making of Homeric Verse. The Collected Papers of M. Parry*, Oxford 1971.
154. რეინგი 1978; Rainey A. F., *El Amarna Tablets 359-379*. Kevelaer, Neukirchen-Vluin, 1978.
155. რიჩარდსონი 1990; Richardson S., *The Homeric Narrator*, Vanderbilt University Press, Nashville, Tennessee 1990.
156. როლიგი 1974; Röllig W., *Politische Heiraten im Alten Orient, Seculum*, 1974, 25, H.1.
157. როშერი 1884-1937; Roscher W. H., *Ausführliches Lexicon der griechischen und römischen Mythologie (RML)*, Leipzig 1884-1937.
158. რუთერფორდი 1996; Rutherford R. B., *Homer*, Oxford University Press, Oxford 1996.
159. სეგალი 1998; Segal Ch., *Sophocles Tragic World. Divinity, Nature, Society*, Cambridge, London 1998.
160. სეტერსი 1967; Seters J., *The Hyksos, A New Investigation*, New Haven-London 1967.
161. სვიდა 1705; *Suidae Lexicon, Graece and Latine, Cantabrigiae, Typis Academicis*, 1705.
162. სიმფსონი 1959; Simpson W. K., *The Hyksos Princess Tany, Chronique d' Egypte*, t. 34, # 68, Bruxelles 1959.
163. სლატკინი 1991; Slatkin L. M., *The Power of Thetis, Allusion and Interpretation in "The Iliad"*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, Oxford 1991.

164. სოლბერგერი... 1971; Sollberger E., Kupper J.-R., Inscriptions royales sumeriennes et akkadiennes, Paris 1971.
165. სპენსერი 1995; Spencer N., Early Lesbos between East and West: A Grey Area of Aegean Archaeology, The Annual of the British School at Athens, 90, 1995.
166. სტენლი 1993; Stanley K., The Shield of Homer, Narrative Structure in “The Iliad”, New Jersey 1993.
167. სტრაბონი 1917-1932; “The Geography” of Strabo. With an English translation by H. L. Jones, vol. I-VIII, London-New York 1917-1932.
168. ტაპლინი 1992; Taplin O., Homeric Soundings, The Shaping of “The Iliad”, Oxford 1992.
169. ტარკოვი 1982; Tarkow T. A., Achilles response to the Embassy, The Classical Bulletin, Sant Louis Ho 1982.
170. უიტმენი 1958; Whitman C. H., Homer and the Heroic Tradition, Cambridge 1958.
171. ფინლი 1956; Finley M. J., The World of Odysseus, London 1956.
172. ფრენკელი 1962; Frankel H., Dichtung und Philosophie des frühen Griechentums, München 1962.
173. ფრეიდანკი 1960, Freydank H., Eine hethitische Fassung des Vertrages zwischen dem Hethiterkönig Suppiluliuma und Aziru von Amurru, Mitteilungen des Instituts für Orientforschung, Berlin 1960, Bd. VII, H. 3.
174. ფრიდრიხი 1930; Friedrich J., Staatsverträge des Hatti-Reiches in hethitischer Sprache, T. 2, Lpz. 1930.
175. ფრისკი 1960; Griechisches Etymologisches Woerterbuch von Hjalmar Frisk, Heidelberg 1960.
176. შანტრენი 1970; Dictionnaire Etymologique de la Langue Grecque par Pierr Chantraine, Paris 1968-1980.
177. შულმანი 1979; Schulman A., Diplomatic Marriage in the Egyptian New Kingdom, Journal of Near Eastern Studies, vol. 38, #3, Chicago 1979.
178. შადევალტი 1938; Schadewaldt, Iliasstudien, Leipzig 1938.
179. შადევალტი 1996; Schadewaldt W., Die griechische Tragödie, Tübinger Vorlesungen. Band 4. Unter Mitwirkung von M. Schadewaldt hrsg. von I. Schudoma, 1996.
180. შტარკე 1997; Starke F., Troia im Kontext des Historisch-politischen und sprachlichen Umfeldes Kleinasien im 2. Jahrtausend, Studia Troica, 7, 1997.

181. შტრეკი 2000; Streck Michael P., Ägypten liegt nicht in der Nähe - Diplomatie vor 3500 Jahren, DAMALS (Das aktuelle Magazin für Geschichte und Kultur), Heft 10, 2000.
182. ქოლდსტრიმი 1977; Coldstream J. N., Geometric Greece, London 1977.
183. ცაგარაკისი 1971; Tsagarakis Od., The Achaean Embassy and The Wrath of Achilles, Hermes, Zeitschrift für Klassische Philologie, 99. Band, Wiesbaden 1971.
184. ცაგარაკისი 1973; Tsagarakis Od., Phoenix and The Achaean Embassy, Rheinisches Museum für Philologie, B. 116, # 3\4, New Folge 1973.
185. ციმერმანი 1992; Zimmermann B., Die griechische Tragödie. Eine Einführung, Zürich, München 1992.
186. ციმერმანი 1964; Zimmerman J. E., Dictionary of Classical Mythology, New York 1964.
187. ჩეტი 1996; Chet A. Van Duzer, Duality and Structure in the Iliad and Odyssey, New York, 1996.
188. ჯონსი 1999; Jones C. P., Kinship Diplomacy in the Ancient World, Harvard University Press, 1999.
189. ჰაიდერი 1988; Haider P. W., Griechenland, Nordafrika: Ihre Beziehungen zwischen 1500 und 600 v. Chr. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1988.
190. ჰამადი 1955; Hammad M., Decouverte d' une stele du roi Kamose, Chronique d' Égypte, t. 30, # 10, Bruxelles 1955.
191. ჰელკი 1962; Helck W., Die Zuziehungen Ägyptens zu Vorderasien in 3 und 2 Jahrtausend v. Chr. Wiesbaden, 1962.
192. ჰინცი 1967; Hinz W., Elams Vertrag mit Naram-Sin von Akkade, Zeitschrift für Assyriologie, Lpz.- N. F. 1967.